

ISPARTA HALKEVİ MECMUASI

«Ün» Onbir yaşına girerken

FEHMI AKSU

İsparta'da, mütevazı şekle bir yayın hareketi (İsparta) gazete ve matbaasının 1923 de kurulmasıyla başlar. 1934 - 1938 yılları, bu hareketin hızlandığı bir devirdir. On sekiz bin nüfuslu şehrimiz, (İsparta) dan başka (Gülyurdu) gazetesine (Ün) ve (Enerji) dergilerine o zaman sahip olmuştu. Bugün, onlardan ancak (İsparta) gazetesine (Ün, halkevi dergisi) yaşıyor. Bu eksilmede; halkımızın okuma zevkini, müsbet bilgiye saygısını, mikyas olarak kullanamayız. Bir gazete ve derginin uzun ömrünü, yalnız mali unsurlarda karanti edemez. Her teşebbüs başarıma hızını, gayedeki aydınlıktan ve ona şuurla bağlılıktan almalıdır.

Ün dergisinin; altı ok ışığında, millî inkılâp ateşini korumak, mahallî araştırmalarla elde edilen malzemeyi bilgi âlemine vermek gibi çetin ödevleri, ona özel karakterini ve neticede yaşama imkânını vermiştir. Onun bu karakteri; şimdi anlaşıldı ki: bir Halkevi dergisine yakışanın daha uygunu ve fay-

dalısıdır.

Ünün, ilk sayılarının görüldüğü 934 baharında idi, Bir zat,

— Türk gibi başladınız, İngiliz gibi bitirmeli!.. Demişti.

Türkte teşebbüs kabiliyetini saman alevi kadar devamsız, yaşatma ve tamamlama kapasitesini akim gösteren böyle bir tavsiyeye ihtiyacımız yoktu. Bu; Türkün iç varlığındakiengin hasletleri bilmeyen yabancı milletlerin mantığına göre uydurulmuş bir söz idi.

Onbir yıl sonra, ilk hüviyetini, ilk ateşini koruyarak gittikçe olgunlaşan (Ün)ün onbir cildi karşısında -yahut, kullanmak lüzumunu duyacağı diğer bir, Türk teşebbüsü için- dostum, o tavsiyesini,

— Türk gibi başladınız, Türk gibi başarmalı!.. Şeklinde ifade edecekmi, bilmiyorum?.. Yalnız, gerçek olan bir nokta var ki: On etrafında toplananların, millî ülküye ve bilgi alanına mütevazıane hizmet aşklarının kurumamış olduğudur.

1920 nisanının 23 ünde Ankara'da gördüklerimizi tamamiyle hatırlamak, uzun yılların arkasından o günü bir daha yaşamak, oldukça zor. Ankara'nın epeyce alıştığımız kalabalığı, o günün tenhalığını güç tahmin ettiriyor. Genişleyen caddelerin yeni ve büyük binalarla aldığı şekillerse, hafızamızdaki basık ve dar sokakları her gün biraz daha silikleşen donuk bir rüya haline getiriyor.

1920 nisanının 23 ünde en büyük heyecanı tattık. Aradaki yıllar birçok büyük hâdiselerin bazan sert ve acı bazan da şevk ve inşirah veren akışı içinde geçti. Esir olmanın ağır kâbusundan kurtularak hürriyetin en yükseğine eriştik. Yıkık ve perişan manzaralardan sıyrılarak, mamurluğun şen yüzüne kavuştuk. Geri bir kıyafetten medenî bir şekle döndük. Bütün bunların üstünde en büyük değişiklik kafalarımızda, kalblerimizde oldu. Elemle geçmesi mukadder saydığımız hayat için yeni parolamız, neşe içinde çalışmaktır. Kalblerin heyecan kaynağı da millî varlık.

Bütün bu değişmeler bizde o günü tahayyüle imkân vermiyor, daha çok bizi vakıaları uzaktan olsun tahlile sevk ediyor. Halbuki 23 nisan 1920 de Ankara'da bulunanların o günü yaşamaları kendileri için büyük bir zevk olduğu kadar başkalarına karşı da yapılması gereken bir vazifedir; bunu başarmaya çalışalım.

ile 3 arası. Karaoğlan caddesinden şimdiki C. H. Partisi binasına doğru bir kafiye iniyor. En önde siyah redingotu ile Ebedî Şef. Ağır adımlarla ilerliyor, arkadakiler onun metin yürüyüşüne ayak alıştırıyor. Etrafta halk, büyük kafiye sessiz bir huşu ile uğurluyor.

Kafiledeliklerin çoğunun başında sırması sökülmüş veya tepesi de deriden bir kalpak, sırtlarında hâki bir caket vardı. Kıravatı da kendi kumaşından renkli bir gömlek giyiyorlardı. Kilot pantolonlarının altında örme bir çorap, pek azında çizme vardı. Hepsini de bir cepheden gelmiş sayabilirdiniz. Esasen memleketin cephe olmıyan neresi kalmıştı?!. Garpta bir istilâ ordusu, cenupta bir işgal kuvveti, şarkta ve şimalde imparatorluk camiasındaki kavimlerin fırsat bulduklarını sanan teşekkülleri; hülâsa her yanda ateş ve kan vardı. Cephelerde çarpışanlar ile onlara yardımcı koşan vilâyetler, sancaklar; Ankara'dan gelen davet üzerine mümtaz unsurlarını seçmişler ve onları cephe kıyafetiyle yollamışlardı. Sivas'tanberi bütün cepheleri birleştiren, büyük kurtuluş hedefini veren Ebedî Şefin emrindekiler de Ankara'da aynı kıyafeti taşıyorlardı. İşte 1920 nisanının 23 ünde Karaoğlandan inerek yeni Türk tarihinin mukaddes eşğine yaklaşan kafiye.

Taşhan önündeki kısa duruş, kafiye hacmine göre meydanın (bugünkü Ulus) tenhalığını belirtti. Şimdiki parti kurağının dar çatısı altında herkes yer bulabildi. Salonun iki tarafındaki merdivenlerden iki pencere arasındaki çıkılan sahanlıklar dinleyicilere yetti.

İki yüze yakın zat salondaki tahta sıralara oturdular, en yaşlı zat muvakkat reis oldu yüksek yerine geçti, çehresi beyaz sakalı içinde nurlu ve sesi çok hazindi. Söylediği kısa nutukla meclisi açtı. Ebedî Şef kürsüye gelerek; vilâyetler ve sancaklarca seçilen beşer kişilik heyetlerle İstanbul'da dağıtılan meclisin azalarından Ankara'ya gelenlerin Büyük Millet Meclisini kurduğunu bildirdi.

Bu anda meclisimiz münakiddir derken sesinde yeni bir devrin müjdesi vardı. Onu, iki gün bu çatı altında kalblerimizin çarpışlarını tutarak dinledik. Millî hareketin o güne kadarki tarihini, sesinin heyecan ve iman veren ahengiyle birlikte yüreklerimize sindirdik. Yer yer istilâya uğrayan ve binbir facianın ıstırabını çekmekte olan memleket, bu ilâhi seste kurtuluşun bütün sırrını arıyordu. Kaynağı İstanbul olan hiyanet dalgası, onu arkadan önden boğmağa çalışmıştı. Ancak kahramanlık, fazilet ve ferağat her şeyi yenmişti. Şimdiye kadar gizli kalan büyük bir cidalin çok çetin safhalarını dinlerken

nefeslerimiz kesiliyor, güçlüklerin yenildiğini gördükçe de en derin inşirahı duyuyorduk.

O bütün heyecaniyle, içinde bulunan vaziyetin memleketçe iyi kavranılmasını istiyordu. Çok inandığı milletin, kurtuluş yolunu, kendisi kadar aydınlık görmesini arzuluyordu. Ordular başında birkaç kere vatani kurtaran kahramanın, millî felâket devresinde de hâdiselere istikamet veriş, onu dinleyenlerde asla şüphe bırakmamıştı ve herkes inanmıştı ki kurtuluş ancak onun izindedir. Bu toplu inanışın ortasında o kürsüde ilâhi bir şahlanmanın heybeti içinde tarihe şunu söylüyordu:

«Artık meclisi âlinizin fevkinde bir kuvvet mevcut değildir.»

Bu cümle, Türk istiklâlinin ve Cumhuriyetinin doğuşunu haber veriyordu.

Vecd içinde geçen bu dinleme zamanının ne kadar sürdüğünü bugün değil o günlerde dahi ölçemediğimizi hatırlarım. Onun Türk nesillerine bağışladığı mesud ve sonsuz devri de tarihin ölçmeyeceği gibi.

ISPARTA YAYLASINDAN ŞİRLER

*Boz dumanlı dağların,
Eridi mor sisleri.
O, mes'ut yuvaların,
Açıldı nerkisleri.*

*Bahtiyar olur sandım,
Gönlümü sende yayla.
Güzelliğini andım,
Konuştum günle ayla.*

*Diyar diyar dolaştım,
Raslamadım eşine.
Yüce dağları aştım,
Kavuştum güneşine*

*Tabak tabak güllerin,
Hepsi açık, neşeli.
Şakıyor bülbüllerin,
Bağrın zümrüt döşeli.*

*Toplanmışlar kızların,
Süslenişler yolu.
Yayla senin yazların,
Bin bir baharla dolu.*

Mehmet Çakırtaş

İsparta İmar plânı ve tatbikatına dair düşünceler

— II —

Y. Mühendis Kâzım AYDAR
İsparta Mebusu

İsparta imar plânı etüd edilirken gözetilen esaslı noktalar şunlardır:

1 — Yapılacak plânın memleketin iktisadi bünyesine ve kudretine uygun ve tatbikının mümkün ve kolay olması.

2 — Topoğrafik vaziyeti yani şehrin kurulmuş ve kurulacağı yerlerin dere, yamaç, tepeleri gözönünde tutulması.

3 — Şehrin sokaklarının istikametlerinin tesbitinde, fabrikaların, evlerin vaziyetlerinin tayininde hâkim rüzgârlarının gözönünde tutulması.

4 — Şehrin toplu bir hale getirilmesi.

5 — Şehrin nüfusunun artmasını gözönünde tutarak inkişaf sahasının tayini ve imar hududunun tesbiti.

6 — İspartayı; konyaya, Afyona, Antalyaya bağlayan şoselerin, şehir içinden geçen kısmının tesbiti.

7 — Çarşı ve pazar yerlerinin memleketin hakiki ihtiyacını karşılayacak şekilde genişletilmesi ve mevcut çarşının tanzimi.

8 — Şehirdeki kıymetli ve eski eserlerin şehri süsleyecek bir duruma getirilmesi.

9 — İstasyon ile çarşı ve şehrin muhtelif yollarla birbirine iyi bir şekilde bağlanması.

10 — Mevcut yolların genişlik ve istikametlerinin tanzim ve ıslahı.

11 — Şehir içinde yeni açılması zarurî görülen yolların mümkün olduğu kadar binasız boş arsa ve bahçelerden geçirilmesi.

12 — Spor sahasının çerçivelenmesi ve bu sahaya gidiş gelişin kolay olması için yeni bazı yolların açılması.

13 — Çayın her iki tarafında boylu

boyuna birer cadde açılması.

14 — Mezbahe ve yeni tabakhane-nin şehirle bağlanması.

15 — Şehrin muhtelif semtlerinde çocuk bahçeleri ve yeşil sahalara ayrılması.

16 — Mektepler, umumi kütüphane, sinema, şehir otel ve gazinosu gibi binaların yapılacağı yerlerin tesbiti ve bunlara muktazi sahalara ayrılması.

17 — Askerî ve sivil hastahaneleri için memleketin durumuna ve ihtiyacına uygun sahalara ayrılması.

18 — Resmî binalara muktazi sahalara ve askerî mıntakanın ayrılması.

19 — Bugün memleketin en ehemmiyetli bir yerinde bulunan hapishane-nin maksada daha uygun bir mahalle nakli için yeni hapishane sahasının tesbit ve tefriki.

20 — Şehri lüzumundan fazla uzatan ve dağıtan Dere ve Yenice mahalleleri ile, çayın cenubunda ve sel sularının tehdidi altında bulunan mahallelerin imar hududu haricinde bırakılması ve bu mahallelerin geniş bahçeli sayfiye haline sokulmasının temini. Bu mahalleler tabiatıyla belediye hududu dahilindedir.

21 — Hayvan pazarı, odun pazarı için sahalara ayrılması.

22 — Köylü hayvanlarının bağlanabileceği han yerlerinin ayrılması. Gibi belli başlı noktalar plânın hazırlanmasında en ziyade dikkat ve ehemmiyetle gözönünde tutulmuştur.

İsparta İmar plânının tanzimini, Nafia Vekâleti Yapı ve İmar Reisliği Şehircilik bürosu kabul etmiş bulundu.

ğundan yukarıda yazılı esaslı noktalar nazarı itibara alınmak üzere tarafımdan hazırlanan 1/2000 mikyaslı imar plânı krokisi mütehassıs profesör [R. Öelsner]'e verilmiştir.

Mumaileyhin 1942 senesi ağustosu içinde Isparta mebusu Kemal Turan ile Ispartanın her sokağını ve mühim yerlerini birer birer görüp tetkik etmek üzere yaptığı seyahat neticesinde imar plânının esasları hazırlanmış ve bu hususta bir rapor ile 1/2000 mikyaslı bir kroki de tanzim edilmiştir. Yüksek Mühendis mektebi ve Güzel Sanatlar Ekademi Şehircilik profesörü ve Nafia Vekâleti şehircilik mütehassısı olan Senatür [R. Öelsner]'in almanca olarak tanzim ettiği bu raporun Türkçe tercümesinin bir kopyesini de ilişik olarak gönderiyorum. Bu raporun «Ön» mecmuasında neşri çok muvafık olur kanaatindeyim.

Profesör tarafından hazırlanan esaslar dairesinde, Yüksek mimar «Kemal Ahmet Aru» tarafından mahallinde tetkik ve müşahedeler de yapılarak imar plânının tersimi tamamlanmıştır.

Bu plân, 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar kanununun üçüncü maddesi hükmüne göre Belediye meclisinin 29/4/1943 tarihli toplantısında tetkik ve belediyenin ihtiyaçlarına uygun olduğu kabul ve Isparta valiliğince de 11/5/1943 tarihinde tensip edilmiştir. Hazırlanan plân, 2290 sayılı kanunun birinci, ikinci ve üçüncü maddeleri ve 2799 sayılı kanunun altıncı maddesi hükümlerine göre tasdik edilmek üzere Isparta valiliğinin 12/5/1943 tarih ve 2 numaralı yazısıyla Nafia Vakâletine gönderilmiş, Nafia Vekâleti de plânı tetkik ve tasdik ederek 26/5/1943 tarih ve 3736 sayılı yazısı ile Isparta vilâyetine tade ve bu suretle Isparta imar plânının ihzar, tetkik ve tasdik muamelesi tamamen tekemmül eylemiştir. Isparta belediye meclisinin kararı sureti şudur:

[Esasları Nafia Vekâleti Yapı ve İmar

İşleri Reisliği şehircilik bürosu mütehassısı profesör «R. Öelsner» tarafından ihzar edilip Yüksek mimar Kemal Ahmet Aru tarafından tersim edilmiş olan Isparta şehri müstakbel imar plânı ve ilişigi imar raporu meclisimizin 29/4/1943 tarihli içtimasında inceden inceye tetkik edilerek şehrin içtimâi, iktisadî ve idarî ihtiyaçlarına uygun görülmüş olmakla Belediye kanununun 70 inci maddesinin dokuzuncu fıkrasına tevfi kan tasdikına ve vilâyet makamına arzına sözbirliği ile karar verildi.

26/4/1943

İşbu şehir meclisi kararı sureti aslının aynı olduğu tasdik olunur.

7/5/1943 Isparta Belediye Reisi
M. Hilmi Çakmakçı

Tasdik olunur. 11/5/1944
Vali vekili
Kemal Kürs]

Nafia Vekâletinin Isparta vilâyetine yazdığı tahriratın sureti de aşağıda yazılmıştır:

• Hülâsası: Sayısı
3736/4657.

1/2000 mikyaslı imar plânının tasdiki hakkında

Isparta Valiliğine

12/5/1943 tarih ve 2 sayılı yazıları karşılığıdır. Vekâletimizce tanzim ve âvan projesine göre hazırlanan şehriniz kat'i imar plânı Belediye meclisinin 29/4/1943 tarihli tasvibinden geçmiş olup bu kere eklice gönderilen imar plânı tasdik edilmiştir. Gereğinin icrasını dilerim. 26/5/1943

Nafia Vekili Namına
Salahattin Büke »

— Devamı var —

Türkiye Halıları

(Mısırdaki Kahirede çıkan "Elhilâl," dergisinde Kahire müzesinde arap eserleri muhafızı olduğu anlaşılan Muhammed Abdülaziz Merzuk isminde bir zatın eski halılarımız hakkında arapça yazmış olduğu bir makaleyi dilimize çevirmeği ve buna gereken notları ekliyerek bugün Türkiye'nin en önemli bir halı yapım merkezi olan Isparta'da Halkevinin çıkarttığı "On dergisinde yayınlamayı faydalı buldum.

Halıcılığımızın vaktiyle ne kadar ileri gitmiş ve bütün dünyada haklı olarak nasıl nefis bir san'at halini almış olduğunu bu yazı bize gösterecektir.

Hikmet Turhan Dağlıoğlu

Garplılar, yetiştirdikleri büyük resamların tablolarıyla nasıl iftihar ederlerse biz şarklılar da atalarımızın birer san'at anıtı olarak meydana getirdikleri halılarla büyük bir kıvanç duyarız. Bu seccadeler birer tablo gibi renk, şekil ve ahenkleriyle gözlerimizi okşar. Mahir ve zevk sahibi san'atkârların ellerinden çıkmış bu seccadelerde türlü türlü renklerin uygunluk, ahenk ve insicamı en güzel bir manzara teşkil eder.

Seccadeler (halılar) Orta Asyadaki Türk ulusları arasında çok eski çağlardanberi -büyük bir ihtimalle milâdî birinci asırdanberi- yapılmaktadır. Bugün bile oradaki Türk oymakları tarafından eski üslube göre yani eski şekil ve boyalara uygun olarak seccadeler işlenmektedir. [1]

Anadoluya bu san'at Selçuk Türkleri eliyle hicretin altıncı asrında girmiştir. Halıcılığın Anadolu'da gelişmesinde tabiatın da büyük bir rolü olmuştur. Akdenize doğru uzanan dağların eteğindeki geniş ve güzel mer'alarda yetişen koyunlardan elde edilen en nefis yünlerden genç kızlar ve kadınlar en güzel seccade ve halıları dokumak imkân ve fırsatını bulmuşlardır.

Milâdî 13 üncü asırda Anadoluyu ziyaret etmiş olan meşhur seyyah Markopolo dünyanın en güzel halıları-

nın Türkiye'de (Anadoluda) dokunduğunu hâtıralarında yazmıştır. İstanbul'daki evkaf müzesinde (Türk-İslâm müzesi) bulunan üç eski halının 13 üncü asırda dokunmuş olduğunu kabul edebiliriz ki bunlar vaktiyle Konyada Alâeddin camii'nde serilmiş bulunuyordu. Bunlardaki geometrik çizgilerin ahenği âdeta kûfi bir hat manzarasını arzeder ve bunlar aşağı yukarı -Mısırdaki eski bir medeniyet merkezi olan Plüstat'ta bulunan ve dördüncü asrında yapılmış olduğu sanılan küçük bir parça istisna edilecek olursa- İslâmî en eski halılardır.

Milâdî 14 üncü asırda Anadolu'da zeval bulan Türk Selçuk devletinin yerini Osmanlı Türkleri aldılar. Bunlar ilk önce ülkelerinde egemenliklerini sağlamlaştırmak için gerekli tedbirleri almakla ve kendilerine miras kalan ve ellerine geçebilen Selçuk halılarını kıskançlıkla muhafaza etmekle kanaat et-

- [1] Gaston Richard, Türkmen kızlarının bir harika nev'inden olarak yaptıkları nefis halılardan bahsederken, Mihayilof'uu şu sözlerini naklediyor:

"Hiçbir âlete, hiçbir modele, teknik mahiyette hiçbir tahsil ve terbiyeye malik olmıyan Türkmen kızının, taklit edilmesi kabil olmıyan nakışlarla süslü çok nefis halılar vücuda getirebilmesi, ancak bir san'at sevkî tabiisine malik olmasıyla izah olunabilir."

Ziya Gökalp. Türkçülüğün esasları. (Türklerde bedîi zevk faslı). S. 123.

tiler. Bu halı veya seccadelerin bir ço-
ğu geometrik ve Arabesque nakışlarla
kenarları da ayrıca kûfi çizgilerle süslü
idiler.

Garpliler, birçok san'at eserlerinde
bu halılardaki nakışları ve süsleri örnek
olarak aldılar. Bu itibarladır ki birçok
tablolarla bu seccadelerdeki süslerin
tesirleri görülür. Bilhassa 16 ıncı asırda
yaşamış olan meşhur Alman ressamı
Holbein'in tablolarında şark tezyinatı
çok kesin olarak göze çarpar.

Türkler 15 ınci asır ortalarında
İstanbulu fethederek yeni idare merkez-
lerine yerleşirlerken bir taraftan da
ilim ve san'atla uğraşmaya ve kendi
üsluplarına uygun olan halıları da işle-
meğe başladılar ve bunun için de İran
ve Mısırdan birçok ustalar ve san'at-
kârlar getirttiler. [2] Türk zevkine uy-
gun olarak (Balat halıları Türk örneğini
meydana getirdiler. [3]

Bu seccadelerde en önemli özellik
hendesî tezyinatın yerini nebati şekil-
lerin almış olmasıdır. Bilhassa (Rodos
halılar)ında zanbak, susam, Nergiz ve
karanfil gibi çiçekler en güzel ve ma-
hirane bir şekilde tebarüz ettirilmiştir.
Bu halılarda İran ve Mısır tesirleri kuv-
vetli olarak görülür.

Uşak'da işlenmiş olan halılar diğer-
lerinden büyük olmasıyla nakışlarıyla
ve köşe ve ortalarda asılı duran kandil
biçimindeki süsleriyle ayrılır. Kırmızı,
yeşil, mavi ve sarı renkler bu halılarda
birbirleriyle ahenkli olarak imtizaç et-
miştir. Bir resmî doktor Ali İbrahim
paşanın koleksiyonunda bulunan bir
Uşak namaz seccadesi 16 ıncı asır Türk
san'at eserlerinin en değerlilerinden
olup bütün dünyada eşi bulunmıya
bu nefis seccade bugün Berlin müze-

sinde bulunmaktadır.

(Uşak) ta dokunan halıların özelliği
Kaplan postunda olduğu gibi beyaz çiz-
gilerle ve üçgen şeklindeki yuvarlak-
larla süslü bulunmuş olmalarından ileri
gelir. Uşak halılarına bu üçgen şeklin-
deki yuvarlakların girişi meşhur âlim
Martin'in kanaatine göre bu şekillerin
Tatarlar yanında iplik alâmeti olarak
telâkki edilmiş olmasından ileri gelmiş-
tir. Bu hal bilhassa Timurlengin âdeta
tılsımı gibi bir şeydi. Timurlengin 1402
Ankara zaferinden sonra Anadoluyu
istilâ edişinin neticesi olarak Türk ha-
lılarına bu şekil ile bilhassa kuş şekille-
ri girmiştir.

Pansilvanya kilisalarından birinde
bulunan bir büyük Türk halısı nakış-
ları ve yıldızlarındaki ahengi, kök bo-
yalarının güzelliği itibariyle sonderece
nadir ve kıymetli bir hahdır. [4] Bu halı
Bergamada dokunmuştur.

Eski Bergama halıları bugün Türk
halılarının en güzellerindendir. Bilhassa
Alman ressamı Holbein bu halıların
desenlerinden çok istifade etmiş ve

[2] Ülkün'ün 75 ınci sayısındır "Halıcılık hak-
kında tetkikler," den Almancadan tercüme
ettiğimiz bir makalede Dr. Kurt Erdmann
III Murad devrinde Kahireden İstanbula
halıcı ustaları getirdiğini kaydetmektedir.
Yine Ülkün'ün 79 uncu sayısında (Elişleri-
miz ve sanayi'imiz hakkında birkaç vesika)
adlı makalemizde de arşiv dairesinde gör-
düğümüz bir vesika filhakika 1535 tarihinde
Kahireden İstanbula onbir halı ustasının
gönderilmiş olduğunu teyit etmektedir.

[3] Balat: Anadoluda bu isimle birçok şehirler
vardır. Kelimenin aslı Lâtince olup saray
mânasına gelir. Palat..

[4] Pansilvanya: Birleşik Amerika cumhuriye-
tini teşkil eden hükümetlerden birisidir.
İdare merkezi Harrisburg şehridir. Pansilva
Lâtin dilinde Pan ormanı demektir.

Maden tetkik ve arama bakımından Isparta çevresi

K. T.

Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü.

Cumhuriyetin yirminci yılında sekizinci çalışma yılının teknik plançosunu neşretmiştir. Bu plançada bütün memleket için verilen bilgiler arasından Isparta çevresini ilgilendirenleri alıyoruz:

İlk etüdü yapılmış, daha derin etüde bağlı yerler arasında;

Isparta merkezine bağlı Lâğus köyü vardır. Burada kükürt aranmıştır.

Etüdü yapılmış, daha derin etüde değerli olmadığı anlaşılan yalnız mintaka metallojenik etüdü için bir fikir verebilen yerler arasında;

Isparta merkezinde Gevren mahal-

lesi ve Kiraz köyü vardır. Burada Talk aranmıştır (Geren köyü olacak).

Etüdü yapılmış kat'i değersizliği anlaşılmış yerler arasında;

Isparta merkezinde Geren köyü (Pirit, Arsenik), Gölbaşı (Arsenik) ve Yalvacık Yukarıkaşıkara köyü (Demir) vardır.

Uluborlunun Dereköy (Tepeçukuru) mevkiindeki Linyit Devlet işletmesine elverişsiz mahallî ihtiyacı tatmin edici bulunmuştur. Yine Uluborlunun Müfidiye ve Canyon deresi semtlerindeki Linyit etüdlerinde bunların kat'i değersizliği anlaşılmıştır.

tesiri altında kalmıştır.

18 inci asırda Türk halılarının dokunmuş ve keyfiyetlerinde gerileme başlamıştır. Bu devirde nevileri yirmi beşi bulan ve tüccarlar tarafından dokunuldukları yerlerin adlarıyla adlandırılan halılar pazarları kaklamıştır. Bunlar da gerek dokunuşları, gerek boya ve nakışları itibariyle eski halı ve seccadelerin nefaseti görülemez.

Hülâsa olarak denilebilir ki Gördes, Kula ve Ladik'te işlenmiş olan Türk namaz seccadeleri güzellikleri, ahenkleri, işçiliği, boyaları itibariyle bütün dünyada ölmez bir şöhret kazanmışlardır. Bugün elimizde bulunan 17 inci asırda adı geçen şehirlerde işlenmiş mihraplı namaz seccadeleri cidden nadir parçalardır. Meselâ Gördes'te dokunmuş mihraplı bir seccadenin yanları muhtelif çiçeklerle süslü olup mihrabın iki ucundan aşağıya doğru inen iki uzun zincirin sonunda ayrıca nebati na-

kışlar vardır.

Kulada dokunmuş seccadelerde ise birçok mihraplar yanyana bulunmakta ve halının kenarları türlü türlü nebati süslerle kaplı bulunmaktadır. Ladik'te dokunmuş olan seccadelerde ise -ki bu kasabayı İbni Batuta'ya ziyaret etmiştir- [5] Birçok direklerin ve kenarların zambak, susam çiçekleriyle süslü bulunması dikkat gözümüzü üzerine çeker.

[5] Buradaki Ladik veya Lazık bugün Sivas vilâyetine bağlı olan kaza merkezi değildir. Burada kendisinden bahsedilen kasaba bugün denizliden tanıdığımız kasabadır. İbni Batuta buraya Belde-tül-Şenazir demektedir ki bizim eskiden Donuzlu dedikimiz yerdir. Kâtip Çelebi sularının çokluğundan ötürü buraya Denizli denildiğini Kaydeder. İbni Batuta Denizlide pamuktan altın işlemeli emsalsiz bir nevi kumaş yapıldığını ve burada yetişen pamuğun çok nefis ve dayanıklı olduğunu da yazar.

Suriyede ayrıca bir Lazkiye kasabası vardır. Burası Selekos Nikador'un annesi Laodis adına yapılmıştır.

İsparta'nın Tarihten önceki devrine ait tetkikler

Yazan: Dr. Kurt Bittel

Senelerdenberi İstanbulda Alman Arkeologya Enstitüsünün Müdürlüğünü yapmakta olan ve memleketimizin bilhassa tarihten önce kültürlerini şimdilik herkesten iyi bildiğinde şüphe bulunmayan Boğazköy hâfirlerinden Dr. Kurt Bittel 1942 senesinde "İstanbul Mitteilungen", neşriyat serisinin beşinci cüz'ü olarak neşrettiği "Kleinasatische Studien", i ile memleketimiz tarihi için kıymetli bir hediye de daha bulunmuştur. 224 sayfa, 41 levha ve 3 harita taslağından ibaret olan bu eser şu bahisleri ve bir de endeksi ihtiva etmektedir:

- 1 — Galatyada müşahade ve buluntular.
- 2 — Bizanslılardan sonraki devirde Kızılırmak kavsi içindeki seyrüsefer ve iskân tarihine dair birkaç mülâhaza.
- 3 — Anadolu da Kimmerler, Frigler ve Skitler.
- 4 — Batı Anadolu prehistuvarına dair malûmat.
- 5 — Karacahisar.
- 6 — İlâve ve tashihler.
- 7 — Cetveller.

Bu başlıklardan da anlaşıldığı üzere müellif bilhassa Merkezi Anadolu ile Batı Anadolu da tarihten önceki devirden tâ Osmanlı devrine kadar cereyan eden muhtelif olaylara ve buralarda yaşamış olan çeşitli kültürlerle bunların çeşitli tezahürlerine çok etraflı bir bilgiye dayanarak temas etmektedir. Bilhassa müellifin daha evvel neşretmiş olduğu "Praehistorische Forschung in Kleinasien", adlı eserde bu bölgeler hakkında verilen prehistorik malûmatı tamamlamak ve Yunan - Roma devrine kadarki kültürel olayları aydınlatmak bakımından mühim olan bu tetkikat, henüz pek mütevazî araştırmalara sahne teşkil etmiş olan Pisidia bölgesine de temas etmekte ve bilhassa İsparta ovasında keşfedilen ve uzun zamandanberi Berlinde bulunan mühim bir vazo koleksiyonu hakkında ilk defa olarak malûmat vermektedir. İsparta havallisinin tarihten önceki durumu bakımından mühim olan bu bahsin muhtasar bir tercemesini sunuyorum.

ARKEOLOG
Selim Dirvâna

PISIDIA — ISPARTA

Bu dağlık memlekette yapmış olduğu birçok gezilerde, H. A. Ormerad, prehistorik müteaddit iskân yeri keşfetmiş ve şurada, burada ve bilhassa Sempircede Eğridir ile Dinar arasındaki demiryolu boyunca külliyetli miktarda malzeme meydana çıkarmıştır. (1) Bu sonuçlar, her ne kadar kıymetli iselerde, ancak, bir başlangıç sayılabilirler. Zira, Pisidianın Yunanlılardan evvelki kültürleri hakkında bize hakiki bir fikir verebilecek olan esaslı kazılar, henüz hiç bir yerde icra edilmemiştir. Binaenaleyh, İsparta ovasında bulunmuş ve uzun zamandanberi Berlin müzelerinin Ön Asya şubesinde mahfuz olan, fakat,

şimdiye kadar henüz neşredilmemiş bulunan, zengin bir vazo keşfi, büyük bir önemi haizdir. Çoğunu gagalı ve tek kulplu ibriklerin teşkil ettiği bu vazolar, ekseriyetle, asdarlı ve perdahlı sath üzerine çizig ve yiv oluk tezyinatlıdır. Çoğu elde yapılmıştır. Kırmızı, kahve rengi ve lekeli fonlar da arzetmekle beraber, ekserisi kurşuni renkte olup biraz donuk satırlarıyla, ekseriyetle çok parlak olan Yortan vazolarından ve Orta Anadolu keremiklerinden ayrılmaktadırlar. Şimdi bu vazoların Batı ve Cenubi Anadolu dan, malûmumuz bulunan prehistorik keremiklerle

1) Senirce: BSA 18, 1911 - 12, 80 v. d.

olan münasebetleriyle yaşlarını tetkik edelim:

En çok ve en yakın benzerleri bulunan, teknik ve kullanış bakımından en aşağı seviyede olan üç ayaklı mıt-bah kabıdır. [Levha: 8, resim: 26] bu şeklin yalnız Trova 1 e mahsus olduğu kanaati (2) yanlıştır. Zira: Bozüyük ve Kusura'da bulunan parçalar, şüphesiz daha müahherdirler (3) ve bilhassa, kulplarda görülen değişikliklerle çok kullanışlı olan bu kap şeklinin uzun müddet imal ve istimal edildiği anlaşılmaktadır. (4) [Levha: 8 ve resim: 29] da görülen vazoyu Kusura'da tekrar buluyoruz. (5) Bunlar, şekil itibariyle, birbirlerinin tamamen aynı değil, belki yalnız benzeri olmakla beraber, aralarındaki karabet açıktır. Kusurada bulunmuş mümasil diğer bir kap (6) yapılaşça bazı Yortan vazolarına yaklaşmakta ise de (7) daha ağır ve basıktır. Isparta kabında bu vasıflar daha da barizdir. [Levha: 2, resim: 3] deki küçük ibriğin, batıda biçim itibariyle bir çok mümasilleri vardır ki: çok umumi olarak bilindiklerinden burada tekrar zikredilmelerine lüzum görmüyoruz. Mafih, çok önemli olan bazı varyantlarını unutmamak icabeder. Senircede [Levha: 7, resim: 21/22] deki gibi küçük testilere (8) ve [Levha: 2, resim: 10] daki gibi küçük ibriklere (9) tesadüf edilmektedir.

Ispartanın, İç Anadolu yaylasının kenarı yakınındaki mevki dolayısıyla, bu vazoların benzerleri tek tük orada da bulunmuştur. Meselâ: [Levha: 8, resim: 28] deki vazoyu teknik itibariyle değil de, takriben biçim itibariyle Galatya'da Ahlatlıbelde tekrar bulmaktayız. (10) [Levha: 8, resim: 25] de görülen ve biraz muaddel şekilde olmakla beraber, Yaylada mükerreren bulunmuş olan emzikli, küçük ibrik de bu münasebetle zikredilebilir. Fakat, bunlar Trovada bulunmuşlardır.

Esaslılarından bile olmıyan bu bir kaç parça ile, diğer buluntu yerlerinin çanak, çömleği ile açık münasebetler

arzeden şekiller tamamlanmış olmaktadır. Halbuki, tezyinî örnekler, Pisidia'nın sair yerleriyle Cenubi Firikyada temsil edilen tezyinî unsurlarda çok, daha sarıh münasebetler göstermektedirler. Bu örneklerin en başında ya, ince ve derin çiziklerden veyahut daha ziyade, geniş ve plâstik yivlerden (oluklardan) müteşekkil üç, dört yahut beş müvazi hattan ibaret köşeli bir şerit gelmektedir. [Levha: 5, resim: 17] Ispartanın takriben onbeş kilometre şimal şimal batısında kâin Senircede bulunan çanak, çömlek ile (11) Kusuranın bilhassa B devrine ait yazolarında (12) da, hâkim bir rol oynayan bu, aynı örnektir. [Levha: 8, resim: 30] da görülen keskin kenarlı yivlerde ne senircede, ne de Kusurada eksiktirler. (13) Fakat, daha doğuda kâin Sızmada da bulunmuşlardır. (14) [Levha: 5, resim: 18] de görülen Isparta vazosundaki amudi yivlere ait bir çok misali Yalvacın (Antiochia Pisidiae) cenup doğusunda kâin Agap'da (15) tesadüf edilmiştir. Bu eserler meyanında, biçim itibariyle de, Ispartada ve Kusuradakilerle müşabehet

- 2) APAW 1940 No. 10, 3 v. d.
- 3) AM 24, 1899, 33 ve Lev. II 9 (Bozüyük) Archaeologia 86, 1937, 19 v. d. ve Şek. 7, 2 (Kusura).
- 4) Kusura'nın biraz muaddel, daha muahher bir şekli: Archaeologia 86, 1937, 27 Şek. 10, 11.
- 5) Archaeologia 87, 1938, 241 Şek. 10, 1, 2.
- 6) Archaeologia 86, 1937, Lev. VII 13.
- 7) Takriben AFO 13, 15 Res. 11 soldaki gibi.
- 8) BSA 18, 1911 - 12 Lev. VI 5.
- 9) BSA 18, 1911 - 12 Lev. VII 13.
- 10) Türk tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi 2, 1934 54 No. 114.
- 11) BSA 18, 1911 - 12 Lev. V 3, 4, Lev. VI 2, 4 - 6, Lev. VII 9 - 13.
- 12) Archaeologia 86, 1937 Lev. VII 6, 7, 12, 14, 15, 87, 1938, 241 Şek. 10, 8; Lev. 83, 2; Lev. 84, 3, 10; 243 Şek. 12.
- 13) BSA 18, 1911 - 12 Lev. VII 1 (Senirce). Archaeologia 86, 1937 Lev. VII 13 (Kusura).
- 14) AJA 31, 1927, 40 Şek. 21 A, C. Keza karşılaştırmız 39 Şek. 20 A ve 42 Şek. 22.
- 15) Annuario della R. Scuola Archeologica di Atene 3, 1916 - 20, 59 Şek. 28 (Prähistorische Torschung in Kleinasien'deki hatlarda çok batıda gösterilmiştir.)

arzedilen bir ibrik vardır. (16) Geniş yivler halindeki örnekler, vakia, çok daha şimaldeki Bozüyükte de kullanılmışsa da (17) orada, enderdir ve diğer tezyinî örneklerle kıyas edilemez. Halbuki, Ahlatlıbel ve ender olarak da Alacahüyükte müşahade edilen aynı tezyinat (18) şimal doğu istikametinde olan intişarın daha kuvvetli olduğunu isbat etmektedir. Fakat; Agap, Senirce, Kusura ve Isparta buluntuları, bu tezyinat şeklinin asıl merkezinin Şimali Pisidia ve Cenubi Firikyada bulunduğunu kâfi bir açıklıkla göstermektedirler. Bilhassa; mütehavvil, zikzak şeritler gibi aslan basit olan ve diğer yerlerde ve bilhassa Yortan kültüründe boya ile çizilen bu tezyinat (19) bu havalide plâstik olarak işlenmiştir. Biçim itibarıyla Pisidia vazolarının Batı Anadolu'da bulunan diğer vazolarla olan rabitasının gevşek olduğunu görmüştük. Bu rabita tezyinat bakımından da daha sıkı değildir. Mamafih; ne biçim, ne de tezyinat esas rabitayı kolayca tanıtmıyacak kadar birbirinden uzaklaşmamaktadır. Bilhassa; kap biçimleri, ki: bunların arasında bilhassa çok mütehavvil gagalı ibrikler, Batı için hâkim bir şekildir. Bu rabitayı, katiyetle ifade etmektedir. Batı kültürünün çok farklı karakteri hakkında evvelce de izhar edilmiş olan fikir (20) Isparta ovasının bu buluntuları ile yeniden teyit edilmiş oluyor. Şimali Pisidia, kendi yolunda yürümüşdür ve şayet aldanmıyorsak muhtelif vadilerdeki gelişmelerin mahallî şekillere münceş olduğu hakkında deliller bile mevcuttur. Esasen Pisidianın arazi vaziyeti de bu gibi hâdiselere bilhassa elverişlidir. Zira, Isparta ile Senirce gibi birbirine bu kadar mücavir ve yalnız alçak bir sırt ile ayrılmış olan iki buluntu yerinde keşfedilen kaplar arasında göze çarpan farkları başka türlü izah etmeğe hiç değilse şimdilik, imkân yoktur. Isparta vazoları, sonraki Pisidianın, görünüşe göre, ancak fakir bir prehistorik kültüre malik olduğu hakkında bazan izhar edilmiş olan ka-

naatleri bizi korumaktadır. Bilâkis, burada arzedilen eserlerden bazıları biçim ve ahenk itibarıyla Batıda bulunan vazoların önünde bile gelmektedir. Her halde batıda bulunanlar meyhanında bir tek eser zikredemem ki meselâ; [Levha: 6, resim: 20] deki gagalı ibrik kadar mantıklı bir yapılaşa muhtelif unsurlar arasında bu kadar mükemmel bir şekilde hesaplanmış bir âhenge malik bulunsun.

Yapılan bu karşılaştırmalarda ve rabitaların meydana çıkarılmasında devir farkları şimdiye kadar itibar nazarına hemen hemen hiç alınmamış gibidir. Şayet tamamen başka evsafa kültürlerden analogyalara yahut hiç değilse, müşabih biçimlere müracaat etmek mecburiyetinde kalmış olsaydık, bu hususu nazarı itibara almamız doğru olmazdı. Halbuki, tetkik ettiğimiz bölgeler, görülmüze göre zikre değer harici bir tesir dolayısıyla sekteye uğramamış yahut tabii gelişme istikametinden inhiraf etmemiş olan uzun ve devamlı bir tekâmül geçirmişlerdir. Binaenaleyh uzun devirler boyunca tamamen aynı değilse de, hiç olmazsa esaslı unsurlarına sadık kalmış şekillere istinat etmek mümkündür. Batı Anadolu'daki Kronologya araştırmalarına anahtar olarak şimdilik Kusura kazılarının Stratigrafya neticeleri kullanılabilir. Bu kazılarda nisbeten sağ-

16) Archaeologia 86, 1937 Lev. VII 9.

17) AM 24, 1899 Lev. II 5. Trova'da: Schliemann koleksiyonu No. 1516 (boyunda), 2263 (amudî); keskince malikûk köşeli şeritler ve dikine müsellesler ender değilse de, Pisidiadakiyle doğrudan doğruya karşılaştırılmazlar.

18) Türk tarih, Arkeologya ve Etnografya dergisi 2, 1934, 22 aşağıda, 51 aşağıda, Lev. IV No. A. B. 28 a (Ahlatlıbel). H. Zübeyr Koşay, Alacahüyük hafriyatı 1936, 111 Lev. 86, 4, 5.

19) Köşeli çizik şerit tezyinat Yortan çanak çömleğinde vakia kullanılmıştır, fakat boyalı olana nazaran daha nadirdir. Bunun haricinde yivler hemen hemen daima çok dardır ve ancak pek ender olarak - Corpus Vasorum Antiquorum, France 5 (Louvre 4) Lev. 1 No. 7, 9 - Pisidia'daki gibi hakiki olukların şeklini arzederler.

20) AFO 13, 20 v. d.

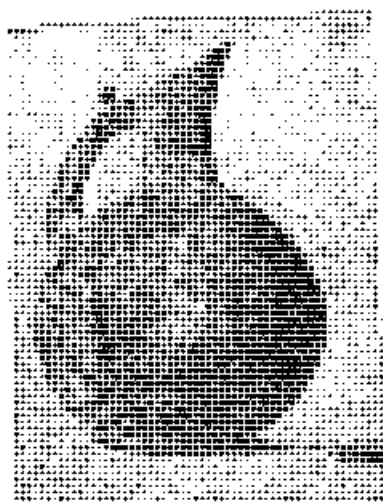
lam olarak tesbit edilen devir «C» devridir. Bu tabakalarda tipik Hitit çinsinde çanak, çömlek bulunmuştur. «Schlaufe» kulplu yandan ağızlı ve yüksek derecede parlak kırmızı asdarlı bir vazo ile umumiyetle malûm olan çok uzun Hitit testi gagalarından birine işaret etmekle iktifa edeceğiz. (21) Bunlara hiç de daha az sarıh olmıyan diğer misaller de ilâve edilebilir. Eğer yanılmıyorsak, Kusuranın bu buluntuları eski Hitit devrine ait olup Boğazköyde takriben 16/20 asırlara izafe edilenlere mürbuttur. (22) Kusuramın B devri daha eskidir ve «C» ye geçerken iptidai çömlekçi tornasında yapılmış ve içine trova 5 için mânidar olan (23) kırmızı bir haç boyatmış bulunan çanakları ihtiva etmektedir. Kabin kenarlarını birleştiren bu çapraz Boğazköydekilere çok iyi uymakta ve Kusura «B» devrinin üçüncü bine ait bulunduğunu göstermektedir ki: Kusura «B» dekilerle arzettikleri müşaheret dolayısıyla Isparta vazolarının da bu devreye ait olmaları lâzımgelir. Fakat, ipuçları şimdilik her ne kadar emin değil iselerde, belki, üçüncü bin içinde de bunların devrini daha kat'i bir şekilde tesbit edebiliriz. Şayet Yortan kültürünün tarihinde tamamen yanlışmış değilssek (24) bu neticelere dayanarak ne Kusura «B» nin ve ne de Isparta vazolarının üçüncü binin birinci nısfına kadar çıkmadıkları istidlal edilebilir. Bazı Kusura ve Isparta kaplarının Yortan kültürüne ait olanlara benzerlikleri ki: eyvelce tebarüz ettirilmişlerdi, basit bir ıktibas tesirinden ziyade bizzat Yortan kültüründe aramızda icâbeden daha eski örneklerin tekâmül ve tehavvülünü göstermektedir. Şu halde Pisidia vazoları daha yenidir. Bu ipucu, şimdilik çok mühim olmakla beraber bu vazoların üçüncü binin ikinci nısfına ait olmaları ihtimali Alacahüyük «BM» mezarında bulunan gagalı altın ibrikle (25) bir kaynak daha kazanmış oluyor. Bu ibrik boynundaki ufki ve göğdesindeki zikzak yivlerle Pisidia vazolarıyla bazı karabetler ifşa etmekte-

dir. Buna mukabil [Levha: 38, resim: 60] daki gibi testilerin ciddi şekilleri dolayısıyla dikkate şayan bir surette medeni vazoları andırmaları belki aynı mânada kıymetlendirilebilir.

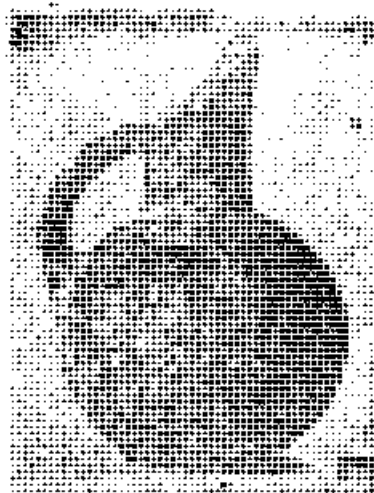
- 21) Archaeologia 86, 1937 Lev. VIII 7 yahut 35 Res. 15, 9 (Karş. WVDOG 60 Lev. 18, 4).
- 22) MDOG 77, 1939, 22 v. d. Archaeologia 86, 1937 Lev. VIII 7 deki vazo meselâ MDOG 77, 1939 Res. 30 daki Boğazköy eserine umumî telâkki bakımından yakın bir karabet arz etmektedir. Alt kısımları başka başka olmakla beraber aynı gruba Niğde'de bulunmuş bir vazo da dahildir. (A. Götze, Kleinosien 42 ve Res. 5 yukarda solda).
- 23) AJA 38, 1934, 230, 233; 39, 1935, 562.
- 24) AFO 13, 10 v. d. Şimdiye kadar malûmumuz olan bütün Yortan kültürü çanak çömleğinin mezarlarda bulunmuş olmaları, buna mukabil iskân yerlesinde bulunmuş hiçbir kaba mâlik olmayışımız yüzünden bu keramikler belki biraz yeknasak bir manzara arz etmektedirler. Cidarları ekseriya pek fazla ince olan bazı vazoların zarafetleri, bunların muhtemel olarak günlük ihtiyaç için kullanılmadıklarını göstermektedir. Fakat bu keyfiyetin Yortan çanak çömleğinin ancak bir kısmı için vârid olabileceği şüphesizdir. Binaenaleyh, iskân yeri buluntuları Yortan vazoları hakkında şimdiye kadar edinmiş olduğumuz umumî intibai esaslî surette değiştirebilir. Mukayeselerde bu hususun daima gözetilmesi icab eder.
- 25) Remzi Oğuz Arık, Les Fouilles d'Alaca Hüyük Lev. VII (No. Al. 242).

KISALTILMIŞ KELİMELER

- AFO = Archiv Für Orientforschung.
- AJA = American Journal of Archaeology.
- AM = Mitteilungen des Deutschen Archaeologischen Instituts, Athenische Abteilung.
- APAW = Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften.
- BSA = The Annuals of the British School at Athens.
- MDOG = Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft.
- WVDOG = wissenschaftliche Veröffentlichungen der Deutschen Orient-Gesellschaft.
- Lev. = Levha.
- Res. = Resim.
- v. d. = ve devamı.

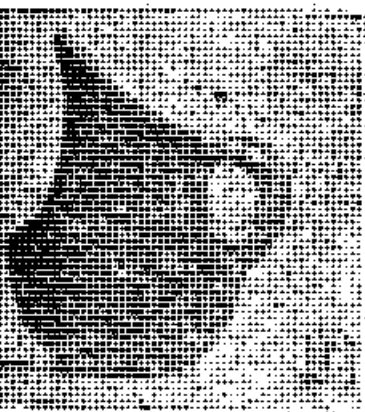
Resim: 1

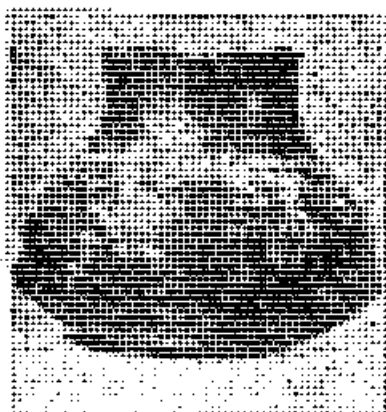
Resim: 2

Kırmızı İsparta vazoları

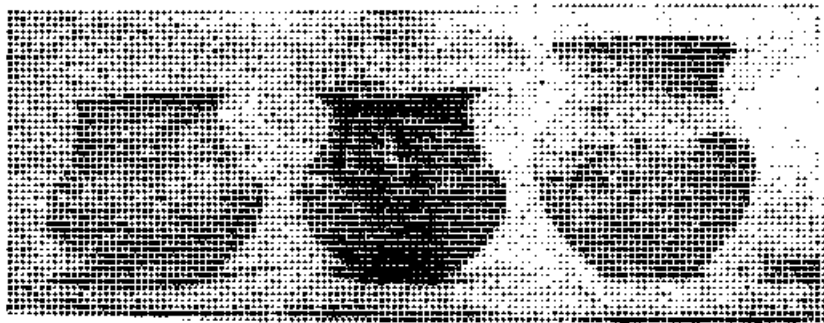
Levha: 2

3

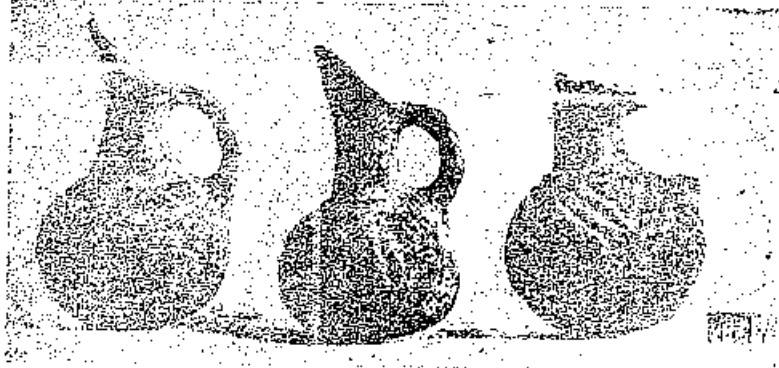
4

5

6

7

8

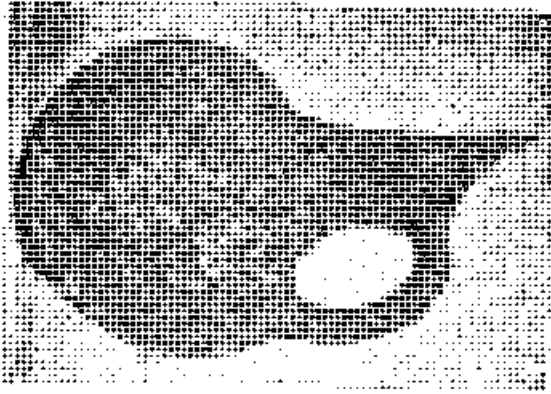
9

10

Res. 3 - 10

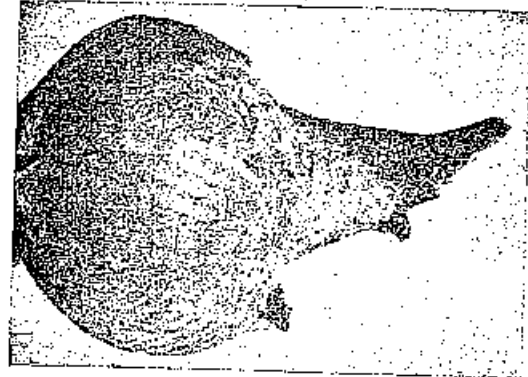
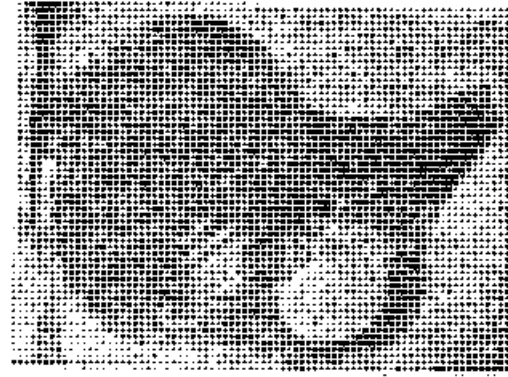
Kırmızı [3 - 7] ve kurşunî [8 - 10] Isparta vazoları

Levha: 3

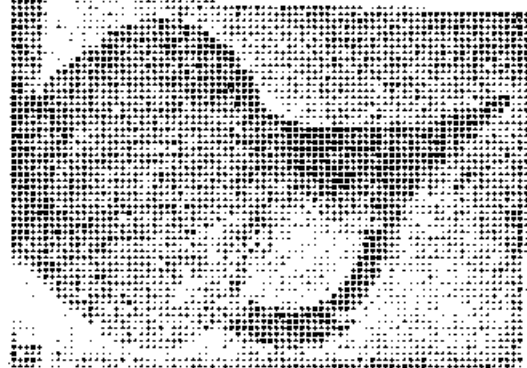
13

11

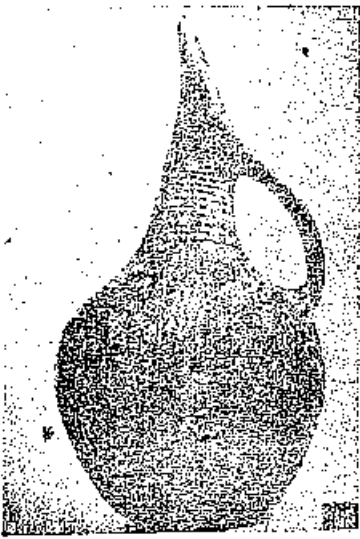

14

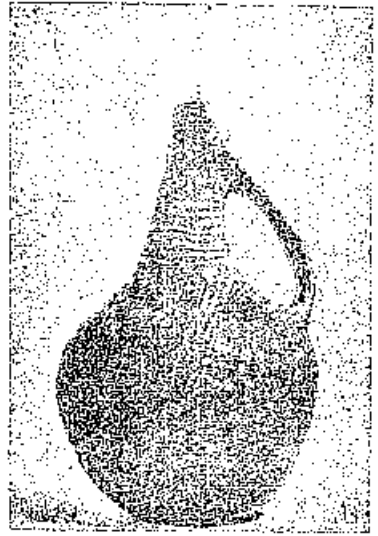
12

Lekeli(11) kurşunî ve (12 - 14) Isparta vazoları

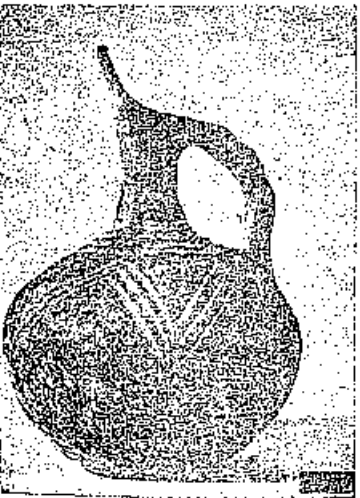

Res. 15

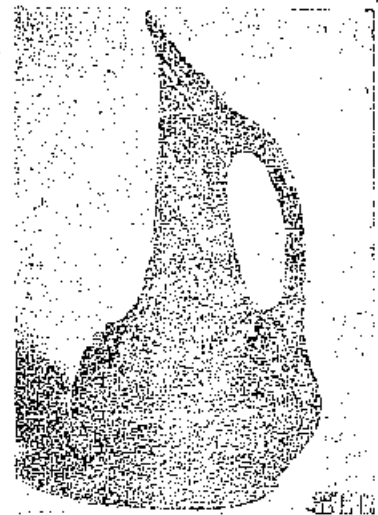

Res. 16

Kurşunî İsparta vazoları

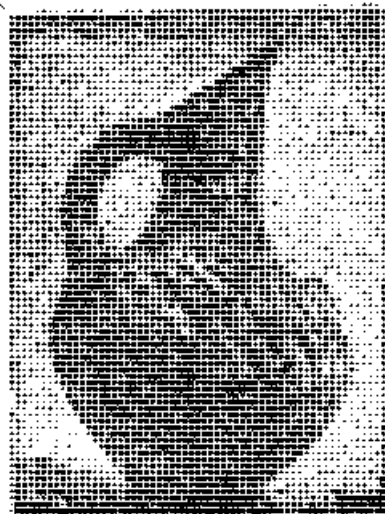

Res. 17

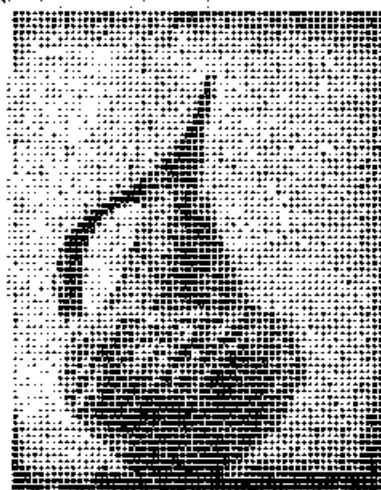

Res. 18

Kurşunî İsparta vazoları

Res. 19

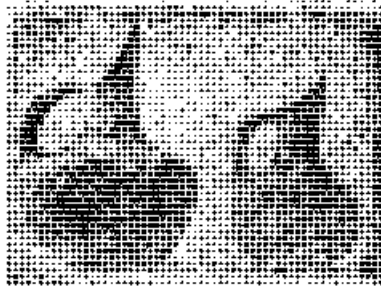
Res. 20

Kurşunî Isparta vazoları

21

22

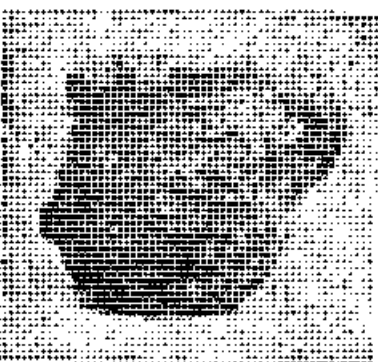

23

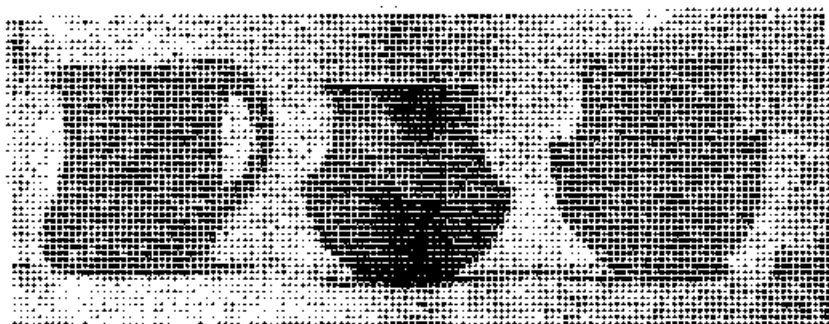
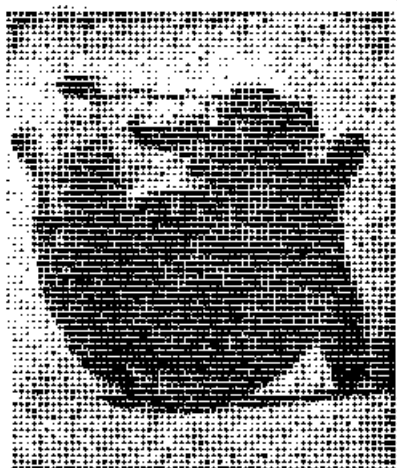
24

Res. 21 - 24

Kurşunî Isparta vazoları

25

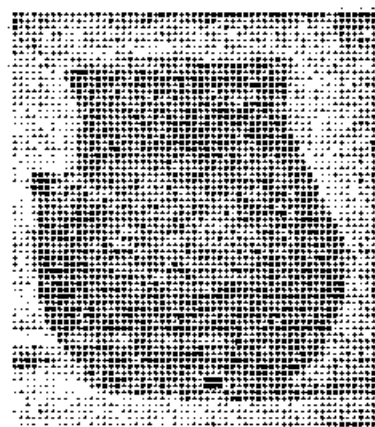
27

28

29

30

31

Res. 25 - 31

Kurşuni ve kaba İsparta vazoları

Yılanlı oğullarının mezar taşları

VE

Yazla Zaviyesi

Neşet Köseoğlu

Hamid oğulları tarihinin en eski vesikalarını koynunda taşıyan Eğridir'in yazla mezarlığı bugün artık yok denilecek kadar harabiye uğramış bir haldedir. Tahrir son rubu asırda en büyük derecesini bulmuştur. Maalesef bu iç sızlatıcı, tarih vesikalarını harap edici hareket hiç kimsenin mümaneatına uğramamış ve bugün artık eski bir vesika aranacak (Tarih yeri) olmaktan çıkmıştır.

Bu mezarlık içinde Hamidoğlu İshak bey'in hemen yeniden yaptırdığı Şeyhulislam Berdâin'in türbe ve zaviyesinin her parçası bir dinamitle atılarak yalnız kubbe'nin yıkılabildiğini ve İshak bey kitabesinin ise mezarlıkta parça parça atılmış olduğunu söylersek tahribin ne kadar iç sızlatıcı bir hale geldiğinin ancak birazını göstermiş oluruz. (1)

Son zamanlarda, Eğridir'de Hamidoğlu Dünder bey'in yaptırdığı ve bunca zamandır, bakımsızlıktan ve kıymet bilmemezlikten ötürü yalnız kapısı ile kitabesi kalan medrese'nin, değerbilir Maarif Vekilliği tarafından müze haline getirileceği sevinçle öğrenilmiştir.

Yazla mezarlığında bulunan Yılanlı oğullarına ve tarihî şahıslara ait olan mezar taşlarının geri kalanlarının nasıl olsa tahrip edileceğini düşünerek 1933 tarihlerinde hepsinin kopyesini meslek arkadaşım Tahir Erdem ile beraber günlerce uğraşarak suretlerini almıştık. İşittiğime göre bugün bunların yerinde yeller esmektedir.

Yılanlı oğullarına ait olan bu mezar taşlarının suretlerini yazmağa başlarken bu tarihî katliamı buracığa kaydetme-

den geçemedik.

Bu ailenin Eğridir'de yaptırmış olduğu çeşme ve camilerle Mektep ve kütüphane hakkında «Un» sayfeleri arasında birçok yazılarımız vardır. Çeşmelere dair malûmat Eğridir Kitabeleri adlı yazımızdadır.

Un'de ilk defa tarafımdan sonra İsparta'nın eski eserleri âşığı Fehmi Aksu, en sonra Dağhoğlu taraflarından neşredilen vesikaları tamamlamak ve yaşadıkları devirleri aydınlatmak için bu mezar taşları üzerinde bulunan yazıların aynen neşrini münasip gördük. (2)

1 — Yılanlı zade Hasan ağa'nın kerimesi merhume Şerife hanım

1194

2 — Şeyh Ali ağa zade merhum Selim efendi

1213

3 — Dergâhîali kapucu başlarından Yılanlı zade Şeyh Ali ağa halilesi zade kerimesi merhume Şerife Fatma hanım

1235

4 — Yılanlı zade Esseyyid Hülseyin ağa ruhuna fatiha

1198

5 — Hacı Musa ağa'nın oğlu Hasan ağanın kızı ruhuna fatiha

(Tarih yok)

(1) Bu kitabeyi bûsbütün kaybolmaktan vîkaye için İsparta Halkesine o tarihlerde nakletmiştik.

(2) Yazılar tamamıyla okunduğu için Türkçe yazmağı tercih ettik.

- 6 — Serbevvabini dergâh-âli kapucu başlarından Yılanlı zade Esseyyid Şeyh Ali ağa oğlu Süleyman ruhuna fatiha 1217
- 7 — Yılanlı zade Ali ağa'nın oğlu Eşref sey-yid Mehmed 1245
- 8 — Yılanlı Ali ağa'nın kerimesi Mediha ruhuna fatiha 1216
- 9 — Dergâh-ı-âli kapucu başlarından Seyyid şeyh Ali ağa kerimesi Şerife Sabire hanım ruhuna fatiha 1217
- 10 — Şeyh Ali ağa kerimesi Şerife Esmâ hanım ruhuna fatiha 1213
- 11 — Eşseyh Ali ağa'nın kerimesi Rukiye hanım ruhuna fatiha 1213
- 12 — Şeyh Ali ağa zade Hüseyin ağa ruhuna fatiha 1213
- 13 — Yılanlı Şeyh Ali ağa zade merhum Yusuf ağa ruhuna fatiha 1213
- 14 — Şeyh Ali ağa zade Esseyyid merhum Mehmed Said 1213
- 15 — Yılanlı hacı Musa'nın halilesi Elhace Şerife Fatma ruhuna fatiha 1213
- 16 — Yılanlı oğlu Ali ağa'nın oğlu Yakup ağa 1213
- 17 — Şeyh Ali ağa'nın kızı Şerife Hatice ruhuna fatiha 1213
- 18 — Şeyh Ali ağa'nın kerimesi Şerife nin ruhuna fatiha 1224
- 19 — Yılanlı zade Ataullah ağa'nın kerimesi merhume Enise hanım 1224
- 20 — Yılanlı zade Ahmet ağa'nın mahdumu Abdullah ağa ruhuna fatiha 1245
- 21 — Yılanlı zade Hacı Hasan ağa'nın kerimesi merhume Emetullah hanım 1245
- 22 — Yılanlı zade Abdullah ağa'nın oğlu Seyyid Hasan ruhuna fatiha 1229
- 23 — Yılanlı zade Abdullah ağa oğlu Esseyyid Ahmed bey ruhuna fatiha 1229
- 24 — Bu mezar taşı Yılanlı oğlu Ali ağa'nın kendi mezar taşıdır. İyi bir stülüs ile yazılmış olup birşinde bir kıta diğerinde adı yazılıdır. Taş mermerdir. Bakup geçme, ricam budur, ey Muhammed ümmeti Ölünün diriden bir fatihadır minneti Kabrimi ziyaret eden ey resulullah ümmeti Bize bir fatiha ihsan eden bulur cenneti.
- Diğer taşta,
Dergâh-ı-âli kapıcı başlarından Yılanlı zade Hacı Musa'nın oğlu dergâh-ı-âli kapıcı başlarından merhum ve mağfur Esseyyid şeyh Ali ağa'nın ruhuna fatiha 1245
- 25 — Şeyh Ali ağa'nın mahdumu merhum Esseyyid Abdullah Mehmed ağa 1245
- 26 — Yılanlı zade Hüseyin ağa ruhu için fatiha 1262
- 27 — Yılanlı zade Hacı İbrahim ağa ruhu için fatiha 1221
- 28 — Yılanlı zade merhum İbrahim ağa'nın kerimesi Şerife Ayşe Molla ruhuna fatiha 1229
- 29 — Yılanlı zade merhum Hacı İbrahim kızı Şerife Fatma hanım ruhuna fatiha 1229
- 30 — Yılanlı zade Hacı İbrahim ağa'nın oğlu Seyyid Mehmed ağa 1229

Gelecek yazımızda Yılanlı oğlu Ali ağa'nın vakfiyesini neşredeceğiz.

Onlar; ayakları çıplak veya çarıkla, sade ve zayıf geyinikli, ellerinde değnek ve çomaklarıyla, köy içinde ve çevresinde herhangi bir köy işini yapıyorken, bariz birer fonksiyon insanı olarak görülürler. Köyün iş hayatında passif kalmış olan bir köy çocuğu; toplumsal çevrenin gerekli anlam ve ifadesi dışında kalır. Büyükler bu kabîl çocukların alınlarına «adamı olmaz» damgasını hemen yapıştırırlar.

Köy çocukları, oyunları çevrelerinde öğrenir ve oynarlar. Eğridirin İlämä köyünden derlenen oyunlardan:

Hörrüş:

Oyun, 3-10 kişi arasında oynanır. Oyunun malzemesi; oyuna iştirâk edenler için birer uzun ve uçları çomaklı değnek ile «loma» denilen yuvarlak bir taş veya bir kemik parçasından ibarettir. Oyuna girecek olan çocuklar, küme halinde, bir alanda toplanırlar. Ortaya bir çukur kazılır ve loma bu çukura konur. Çocuklardan birisi elindeki değneğiyle lomayı delikten bir deliğe dışarıya çıkararak değneği bu lomaya atar, değneğin ucu lomaya ilmiş ise «Ebe» (Güdük) olmaktan kurtulmuştur. Bu takdirde bir diğeri aynı şeyi tekrar eder. İçlerinden hangisi elindeki değneği atar da biraz ilerideki lomaya temas ettiremezse o; ebe olur ve böylelikle oyuna başlanmış olunur. Çocuklardan birisi ebenin önünde sopasıyla lomaya hızlıca vurarak, lomayı fırlatır, oyuna iştirâk edenlerin hepsi birden lomanın arkasından koşarlar. Güdücü çocuk, lomanın yuvarlanmağa devam ettiği zaman içinde, onu yuvarlatan çocuğa değneği ile, dürtülebilirse; ebe

olmak, bu çocuktan dürtülen çocuğa geçer. Çocukların hepsi gözlerini dört açarak, lomayı çukurdan çok uzaklara götürmeğe ve ebe de onu çukura getirmeğe çalışır. Güdük, muhariplerden bu lomayı kurtarıp çukura getirmediğe ebelikten kurtulamaz. Yuvarlanan loma, durunca ebenin onu dürtmüş olması müteber sayılmaz. Aynı zamanda loma çocukların ellerindeki değneklerden birinin uzunluğu dâhilinde yuvarlanmış ve yine ebe, lomayı vurana dürtmüş ise yine sayılmaz ve ancak lomanın yuvarlanma sahası, o değneğin uzunluğunu geçmelidir. Çocuklar bu oyunu pek şevkle oynarlar.

Uzun zaman süren bu oyun içinde hepsi ter içinde kalır ve yorulduklarını da hissetmezler. Dürtme ve ölçme işlerinde saatlerce münakaşa edilir. Münakaşalar bazan oyunun sona ermesiyle ve dargınlıklarla ve bazan da anlaşma hasıl olarak oyunun devamıyla neticelenir. Bu oyuna Eğridirin cenup köylerinde «Ebe» oyunu deniyor. Vekâline oynanıyor.

«Çizgili aşık» oyunu:

İki ve daha fazla çocuğun iştirakiyle oynanır. Oyunun malzemesi yalnız aşıktır. Oyun başlamadan, oyuna iştirâk eden çocukların sayısına göre, bir daire çizilir. Çizilen dairenin ortasına kaçar aşık. Oyuna iştirâk edileceği kararlaştırılmış ise, herkes aşık-larını sıralar. Dairenin bir noktasından ellerindeki «Enik» denilen bu, acele, sürtölmüş ve içlerine kurşun atılmış veyahut balmumu sıvanmış aşıkların dairenin karşı istikametine sıra ile atarlar. Eniklerin sahipleri karşı istikamete

atlıyarak hangisi en uzağa düşmüş ise ilk defa o, daire içindeki aşıklara nişan alarak atar. Enik aşıklardan birisine ilmiş ve o aşık daireden dışarıya çıkmış ise bu çocuk, o aşığı cebine kor ve diğer aşıkları aynı şekilde nişan alarak atmak suretiyle daireden dışarıya çıkarmağa çalışır. Hepisini çıkarabilirse, aşıkların hepsi onundur. Ve kazanmıştır. Çıkaramazsa ilk defa eniklerin sıralanış şekline göre diğer çocuklar birer birer topuklarını daire çizgisine basmak suretiyle aşıklarını çıkarmağa çalışırlar. Her çocuk sıra gelmiş ise çıkarabildiği nisbette aşık kazanmış olur. Aşık çizgiden çıkmaz da tam çizginin ortasında kalırsa «Su» olur. Bu takdirde bir çocuk su olan aşığı eline alarak dairenin lâalettayın bir yerine atar ve tekrar o aşığa nişan alır. Oyuna ilk başlangıçta karşı istikametten daire içine eniğini atan çocuk aşıklara vuramazsa, sıra ile diğer çocuklar atarlar. Hangisi ilk defa vurabilirse ancak oyuna devam edilebilir. Hiç vuramazlarsa ilk şekil tekrar edilir. Aşık vurulunca artık diğerleri daire muhitinin — her hangi münasip görecekları — bir noktasından nişan alır ve atarlar. Şayet çocuklardan birisi ökçesini çizginin iç tarafına koymuş ise sayılmaz. Çizgi, hem aşık'ın çıkmasında, hem de atanın nişan alma noktası olmak üzere muayyen bir huduttur.

Aşık para ve kuru meyvalar karşılığında alınır ve satılır. Çömlek dolusu aşık kazananlar ve bunları iftiharla satan çocuklar vardır. En iyi aşık oynayan çocuklarla her çocuk oynamaz. Evlerinden yumurta uydurup aşık edinen çocuklar çoktur.

Med:

Beş-on kişinin iştirâkile oynanır. Malzemesi biri bir metre ve diğeri 25-30 santim kadar uzunluğunda iki değnekten ibarettir. Oyuna iştirâk edenler iki cephe teşkil ederler.

Oyuna başlamadan evvel bir kiremit parçasının bir yüzü ıslatılır. Taraflardan birisi kuru, diğeri yaş isteriz, iderler. Çocuklardan birisi bu kiremit parçasını

havaya atar. Kiremit yere düşünce ya ıslak tarafı ve yahut da kuru tarafı yüze gelecektir.

Yaş tarafı yüze gelmiş ise, onu istiyen taraf kuyunun başına geçer. Med denilen değnek parçasının bir ucunu çukurun içine ve diğer ucunu dışına doğru uzatırlar. Çocuklardan birisi, elindeki uzun değneğin ucu ile med'i kuyudan dışarıya fırlatır. Karşı taraftan birisi, bu fırlıyan med'i tutacaktır ki, tutabilirse med'i fırlatan diskalifiye edilir. Aynı şey'i ikincisi tekrar eder ve mukabil taraftan med tutulmazsa, yerden alınarak çukurun üzerine uzatılan değneğe atılır. Değnek vurulursa yine o çocuk diskalifiye edilir. Med, karşı taraftan hem tutulmaz ve hem de ilk cephedeki kuyuya atılınca değneğe temas ettirilmezse tekrar çukura konur. Değnekle havaya sıçratılır ye ikinci bir hareket olmak üzere değnekle hızla yurularak hava içinde ve ileriye doğru gider ve yine karşı cephedekiler tarafından tutulmadan bir noktaya düşerse ilk nokta ile itilen nokta arası büyük değnekle ölçülür. Bu mesafe başlangıçta değneğin uzunluğuna göre tayin edilen ölçüyü bulmuş ise, birinci taraf karşı taraftakileri o noktadan binerek çukura kadar gelirler. Bu atış evvelce kararlaştırılan mesafeyi kesememiş ise, sıra ile her çocuk üçer defa olmak üzere med'i tek elleriyle şakuli bir tarzda tutulan uzun değneğin kaidesine ve yumruğunun üstüne ufki olarak konulan küçük med'i havaya fırlatarak tekrar büyük değnekle çelmek ve karşı taraftakilere tutturmamak suretile tekrar edip değnek mesafe sayılarını tamamlamaları lâzımdır. Aksi takdirde oyunu kazanmış olamazlar. Bu oyunun sonunda binme işi kollektif olduğu gibi, bu hareketlerde ancak muvaffak olanların eşlerine bindiği de olur. Bu iş; oyuna başlamadan anlaşma şekline bağlıdır.

Eşekli Top:

Oyun; en aşağı beş kişi ile oynanır. Oyunun malzemesi meşin, paçavra ve lâstik toptur. Oyuna iştirâk eden çocuklar bir alanda küme halinde toplanırlar.

İçlerinden en çevik ve canlı olanı topu havaya kaldırır. Hepsi düşecek olan topu tutmak için ellerini havaya açarlar. Hangisi bu topu yakalayabilmiş ise topluluktan lâalattayın birisine atar. Vurabilirse onu, o noktadan oyuna başlanılan noktaya kadar biner ve oyuna bu suretle tekrar başlanır. Vurulmazsa yine oyun tekrar edilir.

Kaleli Top:

Oyun iki kişiden aşağı oynanmaz. Daha fazla çocukla çift olarak iki cepheye ayrılmak suretile oynanır. Malzemesi toptur.

Oyuna iştirâk edecek olan çocuklar arkadaşlarıyla serbestçe ve ikiye ikiye badeşirlar. Takımların birer elebaşısı vardır. İkiye olan çocuklar; çiçek, eşya meyva ve türlü isimlerden birerini saklıca alırlar. Kol kola elebaşlarının önüne gelirler. İki çocuktan birisi « Çidem » ve diğeri « Gül » isimlerini almışlarsa; « Çiğdemimi alırsın' Gülmü » diye elebaşına sorarlar. Elebaşılardan birisi, « Çiğdemi alırım » deyince, Çiğdem ona ve gül de berikine mal olur. Mevcudun hepsi aynı şekilde badeşma tabir edilen bu işi yapınca, iki cephe kurulmuş olur. İki elebaşından birisi, elindeki topu iri taşlardan dikkedikleri kaleye kuvvetlice ve hızlıca atar. Taşa ilen top geriye fırlıyarak mukabil istikamette yuvarlanır ve bir noktada durur. Kaleden itibaren bu nokta arası ayaklarla « Top, Lingirlop, Top, Lingirlop » diye ölçülür. Daha evvel top veya lingirloptan birisini almış olan taraf son ayak sayısı hangi kelimede bitmiş ise, kalede ilk çelme hakkını o taraf kazanır. Sayı lingirlopçularda sona ermiş ise, bunlar kale tarafına ve diğerkleri de mukabil istikamette ve muayyen bir mesafede toplanırlar ve cephe alırlar. Top çelme adedi daha evyel tayin edilmiştir. Bu sayı haddi 50 den 100 e kadar olur. Kale istikametine ayrılanlardan en zayıfları sıra ile topu çelerler. Her çelinen sayılır. Top çelinince karşı taraftan tutulursa o, çelmeden düşer ve ikincisi çelmeğe başlar. Çelinen top mukabil taraftakiler tarafından nişan

alınarak kaleye atılır. Top kaleye temas ederse yine çocuk çelmeden düşürülür. En sonra ele başına sıra gelir. Muayyen sayı dolmuş ise son sayı « Dalle » adı verilerek çelinir ve bu top da tutulmazsa düştüğü noktadan itibaren galip taraf mağlup tarafa kaleye kadar binerler. Muayyen sayı tamamlanmadan çelmeden düşürülmüş olan taraf diğerk istikamete ve sayıları kıran taraf da kale istikametine geçerek bu işi onlar yapmağa başlarlar. Oyunun devamınca çelenler tamamlanmadan sayıyı tamamlamış olurlarsa binme işi yapıldıktan sonra oyun yine devam eder. Bazen bir taraf mukabil tarafı müteaddit defa yenebilir. Bu oyun İsparta köylerinin bir çoğunda çocuklar ve gençler arasında oynanır. Bir kısım köylerde bu oyunun sona erme tarzı başka başkadır. Barlada, son sayıyı ikmal eden tarafta, sıra hangi çocukta kalmış ise o, topu bacaklarının arasından göğüs istikametinde fırlatarak eliyle üç defa karşı istikamete çeler ve top tutulmazsa binme hakkı kazanılır. Bir kısım yerlerde içlerinden en iyi çelenlerden birisi topu bir müddet çeldikten sonra, hakkını oyunun sonunda kullanmak üzere ayrılır ve binme mesafesi bu çocuğun çelme kudretiyle elde edilir.

Kuyulu Top:

Oyun en az beş kişi ile oynanır. Malzemesi toptur. Oyuna iştirâk edecek olan çocuklar, harman yerinde ve düzlüklerde muayyen bir noktaya sıra ile çocuk adedince çukur kazarlar. Çocuklar sıra ile birinci çukurun başından topu son çukur istikametine doğru yuvarlarlar. Bu yuvarlanan top, çukurlardan birisine atılır. ve tabii çukurlardan birisine girince topun girdiği çukurla ilgisi olmayan çocuklar muhtelif istikamete kaçarlar, vurulmaktan sakınırlar. Topu atan çocuk, hangi çocuğu vurmuş ise, ona vurulduğu noktadan itibaren çukurlara kadar biner. Kimse vurulmamış ise tekrar toplanırlar ve ikinci çocuk aynı şeyi yapar. Top yuvarlıyan çocuğun kendi çukuruna girmiş ise, aynı şekilde kendisi hemen kalkarak topu almak

suretiyle arkadaşlarından birisine atar. Vurulmak istenen çocuk bu topu yere düşürmeden tutabilirse, binilmekten kurtulduğu gibi bu sefer de o, topu atana binmek hakkını kazanır. Oyun bu suretle devam eder.

Kaldırmalı Top:

Oyun, beşten fazla çocukla oynanır. Oyuna iştirâk edecek çocuklar bir alanda toplanırlar. İçlerinden birisi topu havaya atar. İnen topu tutabilen, arkadaşlarından birisine atar, vurabilirse, onu vurduğu noktadan oyun yerine kadar biner. Bu da kuyulu toptaki gibi devam eder.

Esir kapmaca:

Bu oyun en az sekiz çocukla oynanır. Oyuna başlamadan çocuklar, kaleli topta olduğu gibi kurulack iki cephenin elebaşları tarafından seçim işi yapılır. Cephelelerden birisi, bir noktadaki (sınır) tabir edilen taşlarla sıralanmış bir yerde diğer cephe de mukabil istikametteki (Yüz metreden daha fazla uzakta) sınır taşlarının olduğu yere sıralanırlar. Elebaşlardan birisinin ya kendisine mahsus bir işareti veyahutta bizzat kendisinin mukabil cephenin yakınlarına kadar sokulması ile oyuna başlanmış olur. Bu çocuğu karşı sınırdaki cepheden her hangi bir çocuk kovalar ve ilk çocuğun çıktığı noktaya gelmeden onu vurabilirse (eliyle temas ile) vurulan çocuk esir olur. Vurulan çocuğun cephesindeki sınıra on metre kadar uzakta bir yere oturtulur. Bu esir çocuk, kendisini alan cephe tarafından muhafaza edilir. Esiri veren cephedeki çocuklar da bu esiri kapmak için uğraşırlar. Esir veren taraftaki çocuklardan, hangisi olursa olsun, kendisine vurdurmadan bu esiri yakalamak zorundadır. Oyunda ya esiri kapmak veyahut ta arkadaşı gibi vurulmak mukadder olacaktır. Esir veren taraf için asıl lâzım olan şey, vurulmadan esirlerini geriye almak ve mukabil tarafı kâmilen esir düşürmektir. Diğer taraf için de aldığı esiri muhafaza etmekle beraber esir adedini çoğaltarak cepheyi yok etmek mevzubahistir. Hangi cephe tam bir başarı elde edebilirse mağlup

tarafı biner. Bu oyunda şu hususiyetler vardır: Esir kapmak için bir cepheden çıkan çocuğun üzerine, karşı cepheden çıkan çocuğu; birinci cepheden bir başka çocuk mukabele edebilir. Birinci çocuk dönüp te ilk çıktığı noktadaki sınıra ayağını değdirmedikçe bir başka çocuğu kovalayamaz. Bu kaideye riayet etmeden «hududumuza geldim» diye hemen dönerek kendisini kovalayan çocuğu vurmağa teşebbüs ederse sayılmaz ve kendisi vurulmuş addedilir. Bu noktaya çok dikkat edilir. Bunun için cephelelerdeki çocuklar daima ayaklarını sınır taşlarına değdirirler. Bir de cephelelerden birinden karşı cepheye gitmiş olan çocuğu, muhasım taraftan diğer bir çocuk kovalarken, birinci çocuk kendi kalesine gitmek imkânını bulamaz da, hangi istikamette olursa olsun kaçarsa — ki buna açılmak denir — kaçan ve onu takip eden çocuklar serbest bırakılır. Taki, oyun bitinceye kadar, onlar koğalaşmakta devam ederler. Yalnız kovalayan çocuğu da yakalamak için birinci cepheden açılan ve bu açılanı yakalamak için ikinci cepheden bir ikinci çocuk da çıkabilir. Bu hallerde birinci kaçan çocuk mukabil cepheden kendisini yakalamak için gelen birinci çocukla, kendi cephesinden gelen ikinci çocuğun üzerine gelen çocuğa da vurulmamak zaruretindedir. Bunlar çıkış ve kaleli oluş durumuna göre birbirlerini yakalayacaklardır. Bazen çıkan ve kovalayanların adedi çoğaldığı haller olur. Bu suretle oyun çok ciddileşir ve çetrefilleşir. Heyecan ve asabiyet son haddini bulur. Gavgalar çıkabilir. Bu hallerde elebaşları meseleyi hal ederler. Oyundaki bütün incelik; oyunun tekniğine ve seyrine hakim olma işidir. Bu itibarla bu oyunda elebaşların mevkii çok önemlidir. Bu noktadan, oyuna başlanmadan çocuklar, iyi elebaşrya düşmek ve kuvvetli bir cephe kurmak için heyecan taşırlar ve bazı tedbirler almağa çalışırlar. Köylerde bu oyunu yirmi yaşına kadar olan gençler de oynarlar. Çocuklar bazen başlangıçta cephelere milletlerin isimlerinden birer ad verirler

ve bazen de oyunun neticelenişine göre mağlup tarafa Türkten gayri bir ad vererek fahir duyar ve diğer tarafın canını sıkırlar. İstiklâl harbi sıralarında köylerde gördüğüm esir kapmacalarda, mağlup tarafı kâmilan Yunan olarao adlandırıyorlardı. Bu oyunda büyük başarı göstermiyen tenbellik eden ve hileye kaçan çocuklar, cepheye ihanetle itham edilecek fena numara alırlar ve müteakip oyunlarda ele başılar bu kabil çocukların kendilerine düşmelerini arzu etmezler. Bu oyunlar rekabet hissiyle de müteakip günler içinde devam eder gider.

Curruk:

Bu oyun en az sekiz kişi ile oynanır.

Oyuna iştirak edecek olan çocuklar kaleli topta olduğu gibi veyahut anlaşma suretile ikiye bölünürler. Tarafların ebeleri arasında « Güdük » tayini işi yapılır. Bunun bir çok çeşitleri olduğu gibi en pratiği ve çok yapılanı şudur:

Ele başılardan birisi saklıca parmakları arasına bir çöp kıstırır. Ellerinin ikisini de yumarak öteki ebeye uzatır. O ebe tek vuracağı el açılınca dolu ise onlar, boş ise saklayan taraf güdük olur. Güdük olan tarafın ebesi bir sedire veyahut bir divara iki elini dayayarak karnının altı boşluğa gelmek suretiyle köprü kurar. Diğer çocuklar da sıra ile bu köprüyü uzatırlar. Bu suretle dört veya beş çocuk arka arkaya birbirlerini kucaqlıyarak uzunca bir köprü kurmuş olurlar. Bu suretle yatanlar mümkün olduğu kadar başlarını yan taraflara saklar ve sarkıtırlar. Diğer tarafın ebesi ilk defa biraz ileriden hız alır ve zıplayarak köprüünün önündeki çocuğun üstüne binmeğe çalışır. Arkadakiler de sıra ile arka arkaya köprüye atlarlar. Oyuna iştirak edenlerin hepsinin bu köprüye binmeleri zaruridir. Bu iş sür'atle tamamlanınca ebe birden beşe kadar sayarak « Curruk » der, iner ve hepsi de inmiş olurlar. Bu işi, beşten itibaren birer sayı fazlasiyle kaçakadardüşmeden ve muntazaman binişlerle sayabilirlerse o kadar tekrar edilir. Binme işini beceremezler ve sayarken düşerlerse bu defa da onlar

yatarlar ve alttakiler oyuna devam ederler. Bu oyun ençok gece toplantılarında oynanır.

Yenge bir elek oyunu:

Oyun, üçten fazla çocukla oynanır. Oyuna girecek olan çocukların hepsi için birer, köşe, taş veya ağaç tesbit edilir. Yalnız bir çocuk açıkta bırakılır. Açıkta kalan çocuk (Güdük) yine « dolumu boşmu » namıyla yapılan saklama ile dolu en son hangisinin elinde kalırsa odur. Her çocuk köşesindedir. Ortada ve açıkta olan çocuğun elini uzatarak köşelerdeki çocuklara « yenge bir elek ver, yenge bir elek ver » diye elek istemesi ve kendisinden elea istenen çocuğun « eleğim yok, komşuya git » demesi üzerine güdüğün bir başka çocuğa elek istemeğe gitmesi üzerine yer değiştirmeler olur. Bu yer değiştirmelerde güdük, boş köşeler kapmağa çalışır. Kapabilirse o, güdüklükten kurtulur ve açıkta kalan çocuk güdük olur. Bunun adına bazı köylerde köşe kapmaca da deniyor.

— Devamı var —

H A L I

İsparta çevresi, gül ye halı yurdu olarak tanınır. Ve onun dergisi UN'de gülü, halıyı canlandıran yazılar her zaman, sevgi ile yer bulur. Keprirtepe Köy Enstitüsünden genç İstidat Başaran'ın yazdığı Halı başlıklı şiiri böylece sayfalarımıza alıyoruz:

*Tanrı bahçelerinden türlü çiçek sokunur
Güzelliğin şiiri halılarda okunur
Baharların elinde renklenerek dokunur
Dagguyla göz nurunda yunup derilir halı.
Tazelerin elinde şafaklanır, tülленir
Şark masalı koynunda bu halılar güllenir
Türk ruhunun baharı halılarda dillenir
Asya akşamı gibi gönle serilir halı.
Bir rüzgârla bahçeler geriniyor enginde
Efsaneler uyanır halıların renginde
Tanrının eserleri olur onun denginde
Altın bir bulut gibi gönle serilir halı*

Keprirtepe'den
Başaran

Yalvaçlı Ahmet Galip Keskin

Doğumu: rumî 8/3/1316, hicrî 19/ Zilkade/1317, milâdî (1900)

Ölümü : 14 / 2 / 1939 (Konyada)

NACI KUM

§ Başlangıç:

Doğuştan bir zekâyâ sahip olan Galip Keskin, şiirin her türlüşünde ve hususiyle divan edebiyatı tarzında çok muvaffak şiirler meydana getirmiş, mahallî olmaktan ziyade millî edebiyatımıza malolacak şairlerimizdendir. Manzum ve mensur müteaddit eserleri ile beraber 715 orta sahifelik mürettep bir divanı mevcut olduğunu söylemek bu kıymetini ifadeye kâfidir sanırım. 8/2/1939 da, Yalvaçta, Çınaraltı kahvesinde birkaç arkadaşı ile otururken yanlarına yeni gelen diğer bir ahababının, sandalyeye otururken cebinden yere düşüp patlıyan bir tabanca kurşunuyla yaralanarak, derhal Konya hastahanesine nakledilmiş ve orada üç gün sonra ölmüştür.

Galibin babası, Yalvaçın Egirler köyünden, Ramazan oğulları ailesinden Mehmet Kemalettin efendidir. Annesi, Yalvaçlı ülemadan Hacı Keskin (İsmail Hakkı efendi) kızı Şerife Fatımadır. Kemalettin efendi Yalvaçta müderris (Hacı şeyh) den ilk tahsilini görüyor, sonra kain pederi olan Hacı Keskin İsmail Hakkı efendiden ders alıyor ve İstanbul'a giderek Karadeniz medresesinde tahsilini ikmal ediyor ve Nasuh efendi zade İbrahim Etem efendiden icazet alıyor. İstanbulda ayrıca Mektebi nüvaptan da mezun olarak (Yalova) ya naip tayin ediliyor. Oradan, Bitlisin Mutki kazası kadılığına naklediliyor. Galip, Ahlat'ta doğdu ve ilk tahsilini orada bitirdi. İstanbul'a gönderilerek se-

kiz ay, (Rehberi ittihad ve terakki) idadi mektebinde ücretle okudu, ikinci sınıftan ayrıldı. Diyarbakırın Beşiri kazasına geldi, tahrirat kaleminde ve müfredat kâtipliğinde namzet memur olarak bir müddet hizmet etti. Henüz pek genç yaşında şiirde büyük bir istidat göstermişti. Beşiri müftüsü olan (Şeyh kadri efendi) onun istidadını takdir ederek kendisini küçük bir dost olarak daima sohbetlerinde bulunduruyordu. Ahmet Galip Diyarbakırda, hakkâklık da öğrenerek para kazanıyordu. Şarkta bulunduğu müddet, mükemmel farsça, kürtçe ve arapça öğrenmiştir. Babası Kemalettin efendi, Beşiride 1914 de ölünce Galip ve annesi Diyarbakıra geliyorlar, iki sene orada kalıyorlar. 1916 da Yalvaç geldiklerinde Galip, Yalvaç idadisine kâtip tayin ediliyor. İşte, ben de bu mektepte muallim bulunduğum bu esnada Galiple tanışıp, sevişiyorum. Aramızda dört yaş fark vardır, yani ben ondan yaşça büyüğüm.

Ahmet Galip, çok sıkılgan ve merdümگیرizdir. İktidar ve liyakatlerini izhardan daima çekinir, halûk ve nezih bir gençtir. Kendisinde mistik bir ruh hâkimdir. Müsbet ilimlerin hepsini kavramış olduğu halde, tasavvuf zihniyeti onda üstündür. Eski yazılarımızın her türlüşünde mahir bir hattattır. Sol elile yazar ve hakkâklıkta da çok mahirdir. Maden ve ahşap üzerine kabartma ve oyma mühür, ve damgalar kazmakta mükemmel ustadır. Galibin birkaç yaş

büyüğü (Salâhattin Keskin) de yazıda üstattır. Kendisi tahrirat kâtibidir.

Galipte zekâ, normalin üstündedir; hafızası çok kuvvetlidir; fakat yukarıda da söylediğim gibi, kendisini göstermekten ve bilgisini satmaktan daima kaçınırdı. Çok mütevazı ve hâki bir halde idi. Mektep kâtipliğinden başlayan maarif hizmetinde, Yalvaç nümune mektebi muallimliği ve ortamektep yazı öğretmenliği ve bilâhere, ilkokullar öğretmenliği ödevlerinde hayatının sonlarına kadar hizmet etmiştir. Son hizmeti olan Barla nahiye merkez okulu muallimi iken oradan tekatide sevk edilmişti. Tekâütlüğünü Yalvaçta geçirirken, sanatı ile geçinmiş ve bu sırada evlenmişti. Son demlerinde geçirdiği bu evlilik hayatından şimdi beş yaşında, bir oğlan çocuğu yadigâr bırakmıştır.

Galibin son zamanlarında yazdığı şiirlerinde, eskilerine bakarak, daha geniş fikir hüriyeti sezilir.

109 sahifeli bir şiir defterinin en sonunda yazılı serbest bir şiirinde (gam) mefhumunu tahlil ederken:

*Budur netice ki, var fitreti beşerde
bir neş'ei şehadet..*

Yatakta ölmeği zül addeder.

Şehitlikte ki yüksekçe paye var bu ayandır

Beşerde zevki şehadet ki feyzî fitridir.

Sürünmek istemez insan onun için mi nedir?

Tehammül etmigererek çevre mahvû nefis egler;

Gamin mehabeti insanı şüphesiz ki basar,

Şarabı gam ki tirilyon elemle memzuştur,

Hâner, bu badeyi ister istemez içmektir.

Şehidi gam olacaksan metanetinde bulsun!

Ve korkma, gam yine bir gün sefa verir, belki..

Sefa da vermese kâfi şehidi gam olmak!..

Derken, belki bu kelimeler, son sözleri olmuş ve kör bir kurşun yarası

ile şehadete erişmişti. Çünkü hayatında hiç bir kimseyi incitmiyen Galip, bu kaza kurşuniyle mazlum olarak ölmüştü..

Ş Eserleri:

I — Divan: alfabatik tertip üzerine, yazdığı şiirleri taşıyan, kendi el yazısıyla 715 sahifedir. Bu divanda aruz ve hece vezinleriyle yazılmış her türlü şiirler vardır. Farsça ve arapça da bir kaç şiir vardır. Basılmamıştır.

II — Gülşeniraz tercüme ve şerhi: 1924 de başlanmıştır. Manzum olarak 578 sahifedir. Maruf mütesavvıf ve hakim şair «Şeyh Şibesteri»nin meşhur, farsça küçük bir risalei felsefîyesi olan bu eseri Galip, nazmen tercüme ve şerhetmiştir. Gülşenirazın bir tercümesini de feylesof Rıza Tevfik yazmıştır.

III — Miraciye: 21/12/1937 tarihinde bitirilmiş olan bu eser, mesnevi tarzında yazılmış, 94 sahifedir. Yalvaçlı, mütesavvıf ve mütefekkir arkadaşlarımızdan müftü oğlu Murat Gözleyen Yalvaç, tarafından bu risale sonuna bir takriz mektubu yazılmıştır. Bu mektup da edebî ve felsefî bir kıymet taşımaktadır.

IV — Fitrette besâet sezişleri: 1934 de bitirilmiş olan bu eser, mühteviyat itibariyle zengin bir fikir ve felsefe enmüzcüdür. Münderecatı: «hayat ve vücut - irade ve kudret - fikir ve ilim - malûmat ve mahsûsat - akıl ve mâkulât - zevki hakikat - hayal - tabiat, madde ve kuvvet - ruh ve melekât - beden ve kuvvâ» veciz ve belîğ cümlelerle şerhedilmiştir.

V — Gökte ve yerde: 42 sahifelik bir deftere mesnevi tarzında yazılmış, hayalî ve hakikî bir seyahatnamedir.

(Bu defter benim elimdedir).

VI — Son yazılarını ve yeni tarz şiirlerini taşıyan 109 sahifelik bir defter. Muhtelif şiirleri ihtiva etmektedir.

VII — Mevlit kitabı: Süleyman Çelebi mevlidine uygun yazılmıştır. Selis ve tatlı bir üslûbla yazılmıştır.

Yukarıki eserlerinden başka Galip Keskin, güzel nesih yazısiyle birkaç kur'an ve müteaddit kitapları nefis şekillerde istinsah etmiştir. «Levayihül mevlâna Nurettin Abdurrahman cami kaddeses'sirrehûs'sami» ve «Levami şerh kasidei Hamzaviye» adlı eserler, nesih yazı ile ve «Hizbüddevrül'âlâ lil şeyhül'ekber Muhiddin el'arabi» 116 sahife arabca kitabı da tâlik yazı ile istinsah etmiştir. Bütün bu eserleri Yalvaçta, validesi Şerife Fatıma Geskin evinde, bir sandık içindedir. Bunların kaybolmasından korkulur. Yalvaç halkevinin Galibin bu eserlerini kütüphanesine alması ve münasiblerini bastırması arzu olunur.

Ş Edebî ve ilmi şahsiyeti:

Aşağıda vereceğimiz örneklerden ve yukarıda adları yazılı eserlerinin muhteviyatından Galip Keskinin edebî ve ilmi meziyetleri anlaşılacaktır. Her ne kadar ifadesinde çokeca (ibham) kapalılık göstermişse de lisana hâkim olduğundan, onu istediği şekilde kullanmasını bilir. Hece vezni ile yazdığı koşma ve diğer neviden şiirlerinde öz Türkçeyi canlı ve tatlı bir şekilde kullanmıştır.

Şiirde, Fuzulinin fazla tesirinde kalmıştır. Farsça ve arapça ve kürtçe şiirlerinde de o lisanlara vukuf ve hâkimiyetini göstermiştir. Fransızcayı da okuyup anlayacak derecede bilirdi.

Orta derecede bir tahsil gördüğü

halde ilmi eserlerinde gösterdiği vukuf yüksektir. Galibin şahsını ve tavrını görenler üzerinde bıraktığı tesir ise büsbütün bu yüksek kabiliyet ve istidadın aksinedir. «Saf ve budala bir insan!» görünüşü ve sade geyinişi içinde: basit, kalender, yüzü yerde, halim, selim, sükûti bir adam..

Onu, ancak çok yakından tanıyıp, seven dostları ve eserlerini tesadüfen görmüş ve okumağa muvaffak olmuş kimseler anlayabilmıştır. Müddeti ömrünce o, tek bir şiirini gazete ve mecmualara verip neşrettirmiş değildir. O, katra suretinde görünen bir ummandı. O, taşıdığı kisve ve büründüğü çok mütevazı tavur ve vaziyetin çok üstünde yaratılmış bir nadirei fitretti. O, ancak ölümünden sonra tanılıp anılan birçok dahiler gibi, hayatında ızdırıp ve mahrumluklar içinde gelip gitmiş, yaşıyan ölümler sırasında olacaktır.

Galip Keskinin tanımak, benim gibi eski bir arkadaşına nasıl bir borç ve vazife ise, onu yakından tanımak da hemşehrileri ve Türk milleti için bir vecibedir.

* * *

Galip Keskin'in şiirlerinden örnekler:

YALVAÇ METHİYESİ

Güller gibi bülbülleri handan Yalvaç'ın
Bülbül gibi de gülleri nâlân Yalvaç'ın
Zeuk ehline her kösesi bir bağı iremdir
Etrafı çemenzarû gülistan Yalvaç'ın,
Çağlar sular akmakta bütün bahçelerinde
Eltafına heyret eder insan Yalvaç'ın
Dilhastelere neş'e gelir her tarafından
Şadlıkla kurulmuş yer âsan Yalvaç'ın
Yalvaç diyerek geçmeyiniz öyle umursuz
Tarihi de olmuş hele pürşan Yalvaç'ın
Gezsen yedi iklimi ne gördüm diyeceğin
Bir misli acep var mı bu şadan Yalvaç'ın

Dehşet verir enzara hisarındaki san'at
Gökler olur etbakına hayran Yalvaç'ın
(Men mabedi) var mescidi aksaya mümasil [1]
Fevkinde imiş tahtı Süleyman Yalvaç'ın
Olmuştu Havarilere bir merkezi tedris [2]
İslâma da var hizmeti çendan Yalvaç'ın
Meyden aramaz mestliğin zevkini artık
Hubanını kim görse hıraman Yalvaç'ın
Düşman, tepeden top atıyorken bile asla
Bir ferdi görülmezdi herasan Yalvaç'ın
Harbin o hararetti, o buhranlı deminde
Mektep yapıyor halkı huruşan Yalvaç'ın
Dünyada bugün böyle maarifçi şehir yok
Olmuş adı hep dillere destan Yalvaç'ın
Zira ki çıkan gençleri hep akil ve munis
Kâhilin adı şanına bûhtan Yalvaç'ın
Eğlenceye dalmak ne demek hiç bilemezler
Eşhası bütün kâr ile payan Yalvaç'ın
Elminneti-lillâh ki bir mefsedet olmaz
Eşrafı da eclaftı da insan Yalvaç'ın
Tok gözlü, güler yüzlü, şeker sözlü fakirler
İnsanı bugün cana katar can Yalvaç'ın
Yanlış demedim bir de bakın başka bilâda
Yer cennetidir vassına şayan Yalvaç'ın
Ahkâmına dînin ediyor hepsi riayet
Bilcümle ahâlisi müslüman Yalvaç'ın
Hiç kimsenin ahvaline yok dahlü taarruz
Zahitler ile rindleri yeksan Yalvaç'ın
Der zahidi: "mey nûş edene afiyet olsun.."
Halkında kadimdir bu hoş erkân Yalvaç'ın
Rindanı da zahitlerinin geçmez önünden
Dânâsı bütün hürmete şayan Yalvaç'ın
Rindan mı dedim? fısku fuhur ehli değiller
Rehberdir ahâlisine vicdan Yalvaç'ın
Hep halkı halûk, sulh ve salâh ehli serapa
Üstünde meğer rauzai rıdvan Yalvaç'ın
Afetten emin eylesin allahu taala
Kalsın türesi haşre kadar can Yalvaç'ın
"Galip,, dağınık söz dese de fark eder ehli
Şanında ne hoş düştü bu destan Yalvaç'ın

[1] Yalvaç'ta eski bir mabet harabesi.

[2] Havarilerden (senpol) ün Yalvaç'ın eski şehri olan (Antiyoh) u ziyaret ve burada va'zı telmih ediliyor.

Ey dil ne bu hüznün, ne bu derd dilü canın
Pabestesi oldun eleme dârı cihanın
Baki mi kalır neş'esi devranı zamanın
Gamdır sonu âlemdaki hep zevku safanın

Âfaki pürenvar kılarken kürei nâr
Dünyada hararetsiz ıstık farzedelim var
Amma yine fanilik eder neş'eyi bikâr
Kanunu budur, hükmü budur arzu semanın

Sermaye kalbinle sevip dost edinirsin
Uğrunda ki bir dilberin ağlar tepinirsin
Bir lemha vefa eyliyecek der, didinirsin
Heyhat ki ancak adı var mihri vefanın

Dünyada vefa yok, onun ehlinde mi olsun?
Zevk istesen el gönlüne ister tasa dolsun.
Gönlün açılırken bütün istekleri solsun
Artık yeri yok ağlamanın, âhu nevanın

Muhtaç değilsen seni durmaz kovalarlar
Muhtaç isen artık yüzüne salya çalarlar
Nettim seni ben dersen eğer sonra dalarlar
Adatı budur neyliyelim ehli cefanın

Erlük bu meşakkatlere katlanmadır amma
Pek de düşerek üstüne beyhudê gorulma
Bilmezliğe vurmâzsın eder aklını yağma
Kurtarmak elinden yakarı güç bu fezanın

YOBASIZ

Zan eyleseler de beni âlemden namazsız
Bir lahza emin ol, duramam hakka niyazsız
Avazı nihanımla derunum coşuyor hep,
Derlerseki aşık mı olur hiç eli sazsız?
Hep mutedil olmak mı gerek neş'et eyyam
Hiç zevki bahar mı bulunur kış ile yazsız
Ben kâh dereden, kâh tepeden söyleniyorsam
Kul kavli hakikat mı olur cümle mecazsız
Sen ol da hakikatça telâkkil mekal et
Deryada yürür mü gemiler yelsiz, ayazsız
Galip arayerden gidecek olsun eğer sen
Zannetme ki söz medresesi kalsa yobazsız.

Galibin rubai ve kıt'alarından parçalar:

Erlükte iniş yokuş scrulmaz derler
Er devleri yenmekle kurulmaz derler.
Yaydan çıkan ok, kaçmaz elinden yiğitin
"Kır at yorulur, yiğit yorulmaz,, derler.

BARIŞTIRMISIZ

*Sanmayınız halkı tarıştırmışız?
Biz nice hasmanı sarıştırmışız
Meşrebimiz çünkü bizim başkadır
Dert ile dermanı karıştırmışız.
Badıhavadan bize vermez elem
Suphu mesa neş'e varıştırmışız.
Mezhebimiz sulh ve salâh üzredir.
Hızır ile Musayı barıştırmışız.
Kuvvetimiz haktan iren neş'edir
Ceylanı arslanla barıştırmışız.
Nazımda biz Galibiz artık bugün
Özce sözü çünkü erıştırmışız.*

*Bir lokma için şahsa tezellül edemem
Bilmem bu işe neden tenezzül edemem?
Çok üstatdan ki sabır dersin okudum
Haksızlığa karşı hiç tahammül edemem.*

CÜŞ ETMESİN

*Arifanın hangisi vardır ki mey nûş etmesin?
Dost şevki geldiğinde aşkla cüş etmesin
Söyleyin ni nazenine ben garibin halini
Badenûş eyler iken ansın, feramûş etmesin
Kılmasın aşıkları âvare pek de ben gibi
Gamzei celadını pek öyle sarhoş etmesin
Fitnei zülfiyle gerçe aklım oldu tarımar
Hüsnünü ol âfetin hak âfete duş etmesin
Gerçe şairlikten istifadayım ben Galiba.
Der ki tab'ım ben gibi bir başkası cüş etmesin.*

Galip, babasıyle beraber bulunduğu Selanik'in (Karacaova) sından, Balkan bozgunluğunda İstanbul'a vapurla hicret ederlerken duyduğu vatan tahassürünü şöyle anlatıyor.

(Gökte ve yerde seyahat adlı risalesinden bir parça)

Yavaş yavaş gecenin zulmeti dağılmıştı
Vapur da Bozcaada semtine sağılmıştı.
İllerledik ki güneş karşıdan tulu ediyor
Bütün gönülleri bir neş'e sardı dura dur
Vapur yavaşladı artık göründü Seddülbahir
Güneş o kaleyi etmişti hep ziya âver
Ziya içinde göze şüle verdi nazlı şafak
O bürçte göklere yükselmiş ayıl al bayrak.
Kulakta çınladı hüznü yâran garip bir ses
Bu sesteki kalplere bahşeyliyen ümitli nefes
«Biraderim» diye feryat eden küçük Borozan
Bu ses, evet, beni her lahza mesti neş'e eden
O ses diyordu: kavuştuk bugün ana vatan'a
Şu bayrak, işte veren dalgalarla neş'e bana.

AFET

MEHMET ALDAN

Güneş yakıcı sıcaklığını kaybetmiş, gökyüzü esmer bulutlarla dolmağa başlamıştı. Yağmur yağacağı belli idi. Saat dörde doğru çileşmeğe (1) başladı. Açıktaki çalışanlar «yaz yağmurudur, gelir, geçer» diyerek gizlenmek lüzumunu duymadılar. Birkaç dakikalık yağıştan sonra yağmur dinmiş, güneş açmıştı. Fakat gök, homurdanmasında devam ediyordu. Yağmur tekrar başladı ve şiddetini o kadar artırdı ki; geçer diye aldırırmamak hayata mal olabilirdi.

Yağmur; bardaktan boşalırcasına yağdığı için, sığındığımız kır kahvesinden biraz ötesi görünmüyordu. Bana öyle geliyordu ki; Hind'e hayat veren yağmurlar da bundan farksızdır. Sonsuzluğa giden yağmur sicimlerinin ahenğini, gittikçe kuvvetini artıran, ağaçları secde ettiren; rüzgâr bozuyordu.

Az sonra yağmur tanelerinin dolu taneleri haline geçtiği görülünce yüzlerdeki keder kırışıkları daha fazla derinleşti. Nihayet yapacağını bitirmiş olacak ki, rüzgârla beraber dolu da durdu. Fakat yağmur sessiz konuşmasına biraz daha devam etti.

Doludan üç gün sonra komşumuz Osman ağanın ölüm haberini aldım!. Bu çalışkan ve kimsesiz komşuma çok acıdım. Osman ağa efsanevi kahramanlar gibi idi; Ispartaya ne vakit ve nereden geldiği bilinmiyordu. Vakıa iri vücudu, kara ve kalın kaşları, kartalvari burun, konuşurken kelimelerle birlikte çıkardığı hırıltıya benzer bir ses onun şarktan olduğunu söylemeğe yetiyordu. Sorulduğu zaman, üzerinde yanlış şüphelerin toplandığı bir zanlı olduğunu

söylüyor, memleketini, eşini, dostunu bu yüzden terkettiğini ilâve ediyordu. Elinin emeğinden gayrisine eyvallah etmezdi. Günlerini bahçesinde, bağında çalışmakla geçirirdi. Kazanıyor temiz bir hayat sürüyordu. Daha üç gün evveline kadar bir şeyi yoktu! Bu itibarla onun vakitsiz ölümü nasıl izah edilebilirdi? Hiç kimseye ölümünün sebebini soramıyor, bütün izahların yanlış olacağına kani bulunuyordum. Çünkü onu herkes birbirinden daha az tanıyordu. Fakat gömme merasiminden sonra kabirüstü dönüşünde cereyan eden bir muhavereye kulak kabartmaktan kendimi alamadım:

Osman ağayı son olarak üç gün evvel şehir haricindeki tarlasında bulmuşlar. Diye söze başladı; Osman ağa ayılır gibi olduğu zaman kendini yatağında bulmuştu. O, sessiz ve soluksuz, küçük pençeresiyle aydınlığa açılan, loş bir odada tam üç gün yattı ve üçüncü gün rahmetlik oldu. Dolu yağdığı gün, diye devam etti anlatan; Osman ağa sararmağa yüz tutan sebzelerini sulamağı düşünmüştü. Öğle sonu hava kararmağa başlayınca «yağmur da yağacak ama bitirivereyim» diyordu. Yağmur, dolu ve rüzgârın elbirliği ederek ortalığı korku havasına verdikleri bir zamanda sindiği büyük ceviz ağacının altında, firenk gömleğinin yakasını ilikledi yenlerini kıvırdı, paçalarını sıvadı ve eline küreğini aldı. Karıklara (2) dolan suları, arıklarla (3) akıtmak için

(1) Çileşmek - Çiselemek.

(2) Karık - Tavla.

(3) Arık - Ark

çamur haline gelen toprağı muhtelif yerlerden aktarmağa başladı. Bir yerden diğerine koşuyor, iliklerine kadar ıslanıyordu. İçinde soğuk ürpermeler hissediyor, tenine yapışan gömleği onu daha fazla titretiyordu. Dolu ve yağmur dindikten, karıklardan sular çekildikten sonra, Osman ağa hiç ümit etmediği bir manzara ile karşılaştı; zerzevat fide-lerinin yarı gövdeleri çamurlar arasında yatıyordu. İçinin burkulduğunu hissetti. Birkaç adım geriledi, ulu ceviz ağacının altında bulunan ıslak bir taşta oturdu. Yuvalarına çekilen donuk gözlerle, ellerinde kürek ve beller olduğu halde, yoldan geçen ahaliyi seyre daldı. Sanki herkes büyük bir kaza atlatmış gibi bıtkındı. Kafalar işlemiyor, olanlara yalnız ürkek gözlerle bakılıyordu. Çok geçmeden, inmekte olan bir selin bir çok yıkıntıya sebep olduğu anlaşıncı, «ana» diye ağlıyan yavruların, «yavrum da tarladaydı» diye kaygılanan anaların bağrışmaları ortalığı çınlatıyordu. Kulaklarda uğuldayan kelimeler arasında en belirli olanı; afet idi... Bu söz ağızdan ağıza söyleniyor ve bu söyleniş tıbbın henüz geri olduğu devirlerde, herhangi bir salgın hastalığın yayılışına benziyor, vücutlarda aynı tesiri yapıyordu. Az sonra Gölcük -tünel tesisatında çalışan bir amelenin selin önüne katılarak öldüğü, Konurların bağına, Hörmetlerin bahçesine sel girdiği kor-

ku ve heyecanın verdiği bir ihtizazla söylenmeğe başladı. Osman ağa orta-lık biraz olsun sessizleştikten sonra kendine gelir gibi oldu. Sanki bütün kederini orada dökmek ister gibi gerindi, silkindi. Ve «sağlık olsun» diyerek bağın yolunu tuttu. Yolda hiç kimse ile meşgul olmadı. Söylenenlere kulak vermedi. Daha bağına varmadan komşu bağların haline bakarak kendininkinin vaziyetini düşünmeğe başladı. Bağını umduğundan daha fena buldu. Olmamış üzüm tanelerinin asma altına serildiğini görmek onu güç nefes alır bir hale getirdi. Gömleğinin soğukluğunu daha fazla hisseder oldu.

«Buraya kadar gelmişken tarlamı da göreyim» diyordu. Bastığı yeri bilmiyen kimselerin adımlarıyla yürümeğe başladı. Tarlasının da yürekler acısı hali muhakeme ve şuurunu altüst etti. Sarhoş gibi sallanmağa başladı. Son istinatgâhının da bir anda yok oluverdiğini gören Osman ağanın gözleri önüne; bütün beşerî zorlukları yenen, fakat tabiatın bu amansız sillesi karşısında her nevi mücadele vasıtalarından mahrum, yardıma muhtaç bir adam geldi. Ağzından bir kelime çıktı; afet... Vücutu titredi, adaleleri iradesine uymaz bir hale geldiler, olduğu yere devrildi.

Ölümünü duyanların herbiri bir tahmin yürüttüler; kimisi inme dedi, kimisi de soğuk alma!..

Eğirdir Gölünün Balıkları

"Ön sahlifelerine vilâyete ait bazı bilgileri ve ufak hâtıraları notlar halinde neşrediyoruz. Eğirdir gölü balıkları için de böyle bir notu bu sayımıza koyuyoruz."

Eğirdir gölünde çıkan balıkların cinsi:

1 — Kavinne.

2 — Eğrez.

3 — Çiçek.

4 — Siroz.

5 — Kelten.

6 — Çapak denen sazan balıklarından ibarettir.

Avlama mevsimleri ve miktarı:

1 — Kavinne, sardalyağa elverişlidir. Avlama ikinci kânun ayında başlar, mart ayında biter. Yılda 60 - 80 bin kiloya yakın çıkar. Bir kısmı havyarlıdır. Havyarı yenir.

2 — Eğrez, ufak olarak çıkar. Avlanması ikinci kânunda başlar, haziran ayına kadar sürer. Yılda 15 - 20 bin kilo kadar çıkar. Kısmen havyarlıdır. Havyarı yenir, salamurası yapılır.

3 — Çiçek, Avlanması mart ayında başlar, hazirana kadar sürer. Diğer balıklar gibi fazla çıkmaz. Havalarını müsaadesi nisbetinde tahminen 4 - 5 bin kilo çıkar. Salamurası yapılır. Çoğu havyarlıdır. Havyarı yenir. Diğer balıklara nisbetle daha lezzetlidir.

4 — Siroz, mart ayında çıkmaya başlar. Hazirana kadar sürer. Büyüklü, küçüklüdür. Beheri bir kilodan dört kiloya kadardır. Bu mevsimlerde tahmi-

nen 60 - 70 bin kiloya çıkar. Eğirdir, Isparta, Burdur havalisine sevk edilir. Salamura, en çok bu cins balıklardan yapılır. Havyarı yenmez. Hafif zehir vardır. Diğer balıklara nisbeten daha yağlı ve kuvvetlidir.

5 — Kelten, siroz cinsinin aynı ve küçüğüdür. Aynı mevsimde avlanır. Beheri 250 gramdan 750 grama kadardır. Bunun da havyarı yenmez.

6 — Çapak tabir edilen sazan balığı en çok marttan haziranın onbeşine kadar avlanabilir. Senenin diğer aylarında az miktarda avlanabilir. Yarım kilodan on kiloya kadar çıkar, kısmı azamı havyarlıdır. Yalnız havyarı salamura yapılır rengi sarıdır. Darama tabir edilmektedir. Bu havyarlar İstanbula satış yapılmaktadır.

Bu balıktan salamura yapılmaz. Eğirdirden başka Isparta, Burdur, Afyon karahisar vilâyetleri havalisine kadar sevk edilmektedir. 50000 - 70000 kilo kadar çıkar.

Avlama tarzı:

Fenni tesisat yoktur. Pek iptidai bir şekilde yapılmaktadır.

Maliyenin elde ettiği menfaat:

Maliyece üç seneliği 17000 liraya mültezimlere satılmakta ve bu suretle hazineye varidat temin etmektedir.

Geçen sayıda bahsettiğimiz (Isparta genel coğrafyası) adlı eserin bu nüshaya naklini eristiremediğimizden özür dileriz.

Umumi neşriyatı idare eden: Kemal Turan
İmtiyaz sahibi: Hilmi Çakmakçı

Basıldığı yer: Isparta Matbaası — Isparta

ISPARTA HALKEVİ MECMUASI

Milli Şef'in 19 Mayıs nutukları VE

Erişilir Hedefimiz

Kemal Turan

Milli Şef; 19 Mayıs günü Türk gençliğini büyük bayramları içinde kutlarken, engin sevgi heyecanı ile metinleşen sesleri, 1944 baharının feyiz getirici güneşiyle birlikte Vatan ufkunu sarıyordu. Onu dinliyenlerin yüzlerindeki saygılı neşe; bütün yurdu bezeyen çiçek ve renk ortasında rikkatle gülümsemişti. Yüce Şef; vazifeleri hatırlatırken çehrelerde dikkatin sert çizgileri uçtu, tehlikelerden bahsederken gözler uyanıklığın acı ışığı ile tutuştu. Ulu Atatürk'ün gelecek için en kıymetli teminatı gençlerde gördüğünü ve gösterdiğini hatırlatan sözler kalpleri bir an hüş içinde durdurmuş gibiydi. Hepsinin sonunda yurt gençliği; başbuğlarını, azimli ve kararlı selâmladı ve onun değerli huzurundan daha kuvvetlenen bir hizmet arzusu içinde ayrıldı.

Milli Şef, büyük bayramlarında Türk gençliğine çok mamurlaşacak bir Türkiye'nin ileri insanları olacaklarını hatırlattı. Onlara «nesillerimizin yüreklerini aşk ile dolduracak prensipleri» anlattı. Gençliğin kendini koruyacağı politika oyunlarını, karanlıklardan bir bahar havasının ışığına çıkardı. İçerde ayrılıklara düşmemeğe, dışarıya karşı emniyetsizlik yaratmamağa bütün memleket dikkât ederken gençlik en samimi yerinden yakalanarak hatalı ve hatırlı yollara götürülemez. «Türk milliyetçiliği içinde vatan çocuklarının temiz ülkülü ve vatan fikirli olarak birbirine dayanan sağlam bir millet olması, erişilmez ve yanlış bir hayal değildir.» Aziz Şef, bunun doğru ve erişilir bir hedef oldu-

ğunu, «elle tutulur ve gözle görülür neticeleriyle tamamiyle» anladığımızı hatırlattıktan sonra bu feyizli yolun hangi akılla bırakılacağını soruyorlardı. Gerçekten hiçbir sebep, bizi şimdiye kadar muvaffak kılan yoldan ayıramazdı ve ayıramaz.

Milletçe başarılmış büyük bir kurtuluş mücadelesinin ertesinde her çevresi kanla çizilmiş bir yurdu mamurlaştırmak, sonsuz harplerin cefalarını çekmiş milyonları işte, düşüncü ve duyuştaki en yüksek takate ulaştırmak, artık bayındırlaşan yurt üstündeki bu güçlü ve ileri insan cemiyetini, güven-siz dünyanın binbir tehlikesinden koruyup kendi ocağında müstehrik yaşatmak... İşte en açık ve ulaşılır hedef...

19 Mayıs gününün ışıltılı havası altında sulhun vekarlı neşesini tadarak bayramını yapan Türk gençliği bu hedeften bir parçayı; spor meydanlarında temiz ciğerlerine doldurdu. Bulundukları şehir veya kasabanın tören alanından okullarına evlerine dönen gençler kulaklarında Milli Şef'in sevgiyle metinleşmiş sesini, kafalarında erişilir hedefin işaretini taşıyorlardı. Onlar ilk dinlenme saatinde dünya içindeki durumumuzu bir daha hatırlıyacaktı, her yandan itibar gören kültür ve bayındırlık hamleleri içindeki güvenli Türkiye'yi tutulan hedefin «elle tutulur ve gözle görülür bir netice»si saymaktan geri kalmıyacaktı. Bu neticeyi korumağa, onun gelişimini sağlamağa, 1944 mayısının 19 unda «Atatürk'ün kutsal adını vicdanlarımızın engin sevgileri ve saygıları ile» anarak bir daha ahdetmiş bulunuyoruz.

Bundan galiba dokuz yıl önce Isparta'ya gitmiştim. Gül ve kiraz bahçeleri ve halı tezgâhları ile şöhret kazanan bu küçük kasaba, henüz demiryol uğrağı değildi. Bir harap konağı, yer yer, seccadelerle döşeyiniz: eğri büğrü ve yıkık sokaklı, kerpiç ve karnbur duvarlı, şu bildiğimiz Anadolu kasabasının ortasında bahçeler böyle idi.

Bazı Anadolu kasabalarımızın arkası bir çıplak dağ yığını ile kapanmıştır. Rüzgâr, bu dağın tozunu kasabaya doğru savurur, su tutmayan yamaçlardan, her yağmurda, seller, âdetâ çığ gibi kopup düşer. Etrafı seyrederken, gözlerinizi kaldırmak istemezsiniz. Isparta'nın bir derdi de yedi kilometreden fazla uzıyan, baş döndürecek kadar yüksek bir çıplak dağ yığını idi.

Bu sefer gittiğimde bu yığını yeşille kaplanmış buldum. Bolu mebusu iken, bu vilâyete her gidişimde, koca bir yeşil dağın soyulmuş olduğunu görürdüm. Bizim memlekette bir dağın giydirilmiş olduğuna şaşıtm. Isparta'nın fakir bir belediyesi vardır: ne tepeler üstüne havuz kurabilir, ne de bu havuza demir borularla su çıkarabilir. Isparta'nın orada doğup büyüme belediye reisi, kendi şehrini bu dağın rüzgârda tozundan yağmurda şelinden kurtarmağı dâva edinmiş. Tuttuğu usul basit: bütün dağı önce hayvanlara yasak etmek, sonra kökleri derine giden ve toprağı tutan bir diken ekimi içinde, tohumdan, su istemiyen badem ağacı yetiştirmek! Bu bir orman gübresi ve yatağıdır: daha sonra isterseniz, bademliğı çamlığa çevirirsiniz. Daha şimdiden Isparta'da eski sel âfetleri görünmez olmuştur. Gül ve

kiraz bahçelerinin ardından çıplağın yabaniliğı kalkmıştır.

Biz vaktiyle Ankaralılardan pek ucuza aldığımız Yenişehir arsalarını, eğer Isparta belediyesi gibi kullanmış olsaydık, bazı şahsi kazançlara engel olurduk ama, bugünkü toprak pahalılığını çekmezdik. Isparta Belediyesinin yaptığı şu: demiryolu istasyonunun kurulacağı yerle kasaba arasını satın almak, arsaları bölmek ve ancak bina yapmak şartıyla istiyenlere parça parça satmak! Harp olmasaydı, bu güzel caddenin iki tarafı boydan boya dolacağına şüphe yoktu.

Kasabanın içine bir gülyağı fabrikası yapılmıştır. Fakat bunun hazinice bir hikâyesi var: fabrika yalnız gül mevsimi işler. Bu işleme tabii fabrika masraflarını kapamaz. Gül fiatı düşer: bu sefer sökölüp tarlaya çevrilen gül bahçelerini ben de gözümle gördüm. Halbuki sanayileşme hevesi göstermiyen kazalarda gül bahçeleri gelişik durmaktadır.

Eski Atina hanımlarının itriyatını gönderen Pamfilya'nın arkasında, ve gül ayından sonra, birkaç ay her türlü esans verecek çiçeklerin kolayca yetişeceği Isparta topraklarının ortasında bir aylık bir fabrika kurmak, hatır için bir şey yapmış olmaktadır. Hem bankalara ait bir sermaye boyuna ziyan çekmemek hem Isparta gülcülüğü ilerlemek, ve en başta sanayileşme fikri haksız bir iftiraya uğramamak için, bu işi pek ciddi bir tetkikten geçirmek ve ilk geniş plân üstünde çalışmak lâzımdır.

Buna karşı Isparta halıcılığı, kasabanın bir tarafına, güzel binalar ve iyi

Isparta İmar plânı ve tatbikatına dair düşünceler

— III —

Y. Mühendis Kâzım AYDAR
Isparta Mebusu

Ve Yapı ve İmar işleri Reisliğinin harita üzerindeki yazısı da şöyledir:

«Bir paftadan ibaret bulunan Isparta şehri 1/2000 mikyaslı kat'i imar plânı tetkik ve tasdik kılındı.

24 / Mayıs / 1943

30 kuruşluk pul, resmi
mühür ve imzalar »

Tasdikli imar raporunun ikinci bendinde Isparta şehrinin imar hudutları aşağıdaki şekilde gösterilmiştir:

«Cenupta dereboyu, şimali şarkide demiryolu şehrin imar hudutlarını teşkil eder. Garbi şimalisi, Eğridir yolundan ayrılarak asri mezarlığı, yeni asri hastahane ve hapishaneyi içerisine almak üzere hapishane önünden Hacılar çeşmesi ve meydanlığa doğru açılan yoldur. Bu yol meydanlıktan subaşını takiben şimdiki memleket hastahanesi önüne, oradan garbi cenubiye doğru devam ederek İğdelisokak ve Bitrak çeşmesi ve Bitrak değirmeni önüne, Bitrak değirmeni önünden şarka doğru iner, doğancı mahallesindeki dibekönü

denilen mahalle gelir. Oradan cenuba doğru giden yoldan çaya iltisak eder. Şark hududunu da yeni tabakhanelen yük istasyonuna çıkan yol teşkil eder.

Bu hudut içinde imar sahası 300 hektardır.

Bu hududun haricinde kalan dere ve yenice mahalleleri ile çayın cenubundaki mahalleler belediye kanun ve nizamlarının umumî hükümlerine tâbi olup 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanununun beşinci ve altıncı maddelerinde yazılı hükümlere bağlı değildirler.

1580 sayılı Belediye Kanununun hükümlerine tevfiikan, belediye hududu dahilindeki yerler için belediyeler lüzumlu kararlar almağa salâhiyetli bulunduklarından, imar hududu haricinde kalan bu mahallelerin yolları, binaları ve arsa ve bahçeleri hakkında şehir meclisi veya encümenince alınacak kararlara göre hareket edileceği tabiidir. Alınacak bu kararlar tabiatıyla tasdikli imar raporunun; (şehrin imar hudutları

tesisler içine toplanmıştır. Fakat son sene satış durduğu için, bütün depolar hali ve seccade dolu! İşçilerle alâkalarını kesemiyen tüccarlar ne yapacaklarını şaşırmışlardır. Eşyanın bu kadar değer kazandığı bu zamanlarda Isparta stoklarını akıtmak çaresi üstünde düşünmeliyiz.

Nafia, Isparta gölcüğünden Isparta ovasına bir tünel açıyor: iş gelecek yıl bitecek ve suyun miktarı ve kuvveti galiba iki yıl ölçülecekmiş. Plân muvaffak olursa, bütün fennî tecrübeler yapıldığı için muvaffak olmamasına da hiç sebep yok, Isparta bir kendir ekimi

ve endüstrisi merkezi olacaktır:

« — İşte son arzumuz bu idi! » diyorlardı. Hükûmetin, bu tünel işi ile, gülyağı fabrikasını çıkmazdan kurtarmakla Ispartaya mümkün olanı yapmış olacağını söylemektedirler. Bu memleketin bir parçasına ait Devlet vazifelerinin bitmiş olmasına ihtimal var mıdır? Fakat kısa bir zaman sonra hiç dertsiz kalacağını söyleyen bir memleket parçamız olduğunu düşünmek insana ne kadar tatlı geliyor!

(*) Değerli yazarımızın geçen ilk bahar Cenub Anadolu'yu ziyaretinden sonra ULUS'ta çıkan bir yazısı.

haricindeki dış mahalleler) bendinde yazılı hükümlere uygun olacaktır. Esasen bu karar imar plânının tasdiki sırasında şehir meclisinin tasvibine iktiran eylemiştir. İmar plânı hududu içinde kalan saha için 1580 sayılı Belediye Kanununun 15 inci maddesinin 30 uncu fıkrasına tevfikân beşer senelik bir mesai imar programı hazırlayıp tatbik edilmesi icabettir.

Isparta imar plânı; mevcut şehri yıkmayıp tamir ve ıslah etmekte, şehri toplu bir hale getirmekte bulunması hasebiyle iktisat kaidelerine uygundur.

Halkevi civarındaki çok geniş arsa ile vaktile isabetli bir karar neticesinde belediyenin satın aldığı eski hristiyan mahallelerindeki arsalar, şehrin çarşı ve mahalleleri içindeki belediyeye ait geniş sahalar dikkatle tesbit ve imar plânına göre kıymetlendirilerek yavaş yavaş elde edilecek para, imar plânını belediyeye yük olmadan tatbikini temine kâfi gelir kanaatindeyim. Bu yüzden plân Isparta belediyesinin malî kudretine de uygun bir haldedir. Yeter ki dikkatli, azimli gayret ve himmetlerle takip ve tatbik edilsin.

Bir memleketi imar ve tanzim etmek, güzelleştirmek tabiatıyla az çok fedakârlığa katlanmaya, bazı yerleri yıkmaya ve yeniden yapmaya bağlıdır. Hiç bir tarafına el sürmeden, hiç bir yeri yıkıp yeni esaslara göre yapmadan, binaların, sokakların, meydanların inşasında feninin ve şehircilik kaidelerinin esaslarına riayet etmeden bir şehrin güzelleşmesine, sıhhi ve iktisadî ihtiyaçlarının tatmin edilmesine imkân tasavvur edilemez.

Kötüyü ve fenayı bozup onun yerine güzeli, iyiyi yapmak tabiatıyla disiplinli çalışmaya, az çok maddî fedakârlığa mütevakıftır. Ve iyiyi çok seven Ispartalıların bu fedakârlığa seve seve katlanacaklarına hiç şüphe etmiyorum.

Belediyenin bu hususta halka rehberlik edeceği tabiidir. Belediyenin bu rehberliği kanunlara, nizamla, fen ve san'at kaidelerine uygun olacaktır. Hal-

kımızın da bunu hüsnü telâkki etmeleri ve belediyenin çalışmalarına destek olmaları şehrimizi kısa bir zamanda çok sevimli bir şekle sokacaktır.

Yürekten gelen bir sevgi ile memleketlerine bağlı olan Ispartalılarından başka bir şey de beklenemez.

Yurdumuzun tabii güzelliğine, feninin ve şehircilik san'atının katacağı güzellikler memleketimizi tanınmaz sevimli bir hale getirecektir.

Şehri, bir Isparta halısı gibi nokta nokta işlemek lâzımdır. Bu halının modeli (1) imar plânıdır. Sabırla, azimle, gayretle modeline göre yüzbinlerce düğümün işlenmesinden nasıl nefis bir Isparta halısı meydana çıkarsa, hiç bir çizgisini bozmadan sebatla, dikkatle tatbik edilecek imar plânından da güzel bir Isparta doğacaktır.

Şehri tulâni bir şekle sokan dere ve yenice mahalleleri ile uzak ve yakın sel suları tehlikesi altında bulunan Emre, Sülübey, Hisar ve Gülcü mahallelerinin imar hududu dışında bırakılması suretiyle şehir toplu bir hale getirilmiştir. Sırası gelmiş iken hemen şunu da ilâve edeyim ki, imar hududu dışında kalan bu altı mahalle belediyenin ihtimam ve dikkatinden hiç bir zaman uzak kalmıyacaktır. Bilâkis bu mahallelerin geniş ve yeşil bahçeler içinde şirin aile yuvaları ile süslü Isparta'nın bir sayfiyesi olması için her türlü tedbir alınacaktır.

İmar hududu bu düşünceler esas tutularak tayin ve tesbit edilmiştir.

Ispartayı komşu vilâyetlere bağlayan iki büyük şosedan biri Eğridirden ve diğeri de Dinardan gelerek Gülyağı fabrikası önünde birleşmektedir. Bu yolları cenuba yani Antalyaya ulaştıracak caddenin çarşının ve şehrin ortasından geçirilerek inşa edilmekte olan şose ile birleştirilmesi bugünkü süratli nakil vasıtalarına göre fenne uygun

(1) Halı modeli her biri halıdaki bir düğümü göstermek üzere küçük küçük murabbalara taksim edilmiş kâğıt üzerine çizilmiş bir resimdir.

görülmemektedir. Bu düşüncelere bina-
en Gülyağı fabrikası önünden şehrin
aşağı yukarı garp hudutlarına yakın
geçen bir güzergâh kabul edilerek iki
mühim şoseyi Antalya şosesine bağla-
mak ciheti tercih edilmiştir. 17 metre
genişliğinde olan bu caddeye de Antal-
ya caddesi adı verilmiştir. Sırası gelmiş
iken Isparta - Antalya şosesi hakkında
bir iki kelime yazacağım.

ISPARTA - ANTALYA ŞOSESİ:

Ispartanın iktisaden inkişafına pek
mühim bir tesiri dolayısıyla Isparta-
Antalya şose yolundan burada kısaca
bahsetmeden geçemeyeceğim.

Isparta, İzmir ve Afyon demiryolla-
rının inşasından evvel birçok ihtiyaç-
larını Antalya yoluyla kervanlar vasıta-
siyle ederdi. Aydın demiryolunun ve
Afyon hattının inşası üzerine Isparta
tüccarları yüzlerini İzmir ve İstanbula
çevirdiler.

Motörlü nakil vasıtalarının çoğalma-
sı ve Antalya şosesinin yapılması üze-
rine Isparta, Burdur ve hattâ Afyonun
her çeşit sebzesi ve limon ve portakalı
Antalyadan getirilmektedir. Buna mu-
kabil de bu vilâyetler kendi meyve ve
diğer mahsullerini Antalya'ya gönder-
mektedir. Bilhassa Isparta için Antalya
ile en kısa yoldan muvasala temini ha-
yatî bir ehemmiyeti haizdir. Isparta su-
yunun ve havasının güzelliği ile Antal-
yanın tabii bir yazlığı ve yaylasıdır.

Antalya ile Isparta arasında gidiş
geliş ne kadar kolaylaşır ve kısalırsa,
iki memleketin birbirleriyle iktisadî ve
içtimai münasebeti o nisbette arta-
caktır. Isparta ile Antalya arasındaki
en kısa yol, Belönünden geçerek Çel-
tikçi ovasında Burdur - Antalya şosesi
ile birleşen yoldur.

Burdur - Antalya şosesinin 37 inci
kilometresinde birleşen bu güzergâh:

17.000 Km. Isparta-Belönü hududu

18.000 " Belönü hududu-Çeltikçi
ovasındaki iltisak noktası.

90.000 Km. İltisak noktası-Antalya.

125.000 kilometre olup Isparta is-
tasyonunu yüz yirmi beş kilometrelik
bir yol ile Antalya'ya bağlamaktadır.

Halbuki Burdurdan geçmek üzere
bugün takip edilen şose:

21.000 Km. Isparta-Baladız.

26.000 " Baladız-Burdur.

37.000 " Burdur - Çeltikçi ova-
sındaki iltisak noktası.

90.000 Km. İltisak noktası-Antalya.

174.000 kilometredir.

Aradaki fark $174 - 125 = 49$ kilo-
metredir.

Bu rakamlar gösteriyor ki, Antalya-
dan Ispartaya gelen ve Ispartadan An-
talyaya giden her nevi nakil vasıtası
49 kilometre gibi mühim bir mesafeyi
fazla olarak katetmekte ve bu mesafe-
nin sarfını gerektirdiği parayı her iki
şehir her gün ödemektedir.

Otuzbeş kilometreden ibaret olan
bu iltisak yolunun Isparta vilâyeti hu-
dutları içinde bulunan 17 kilometrelik
kısmının muntazam şose haline getiril-
mesine faaliyetle devam olunmaktadır.
Burdur vilâyeti hudutları içinde kalan
18 kilometrelik Belönü - Çeltikçi ovası
kısmı da kolaylıkla şose haline getirile-
bilecektir. Bu kısım esasen bugün bile
müsaîf mevsimlerde tekerlekli nakil
vasıtalarının geçmesine müsaîf bir hal-
dedir. Isparta - Belönü yolu aynı zaman-
da Belönü köyüne yakın ve büyük bir
Anfiteatri bulunan Harabelerin yakının-
dan geçmekte olması hasebiyle turistik
bir ehemmiyeti de haizdir.

Afyon - Isparta - Antalya; Konya veya
Akşehir - Eğridir - Isparta - Antalya gibi
Akdenizi orta Anadoluya bağlayan iki
mühim ve en kısa yol üzerinde bulunan
bu küçük parçanın bir an evvel mun-
tazam bir şose haline sokulması yur-
dun umumi menfaatleri iktizasındandır.

Bu mühim yolun şehir içinden ge-
çen kısmı; Gülyağı fabrikası önünden
başlıyarak meydanlık, subaşı, hastahane
önü, yokuşbaşı, cami önü, çay üstün-
deki beton köprüye ulaşan 17 metre
genişliğinde güzel bir caddedir. Gülyağı
fabrikasından beton köprüye kadar
kısmen yeni açılacak olan bu cadde
1650.00 metre uzunluğunda olup Is-
partayı çerçiveliyen mühim bir yoldur.

Ispartaya ait Tarihî Vesikalar

Başvekelet arşivinden alınan 3, 4, 5 inci vesikalar 17 inci asır başlarında Hamid sancağı beyi olan Deli Şakirin isyanına aittir ki bunları çevrenin içtimai ve tarihi durumu bakımından değerli buluruz.

Hikmet Turhan Dağlıoğlu

Vesika: 1

Ispartadan alınacak sahtiyanlara dair:

Dergâhı muallâm kapıcıbaşlarından Hamid sancağı mütesellimi dame meddehuya ve Isparta kadısına vucuhu memleket zide kadrehuma.

Asitanî saltanatında bu hengâmda sahtiyan killet ve nedreti berkemal olmak mülâbesesiyle bulunan mahallerden tiz elden külliyyetlü sahtiyan isticlabı lâzîmeden idüğü hüveyda ve kazayı mezbur havalisine sahtiyan kâfi olup ve el'an hayli sahtiyan mevcut idüğü

bil'ihbar ayan ve rûşına olmaktan naşî siz ki mütesellim ve mevlâna ve saire mumaileyhsiz. Vusulu hükmü hümayunu şahanem Isparta ve havalisinde mevcut olan ve bir taraftan husule gelen sahtiyanın bir tanesi bir mahalle fûruht ve imrar olunmamak esbabı istihsal olunarak cümlesinin peyapey doğru Derseadet'e isal ve isali hususuna bil'ittifak cehdi tam eylemaniz fermanım divanı hümayunumdan mahsusen bu emri hümayunum ısdar ve mübaşir tayin olunan zide kadrehu ile isal

Antalya şosesi, beton köprüden sonra bahçeler arasından yavaş yavaş yükselmiye başlar. Yeni yapılmış şosenin üç dört kilometresini geçtikten sonra sağımıza başımızı çevirirsek Isparta ovasını, bağlarını, yeşillikler ve gül bahçeleri arasındaki güzel Ispartayı gözlerimizin önüne bir park halinde serilmiş olarak görürüz. Her yeni gelen yolcu Ispartayı bu yamaçlardan seyretmedikçe şehri ve güzelliğini iyice kavrayamaz.

Gülyağı fabrikasından beton köprüye kadar 1650.00 metre uzunluğundaki bu mühim caddenin açılma ve inşasını, belediyemizin himmet ve gayretinden ve Antalya şosesinin bir parçası olmak itibarıyla vilâyet nafiasının faaliyetinden bekliyoruz. Bilhassa sivil hastahane önüne yapılacak 17 metre arzındaki köprünün etüd ve projesinin yapılmasına hiç vakit kaybetmeden başlamak çok muvafık olacaktır. Bu köprünün inşasında meydanlığa doğru giden sulama suyunu köprü üstünden

borularla geçirmek doğru olacağını zannediyorum. Köprü projesi hazırlanırken bu ciheti de gözönünde tutmalıdır.

Bu yolun açılmasını kolaylaştırmak ve sür'atlendirmek için poyraz mahallesi ve meydanlık civarında yol üstünde kalan birkaç evin istimlak edilerek hedmedilmesi en başta gelmektedir. Bu evler kaldırıldıktan sonra vilâyet nafia müdürlüğü yol mihverini zemine tatbik edip maktai tulâni ve arzanilerini hazırlamalı ve bu projelere göre tesviyei tûrabiye ve yolun inşası bir programa bağlanarak yapılmalıdır. Bu yolda cesaretle atılacak bir adım memlekete mühim bir cadde kazandıracak gibi iki mühim şoseyi en muvafık ve fenni bir surette Antalya şosesine bağlayacaktır. Bu caddenin her iki tarafında bahçeler ve yeşillikler içinde yavaş yavaş yapılacak modern evler Ispartayı süsleyecektir.

ve tısyar olunmuştur. İmdi kazaimet-
bur ve havalisinde mevcut olan ve bir
tarafı husule gelmekte olan sahtiya-
nın bir tanesini aher yere imrar ettir-
meyesin. Tiz elden peyderpey Dersea-
de'e külliye'li sahtiyân erîştirilmesi
emrine teşmîri sak eylemeniz kat'i
matlubu mülûkânem olduğu ve bir
madde ve mânada irtikâbı tekâsül olun-
mak rızayı şahaneme bilvücûh münafî
idüğü malûmunuz olduktan berveçhi
meşruh ilel ve harekete sarfı dikkat
ve hilâfından begayet tevakkî ve mû-
canebet eylemeniz babında.

Fi evasıtı Şevval 1223 (1808)

Vesika: 2

Sarı Mehmet paşa'nın cezasının affına
dair:

Paşayı mumaileyhin işbu sekiz sene-
si Muharreminin onbirinci günü Alaşeh-
hire vusul ve ikamet eylediğini mübey-
yin Alaşehir kadısının varid olan ilâmı-
nın mefhumu bafermanı âli şerh veril-
di. 23 M.

Isparta'da ikamete memur ve mer-
fûlvezâre Sarı Mehmet paşaya hüküm
ki

Bu defa sen ki paşayı müşarûnileyh-
sin, Derâliyeme varid olan tahriratında
memuru ikameti olduğu Isparta'da
istirap ve zarureti hale duçar idüğünü
beyan ve Alaşehirde ikametine ruhsatı
şahanem erzan kılınmak tahrir ve isti-
da eylediğini kapu kethudam'ın bir
kı't'a tahrir ile inha eylediğine binaen
umuru memlekete karışmamak şartıyla
Alaşehirde ikametine izni hümayunum
ile ilâmen ve ifhamen işbu emri şerifim
isdar ve ... ile irsal olunmuştur. İmdi
keyfiyet malûmun olduktan Ispartadan
hareket ve Alaşehirde gelip umuru mem-
lekete müdahale etmiyerek anda ikamet
ve devamı ömrü devlet ve kıvamu
ferrû şevketim ediyesine iştiğal ve
muvazabete ve anda ikamet eylediğini
Derâliye'ye tahrir ve inhaya mübaderet

eylemen babında.

Evasıtı Zilkade 1207 (1793)

Mühimmei mektume

Vesika: 3

Eğirdir kal'ası dizdarına ve neferatına
hüküm ki

Sabika Hamid sancağı beyi olup
eşkiyadan olmağla hakından gelinmesi
ferman olunan Şakir nam şakiye muin
ve zahir olup kendüsün emrime muha-
lif Eğirdir kal'asına koyup ele verme-
düğünüz eelden bu babda cümle'niz
mes'ul ve muatep olmuştuz. İmdi
şakii mezburun başı veyahut kendüsi
mukayyet ve mahbus sūddei saadetime
gönderilmek emrim olmuştur. Buyur-
dum ki vusul bulduktan emrim üze
bu hususa gereği gibi mukayyet olup
sen mezburu hüsnü tedbir ve tedar-
ikle ele getirüp dahi bir an ve bir
saat tehir ve âram eylemeyüp şakii
mezburun başın veyahut kendüsi mu-
kayyet ve mahbus sūddei saadetime
gönderesin şöyle ki emrime muhalif
bu defa dahi şakii mezburu himayet
ve siyanet etmekle ele vermeyüp ve-
yahut başın göndermiyecek olursanız
bu babda kat'a özlünüz maqbul ve
cevabınız mesmu olmayup şakii mez-
bure olacak hakaret size olmak mukar-
rerdur. Ana göre mukayyet olup veçhi
meşruh üze olan emrimin icrasında
cümle'niz var kuvveti bazuyu himmete
getüresin.

Fi 4 Şevvel 1018 (1609) Mühimme
78, Sayfa 579.

Vesika: 4

Eğirdir kadısına ve kal'a dizdarına
ve kethudasına ve sair ahalisine hüküm
ki.

Hamid sancağı beyi olan divane
Şakir hâlâ Eğirdir kal'asına girüp tahas-
sün edüp hifzeylemişsiz. İmdi asla tehir
ve teallül etmeyüp mezburu bilfiil Ana-
dolu Beylerbeğisi olan emirülümerail-

kıram Mehmed dame ikbaleye teslim eylemenüz babında fermanı âlişammı sadır olmuştur. Buyurdum ki vusul buldukta bu babda varid olan fermanı kaza ceryanım muktazasınca amel edüp asla bir veçhile taallül ve bahane ve tehir etmeyüp mezbur mir miran müşarünileyh varup sizden talep eyledikte teslim eylesesin. Şöyle ki emri şerifim vardıkta mezburu mir miran mumaileyhe teslim etmeyüp taallül ve bahane eylesesin sonra cümlenüz kılıçtan geçirilüp hakınızdan gelinmek mukarrerdir. Bilmiş olasın. Sonra bildik işitmedik demeyesin. Vebaliniz boynunuza. Sonra nedamet faide etmez ana göre başiret üzre olup fermanı şerifime muğayir vazı nâhemvar zuhurunda ihtiyat eylesesin. (Osman efendi hat-tiyle) Vehap çavuşa verilmiştir.

Fi 17 Ramazan 1018 (1609).

Mühimme 78, Sahife 572.

Vesika 5

Anadolu Beylerbeyisi Mehmed paşaya hüküm ki

Eğirdir kazası ahalişi ile sūddei sadetime mektup ve mahzar gönderüp varid olan evamiri şerife mucibince eşkiyanın haklarından gelinüp ve bina olunan palangalar dahi ekseri hedmolunup vilâyet tathir olmak üzre iken hâlâ Hamid beyi olan (Dıvane Şakir) Eğirdir kal'esinde olan eşkiya ile yekdül ve yekcihet olup kırk elli mikdarı lewendat ile Eğirdir kal'esine girüp tahassün edüp kal'eye kapanmak niyyeti ile vilâyete arpa un ve akça ve sair zehair salgın edüp fukaraya zulüm ve taaddi üzre olmağla şöyle ki kal'eye kapanur-sa fesad ve şenaatleri izdiyad bulması

mukarrerdir. Ahali vilâyet haber verdüklerinden kalkup üzerine varıldıkta mütekaddem haber almağa ele girmeyüp kal'eye kapanmakla etraf ve eknaf-ta olan ülema ve suleha ve meşayih ve sair âyanı vilâyeti getürdüp daveti şer'i için kal'eye gönderüp kal'eden çıkun deyu nasihat amiz haberler gönderdiğın asla tesir etmemekle emri şerif bilmüvacehe kıraat olundukta şer'îşerife ve emri hümayunuma itaat etmeyüp cenge mübaşeret etmeleri mukarrerdir deyu arz ve emri şerifim varid olmazsa müterakkip olduğun ilâm eylemişsin. İmdi mir mumaileyhe tarafından gelüp ve âdem gönderüp davet edesin. Eğer emri hümayunuma itaat edüp gelürse amanımız aman ahdimiz ahttır. Şöyle ki itaat etmeyüp gelmez ise aman ve zaman vermeyüp sair eşkiyaya mucibi ibret için hakından gelinmek babında fermanı kaza ceryanım sadır olmuştur. Buyurdum ki vusul buldukta bu babda oğat veçhile mukayyet olup mezbure canibinden mektup ve âdem gönderüp davet edesin. Eğer emri hümayunuma itaat edüp gelirse febiha amanımız amandır. Şöyle ki itaat etmeyüp gelmez ise fermanı celilülkadrım üzre bir veçhile hakından gelesin ki sair eşkiyaya mucibi ibret vaki ola Velhasıl hususu mezbure gereği gibi tekayyüd ve intibah üzre olup şakii mezburun katline ve fesadını def ve refetmek babında sayı cemil eylesesin. Amma bu bahane ile kal'ai mezburede olan reaya ve beraya ve sair ahali vilâyetin emval ve erzakına dahlü taarruz olmaktan ziyade hazer eylesesin. (Vehap çavuşa verilmiştir).

17 Ramazan 1018 (1609)

Mühimme 78, Sahife 571.

ÖNTARİHTE ISPARTA OVASI KÜLTÜRÜ ve yeni buluntuları

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya
Fakültesi dergisinde (Mart - Nisan 1944, Cilt: 2
Sayı: 3) de çıkan ve Öntarihte Isparta ovası
kültürünü aydınlatan bu değerli makale,
27 - 3 - 1944 de Dekan bulunan Dr. Prof. Ord.
Şevket Aziz Kansun'un müsaadesiyle ön sü-
tunlarına alınmıştır. Böyle bir etüdün me-
mumunda bulunmasından kıvanç duyuyoruz.
(ÜN)

Dr. TAHSİN ÖZGÜÇ

Arkeoloji Asistanı

H. R. Ormerod ve Woodward 1909/1910 yıllarında güney Anadolu'nun batı kısımlarında ve bilhassa Antalya ile daha kuzeyde kalan bölgede yâni, bugünkü Isparta ve kısmen de Burdur, Denizli vilâyetleri içinde, arkeoloji bakımından iyi sonuçlar veren tetkik gezileri yapmışlardı. Aşağı yukarı otuz yıldanberi bu çeşit tetkik gezilerine pek az sahne olan güney batı Anadolu ve Göller bölgesi sınırı öntarih arkeolojisine daima kapalı ve karanlık kalıyordu. H. R. Ormerod'un gezileri ilk ve kısa olmasına rağmen, bu bölgenin protohistörük arkeolojisi bakımından istifade edilen en önemli bir kaynağı olmuştur. (1) Bu bölgenin eski ve muahhar klâsik çağlarına ait yapı kitabe ve çanak çömleğini inceliyen bu araştırmaları, prehistörük çağların devamlı yerleşmelerini ve bu yerlerdeki çanak çömlek, figürin, idol, çekiç, balta, çakmaktaşı bıçakları ve madeni buluntularını da değerlendirmek suretiyle, Anadolu'nun belli bir parçasındaki iskân tipleri ile buluntuları hakkında - az da olsa - bir ip ucu vermişti. Her türlü yerleşmeye elverişli olan Antalya ve Aksu çayı ovasında, ve bilhassa daha etraflıca araştırıldığı anlaşılan Antalya'nın kuzey-doğu kısımlarında birçok höyüklerle birlikte münferit buluntu ve iskân-harabe yerleri de tesbit edilmişti. Protohistörük devirlerin elle yapılan siyah-kırmızı boya astarlı çanak çömlek parçalarının yalnız tarifleri yapılmış, resimleri çizilmemiştir.

Höyüklerin biçim ve muhitlerinin tabii şartları ile; buluntu yerlerinin dizilişleri etraflıca işlenmiş ve tipik idol (put) vesikalarının yayılış sahası Antalya-Burdur hattının Öntarihi çağlarda önemli bir kültür merkezi olduğunu göstermişti.

Arkadaşımız Kemal Güngör de son yıllarda Denizli vilâyetinin Acıpayam (Garbi Karaağaç) ilçesini yâni, araştırılması gereken eski bir kültür çevresini isabetle dolaşmış ve topladığı malzemeyi yayınlamıştı. (2) Elde ettiği Ç. çömlek parçalarını Orta ve Batı Anadolu buluntularına göre değerlendiren arkadaşımız, daha sonraki çağlar için de önemli ip uçları vermişti. H. R. Ormerod'dan Kemal Güngör'ün kısa süren ve yalnız yeryüzü buluntularına dayanan araştırmalarına, ondan da bugüne kadar geçen zaman arasında, Türk arkeologları tarafından bir tetkik-arkeoloji sahası olarak seçilmeyen Antalya - Isparta - Denizli bölgesinin yeniden araştırılması, onun orta ve batı Anadolu yanındaki yerinin belirtilmesi esassı bir ödevdir. Araştırılması yıllardanberi sabırsızlıkla beklenen bu bölgenin, ilk büyük kazı yeri Antalya çevresinin bilinen veya yenden bulunacak bir höyüğü olmalıdır. Anadolu'nun araştırılması, kazıları, iyi

(1) BSA 16, 1909-10 S. 89

(2) Türk Antropoloji mecmuası, sayı 19 - 22 (1939) S. 146.

düşünülmüş, ince işlenmiş esash bir programa göre yapılırsa, onun eski dünya kültürleri yanındaki yeri, daha kolay ve daha iyi bir şekilde anlaşılabilir. Bu kazı sonunda elde edilecek en önemli nokta, öntarihte Anadolu kültürlerinin bölge özellikleri ile kuzey doğu, kuzey ve kuzey batı ve Ege-Akdeniz kültürlerinin birbirine geçişi ve yahut bu bölgenin kendisine has kültürlerinin tayini olacaktır. Kusura-Senirce-Acıpayam ve neşrine başladığımız Gündürle, Atabey buluntuları, daha güneyde kalan ve denize açılan arazinin de araştırılmasını zaruri kılmaktadır, çünkü kuzeye, doğu batıya bağlanabilen bu buluntuların denize doğru yayılması ve hattâ atlaması özelliklerini münakaşa edebilmek için elimizde müspet hiç bir belge yoktur.

Antalya vilâyetinden başka göller mintakasındaki araştırmaları da Anadolu arkeolojisine faydalı bir çok buluntular veren Ormerod'un Senirce höyüğündeki kazısı ve bu alandaki yayını (3), bizi bilhassa ilgilendireceğinden kısaca bu istasyon üstünde durmak isterim:

Isparta'nın aşağı yukarı 15 km. kuzey/kuzey batısında kalan Senirce köyü yanındaki höyük, demiryolu yapılırken yarılmış ve bu suretle bazı çanak çömleğin yeryüzüne çıkmasına sebep olmuştu. Ormerod'un bu bölgede dolaştığı bir zamana raslıyan bu buluntular, onun 1911 de Senircede çok kısa süren bir kazı ve araştırma yapmasına âmil olmuştu. Böylece ilk defa olmak üzere, göller bölgesi sınırında veyahut klâsik çağların kuzey Pisidia'sında yeni bir kültür bölgesiyle karşılaşmıştık. Ormerod, Senircenin de içinde bulunduğu Kuleönü ovasında ve demiryolu kenarında kendi sözü ile Gündüler köyü yanındaki büyük bir höyükten de bahsetmişti. Aynı ovanın ikinci fakat daha küçük bir höyük de Eğridir'den Ispartaya giden yolun kenarında ve Findos yakınındadır.

1/300.000 mikyasındaki Türkiye

hartasında adları gösterilmeyen bu iki höyüğün yeri Dr. Bittel'in hartasında Eğridir gölü sahiline konulmak suretiyle yanlış işaretlenmiştir. (4) Hemen demiryolu kenarında bulunan birinci höyüğün asıl adını bilememekle beraber, höyük yakınındaki köyün adı da Ormerod tarafından Gündüler olarak yazılmış ve bu yanlışlık Bittel'e de geçmiştir. Höyüğün yakınındaki köyün adı Findos'a bir saat uzaklıkta ve onun kuzey doğusunda bulunan bir tepenin eteğinde bulunan Gündürle'dir. Bölgesini etraflı bir surette araştıran ve bir çok arkeoloji ve tarih vesikalarını derleme işini başaran Isparta Halkevinin sayın başkanı ve Tarih-Müze kolu üyeleri, topladıkları bazı arkeoloji eşyasını Isparta Halkevi Müzesinde saklamışlardır. Bu kültür kalıntılarını 1942 ağustosunda gören Tokad Maarif müdürü arkadaşımız Abdullah Atal, çeşitli tipler gösteren prehistorik çanak çömleği incelemiş, fotoğrafları ile birlikte ölçü ve teknik özelliklerini bana göndermişti. Şimdi ele aldığımız bu çanak çömleği yayınlamama müsaade eden Abdullah Atal'a ve bölgelerinin Orta ve Yeni çağlar tarihi ile olduğu kadar, eski anıtları ve bu arada prehistorik çağları ile de yakından ilgilenen Halkevi başkanı ve Müze kolu üyelerine teşekkür etmeği kendime ödenmesi gereken bir borç bilirim.

Çanak çömleğimizin mühim bir kısmı Gündürle köyü yanındaki höyükte, Isparta'nın kuzeyinde kalan Atabey'de bulunmuştur. Geri kalanların da bulunduğu yerleri belli değildir. Atabey'den getirilen çanak çömleğin de hakikî bulunduğu yerleri bilinmemekle beraber arkadaşımızın da gördüğünü söylediği Atabey-Senirce köyü arasındaki höyüklerden birisinde bulunmuş olması hakikate en yakın bir ihtimaldir. Bu yeni bilgi

(3) BSA 18,1911-12 s. 80 Lev. 5 - 7

(4) K. Bittel, PFK'daki harta 58 ve 68

Bana bu bilgiyi veren arkadaşım Abdullah'a, burada teşekkür etmek borcumdur.

ve eskiden yazılanlara göre, Senirce-(5) Atabey ve Eğridir arasındaki yerleşme-ge elverişli bölgede, höyüklerin varlığını öğrenmiş bulunuyoruz. Ayrıca Atabey-Uluborlu-Sandıklı ve Moyran gölü arasındaki sahada, yani höyüklerin yığılmasına elverişli büyük-küçük boy düzlüklerinde de devamlı yerleşme yerlerinin varlığı bizi hiç bir zaman şaşırtmamalıdır.

Yeni Kusura kazılarında sonra açığa vurulan kültürün, göller bölgesi sınırındaki yayılışını ya batı Anadolu'yla orta Anadolu'nun bu bölgedeki karşılıklı izlerini anlamamıza ve malzememizin artmasına yardım eden yeni buluntuların ne zaman, höyüklerin neresinde ve ne şekilde bulunduklarını bilmiyorum. Onun için benim araştırmam da kültür katı ve buluntu esaslarından ziyade, tipoloji karşılaştırmalarına dayanacaktır.

Isparta Halkevi Müzesinde bulunan çanak çömleğin önce Gündürle'de bulunan örneklerini inceliyelim.

1 — Boyu 0,251, genişliği 0,226 olan gaga ağızlı, kısa boyunlu testinin içi ve dışı kırmızı renkli olup, üstünde yer yer siyah dumanlı lekeler vardır. Boya astarı kalın ve perdahi iyidir. Boynu dibinden karnının en büyük genişliğine kadar uzayan parçasını, önünde dört, arkasında beş çizgisi olan bir zikzak motifi süslemektedir. Ağız kenarını omuza birleştiren kulp, yassı ve düzdür. Elle yapılmıştır. Dibi hafifçe düzeltilmiştir (Şekil 1).

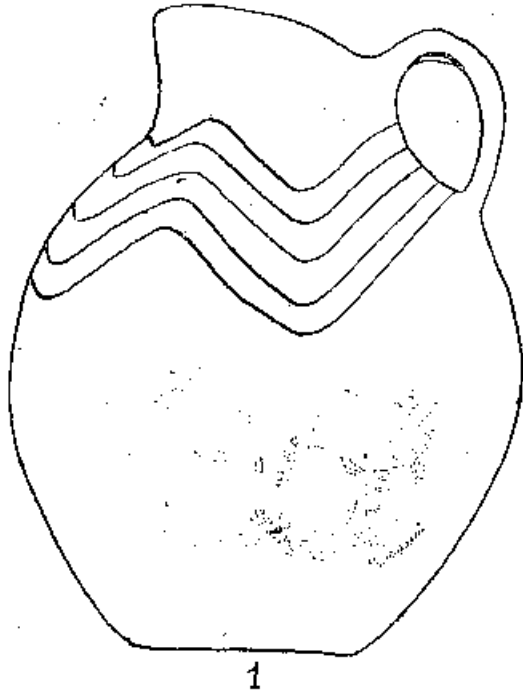
2 — İkinci Gündürle buluntusu da gaga ağızlı bir testidir. Dışı kırmızı boya astarlı, perdahsız, içi siyah olup, kabaca düzeltilmiş, hamuruna kum karıştırılmıştır. Boy ve genişliği birbirine denk, yani iki ölçüsü de 0,16 dir. Karnı yuvarlak, büyük kutru dibine daha yakındır. Dibi elle düzeltilmiş ve belirsizdir. Kulpu birinci testidekinin aynıdır. Yalnız bu daha büyük bir kavis çizmekte yani dışarıya doğru taşmaktadır. Süslü değildir (Şekil 2).

3 — Gündürle'nin bu testisi de

kulplu ve emziklidir. Elle yapılmış ve hırpalanmış olmasına rağmen, kırmızı boya astarlı olduğu anlaşılan testinin boynu dik, omuzla karnı keskin bir

(5) 1911-12 yılındanberi Senirce kültürünün üstünde durulmaktadır. İlk rapor Ormerod tarafından (BSA 18, 1911-12 s. 80) yayınlanmıştır. Bulunan Ç. çömleğin hepsi elle yapılmıştır. Kapların ekseriyetle dışları, bazen de içleri kalın boya astarlıdır. Çanak çömlek siyah-gri, kırmızı-kahverengidir. Kırmızı renk diğer renklere nazaran daha az olup, eskiden yeniye, yani aşağıdan yukarıya doğru çıktıkça azalmaktadır. Kap dipleri hafifçe düzeltilmiş veyahut aynı şekilde çukurlaştırılmıştır. Üç türlü süs örneği vardır. a - Yivli b - Kabartmalı. c - Çizgili. Çizgilerin içi beyaz bir madde ile doldurulmuştur. Ormerod iki yangın seviyesinden bahsetmişse de, yapı kalıntıları ve diğer buluntular (?) hakkında bilgimiz yoktur. Bununla beraber yayınladığı malzeme ve verdiği bilgi daima değerli olmuş ve hattâ bir anahtar vazifesini görmüştür. Ormerod'dan sonra Senirceyi ele alan Frankfort'ur. (H. Frankfort, Studies in Early Pottery Of the Near East, Liverpool 2, 1927 S. 56 ve ikinci muhtıra). Genç Anadolu protobistoryasının pek yakından tanıdığı Frankfort, bilhassa teknik bir mesele, yani siyah ve kırmızı rengin birbirine intikali üstünde durmuş, asıl önemli kısımları ihmal etmiştir. Diğer öntarihi Anadolu kültürleri gibi, Senirce kültürünü de en iyi açıklayan K. Bittel olmuştur. (K. Bittel, PEK s. 35-36, 103, 112, 114). O, Frankfort'un kronolojisine esas olan teknik meseleyi cevaplandırmış, ayrıca Senirce'nin Truva-Yortan gibi, bir Batı Anadolu kültürüne bağlı hususî bir safha olduğunu da öğretmiştir. Götze de Senirce kültürünü değerlendirmiş, Truva-Yortan kültürleriyle Konya'ya kadar yayıldığını söyledikten sonra, Kıbrıs Ç. çömleğinin prototipini bilhassa Senirce vasıtasıyla izaha girişmiştir. Ona göre ilk basamakları Kıbrıs'ta görülmeyen Ç. çömlek kültürü Truva-Yortan'dan kalkmış ve Senirce üstünden Kıbrıs'a erişmiştir. (A. Götze Handbuch der Altertumswissenschaft III; 3, 1, 1933 s. 30 - 31) Kusura kazılarında sonra Miss Lamb de Senirce'ye sık sık temas etmiş ve onun Anadolu prehistoryasındaki yerini ve malzemesini yeniden canlandırmıştır. (Archaeologia 86, 1937 ve 87 (1938) Senirce kültürünü en son fakat en iyi bir şekilde eline alan gene K. Bittel'dir (K. Bittel, Kleinasiatische Studien, İstanbul, 1942 s. 176 Lev. 33-40). O, Berlin Müzesindeki Isparta ovasından getirilmiş çanak çömleği yayımlarken, bilhassa bu bölge kültürüne temas etmiş ve onun kronolojisini, diğer Anadolu kültürleri yanındaki yerini en doğru bir şekilde tayin etmekle, protobistorik Anadolu arkeolojisine değerli ölçüler mez bir hizmette bulunmuştur.

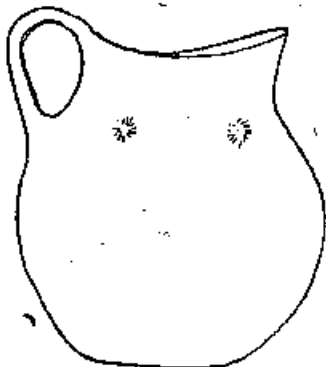
surette birleşmekte ve böylece boyunla omuz arasında dar ve düzce bir alan meydana gelmektedir. Ağız kenarı dışarı çekiktir. Kulp yassı olup, Omuzun keskin kısmı ile ağız birleştirmektedir. Kulpa yakın omuzu üzerinde, dört delikli kesimi yuvarlak emzik sağlamdır.

1

Bu emzik tam bir süzgeç vazifesini görmektedir. Süssüzdür. Boyu 0,14, genişliği 0,115 dir, dibi düzdür. Hamuruna ince kum karıştırılmıştır (Şekil 3).

4 — Dördüncü Gündürle testisinin ağız kırığıdır. Elle yapılmış, içi dışı kırmızı boya astarlı, perdahlı ve hamuruna kaba kum taneleri karıştırılmıştır.

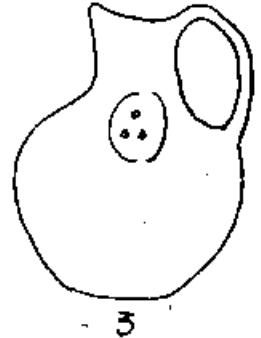

2

Uzun boynu yuvarlak gövdeye dik olarak birleşmektedir. Boynun omuza birleştiği yerde hafif bir çukurluk göze çarpmaktadır. Kırık ağzın öne doğru uzayan bir gaga biçiminde olduğu anlaşılmaktadır. Ağız kenarı dışarı çekiktir. Dibi düzdür. Boyu 0,175, genişliği 0,15 dir. Karnın alt ve üst kısımları birbirine kesin bir surette birleşmiş ve karnın fazla genişliği elde edilmiştir. Kulpun yarısı kırıktır (Şekil 4).

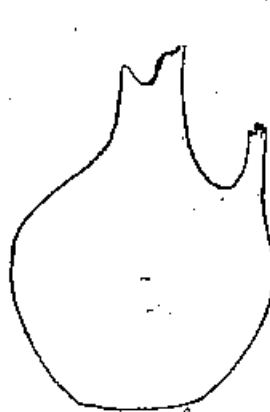
5 — Gündürle'nin

sonuncu buluntusu da gaga ağızlı bir testidir (Şekil 5). Gri-siyah renkli, boya astarlı ve perdahlıdır. Hamuruna ince kum taneleri karıştırılmıştır. Karnı yuvarlak, dibi düzdür. Boynu uzun ve önden arkaya

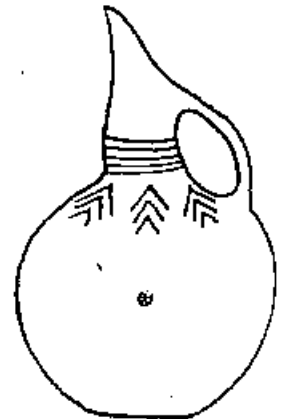

3

doğru eğiktir. Ağız kenarı çekiktir. Kulpa ağız kenarını omuza birleştirir. Kulpa ağzın birleştiği yer, kulpun bir nevi devamı hissini verir. Boynun alt kısmında beş çizgili bir süs örneği vardır. Karnın üst kısmında dört çizgili zikzak bir süs motifi görülmektedir. Boyu 0,21, genişliği 0,125 dir.

4

5

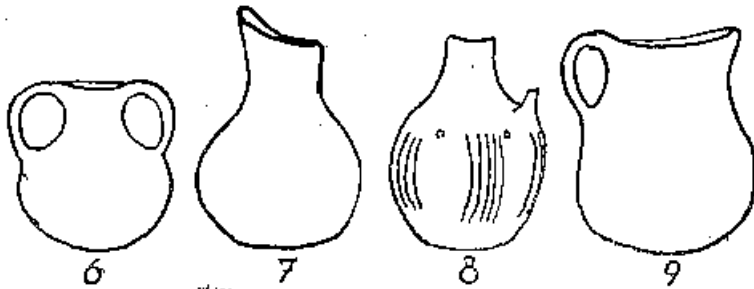
6 — Atabey'in 400 m. kuzeyinde bulunduğu bildirilen çanak çömleğin birincisi, gri-siyah boya astarlı, iki kulp-

lu, düz dipli bir vazodur (Şekil 6). Kulplar ağız kenarını, karnın en geniş yerine birleştirmektedir. Boyu 0,085, genişliği 0,075 dir.

7 — Aynı yerde bulunduğu bildirilen siyah-gri renkli ikinci vazo da birincisinin (şekil 6) eşidir. Yalnız boyu daha büyüktür. Her ikisinin hamuruna ince ince kum taneleri karıştırılmıştır.

8 — Kırık kulplu, gaga ağızlı testi koyu krem rengindedir (Şekil 7). Hamuruna kum karıştırılmıştır. Ağız kenarı dışarı çekiktir. Karnı yuvarlak, perdahlı, dibi düzdür. Boynundan dibine kadar uzayan ve birbirine paralel giden iki çizginin üst kısımlarını birleştiren çift çizgili süs örnekleri bir zikzak motifi doğurmuştur. Boyu 0,115, genişliği 0,075 dir.

9 — Boynun üst kısmı kırık olan ikinci testi de gaga ağızlıdır (Şekil 8). Koyu renkli, hamuruna kum karıştırılmıştır. Boynun omuza birleştiği yerde bir çukurcuk vardır. Omuzu üstüne ölçülü aralıklarla üç kulp-düğme yerleştirilmiştir. Kulpu kırıktır. Dibi düz olup, testinin karnı üstünde ve omuzlarından başlayarak, dibine doğru inen 2, 3, 5, 7 paralel çizgiden müteşekkil bir süs örneği vardır. Bu çizgiler omuzun üstündeki kulp-düğmeleri arasına yapılmıştır. Boyu 0.115, genişliği 0.095 dir.

Resimler $\frac{1}{4}$ büyüktür

10 — Kısa boyunlu, geniş ağızlı, gri kahverengi ve yuvarlak karınlı son testinin hamuruna da kum karıştırılmıştır (Şekil 9). Dibi düzcedir. Omuzu üstünde ve ikisi önde ikisi yanlarda olmak üzere dizilmiş dört kulp-düğme vardır. Boyu 0.08, genişliği 0.085 dir.

11 — Tarif edilen ve tam olarak ele geçen testilerden başka, gri-siyah renkli fakat yarısı kırılmış bir çanak daha bulunmuştur. Çarkta yapılan bu çanağın resmini göremediğimizden, tamamlamamıza ve üstünde daha fazla durmamıza şimdilik imkân yoktur.

Kısaca teknik, biçim ve renklerini söylediğimiz bu testilerin zaman ve bağlı bulundukları kültür çevresini anlayabilmemiz için, önce yakına sonra uzağa bakalım:

Birinci Göndürle testisinin en yakın

benzeri Senirce'de bulunmuştur. (6) Senirce testisinin boynu, gövdesi ve süsleri bizimkinin aynıdır.

Kusura'nın B çağına ait buluntularına bakacak olursak, orada da kısa boyunlu yuvarlak karınlı ve zikzak motifi ile süslü testilerin bolluğunu görürüz. (7) Bu örneklerin hepsi Göndürle testilerinin aynı değildir; fakat biçim, süs ve teknik özellikleri akraba olduklarında

(6) BSA 18, Lev. VII, 9. Senirce'de bu tipe giren testiler oldukça boldur. Bunun için Lev. VII 11,6 en güzel örnekler olarak anılmalıdır. Ayrıca Lev. VI, 6,4 deki testiler üstündeki zikzak süs örneği de testimizdeki derince süslerin aynıdır.

(7) Archaeologia 86, 1937, Lev. VII 1-7 ve 87, 1938 Lev. 84, 3-4,6 bunların birisindeki kulp-düğme de bizim buluntu yeri bilinmeyen 9 No. lu testidekinin aynıdır.

şüphe bırakmıyacak kadar birbirine yakındır. Biz dört No.lu Gündürle kırık testisinin bir Kusura örneğine göre tamamlanabileceğine inanıyoruz. (8) Bir ve iki No.lu testi ile, dokuz No.lu örneğin tâli ayrılıklar gösteren eşleri Ahlatlıbel'de vardır. (9) Bundan başka, Etiyokuşunda da zikzak süs motifi kullanılmıştır. (10)

Gündürle ve Atabey adlarını taşıyan buluntu yerlerinden anlaşıldığı üzere Isparta Halkevi Müzesi'nin testi ve vazoları, Isparta ovasındaki iki höyükten çıkarılmıştır. Uzun zamandanberi Berlin Devlet Müzesi'nde duran ve geçen sene K. Bittel tarafından yayınlanan ve Isparta ovasında bulunduklarından şüphe edilmeyen çanak çömlek koleksiyonu, üstünde durulması gereken zengin bir kaynaktır. (11) Berlin Müzesi'nin 11 ve 12 No.lu gaga ağızlı testileri (12) beşinci testimizin eşidir. Gri siyah boya astarı, geriye eğik boynu, dik gagası, şerif kulpu, hafif düzeltilmiş dibi ve hele boynu üstündeki yivleri arasında en küçük bir ayrılık dahi yoktur. Buluntu yeri bilinmiyen, kırık kulplu, 7 No.lu gaga ağızlı testi de, Berlin Müzesi'nin 18 No.lu örneğine eşir. (13) Bundan başka boyun ve ağız hırpalanmış 8 No.lu gaga ağızlı testi de Isparta ovası buluntularına göre tamamlanabilir.

Isparta ovasından Berlin Müzesi'ne götürülen çanak çömleğin şekil ve süsleri bol ve zengindir. Fakat K. Bittel tarafından iyice işlenen ve arkeoloji dilinde zikzak süs örneği adını alan motif (14) 1 No.lu Gündürle testisi ile, bulunduğu yer bilinmiyen 7 No.lu testinin karnı üstünde de vardır. Çoğunun köşeleri keskin-sivri olan bu süs örnekleri Isparta ovasındaki buluntuların karınları üstündeki süslerin tekrarlanmasından başka bir şey değildir (15).

3 No.lu emzikli testinin benzeri Senirce'de bulunmuştur (16). Senirce'de Atabey'in çift kulplu vazoları bulunmamıştır. Yeri gelmişken Atabey'in bu ilk vazosu üstünde durmak, kronoloji ba-

kımından işimize çok yarıyacaktır. Siyah-gri renkli olan bu vazoların nemli iken düzeltildiği bildirilmiş, fakat el veyahut çark yapısı olduğu belirtilmemiştir. Birbirinin eşi olan her iki vazozunun da benzeri Bozhöyük'te bulunmuştur (17). Bozhöyük vazosunun ağız kenarının biraz aşağısından başlayan kulp yerleri bir yana bırakılacak olursa, diğer bütün özellikleri buluntumuzun aynıdır. Bu tipe giren ikinci bir vazo Yortan'da bulunmuştur (18). Fakat çift kulplu ve bu tip vazoların en çok bulunduğu yer Truva'dır (19). H. Schmidt iyi bir sezisle çarkta yapılan iki kulplu Truva vazolarının II-V yerleşme katlarına ait olduğunu bildirmiştir. Kahverengi, kırmızı ve siyaha kaçan bu vazoların kulpları, Atabey buluntusunun tersine, ağız kenarının biraz altından başlamaktadır. Truva'da 1418 No.lu vazozunun kulpu çok aşağı düşmüş, ve iyi belirilmiş bir karnı da yoktur. Bunda bilhassa boyna önem verilmiştir. Halbuki Atabey vazosunun boyun ve karnı birbirine keskin bir omuzla birleşmiştir. — Devamı var —

(8) *Archaeologia* 86, 1937, Lev. VII, 11.

(9) *TTAED* 11 (1934) Ab. 64 ve Ab. 142 Yalnız, Ahlatlıbel testilerinin boyunları çok kısa ve süsüzdür. Esasen üstünde durulacak nokta, benzerlik-akrabalıktır. Ayrıca Ahlatlıbel'in çanak çömlek parçaları üstündeki bazı süs örnekleri de Gündürle testisindeki benzemektedir. (*TTAED* 11 (1934) s. 22 alt sırada soldan birinci, ikinci dört ve beşinci parçalar, ayrıca bu kaplarda kulp-düğme de görülür.

(10) Dr. Şevket A. Kansu, Etiyokuşu hafriyatı raporu (Ankara 1940) s. 85 ve 33.

(11) K. Bittel, *Kleinasiatische Studien* (Istanbul 1942) s. 176.

(12) K. Bittel, aynı eserde s. 177-8 No. 10-11 Lev. 36 Şek. 55-56.

(13) K. Bittel aynı eserde Lev. 34, 48.

(14) K. Bittel, aynı eserde s. 183-184.

(15) K. Bittel, aynı eserde s. Lev. 34 Şek. 46; Lev. 35 Şek. 51; Lev. 37 Şek. 57; Lev. 40 Şek. 70.

(16) *BSA* 18 Lev. VI, 3. bunu ve Lev. VII, 3 deki testiyi Gündürle testisine göre tamamlamak gerektir.

(17) *Ath. Mitteilungen* xxiv (1899) s. 50 Lev. 3. 11.

(18) *İraq* 2 (1935) Lev. 29, 3 b

(19) H. Schmidt, *Schliemanns Sammlung, Trojanischer Altertümer* (Berlin 1902) No. 1207.

Yılanlı oğlunun iki vakfiyesi

Neşet Köseoğlu

Bir kitap halinde ciltlenmiş olan bu iki vakfiye Isparta evkaf idaresinde saklıdır.

Bunlardan birisinin tarihi 27 Rebi-ül ahir 1217-1802, diğeri ise 9 Şaban 1226-1811 tarihlidir.

Birinci vakfiye.

Bu vakfiyeyi aynen yazmak pek faydalı değildir. Bu sebeple tarihî değeri olan yerlerini aynen diğer kısımlarını hülâsaten almağı tercih ettik.

Vakfiye sahibi şu şekilde vasıflan-
dırılmaktadır. Bunu aynen alıyoruz.

«Eğridir kazası ahalisinden Sahib-ül-hayrât Serbevvin-i-Dergâhı-âli Şeyh Ali ağa bin Esseyyid Elhaç Musa ağa bin Esseyyid Hasan ağa, İstanbul'da Defterdar hacı İbrahim efendi kethüdası Hacı İsmail ağa bin Mnstafa efendi'yi mütevellî nasb-ü-tayin ettiğini ikrar etmiştir.»

Birinci vakfiyede vakfedilen emlâk'in müfredatı aşağıda gösterilmiştir.

1 — Eğridir'de fevkanî ve tahtanî 23 oda ve dükkânı olan bir han.

2 — Eğridir'de bir bab mahzen 3 bap dükkân.

3 — İki kepenkli dükkân.

4 — Kepenkli berber dükkânı.

5 — Büyük konak.

6 — Mahmadlar karyesinde değirmen.

7 — Mahmadlar karyesinde diğer bir değirmen.

8 — Mahmadlar karyesinde 20 dönüm bahçe.

Bunları Eğridir'de Kaleönü denilen yerde bulunan mescid ve medreseye vakfettiğini yazdıktan sonra vâkıf bun-

ların ne suretle idare edileceği hakkında talimat vermektedir.

1 — Bu vakıflar icara verilecek, mütevelliler takip edeceklerdir.

2 — İcarın beşte biri mütevellilere verilecektir.

3 — Her gün 85 akça medreseye verilecektir.

4 — Her gün 3 akça imama verilecektir.

5 — Her gün 2 akça kayyuma verilecektir.

6 — Kandilde yakılmak üzere her ay 1.5 kıyye yağ verilmesi.

7 — İcabeden yerlerde yakılmak için kayyum'a her ay ayrıca bir kıyye zeytinyağ verilecektir.

8 — Cuma ve Pazartesi günleri kur'andan, Yasin suresini okumaları için imamlara 23 akça verilecektir.

Vâkıf bunları saydıktan sonra vakıfların idaresine memur ettiği Mütevellî ve Nazır'lara da ayrıca şu talimatı vermektedir.

1 — Vakıf idare edecekler yanı mütevellîler büyük evlad olacak ve bunlara gelirin beşte biri verilecektir.

2 — Mütevellî hesabı mahkeme huzurunda görecektir ve bütün masraf çıktıktan sonra gerisi ile yeniden mülk alınacak ve vakfa ilâve edilecektir.

3 — Müderris ve sairenin vazifesi mütevellinin inhası ve vakıf nazırının arzile tevcih edilecektir.

4 — Dar-üs-saade ağaları günde 3 akça ile vakfa nazır olacaklardır.

5 — Eğer birçok ahval ve şartlar dolayısıyla bu talimata riayet mümkün olmazsa vakıf menafii haremeyn fuka-

rasına ait olacaktır.

Tarihi. 27 Rebi-ül-âhir 1217

İkinci Vakfiye

Vakfiyenin tarihi 9 Şaban 1226
Vâkıfın adresi İstanbul'da Kalenderhane
mahallesinde Esseyyid hacı
Ali ağa evinde
Mütevelli Mehmed Sadık beyefendi
Vakıf Esseyh Ali ağa bin Musa
ağa bin Hasan ağa

Hacı Ali ağa ikinci vakfiyesinde hü-
lâsa olarak şunları söylemektedir.

1217 - 1802 tarihli vakfiyem ile
tescil ettirdiğim vakıfların varidatını
fazlaştırmak arzu ettiğimden Eğridir
kasabasına birbuçuk saat mesafede Kö-
roluk nam mahaldeki suyu Akpınar su-
yu ile birleştirerek ve bunları Yılkır-
kan suyuna ilhak ederek Yumrutaş'a
Boğaz ova kapısı üzerinden kaleye ge-
tirilmiştir.

Bu suyun geçtiği yollarda çeşmeler
yaptırılmış ve evvelce yapılan bazı çeş-
melere de su verilmiştir.

Yeniden tescil edilen vakıflar şun-
lardır:

- 1 — Yumrutaş'ta bir çeşme,
- 2 — Eğridir'de Cami mahallesinde
kendi evi civarında Medreseye yakın
yerde bir çeşme,
- 3 — Eğridir'de Temürkapu mahalle-
sinde eskihisar yakınında sebil ve çeşme
- Yiğeni Elhaç İbrahim ağa ve Esseyyid
Abdullah ağa konaklarındaki iki adet
çeşme,
- 4 — Hasan efendi zade menzilinde
hemşire zadesi Şerife Ummehan nam
hatunun bina ettiği çeşme,
- 5 — Medrese yanında bir kıt'a bahçe
- 6 — Pınar pazarı denilen mahalde
yeniden bina edilen onbeş hücre ve
dershaneli medrese ve civarında hacı
Murtaza bağı yanında bir dönüm bağ
ile yanında diğer iki dönüm bağ,
- 7 — Akpınarda inşa ettirdiği çeşme
ile binaları,
- 8 — Küçük Findos'a beş dakika me-
safede bulunan çeşme ile yolları,

9 — Eğridir'de medrese içinde yap-
tırdığı kütüphane ile kitapları,

10 — Eğridir'de konağı yanında Ak-
şemsüddin mescidinin mütevellisi olma-
dığından harap olduğu için bu arsa ile
kendi arsasına beşbin kuruşa inşa ettir-
diği mektep,

11 — Ağa mahallesinde banisi ma-
lum olmıyan ve harap olan mescidin
yerine yeniden inşa ettirdiği mescit,

12 — Yılkılı çifliği ittisalinde cami,
medrese, mektep, çeşme, çamaşırhane
ve yanındaki diğer çeşme ve Ziyaret
Beleni denilen yerdeki su getirdiği çeş-
meleri,

13 — Yılkılı'daki evinin iki adet
çeşmesi,

14 — Yılkılı köyünde Bucak kar-
yesinde bulunan su değirmeni,

15 — Köşreli köyünde iki su de-
ğirmeni,

16 — 7000 kuruş,
Bunlar vakfedilmiştir.

Vâkıfın şartları da şunlardır:

- 1 — Değirmenler icar olunacak,
7000 kuruş mütevelli tarafından akara
tahvil edilecek, onlarda icara verilecektir.
- 2 — Kasabada bulunan sudan Seki-
bağ, Kârbansaray denilen yerlerde olan
küçük bahçelere kifayet edecek kadar
su verilecektir. Geri kalanı da yukarıda
isimleri yazılı 6 çeşmeye, fazlası da ka-
sabanın eski çeşmelerine eski suları ile
birlikte verilecektir.
- 3 — Eğridir kasabasında medrese
yanında bulunan ev ve yarım dönüm
bahçe medresede müderrislik yapanla-
rındır.
- 4 — Vakıf iradından Yılkılı köyün-
deki medrese içindeki cami için 6 okka
yağ, günde 6 mum ile 2 akçe verilecektir.
- 5 — Bu camide vaaz edenlere günde
3 akçe verilecektir.
- 6 — Yılkılı köyünde medrese ya-
nındaki mektep muallimine günde 6
akça verilecektir.
- 7 — Cami, mektep ve medresenin
tamir ve termimi temin edilecektir.

8 — Eğridir'de Akşemsüddin mes-cidi olup sonradan bina ettiğim mektep muallimine günde 3 akçe,

9 — Mektebin tamir ve termimi va-kıflar varidatından yapılacaktır.

10 — Yeniden bina eylediği medrese ve yanındaki ev ve iki dönüm bağı müderrise ait olacaktır.

11 — Eğridir kasabasında Ağa ma-hallesinde yapılan belli olmıyan mesçit yerinde yeniden inşa ettirdiğim mes-cidde hatim ve zikir yapılacaktır. Vakıf-tarı günde 15 akca mütevellide kalacak bununla mescide yanacak yağ ve mum alınacak, icabeden tamir yapılacaktır.

12 — Kütüphanede üç hafızı kütüp bulunacak bunlara yevmi 20 şer akca verilecektir. Kütüphane yanında medre-se içinde bulunan mescidde bir müezzın bulunacak ve kendisine günde üç akca verilecektir.

13 — Yılanlı çiftliğindeki camide Hatip için günde 15 akca, imam için 9, Yasın okuyanlar için 3, müezzin için 3, kayyum için 3 verilecek ve daimi mas-raf içinde günde iki akca tahsis edile-

cektir. Müderrise de 45 akca verilecektir.

14 — Vakıf işlerinde kâtiplik hiz-metini görenlere günde 5 akca, tahsil-darlık vazifesini görenlere de keza günde 10 akca verilecektir. Yılanlı çeşmelerinin tamir işlerini takip edenlere günde 3, keza diğer çeşmelerin tamir ve termim işlerini takibedenlere de günde 3 akca verilecektir.

15 — Dar-üs-Saade ağalarının günde üç akça ile vakıflara nazır olduklarını yazmışım. Bunu sonradan az gördüğüm için günde 5 akcaya çıkardım.

16 — Muhasebe işlerine bakanlara da günde 5 akca verilecektir.

Bundan sonra mutat sözler söylen-mekte ve düalar yazıldıktan sonra vak-fiye tamam olmaktadır.

Bu iki vakfiye bize hem Yılanlı oğ-lunun sülâlesinden bazı yeni şahısları öğretmekte ve Ali ağanın hayır işlerinde nekadar geniş düşünceli bir adam oldu-ğunu ve mektep, medrese, kütüphane-lere kıymet vermekle okuma işlerini nasıl telâkki ettiğini anlatmaktadır. Vak-fiyelerin tarih bakımından başka bu noktalardan da ehemmiyeti büyüktür.

ISPARTA ve YAKINLARI HAKKINDA

Yüz yıl önce bir İngilizin yazdığı seyahat kitabı

HÂMİT DERELİ

(118-120 sayımızda İngiliz seyyahı F. V. Arundell, Uluborlu ağasının Mısırlı Mehmet Ali paşanın adamları tarafından nasıl öldürüldüğünü anlatmıştı. Aynı zamanda bu kasabada bulduğu kitabeler ve hiç rumca bilmiyen hristiyanlar hakkında da malûmat vermişti. Bu sayıda onun Uluborludan çıkıp nasıl Senirkende geldiğini, oradan da Eğridir gölünü gördükten ve birkaç köy ve nahiyede kaldıktan sonra Yalvaca vardığını okuyoruz.)

Saat iki buçukta Uluborludan (yani eski adıyla Apollonia) dan çıkık. Yol yüksek ve dik kayaların altından geçiyordu. Yanlarda da sayısız mezarlar görülüyordu. Arkaya baktığımızda iç kalenin üzerine kurulduğu muazzam kaya, her çeşit ulu ağaçlar, altında sonbahar renklerine bürünmüş nebatların güzel bir tablo meydana getirdiğini gördük.

Yol bir ovanın içine daldı. Dağlık taraf sağda kalmıştı. Biz şimaldoğu istikametinde ilerliyorduk. Cıvardaki harap bir köyden ve meşhur bir çete reisin-den adını alan Karaarslan ovasına güzellik ve biteklik bakımından üstün bir yer tasavvur edilemez. Her tarafta muhteşem ağaçlar, ormanlar, yemiş ağaçları görülüyordu. Saat üç buçukta hâlâ yolu dağboyunca gidiyoruz, en yakın silsilenin üzerinden yüksek zirveleri kar kaplı daha uzaktaki sırtları görüyorduk.

Ancak saat 4 de Senirkent(1)denilen küçük bir kasabaya geldik. Burası dik ve oldukça yüksek, zirvesi garip bir şekilde, bir kısmı muazzam bazalt sütunlara benzeyen bir dağın eteğinde bulunuyordu. Çok geçmeden güzel bir

odaya yerleştik. Babası, yanılmıyorsam, Mekkeye hacca gitmiş olan bir delikanlı hizi pek sıcak karşıladı, büyük misafir-severlik gördük. Çıkardığı muhteşem pilâv, haşhaşlı pekmez ve peyniri istihâ ile yedik.

Yatacak yerimiz, her zamanki gibi, mütecessis, nazik, saygılı ziyaretçilerle dolu idi. Bir sürü de hastaya baktık; çoğu bizim iyi edemeyeceğimiz hastalıklara tutulmuştu, hele zavallı bir adamın ayakları öyle korkunç bir yara olmuştu ki derisi etten tamamiyle ayrılmıştı. Et de simsiyah olmuş, tırnakları dökülmüştü!

Genç ev sahibimiz ile kendisiyle yaşıt iki, üç delikanlı her mevzu hakkında bilgiye karşı gösterdikleri büyük heves yüzünden bizleri çok eğlendirdiler. Bilhassa yazımıza hayran oldular, taklit etmeğe uğraştılar....

Salı, santeşrin 6. Erken kalktık, fakat hastalarımız daha erken kalkmışlardı: hattâ bazıları kapımızı bile açmışlar, yatakta yataken bize bakıyorlar, gözlerinizi açacağımız anı gözliyorlardı. Hepsinin reçetelerini verdikten sonra, saat dokuzda atlarımıza bindik. bu iyi kalpli ve temiz insanlardan teesürle ayrıldık.

Yol dağın yanı boyunca (önceki gibi sağ tarafta) Büyük Karaarslan ovası içinden doğu-kuzey istikametinde gidiyordu. Urajak yahut Coriyjak (2) köyü ovayı solda sınırlıyan alçak tepelerin yamacında kurulmuştu. Bu tepeler sağ-

(1) Arundell bunu Zırgent şeklinde yazıyor.

(2) İhtimal Arundell bunu Urayak veya Korayak gibi telaffuz ediyordu. Bu bölgeleri bilenler her halde seyyahın hangi köyü kastettiğini anlayabilirler.

daki dağ silsilesiyle kuvvetli bir tezat teşkil ediyordu. Soldakiler alçak, yuvarlak, topraktan, karşı taraftaki silsile ise bazı yerlerde ihtimal beşbin kadem yüksekliğinde çıplak, uçurumlu, dikti; tepeleri, Alp dağları gibi, karlarla örtülmüştü.

Saat ona çeyrek kala ovanın ortasından ilerlemeye başladık. Sağda dağın eteğinde bir ormanın içine kömülmüş bir köy gözüküyordu. Ovayı geçince istikametimiz kuzeydoğu-doğuya döndü. Saat on buçukta bir mezarlıkta bir takım silinmiş yazıtlar gördük, bir taşın her iki tarafında kartal heykelleri vardı: bunların solda yarım saat kadar uzakta olan Bourlou köyünden getirilmiş olmaları muhtemeldir. Bu yerin Metropolis denilen eski bir kasabanın üzerinde veya yakınında olması ihtimal dışı sayılamaz. Yakınında bir ova olduğunu biliyoruz. Bu ova Karaarslan ovası olabilir. Fakat bu nokta üzerinde biraz sonra daha uzun uzadıya konuşmak fırsatını bulacağım. Belki Bourlou Timurlengin Kütahyadan Denizliye yürüyüşü sırasında adı geçen Boulou veya Bouluk olabilir, ihtimal o zaman oldukça mühim bir yerdi.

Saat onbirde Eğridir gölü önümüzde, biraz sağa doğru, birden gözümüze çarptı... On ikiye çeyrek kala gölün büyük bir kısmı gözüküyordu. Suyun hemen kıyısından yüksek bir dağ silsilesi başlıyordu. İçinde de küçük fakat uzun ve düz bir ada vardı. Üzerinde binaya benzer bir şey görünüyordu. Sonradan bu adada hristiyanların oturduğunu, kayıklarla kara ile münasebetleri olduğunu, kayalık dağın yüksek tarafında birçok mağaralar bulunduğunu öğrendik. Çok muhtemel olarak bu mağaralar mezarlardı. Buradaki hristiyanlar yaz aylarında onbeş gün bu mağaraları aileleri ile birlikte ziyaret ederlermiş. Evler olmadığı için ihtimal mezarlar arasında oturuyorlar. Böyle bir ikamet yeri Gennesareth gölünün sahillerine has değildir Küçük Asyanın

her tarafında, bilhassa Milo adasında, çok görülür.

Bu zamanda tam kuzey-doğu istikametinde ilerliyorduk. Saat on ikiyi yirmi geçe Yeniceli (3) köyü sağımızda idi. Göl de pek yakın görünüyordu. Köyün yakınında (Kula) yolu üzerinde gördüklerimize pek benzeyen ve ihtimal zahire anbarları olan küçük tepelikler veya toprak yığınları vardı. Saat birde yol ile göl arasında birkaç bağ kalmıştı, çok geçmeden de göle kavuştuk. Ova burada soldaki alçak kayalık bir tepe ile kesiliyor. Bu tepenin kayalık yamacına çıkık, yol hâlâ sağ yanımızda ve biraz aşağıda bulunan göle müvazi olarak devam ediyordu. Saat biri çeyrek geçe soldaki tepeler meşe ve bir nevi cüce sedir ağaçları ile kaplı bir hale geldi. Buraya kadar ova ve dağlar çıplaktı. Yalnız saat onbire doğru on tane güzel ceviz ağacı görmüştük. Bunlar şüphesiz kervanları öğle güneşi sıcağından korumak için dikilmişlerdi.

Saat ikide göle yakın bulunduğu-muz için atlarımızdan indik, iki buçuğa kadar kaldık.

Mr. Dethier sazlar arasında gördüğü sayısız yaban kuşlarından birkaç tane avlamağa gitti. Kyriacos ise gölün kenarında çamaşır yıkayan genç kadınlarla sohbet etmeye daldı. Bunların Türk mü, Türkmen mi, yörük mü yoksa çingene mi oldukları belli olmuyordu. Ben de gölü tetkike başladım. Pusladan kuzey doğuda olduğumuz açıkça anlaşılıyordu. Gölün başında, hemen hemen küçük ada istikametinde doğudan batıya uzanan dağlar silsilesinin arkasında mavi tepeler görünüyordu.

Tekrar ovadayız. Saat üçü on geçe bir çeşmede ve tepenin karşı tarafında bir şehir harabesine benzer bir şey gördük. Bu hemen hemen gölün başında idi. Ovada bir müddet daha yol aldık. Arazi açık olmakla beraber daha dalgalı bir şekil alıyordu.

Ancak saat beş sularında Gondanî'ye

(3) Arundell'de Jenigsee şeklinde yazılmıştır.

vardık. Asıl yolu bir köylü bize tarif etti. Gösterilen oda ağız ağıza dolu, aynı zamanda ağır bir adam için tehlikeli gibi görünüyordu. Çünkü birinci kat, en lüzumlu bir şeyden -kapıdan- mahrumdu.

Biz her türlü mahrumluğa katlanmağa razı idik, amma mihmandarımız razı olmadı. Onun gayretleri sayesinde bizi çok geçmeden kapısı olan başka bir odaya yerleştirdiler, pilâv ve yumurta ile de güzel bir ziyafet çektiler. Arkadaşlarımız pek ayak takımına benziyordu, bunlara karşı kapı da olsa pek fayda etmiyecekti. Çünkü içlerinden bavulumun kayışlarını çaldı.

Fizyonomisi daha iyi olmakla beraber elbiselerinin kötülüğü onlardan hiç aşağı olmıyan ev sahibimize şikâyet ettim. Büyük teessür gösterdi, şimdiye kadar odasında böyle bir şeyin olmadığını söyledi. Bir müddet sonra da çalışan eşya ile geri geldi. Hırsızın Sultanın ordusundan kaçan bir asker olduğunu anlattı.

Çarşamba. 7. İkinciteşrin. Bu sabah hekime çok iş çıktı. Delikanlılardan biri ilâçlarımızdan o kadar minnettar oldu ki bize güzel bir tavuk getirdi. İlâçlarımızı sırf insaniyet için verdiğimizizi, parasını vermeden hediyesini alamıyacağımızı anlatmağa uğraştık. O hiç bir şey almayınca biz de hediyesini almadık. Fakat ona, hastalığı geçerse, bize yapabileceği en güzel karşılığın camiye gidip en iyi ve tek hekim olan tanrıya şükranını sunması olacağını söyledik.

Saat sekiz buçukta Gondani'den çıktık. Yanlarında bir oğlan çocuğu olan sekiz on Türk kadını da yaya olarak aynı yoldan gidiyorlardı. Dokuza çeyrek kala birkaç kadının tokmakla çamaşır yıkadığı bir derenin üstündeki bir köprüden geçtik. Yol ulu ceviz ağaçları bulunan bir ovanın içinden gidiyordu. İstikametimiz şarka doğru idi.

Dokuzda sağımızdaki kayanın içinde gördüğümüz bir mezar, bir çeyrek

saat sonra bir çeşmenin arkasında gördüğümüz birçok başka mezarlar bize Antiochia yolu üzerinde, yahut hiç olmazsa, eski bir Roma yolu üzerinde olduğumuzu müjdeliyordu.

Oradan, ovayı solumuzda ve altta bırakarak açık araziye çıktık; burada doğru yol hakkında şüpheyi düştük. Çünkü iki yol vardı, geniş olanı pek cenuba doğru iniyordu. Bir müddet şüphe içinde kaldıktan sonra çok uzakta bir atlı gördük. Milcom atını dörtlüye kaldırarak, uzun bir yarıştan sonra ona erişmeğe muvaffak oldu. Onu çeyrek geçe sağ tarafımızda birkaç ev gördük.

Zaman zaman kendi yolumuza müvazi eski bir yolun gayet açık izlerini görmüştük. Şimdi saat onbir sularında Yalvaç ovası önümüzde bir tabak gibi açıldı. Karşımızdaki ovayı solda sınırlıyan dağ tarafında oldukça büyük bir su kemerinin kalıntılarını gördük. Ova ya inerek onbiri çeyrek geçe kuzeyden akan bir nehri geçtik. Ovadan çıkınca mandalar tarafından çekilen iyi yapılmış sayısız kağınlara rastladık. Saat onikiye çeyrek kala Yalvaç kasabasına girdik.

Hana kadar bütün yolumuz üzerinde su kemerlerini, işlenmiş muazzam taşları, heykel parçalarını görmeseydik bile yine büyük bir şehrin harabesi yakınında olduğumuza bizi inandırmaya kâfi gelecek belirtiler vardı. Yolculuğumuzun büyük hedefine ulaştığımızı, aziz Paulus ve Barnabas'ın çalışmaları ve uğradıkları zulümler yüzünden kudsileşmiş olan yere geldiğimizi hissediyorduk.

Çarşıya vardığımızda kebabcının furunu hemen açılıyordu. Mr. Dethier incir, Kyriacos ekmek satın almağa gittiği için kebabcı ile pazarlık da bana düştü. Kebablar keçi etinden ve sen Paulus'un çağdaşları kadar sertmiş. Bu keçi kebablarını gövdeye indirir indirmez Pisidya Antiochia'sını aramağa çıktık!

topoğrafisi, mahallenin bu isimle adlanma sebebini kolayca anlatabilir. Osmanlı sarayındaki av heyetlerini, adlarını, sonradan orduya katılışlarını, subaylarını, ödevlerini ve sarayın av merak ve eğlencelerini Türkçe ve yabancı dillerdeki tarihi eserlerden öğrenmek mümkündür. Ispartanın batı-güneyindeki Hisar, Karatepe ve etekleri vaktiyle ormanlıktı. Isparta mahkeme sicillerine göre; bu yerler, hassa çakırcılarının korumasında bulunur ve başka bir kimseye iltizam edilemezdi. Doğancı, doğancı oğulları, yeveci, kötekçi diye defteri cedidi hakanide kayıtlı olan bu hassa avcıları doğan ürilerinden avlanırlardı. Vurdıkları veşak, zerdave, sansar, tilki, kurt, ayı gibi hayvanların postlarını altı ayda bir götürüp miriye teslim ederler ve karşılığında mühürlü temessük alırlardı. Adı geçen sicillerde; Isparta, Eğridir, Bavlı (Sütçüler) kazalarındaki Doğancıyanların, Atmacıyanların bulundukları yerlerde, yalnız kendilerinin avlanmalarına ve bir takım resim ve mükellefiyetlerden müstesna tutulduklarına dair kayıtlara rastlanmıştır. Bunlar ödevlerini yapmaz ve vaktinde miriye av derilerini getirmezlerse Mürde-Beha adıyla 150 akçe vergi vermeğe mecbur olurlardı. Doğan yuvalarını bozmak, doğan çalmak, doğan telef etmek, doğan yuvalarının bulunduğu yerlerden ağaç kesmek, tüfek atmak, ateş yakmak, koyun otlatmak, tuzak kurmak, gövercin uçurmak yasak idi. Aksini yapanlardan, doğancıbaşı 500 akça ceza alırdı. Ispartanın bu semtte ilk zamanlarda doğancıyanların bulunması gitgide kurulan mahalleye doğancıyan=doğancı adı verilmesine sebep olmuştur.

(2) 16. yüzyılın ortalarında Isparta voyvodalığında bulunan Mustafa beyin, Mehmet çelebi adında hatırlı, ilimsever bir oğlu vardı ki (Voyvoda zade) diye anılırdı. Daha hayatında kendine nisbet edilen bu mahalledeki konağında 1016/1607 tarihinde ölmüştür. O tarihlerde

mahalle hayli geniş ve işlek idi. Kayı köyünden Keçiborlu ovasına ve oradan Kütahya istikametine giden meşhur Isparta - İstanbul yolu bu mahalleden geçirdi.

(3) Mahkeme sicillerinde adı (Kınalı zade Kadı Emrullah ve Kadı Ramazan) gibi Ispartanın ünlü ilim adamlarıyla birlikte anılan (Şeyh Muhiddin efendi bin Muslihiddin efendi) onuncu hicret asrında, Ispartada, meşhur Piri Mehmet halifeden tasavvufu öğrenmiş ve icazet almıştır. Piri Mehmet halife ile sohbetlerinin cereyan ettiği ve ayrıca bir mescit yaptırdığı bu mahalleye (Şeyh mahallesi) denmiştir. Şeyh Muhiddinin babası, künhülahbar'da Kocaelinden ve Mecdi şekayıkında Foçadan gösterilmiştir. (Yazılış veya istinsah hatası da olabilir.) Şeyh Muhiddin Ispartadan İstanbul'a giderek yerleşmiş ve orada da bir mescit yaptırmıştır. Bunun yanında gömülüdür.

(4) Evran, Âşıkpaşa zade tarihinde (Sahife: 200 haşiyeye: 3) biçim, endâm, tarz, evranlı-yakışıklı anlamında olduğu gibi, ejderha, büyük yılan yerinde de kullanılır. Türkçedir. Isparta mahkeme sicillerinde bu kelimeye, hristiyan Türk adları arasında da rastlanmıştır. Bu mahalle adı 1925'de değiştirilmiştir.

(5) Isparta ve çevresinde isimleri karışıklık yapan üç (Abdal) vardır. Birisi Ağlasunun Çepiş=Paşa köyünde 826 H. tarihli vakfiyesine göre nakşibendi tarikatinden (Eşşeyhülhacı Abdal bin Hayreddin bin Nureddin) dir ki: buna (Şeyh Abdal) denir. İkincisi Lengüme köyü yanında zaviyesi olan Hızır Abdal'dır. Üçüncüsü de Ispartadaki (Hızır Abdal) dir ki: sayın Neşet Köseoğlu On sayı: 26/27'de kitabeler makalesinde bahsetmiştir. Ispartadaki (Hızır Abdal) 15/16. yüzyıllarda, bâtinî fikir ve mezhep cereyanlarının çevremizdeki başlıca mümessillerinden birisi idi. En önemlisi İlegüpte (Veli Baba), Mün-deris Savcı köyünde (Hüsameddin Baba) ve ikinci derecede ve 16/17. yüzyıl

aşırılarda Gönende (Sadeddin Baba) Baladızda (Sinan Baba), Lâgusta (Arslan Dede) gibi şahıslarını, daha çok köylerimizde kurdukları zaviyeler, tarih boyunca, Ortodoks mutasavvıflara karşı birer ocak halinde idiler. Bunlardan bir kısmının vakfiye ve menakıbına göre, cedlerinin veya kendilerinin Horasandan Ruma (Anadoluya) hicret ettikleri, zamanın bey ve hükümdarlarıyla harplere, fetihlere iştirâk ettikleri, ihsan gördükleri yazılıdır. Âşıkpâşa zade (Sahife: 205) de Abdalan-ı Rum dediği bu zümrenin çevremizdeki mevcudiyetini, Eğridirli Şeyh Mehmet Çelebi de 880 H. tarihli divanında:

Şu Rum abdalları kim var Hamidelinde olulan
Ki her mülka vâkı bunlar dilâcan hırs arzulan

şeklinde tesbit etmiştir. Ispartanın fikri-icimai tarihinde incelenmesi gereken bu konuya çeşitli anlamlar taşıyan (Abdal) kelimesinin o devirdeki mânasıyla mütalea edilmesi için temas edilmiştir. Daha hayatta iken, mahallesine adı verilen bu önemli Abdalın, yine oradaki tekke ve mezarına izafetle sonradan (Tekke mahallesi) ve 1935 de. (Teke) mahallesi dendiğini görüyoruz. Bu defa verilen (Hızırbey) adıyla meşhur (Hızır Abdal) arasında hiç bir münasebet yoktur. Hızırbey, Keçeci mahallesinde cami yaptıran bir zattır.

(6) 17 inci asrın başında Celâli vakalarında Mehmet Çalık-Mehmet Bulgar taraflarından tayin edilip Isparta zaimliğini ve sonra subaşılığını yapan Mahmut Çavuş, sicillere göre Yayla mahallesindendir. Bu tarihte mahallenin adı Voyvodazade mahallesidir. Subaşılığını sancak beyleriyle ortaklaşa tasarruf ederek, çiftçinin harmanlarını kendi evine taşıtırmak, halkın malını gasbetmek gibi haramîliğe sülûk eden böyle bir zorbanın, korku ve zahmet veren adı, belki resmî bir mahalleye verilmiştir. Ancak, halk arasında oturduğu mahalle (Mahmut Çavuş mahallesi) diye söylenmiş olabilir. Mahmut Çavuş 1019 H. tarihinde öldürülmüştür. Zaten yaşayanlardan millî bir hüviyet almamış;

irade ve kudreti, istikbale taşınmış olanlara nisbet ediliveren yer adlarının ömrü, yoktur. Tarih, onu yapanı takdirle korur.

(7) Emre; âşık, müptela demektir. Din bahsinde, ezeli kuvvet anlamındadır. vasıf olarak kullanılan bu kelimenin Türkçeliğinden şüphe edemeyiz. (Yunusumuz)a, niçin bu vasfı verdik?.. (Meryem ana) kilisasının bulunduğu bu biristiyen mahallesine, neden (Emre) denmiş?.. O mahalledekilerin taşıdığı (Evran, Turgut, Çakmak, Bayram, Budak, Arslan, Derviş, Durmuş, Sinan, Satı, yağmur, Aka, Karaca.... gibi) şahıs adlarında bir kültür yabancılığı seziyormuyuz?.. Her halde «Emre»yi mahallelerine ad verenlerin, derinden derine Türk kültürüne bağlılıklarını anlıyoruz.

(8) 16/17 inci asrın meşhur hamamlarından birisi (Sülûbey hamamı)dır. 19 uncu asrın başlarında, su yollarının müteveli ahlâkı ile birlikte bozulması yüzünden önemini kaybetmiş ve öğrenleşmiştir. Bir kısım sicillerde, mahalleye «Hamam mahallesi» dendiği görülmüştür. Halk dilinde bu semte (Hamambaşı) da denir.

(9) Asıl adı Fazlı Beşedir. Ağrosludur. Kırk iki bölük yoldaşı ve 18 inci asır başında Isparta Yeniçeri serdarıdır. Sonradan Çeribaşı mahallesinden evlenerek orada, hatırı sayılırlar arasına girmiştir. (Fazlullah) adını da ocak tesiriyle sonradan takmıştır. Sicillerde (Fazlullah) diye geçen bu mahalleye, halk (Fezzullah)demıştır. [17. Not bak.]

(10) Bu mahalleye, yalnız Isparta tarihinde değil. Fatih zamanından 3/4 yüz yıl sonraya kadar, Osmanlı ülkesinde kuvvetli bir ilim şöhreti içinde yaşayan Ispartalı Kınalı zade ailesine bir angı olarak (Kınalı mahallesi) denmiş ise de; kelimenin argodaki mânasını hazmedemiyen mahallelinin müracaatı üzerine, aynı yılda (1935) Poyraz adı verilmiştir. Mahalle, şehrin şimalinde (kuzey=poyraz yönünde) dir.

(11) Bu mahallede büyük Türk mi-

marı Sinan'ın plânıyla yapılan bir cami vardır. Tezkinetül ebniyede 72 inci eseri olarak görünür. Cami, Hamid ve Teke şancak beyi iken Firdevs paşa ibni İskender paşa ibni İshak tarafından 973 H. tarihinde yaptırılmıştır (Ispartada Mimar Sinan eserleri ve Firdevs paşa vakfiyesi için bakınız: Ün, sayı: 31 ve Isparta İli yer adları: 149/150) mahalleye bu defa (Mimar Sinan) yerine (Kutlubey) denmesinde, üstünlük veren bir sebep gösterilemez. (15 inci nota bakınız).

(12) Ispartada gülcülüğü yapan, teşebbüs ve emek sahibi (İsmail efendi) nin yaşadığı ve ilk gülyağı imalâthane-sini kurduğu (1304 H.) mahalleye, bu adın verilmesi yerinde görülebilir. (İsmail efendi hakkında bakınız; Ün, sayı: 103/105).

(13) Bu mahalleler, mübadeleden sonra, yakınlarındaki mahallelere eklenerek kaldırılmıştır.

(14) Piri Mehmet halife hakkında bakınız: (Ün, sayı: 15 İki ad, bir araştırma, Neşet Köse, Ün sayı: 26 27 Isparta kitabeleri; Neşet Köse, Ün sayı: 82/83 Piri Mehmet halife ve Kınalı zade damadı Abdüssemî Çelebi, Fehmi Aksu).

(15) Kutlubey (Hammer tercüme cilt: 1 sahife 242) Hamideline Osmanlıların ilk Subaşı olarak gelmiştir. (Nişancı tarihi sahife: 118) de Eğridir Mirilivasi olarak gösterilmiştir. 833 H. tarihli vakfiyesiyle (bakınız Ün. sayı: 25 Neşet Köseoğlu) Ispartada kurduğu camiye sırasıyla (Camiikebir, Camiatik, Hamidiye camii, Ulucami, Kutlubey camii) denmiştir. Kutlubey; 15 inci asrın başından, nihayet bir Osmanlı Mirilivasi'nin tutabileceği kadar, bir tarih yeri almıştır. Asırların san'at âlemine hükmeden Türk Mimarı, dâhi Sinan; onunla kıyaslanabilir mi?..

(16) Kepeci Seyyid Mehmet Çelebi bin Seyyid Hasan Ispartanın Hocazade mahallesindedir. 18 inci asrın ikinci yarısında, Andık deresinden, şehre içme suyu getirtmiş; suya muhtaç mahal-

lelere çeşmeler yaptırmış ve Kaymak-kapısındaki makseminden [taksimyeri=terazı] bölüştürmüştür. Artan suyu, dostlarına masura [su ölçeği] ile satmıştır. [Bakınız Ün, sayı: 64/65 Sadrazam Halil Hamid paşaya dair sahife: 911, vesika: 1) Kepeci Mehmet Çelebinin 27/ Recep/ 1195 tarihinde, Sadrazam kethudası olan Ispartalı [Halil Hamid efendi] ye sattığı dört masura su hüccetinde Ispartalı olup İstanbulda Soğan ağa mahallesinde sakin bulunduğu yazılıdır. Hüccet İstanbulda Mahmut paşa mahkemesinde kadı Keçeci zade Mehmet Salih tarafından tescil edilmiştir. Soyundan bugün Ispartada, Adanada, İstanbulda oturanlar vardır.

Su; başlıca yaşama unsurlarından olduğu için, eski ve yeni şehirlerin kuruluşunda, ilk şart olarak aranır. Türkler suya, bir kudsilik vermişlerdir. Bunun motiflerini, halk hafızasındaki efsane ve inanlarda bulmak mümkündür. Su gibi, aziz ol derler. Suyun, şehir hayatındaki önemini, Isparta belediyesi, birçok işlerinden önce takdir etmiş, Kepeci ve diğer hayır sahiplerinin getirdikleri suları beton ve demir borulara almıştır. Belediye meclisinin 170 yıl önce Ispartaya su getiren bir zatın lakabını, onun yaşadığı mahalleye [ad] olarak seçmesindeki isabeti ve kıymet bilirliliği not etmekten kıvanç duyuyorum. [Kepeci] adı, mahallenin diğer basit adlarını çabuk unutturacak değerdedir.

(17) Türklerin, birçok san'at ve medeniyet eserlerinde olduğu gibi, adlandırma işinde de, kendi zekâ ve mantıklarını, kendi kültürlerini üstün tuttıkları malûmdur. Adlanacak yerin türlü özellikleri [biçimi, semti, hacmi, ürünü, rengi, sahibi, kullanılış tarzı, orada geçen millî bir olay, orada yetişen bir ulu, bir kurtarıcı, bir kahraman, daha eski bir hatıra...] adlanmaya, elverişli sebepler arasında ele alınır. Bu bakımlardan yer adlarımız; çok kere, bir kitabe, bir anıt, bir kayıt kadar önemli vesika

İsparta ve çevresi köylerine genel bir bakış

— V —

TEVFİK TİĞLİ

«Curruk» oyununun başka bir çeşidi olan «Çandır» oyunu: (Karaağacın Afşar köyünden alınmıştır.)

Oyun iki kişi ile oynanabilir.

Çöp saklamak suretiyle ebe olan veya ebe olanlar «Curruk» ta olduğu gibi bir sedire dayanarak arka arkaya eğildikten sonra diğerleri sıra ile bunların üzerlerine atlarlar. Bu iş çabucak yapılmıca binen tek kişi ise o, birden fazla ise ilk binen çocuk, sağ elini yukarıya kaldırarak parmaklarından bir kaç tanesini kıvrır ve bir iki tanesini de uzatır:

«Çandır çandır çarığı,
Çek başından sarığı,
Çandır ağaç çat ağaç,
Tepedeki kaç ağaç»

Diye yüksek sesle söylenir. Altta ki bir kişi ise o, birden fazla ise önde ya-

tan çocuk; havadaki parmağın kaç tane olduğunu bilirse ebelik binenlere geçer ve bilinceye kadar bu şekilde devam eder.

El el üstünde kimin eli var oyunu:

Bu oyun bütün köylereinde yaygın bir haldedir.

İki ve daha fazla çocukla oynanır. Bir meydanda veya evde toplanmış olan çocuklardan birisi yere yatar. Öteki çocuklar bu çocuğun sırtına karmakarışık yumruklarını üst üste koyarlar. İçlerinden birisi «El el üstünde kimin eli var» diye seslenince, yatan çocuk oyuna giren çocuklardan birisinin adını söyler. Bu addaki çocuğun eli en üstünde ise ebelik bu çocuğa geçer ve bu defa o yatar. Bilemezse hepsi «Bilemedin kaldır küp» diye yumruklarını yatan çocuğun sırtına vururlar. Oyun

değerini kazanırlar. Bu anlayışlardır ki: biz, millî bir anıtı hangi sebep ve kıskançlıkla korumak veya lüzumunda taminini mutlaka bir [millîlik ve bilgi] çerçevesi içinde yapmak istiyorsak, yer adlarımızı da aynı duygular içinde korumak veya, lâzımsa, aynı çerçeve içinde değiştirmek ödevindeyiz. Bunun dışında; bir gün esefle hatırlanacak, hataya düşmüş oluruz.

Bu mutaleayı, eski çay mahallesi için yazıyorum. Her asırda bir [ad] değiştiren bu mahallede, yol üstünde bir mezar vardı. Halk dilinde [Şerâmed dede=Şeremed dede] denir ve kelime-den bir mâna çıkaramayınca, medrese te'vilcileri, bunun aslının [Sermed] olduğunu ileri sürerlerdi. Bence; bu adamın 8 veya 9 uncu hicret asrında şif-

bâtını akide sahipleriyle sünniler arasındaki mücadeleler sırasında ölmüş, önemsiz bir şahsiyet olması muhtemeldir. Hattâ, şayet bir Türk ise; adının [Sarimet] olacağını düşünüyorum. Her ne olursa olsun, bir müddet önce mezarını yıktığımız ve bugüne kadar hakkında hiç bir vesika ve tarihî bilgi bulamadığımız bu adamın, bugün niçin diriltilmek istendiği ve mahalleye Sermet denmesinin mucip sebebi izah edilemez. Türk kültürünün en tesirli ve şümullu eser ve izlerini saklayan İspartamızın bu Türk mahallesine, kızıl bir acem külâhı gibi konan [Sermet] adının, milliyetçi yüreklerde bir sızı ve şehrimizin temiz yüzünde kara bir [ben] olarak uzun müddet bırakılmıyacağını umarım.

bu yolda devam eder.

Hör hör oyunu:

(Afşar köyünden alınmıştır.)

3 - 10 çocuk arasında oynanır.

Malzemesi, yumurta büyüklüğünde bir taştan ve çocuk sayısına birer değnekten ibarettir. Her mevsimde oynanıyor.

Ev aralarında biraz genişçe bir yerde ve harman yerlerinde toplanan çocuklar; münasip bir yere 30 santim kuhrunda bir çukur kazarlar. Bu çukura her noktasından eşit 3 - 4 metre uzunluğunda ve oyuncu adedine göre küçük çukurlar da kazarlar. Ebe olan çocuk, ortadaki çukurda olmak üzere oyuna karışan çocuklar da ellerindeki değnekleriyle kendi çukurlarının yanında yer alırlar.

Çocuklar hep birden orta çukurun etrafında dizilir ve değneklerini çukura uzatırlar. «Hör hör hör, Hör hör hör» diye sesler çıkararak çukuru karıştırırlar. İçlerinden birisi bu çukurdaki taşı rastgele ve işe el verdiği istikamete fırlatır. Ebe fırlayıp giden taşı değneğiyle getirerek orta çukura koymak zorundadır. Bu iş için de çocuklar da hem «hör hör» sesleriyle orta çukuru kazarlar, hem de taşın çukura girmemesini sağlamağa ve aynı zamanda da kendi çukurlarını kaptırmamağa çalışırlar. Ebe bu taşı müdahaleden kurtarır ve orta çukura düşürür de hörhörcülerden birisinin yerini kapamamasından faydalanarak bir çukur kapabilirse, bundan açıkta kalan çocuk ebe olur. Oyun bu suretle uzar gider.

Tömeken oyunu:

Oyunun malzemesi; 40 - 50 santim yüksekliğinde üç ayaklı ağaç bir sehpa ile oyuncu sayısına göre birer değnekten ibarettir. Bu sehpanın adı «Tömeken» dir.

Oyun 3 - 10 kişi arasında oynanır. (Afşardan alındı.)

Öteki oyunlarda olduğu gibi bu oyunda da türlü şekillerle ebe meydana çıkınca, Tömeken münasip bir alana konulur. Ebe tömekenin yanında yer

almak suretiyle ve oyuna karışanlar da 5 - 6 metre uzağa sıralanırlar. Çocukların en nişancılarından birisi elindeki sopasını tömekene atar. Sopa, tömekene ilmiş ve tömeken ne kadar ileriye fırlamış ise ebe, arka arkaya ve iki tarafına bakınmadan oraya kadar, tömekenin yanına gelince onu alır ve koşa koşa çıkış noktasına getirerek diker. Ebe bu işi yapıncıya kadar öteki çocuklar, tömekenin yerini değnekleriyle oyarlar. Ebe çukuru kazdırtmamağa çalışır ve onun için de bütün kıvraklığını kullanır. Tömekene sopa atan çocuk, onu vuramamış veyahut da evvelce belirtilen açıdan dışarıya çıkaramamış ise ebe olur. Sıra ile bu iş tekrar edilir.

Köy sosyal ve toplumsal hayatında çocuğu incelerken Isparta ve çevresi köylerinden bazılarında oynanan oyunlardan verebildiğim bu oyunlarla birlikte bir hayli oyunlar olduğu tabiidir. Verebildiğim diğer oyunlardan başka bir kısmının daha fazla yaşlı çocuklar ve gençler tarafından oynanmakta bulunduğunu görmem noktasından onları da köy gençleri sırasında vermek üzere çocuk oyunlarını burada kesiyorum.

Köylerde beş - altı yaşından başlayarak delikanlı (15 - 16 yaş arası) oluncıya kadar asker, ormancılık kız kaçıma gibi türlü benzetme oyunlar görmüş isem de bu çeşit oyunlar; daha ziyade genel ve toplumsal hayatın inziyatı, askerî, adli ve idarî icapları içinde olayların köy aile ve çevresinde yaptığı tesirlerle ilgili olmak üzere bazen zamanla şekil kazanan ve çok kere de başı ve sonu şekilsiz olarak kalmıya ve hâdisenin tesiri azalınca da büsbütün yok olmıya mahkûm olan nevelerindendir. Bununla beraber hâdiselerin köydeki akislerinin dereceleri ve mahiyetleri bakımından içlerinde önemlileri ve üzerinde durulması gereken entere-san olanları da vardır. Misal olarak, şahidi olduğum bir oyundan bahsedeyim.

Eğirdirin yukarı Öökdefe köyü ko-

Yü orman içindedir. Köy halkından bir kısmı kerestecilik de yaparlar. Geçen on yıl içinde bu köyde çok önemli bir orman hâdisesi olmuştur. Köy halkından çoğu izinsiz ağaç kesmekle suçlu durumda olarak mahkemeye sevk edilmişler. Bu hâdisiye ile ilgili olmak üzere adli ve idari takibat sırasında delilleri yok etmek ve emareleri kaybetmek için köycek ağız birliğiyle türlü tedbirler alınarak bir hayli çalışılmış ve buna mukabil de resmi dairelerin aldığı tedbirler ve şekiller içinde mesele girift bir mahiyet almıştır.

Sorgular, köyden şehire suçlu ve şahit sevkî, keşifler, vukuf ehlini dinleme ve dinletme, jandarma müdahalesi, ağaçların köklerini çıkarmak ve yok etmek, eskiden kesilmiş bir şekle sokmak için katranlamak, küllemek ve çamurlamak, kesinti dalları kat'iyat alanı dışına taşımak gibi türlü fiiller ve hareketler ve bu olayların çocuklar üzerinde yaptığı tesirler köyde bir ormancılık oyununun karışık bir şeklini yaratmıştır.

935 yılında bu köyde öğretmenlik yaptığım sırada, teşrin ayında talebelerimle köyün önündeki tepelere tırmanmıştık. Henüz mektep çağına girmiyen bir alay çocuğun bodur ağaçlar arasında, oradan oraya koştuklarını, ellerinde değnekleriyle birbirlerini yakalamağa çalıştıklarını gördük. Fakat bizi görünce oyunu faysatılar ve devam etmelerini temine uğraşmamıza rağmen ne oyunu oynatmaya ve ne de oyun hakkında bir fikir edinmeye muktedir olmadık. O anda talebelerimi aşağıdaki dere boyuna götürerek, onları orada vazifelendirdikten sonra kendimi gizleyerek tepeden boyunca küçüklerin oynadıkları yere geldim. Çocuklar tekrar işe koyulmuşlar ve var güçleriyle oyunu canlandıрмаğa çalışıyorlardı. Bir kısmı ellerindeki sopalarla kesme, kökleme taklitleri yapıyor, dalları oradan oraya taşıyorlardı. Karşı taraftan ormancılar, jandarmalar, ellerinde ağaç silâhlarıyla suçlulara doğru geliyorlar, bir kısmı kaçıyor

ve bir kısmı yakayı ele veriyor; çam kabukları üzerine zabıt varakası takitleri yapıyorlar. Ağaçların durumlarını inceliyerek kesintinin eski veya yeni oluşu üzerindeki münakaşalar uzayıp gidiyordu.

Çocuklar yorulup oyuna son verinceye kadar takip ettiğim bu oyunun muayyen bir kural ve hudutlarını göremedim. Oyun, muhayyelelerinin yaratma kudreti nisbetinde ve bu işlerle ilgili olayların verdiği intibalar hududu içinde şekilleniyordu.

Talebelerimden ve köylülerden durumunu inceledikten sonra köyde çocuklar arasında bilinen ormancılık adında bir oyunun olmadığını ve yalnız yukarıda bahsettiğim orman hâdisesi dolayısıyla birkaç yıldanberi kendi kendilerine bu oyunu oynamakta olduklarını öğrendim. Bundan şu neticeyi çıkarıyorum: Okul çağına girmemiş olan köy çocuğu da köy toplumsal hayatında diğer fonksiyonlarla iştirâk halinde olarak tamamlayıcı, yapıcı, olaylara ve neticelere mâna ve şekil veren bir varlık olarak kendisini göstermektedir.

Bu çağdaki köy çocuklarının kendi köyleri dışındaki köyler hakkında bilgileri azdır. Yoklamalar yaptığım bir çok köylü çocukları kendi kendilerine başka köyler hakkında verdikleri bilgiler pek o kadar derli toplu değildir. Bu köyleri ya ailelerinden işitmişlerdir veyahut da düğün ve akrabalık münasebetleri içinde bir veya birkaç defa görenleri de olmuştur.

Genel olarak başka köylere dair bir soruya gördükleri köyün en çok göze batan ve kendilerini ilgilendirmiş olan bir hususiyete takılarak cevap verirler, veyahut da, onlar da bizim köy gibi demek suretiyle işin içinden çıkarlar.

941 yılında üzüm bozumu zamanında Kayı köyünden Lâgus köyüne gidiyorken kumluk bağların arasında ve ortalığın karardığı bir saatte sopası kendisinden büyük, ayağında yine büyücek bir çarık, dizkapağına kadar kır-

qıl bir çorap çekmiş, sıkça ve koltuk altlarına kadar kuşak sarınmış, yedi yaşlarında, yalnız başına Lâğus istikametine giden bir çocuğa yetişmiştim. Kimsesiz yolculuğumda bu küçük yoldaşla karşılaşmamdan bir sevinç duydum ve içimden ahbablık yapmak zaruretinin hissettirdi. Konuşma kapısı açmak üzere:

— Nereye böyle delikanlı? dedim.

Biraz evvel de bir iki defa arkasına bakarak geldiğimi görmüş olan çocuk, bu soruyla yine beni yukarıdan aşağıya bir süzüş yaptı, bir de kendi vaziyetine bakarak ve gülümseyerek:

— İlâvusa gidiyon, dedi.

Sopasını sallaya sallaya bana ayak uydurmaya çalışan bu çocuk ile iki arkadaş gibi konuşmağa başladık.

— Adın ne senin bakalım ahbab?

— (Gülümseyerek ve utanarak) Musduk,

— Musduk ne demek?

— Nembe.. anam Musduk komuş işte..

— Mustafa olmasın.

— Nembe ha öyledir.

— Beni tanıdın mı?

— (Yan tarafından bir daha yüzüme bakarak).. Hı Başöğretmensin işte ya.. bilmeyon mu, ben çok gördüm seni.

— Ben seni hiç görmedim a Mustafa,

— Ben mektaba gelmeyon da ondan.

— Neden ya?

— Eğitmen almadı da ondan. Sen daha çocuksun dedi. Gecek sene alcan dedi.

— Yaşın kaç senin?

— Nembe.. yedimi, sekizmi nembe.

— Ee, geç vakit ne işin var burarlarda, nereye gidiyorsun böyle?

— Bizim bir ineğimiz vardı da, İlâvustan aldık da, kaç kaçiveriyoda,

ondan da, alıp gelcen de ondan.

— Yaa... İneğinizin lâğusa gittiğini ne biliyorsun?

— İneği ilâvuslu dayımdan aldık da, ha-za-ar oraya kaçmıştır gine. Her vakit oradan getiriz.

— Peki Mustafa, bugün dönebilir misin?

— Gelcen ya..

— Fakat Mustafa sen çocuksun karanlıkta korkmıyacakmısın?

— Korkman helâmma, inek tecavuz da dayımları ikimiz getiriz.

— Pek âlâ Mustafa aferin sana. Senin daha büyük kardeşin var mı, anan baban yok mu?

— Ya'a ben, bi taneyim. Anam emizde. Bubam baharın askere getti.

— Yaa... Babanı askere nereden gönderdiniz?

Yüzüme baktı, güldü, benimle alay mı ediyorsun demek ister gibi tuhaf ve sevimli bir tavur takındı ve Ispartaya işaret ederek:

— Ispartada işte ya.. Candarmala geldi götürdü.

— Peki baban askerde ne yapacak?

— Talim edecek.. Gavurları öldürcek.. Köyümüzden hep gidiyola, kimi geliyo, kimi gidiyo..

— Sen de askere gidecekmisin Mustafa?

— (Gülerek) ha ben de hüyrsem giderim.

— Mustafa seninle biz çok ahbab olduk. Sorduklarımızı hep bildin. Sen akıllı bir çocuksun. Daha neler sorayım sana?

— Sor bakalık.

— Yoruldu mu?

— Ne kadacık yol da yorulcen. Ben yaylaya bile giderim.

— Yayla neresi?

— Sağ ilerideki tepelere başını çe-

— Dahi... Şu kocaman ardeş ağacı vâya, onun yamacındaki yer. Çamla, sula, çayırhıkla, her şey va orda. Biz yeni göçtük yayladan..

— Peki sen yaylada neler yaptın Mustafa?

— Ne iş görcen, sığurlarımızı güttüm.. E'mize su çektim... Yakacak topladım... Çocuklarımla oynadım.. Her şeyle yaptım..

— Ne güzel ne güzel. Mustafa yaylada canavarlar falan yok mu, sen onlardan korkmaz mısın?

— Neden korkacemişin. Köpeklerimiz va... Kâdir amucamın çiftesi va... Hem canavarla bizim yanımıza gelemezle ki.. Bağarıveririz kaça, gide...

— O da güzel Mustafa, Bak seninle bu kadar ahbap olduk. Bir daha yıla yaylaya göçtüğünüz zaman beni de davet etmez misin?

— Nolcak.. Bizim südümüz çoo.. ok.. Aramız bile va.. Bubam bi gelse nolcak.. Açık daha yatak götürüz. Ardicların altına bir oba daha kurarız nolcak...

— Çok sevindim Mustafa. Bir daha yıl baban askerden gelince sen de ekula gelirsin, arkadaşlarıyla birlikte yaylaya gider ve orada her çeşit oyunlar cınarız olmaz mı?

— Peki..

— Elindeki sopayı ne yapacaksın Mustafa?

— Ne yapen, dayanırım.. Köpeldere yurun.. Bi sallarin, alnı kapağını bi yurun.. Mızık mızık mızlatırın...

Köye girmiştik. Ben köyün giriş noktasından ayrılacaktım.

— Mustafa sen nereye gideceksin?

— (Eliyle yukarı mahalleyi işaret ederek) daha şuraya, Osman dayımın evine.

— Peki Mustafa ben burada senden ayrılacağım Seninle sonra daha çok konuşacağız. Ahbaplık yapacağız. Sana uğurlar olsun.

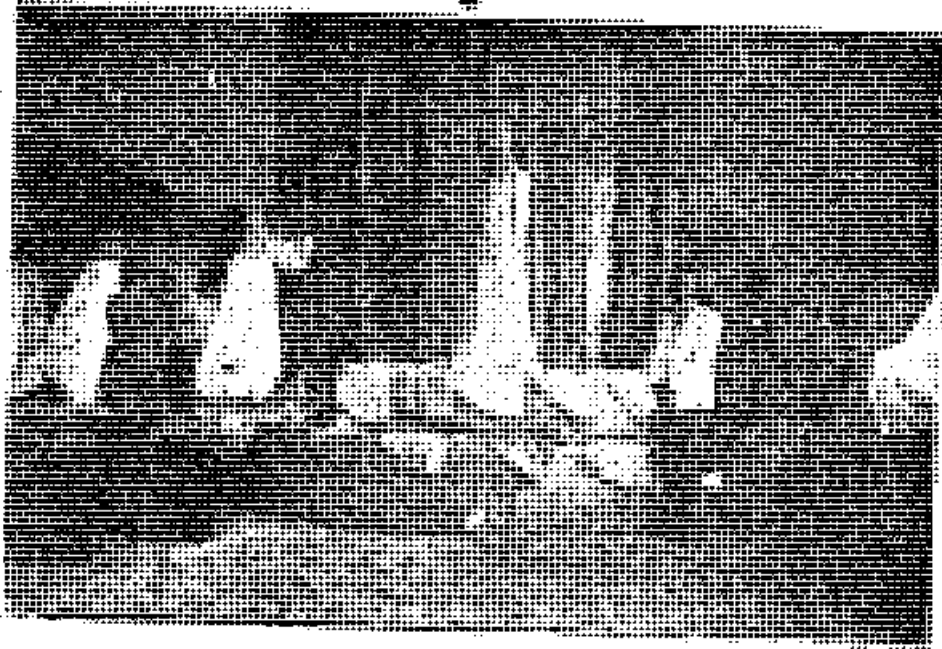
O anda, sıhhatli ve neş'eli çocuğun bu ayrılıktan hüznü duyduğu yüzünden okunuyordu. Bir şey deyemeden benden ayrıldı ve birkaç adım atar atmaz bane dönerek:

— Başöğretmen, bizim köye bi daha ne vakit gelcen, dedi.

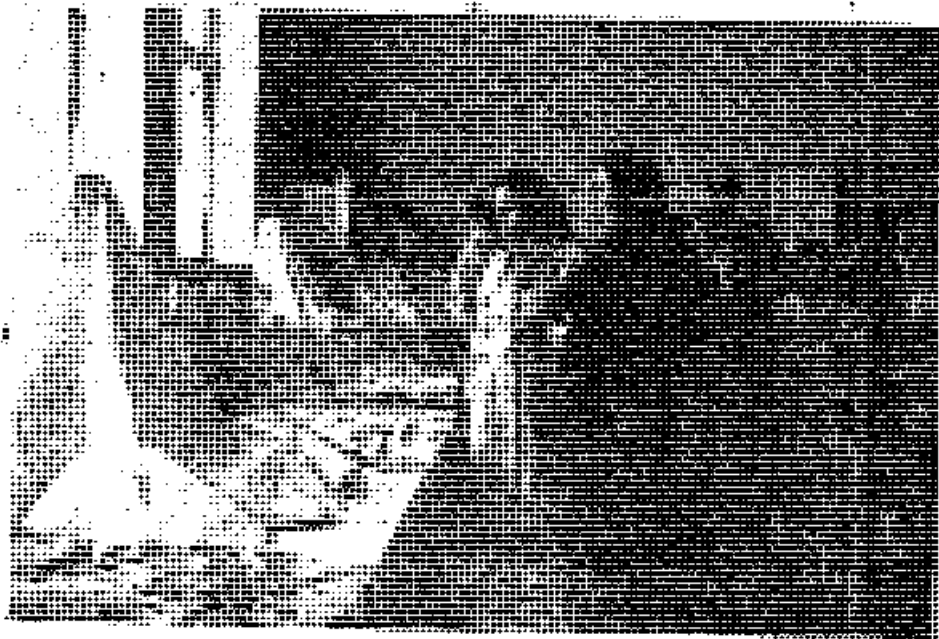
Ben, hemen sevindim. «Caleceğim Mustafa, iki üç gün sonra yine oradayım» dedim. Orada bir durakladı ve mutlaka bir şey söyleyecekti. Çocuğa bu fırsatı vermek için «ne yapacaksın Mustafa» diye sorunca, «ben sana kaymak getirecen de» dedi ve o anda içinde duyduğu saf sevgiyi bu şekilde ifade edebilmiş olmasının verdiği huzur içinde gözleri tatlı tatlı parladı. Duyduğum derin şefkat ve sevgi hisleriyle «sağol küçük Mustafa, sağol yavrum, haydi köyde görüşelim, işini gör de çabuk köyüne dön, sana uğurlar olsun» demem üzerine ortasından tuttuğu sopasını sallaya sallaya evler arasına karışan bu cıvanmert ve şöh gönüllü yavruya bakakaldım. İşte köy çocuğu budur. Ormanda, dağda ve tarlalarda dolaşırken mutlaka ailesi işlerine güçlü nisbetinde bilfiil karışmış bu çocuklardan yüzlercesini görürsünüz.

KÜLTÜR HAREKETLERİ

İsparta Kız Enstitüsünün verimli çalışmalarını gösteren bu yılki sergisi; seçgin ve kalabalık davetli önünde (24 - 6 - 944 — saat 18) Enstitü müdürü Hatice İlhanın kısa bir söyleviden sonra sayın vafimız Rifat Şahinbaş tarafından açılmıştır. Muhitte geniş ilgi uyandıran ve Enstitü binasında beş gün süren sergiyi binlerce vatandaş ziyaret etmiştir.

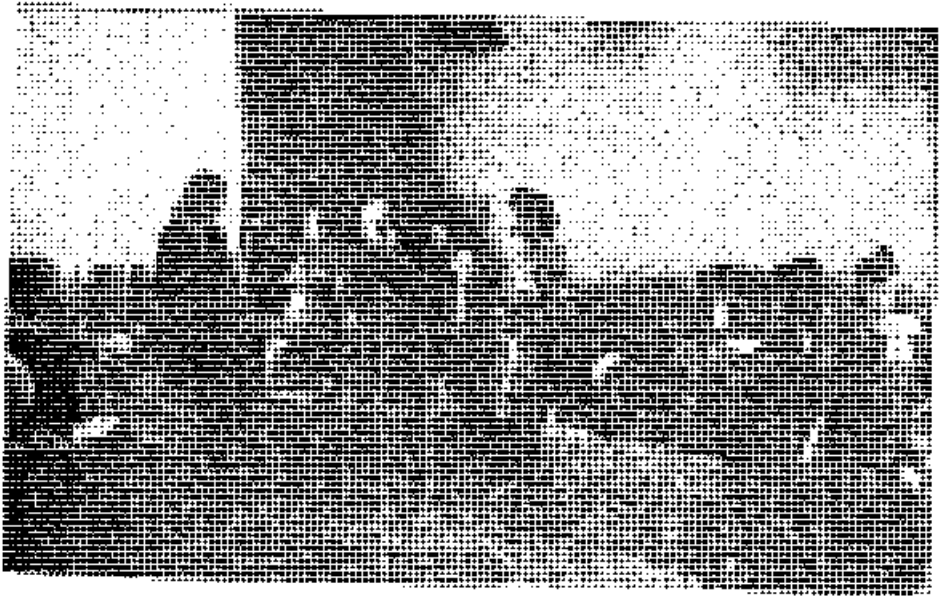
Dikış salonu; her biri genç kızlarımızın ince zevk ve emeklerini gösteren robilar, tayörler, çocuk elbiseleri, gellilik ve tuvaletler ile takdir uyandırıcı bir fertipte idi.

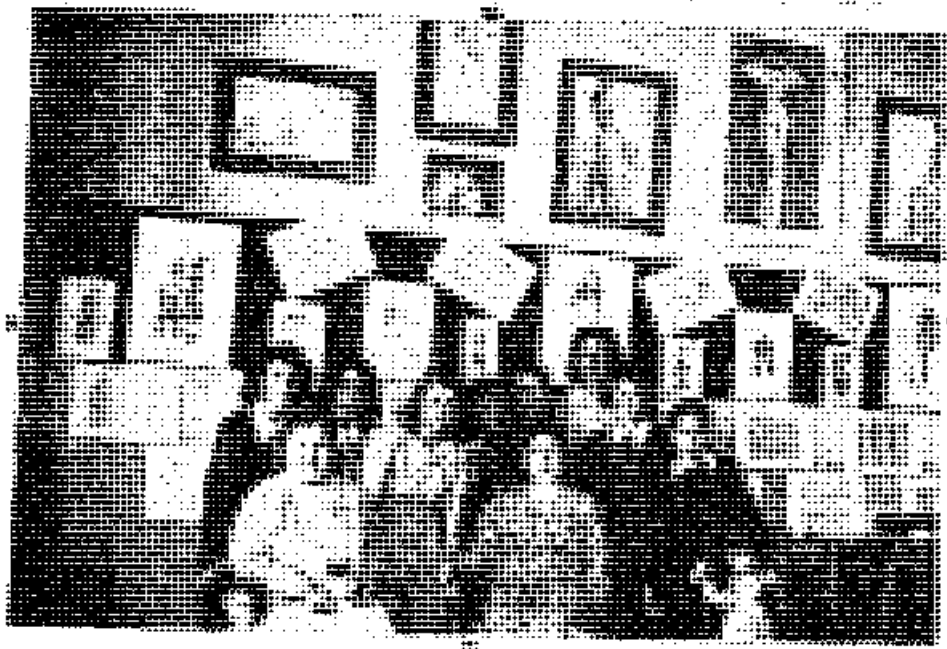
Nakış ve çamaşır salonunda, özenle hazırlanmış kadın - erkek çamaşırları, işlemeli örtüler, sabahlıklar dikkati çekiyordu.

Ev idaresi ve yemek pişirme salonunda; insan, ev içi hizmet ve iktisadının önemini bir kat daha canlandıran türlü işlerle karşılaşılıyordu. Örgüler, yamalar, temizlemeler, ütö şekilleri ve büfedeki fundonlar, çeşitli likörler, turşular...

Çiçek ve moda salonunun; bir bahar görünüşü kadar iç açıcı olmasına özenilmiştir. Türlü biçimdeki çocuk ve kadın şapkaları, çiçekler.. Hele koltuklu çiçek bahçesi... Çalışmanın, güzel sonuçlarıdır.

Resim salonunda: kızlarımızın işleyen zekâlarını, ince zevklerini daha parlak görüyoruz. Burada, birçok genç istidatların, bize yarın için kuvvetli ümitler veren eserleriyle karşı karşıyayız. Bilhassa, İsparta'nın mahalli tarihî kıyafetlerini, eski kumaş parçalarını, İsparta gülünü bir arada akseltiren değerli köşede, kendimizi; sanatın, kültürün, rengin cazibesinden kolayca uzaklaştıramıyorduk.

Bu yıl, İsparta Kız Enstitüsünü bitiren genç kızlarımız 8-4-944 tarihinde, Subertin müziği ile süslenen (Karolin'in aşkı) Opereti ile (Yapışkanlar) ve (Hayalimizde yarın) adlı piyesleri Halkavi salonunda temsil etmişlerdi. Resmini koyduğumuz bu genç grubun başarılarının tatlı akisleri, çevremizde, hâlâ ilk değer ve kuvvetini saklamaktadır.

Umumi neşriyatı idare eden: Kemal Turan
İmtiyaz sahibi: Hilmi Çakmakçı

Basıldığı yer: İsparta Matbaası — İsparta

ISPARTA HALKEVİ MECMUASI

30 Ağustos zaferi ile getirdiği

Sulhunun Eşsizliği

Kemal Turan

1922 yılı Ağustosunun otuzunda Başkumandan meydan muharebesi, memleketi kati zaferi bağışladı. Bu tarihten beş gün önce kınından çıkarılan Türk kılıcı, Anadolu ortasından onbeş günde milletçe çizilen sınırlara ulaştı. Arkadan Lozan sulhü bu zaferin dünyaca müteber şeref ve istiklâl vesikası oldu.

1944 ağustosunun otuzunda bütün memleketin emniyet ve huzur içinde kutladığı zaferimizden ve sulhümüzden birkaç yıl önce ve birinci dünya harbi sonunda başka milletler de zaferlere ermişler ve sulhlar yapmışlardı. İkinci dünya harbi içinde bunların çoğu zaferlerinin serap ve sulhlerinin hayal olduğunu acı ile gördüler. Bu milletler son birkaç yıl içinde o kadar zulme uğradılar o kadar kahrre düştüler ki eski zaferlerin kahramanlarına borçlu oldukları minneti unuttular, kazançlı sandıkları sulhlarının zaaf ve ihanet vesikası olduğuna hükmettiler ve bu hüküm, sulhu yapanlara karşı sonsuz bir gayiz ve hiddet içinde veriliyordu.

İkinci dünya harbinin ilk yıllarında kazançlı sanılan memleketlerde de şimdi ordu sefleri ve halk, gizli açık, muvakkat zaferleri şahsında toplıyan kahramanlara yumruk sıkıyor. İstila ordularının başında kıt'aları dar gören ve insanlığa yeni nizam biçenler; şimdi kendi yurtlarını korumak için onbeş ile altmış yaş arasındaki kadın erkek vatandaşlarından medet umuyorlar. Halbuki bu milyonlar yüz yılların emeğiyle māmurlaşmış ve yeni gayretlerle

oldukça genişlemiş vatanlarında dün ne kadar rahat ve mes'uttular. Şimdi o günler nerede?..

Türk milletinin 1922 de zaferine verdiği kıymetle 1923 de sulhundan duyduğu emniyet yıllardır hiç eksilmedi. Hattâ her yıl biraz daha arttı ve artıyor. Böylece sağlam bir zafer yaratmak ve eşsiz sulhe erişmek yolunda Türk milletine önderlik eden iki aziz Şefe karşı Türkiye halkının saygısı her yıl devamlıca yükseliyor kaldı ki bu zafer ve sulhu, birçok inkılâplar takip etmiş, millet yeni bir yaşayışa ve memleket oldukça māmur ve eskiden çok farklı bir refaha ermiştir. Bunun kalplere verdiği kuvvetle aziz yaratıcılarına karşı uyarıdırıldığı emniyet ve şükranı, halkta bütün güçlüklerle rağmen çalışma ve ilerileme azmini besliyor.

İkinci dünya harbinin her gününde, Türk politikasının her yerde itibar bulan dürüstlüğünü ve değerliliğini millet gururla hatırlıyor. Kanlı bir boğuşmaya tutuşmuş milyonlara, emniyetini ve haysiyetini sulh yollarıyla tanıtan Türk idaresini yalnız kendi halkımızın değil cihanın takdir ettiğinden şüphemiz var mı?

30 Ağustos zaferiyle onun sulhunun eşsizliği artık akşam saatlerine erişmekte olan ikinci dünya harbinin kızıl ve kanlı semasında yıldızlar gibi parlıyor. Onu hep seviyoruz onunla gururlanıyoruz ve yaratıcılarına minnet duyuyoruz.

Isparta İmar plânı ve tatbikatına dair düşünceler

— IV —

Y. Mühendis Kâzım AYDAR
Isparta Mebusu

Isparta çarşı ve pazar yerleri vaktiyle bugünkü halinden daha çok küçük olduğu söyleniyor. Bu sözlerin ne dereceye kadar doğru olduğunu tayin edecek elde vesika yoktur. Böyle olduğu halde şimdiki çarşı ve pazar yerlerinin bile bugünkü ihtiyacı tatmin etmediği görülüyor. Birçok kunduracılar dükkân bulamadıkları için han odalarında veya evlerde çalışmaktadırlar. Her hafta çarşamba günü kurulan, civar şehir ve kasaba ve köyler halkının da iştirâk ettiği pazar çok kalabalık olmakta, çarşının birçok yerleri geçilemez bir haldedir. Bilhassa halk pazarı, odun pazarı, buğday pazarı, hayvan pazarı gibi yerlere yeniden ihtiyacı karşılayacak derecede saha ayrılması icabetmiştir.

İmar plânında çarşı ve pazar yerleri için yirmi altı adayı ihtiva eden mühim bir saha ayrılmıştır. Bunlardan 134 üncü ada yiyecek ihtiyacını temin eden her çeşit eşyanın bulunacağı mağaza, dükkân, depo ve furunları bir yerde tophıyan yepyeni bir çarşıdır.

Bu dükkânların ortasındaki mühim bir saha da halk pazarını yâni açık pazar yerini teşkil etmektedir. Açık pazar yerinin hazırlanan projesine göre yapılmasını, sebze, meyve ve diğer bütün yenilecek eşyanın tozdan ve çamurdan bir an evvel kurtarılmasını belediyemizden bekliyoruz.

134 üncü adanın şark köşesinde bir çarşı gazinosu ve garp köşesinde hanlara yakın bir mahalde bir çarşı kahvesi mevcuttur ki pazar günleri halkın dinlenebileceği birer yerdir.

Bu adanın parsel taksimatı yapılmış

olduğundan her dükkân ve mağazanın yüzü ve sathı tamamen malumdur. Bu sahada mağaza ve dükkânlar inşa edilirken temel divarlarının beton arme bir Sömel üstüne oturtulması ve zemin seviyesine gelince keza beton arme bir hatıl yapılması hem zelzele ve hem de birçok çatlaklıkların meydana gelmemesi noktasından çok lüzumludur.

Adanın garp dilini teşkil edecek olan furunlar tabiatıyla kendi hususi yetlerine göre bir buçuk kat irtifaında yapılacaktır. Furun inşaatında en ziyade dikkat edilecek nokta, yangın vuku bulmıyacak şekilde tedbirlerin alınması hususudur.

Şehrin ve çarşının temizliğini korumak için han yerlerinin de hususi bir dikkat ve itina ile tayin ve tesbiti icabeder. Şehrin etrafındaki köy ve kasabalardan hayvanlarıyla gelecek yolların kısa yoldan hanlara girebilmesi mümkün olmalıdır. Odun pazarı, hayvan pazarı için de yukarıdaki düşünceler aynen variddir. Bu mutalealara dayanılarak han yerleri için 148, 153, 154 üncü adalar, odun pazarı için 147 inci ve hayvan pazarı için de 148 inci adalar ayrılmıştır.

Demirci, bakırcı, semerci, nalbant gibi sanatlara müteallık çarşılar için belediyece birer semt ayrılması zaruridir. Plânda çarşının ortasında bulunan ve büyük Türk mimarı Koca Sinanın eseri olan Firdevs bey camii'nin dört tarafı yol olmak üzere tertip edilmiştir. Plânın tatbikinden sonra cami güzel bir çiçek bahçesi ortasında inci gibi Ispartayı süsliyecektir. Bu

gün yalnız iki tarafı yoldur. Diğer iki taraftaki yollar açılıp baraka halinde olan bina ve dükkânlar da temizlendikten sonra cami bahçesinin etrafı çok az irtifalı muntazam bir divarla çevrilmeli ve bahçede tarh ve tanzim edilmelidir. Bahçenin her sene bakımı da temin edilirse burası çarşının en güzel bir yeri olacaktır.

Plânda, İplik camii (Halil Hamid paşa camii) nin de dört tarafı yoldur. Profesör Ölsner bu camiin muhafaza ve tamiri cihetini iltizam etmiştir. Bu bina tamir edilerek gazete, mecmua ve yeni eserleri okuyacak bir okuma evi haline konması çok faydeli olacaktır. Her tarafa çok yakın olduğundan herkesin kolayca buradaki eserlerden istifade etmesi mümkün olur. Çarşının içinde bulunan Mimar Sinan bedesteninin balık pazarı ve kasap dükkânları şekline sokulması hakkındaki profesör Ölsnerin tavsiyesine iştirâk etmiyorum. Burası güzelce tamir, islah ve tenvir edildikten sonra kuyumcu, sarraf, antikacı, kıymetli züccaciye eşyasını toplayan bir kapalı çarşı haline sokulması daha muvafık olur kanaatindeyim.

Plânda, şehirdeki eski ve kıymetli eserlerin hepsi tamamen muhafaza edildiği gibi etrafları açılarak Ispartayı süsleyecek bir duruma getirilmiştir.

Mağaza ve dükkânların yüzleri ve sahaları:

Isparta çarşısında halen çok küçük meselâ, üç dört metre murabbai sahayı haiz dükkânlar mevcuttur. Bu kadar küçük sahalı bir arsa üzerine yapılacak bir binanın şehri çirkinleştireceği gayet tabiidir. Belediye kanununun ve imar plan ve raporunun verdiği salâhiyete binaen bu gibi çok küçük arsalar üzerine bina inşasına belediye müsaade etmemelidir.

Çarşıda yapılacak mağaza veya dükkânların yüzü en az dört metre olması ve sahasının da onbeş metre murabbaiden aşağı düşmemesi icabeder.

Mağaza ve dükkânların kat adedi:

Çarşı içinde; Mimar Sinan caddesi ile yeni açılmakta olan 12.00 metrelik cadde ve hükûmeti çerçevesiyen meydanlar, Firdevs bey meydanı, Kutlubey meydanı, Halil Hamid paşa meydanı, Halkevi meydanı gibi mütena mahallerin etrafında yeniden yapılacak dükkân ve mağazalar ikişer kat mütebakis birer kat olmalıdır.

Dükkân ve mağazaların yükseklikleri:

Bir katlı olarak yapılacak dükkân ve mağazaların irtifai dört buçuk metreyi geçmemelidir. Yalnız yeni yapılacak binanın yanında iyi inşa edilmiş kârgir dükkânlar varsa onların irtifai nazarı itibara alınmalıdır. İki katlı binalarda alt kat (yâni zemin katı) dört metre veya dört buçuk, üst kat (birinci kat) üç buçuk metre olmalıdır. İntizam ve güzelliği temin hususunda saçak tavanlarının bir hizada bulunmasının büyük tesiri vardır. Meyilli sokaklarda saçak tavanları üç dört mağazada bir kademe verilerek tanzim edilmeli.

Yukarıdanberi bahsettiğim kat adetlerinde bodrum dahil değildir. Bodrum yapmak isteyen mülk sahipleri yanındaki mağazanın zemin kat seviyesini aşmamak üzere bodrum yapmakta serbest olmalıdır.

Belediyece bu esaslar gözönünde tutularak bir karar verilirse çarşıdaki inşaat bir intizama sokulmuş olur.

Meydanlar etrafında yapılacak binaların, oraları süsleyecek şekil ve ebadda olmasına dikkat edilmelidir. Bilfarz Yirmi iki metre genişliğindeki hükûmetin batı tarafına düşen meydan etrafında yeni yapılacak binalar büyüklük, tarzı mimari ve inşaat sistemi itibariyle hükûmet binasına uyacak bir şekilde olmalıdır. Bu gibi yerlere yapılacak binaların kullanış hususunun da büyük ehemmiyeti vardır. Kaymakkasından Cümhuriyet mektebi önüne kadar yeni açılacak Halil Hamid paşa meydanı etrafında tabiatıyla bir nalbant dükkânının çalışmasına müsaade

edilemez.

İstasyonun ve mezbahanın çarşı ile irtibatı:

Plânda istasyon ve spor sahasına gidiş gelişi iyi bir şekilde temin edecek cadde ve sokaklar tertip edilmiştir. İsmet İnönü bulvarı istasyonu şehire bağlayan en güzel bir caddedir. İstasyon ile çarşı arasında gidip gelecek yük araba ve kamyonları için müteaddit sokak ve caddeler vardır. Bunların bir an evvel açılması lâzımdır. Mezbaha da çarşıya müteaddit yollarla bağlıdır.

Yeşil sahalara, Çocuk bahçeleri ve oyun yerleri:

Ispartanın her tarafı yeşilliktir. Her evin bir bahçesi vardır. Binaenaleyh buna ne lüzum var gibi bir fikir hatıra gelebilir. Fakat umumî bahçeler, çocuk bahçeleri ve oyun yerleri şehirde ev bahçelerinden bütbütün başka vazifeler yaparlar. Umumî bahçeler fizik ve psikoloji noktasından şehirlerin en mühim ve mükemmel birer uzvudur.

Şehirlerde ağaç dikilmiş cadde ve sahalara umumî hıfzıssıhha noktasından su ve ziya kadar lüzumludur. Kâfi derecede ağaçlanmış bir cadde bahçeli bir yoldur. Parkı dolduran ve sokak imtidadınca devam eden ağaçlar tozları ve caddedeki fena kokuları tevkif için çok müessir ve tabii birer filtredir, havayı temizlerler. Yazın yaptıkları tebahurat sayesinde etrafa serinlik verirler. Kâfi derecede büyük olmak şartıyla bir park, bir temiz hava deposudur. Geniş yeşillikler, çimenlikler, çiçekler; hayatın bin bir meşgalesi içinde yorulmuş ve bunalmış olan dimağları ve vücutları maddî ve manevî dinlendirici ve teskin edici birer vasıttır. Aynı zamanda şehri süslerler. Parklar, umumî bahçeler şehirlerde birer sükûn ve huzur yerleridir. Çocuk bahçeleri, oyun yerleri çoçukları fena tesirlerden ve kötü huylara alışmaktan kurtarır. Binaenaleyh bir şehir veya kasabada en evvel tesisi lâzımgelen çocuk bahçeleridir.

İyi yetişmiş, zeki, terbiyeli ve cemi yeti beşeriyeye faydeli bir delikanlı; millet ve insanlık için büyük bir kayıttır. Kötülüğe, fenalığa sürüklenmiş ve alışmış her bir ferdin; zayıf ve tahribatını gözönüne alırsak; heyeti içtimaiyenin ıslahında oyun yerlerinin, çocuk bahçelerinin temin ettiği faydeler derhal anlaşılır.

Yukarıdaki yazılarımla umumî bahçelerin şehirlerde nasıl bir yer tutması icabettiğini kâfi derecede izah ettiğimi zannediyorum. Aynı zamanda ağaç şehir mimarisinin bir fon'udur. Şehrin tezyini için pahalı malzeme kullanmağa lüzum kalmaz. Bina ile bahçe tezyinatı birleştirilerek güzel âhenk temini de kabil olur.

Yeşil sahalara mîakul bu şekilde şenir içine dağıtılması lâzımdır. İşte Isparta imar plânında bu hususlar gözönünde tutularak çocuk bahçeleri, yeşil sahalara ve oyun yerleri tesisi için kâfi derecede sahalara ayrılmıştır. Belediye-mizden ve alâkalı dairelerimizden bir an evvel sokakların ağaçlandırılmasını, çocuk bahçelerinin tesisini, oyun yerlerinin ve spor sahasının yapılmasını bekliyoruz.

Bilhassa, Halkevine çok yakın olan çocuk bahçesi yerinin nümune olacak bir şekilde bir an evvel meydana getirilmesi çok arzu edilir.

Isparta İmar plânının tatbikine geçilebilmesi için yapılacak işler:

Isparta şehri imar plânı hududu dışında kalmış olan Dere, Yenice, Emre, Sülûbey, Hisar, Gülcü mahallelerinde yapılacak bahçe evleri ve bahçelerin vüsatı hakkında belediye meclisinde bir karar verilmelidir. Bu bahçelerin vüsatının bin beşyüz metre murabbaindan aşağı olmaması lâzımdır.

Aynı zamanda 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanununun umumî hükümleri dairesinde bu mahallelerdeki yolların vüsat ve istikametlerinin düzeltilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Yapı ve Yollar Kanununun dördüncü maddesinin (M) fıkrası Belediyelere bu

hususla salâhiyet vermektedir.

İmar plânı hudutları içindeki binalar, arsalar ve bahçeler:

İmar plânı hudutları içindeki binalar, istifade edilebilecek bir halde oldukça, ancak 3710 sayılı kanunun ikinci maddesi hükümlerine uyularak istimlâk edilebilir. Belediye Yapı ve Yollar Kanununun (C) fıkrası bunu emreder.

Belediyeler arsa ve bahçeleri; Yapı Yollar Kanununun altıncı maddesi hükümlerine göre tevhit, ifraz ve tevzi etmeğe salâhiyetlidirler. Çok kullanılan bir istihana göre arsa ve bahçeler evvelâ hamur yapılır, sonra parçalara (parsellere) ayrılarak arsa sahiplerine istihaklarına göre münferiden veya sayıları dağıtılır.

Tevhit, ifraz ve tevzi hususunda arsaların halihazır mesahası, mevkii ve kıymeti gözetilmek lazımdır. Yalnız Belediye Yapı Yollar Kanununun (A) bendinin üçüncü fıkrası mucibince tevziat şaîh itibariyle âzami % 15 noksanıyla yapılabilir. Bu suretle bu gibi yerlerde sokakların tevsii veya yeni sokak açılması için lüzumlu sahalar belediyece bir masraf yapılmasına veya istimlâke mecbur kalınmadan temin edilmiş olur.

İmar plânı içindeki her adanın 1/500 mikyasındaki parsel taksimatı yapılmalı ve belediye encümenince tasdik edilerek katiyet kesb ettirilmelidir. Bu suretle arsalar birer birer muntazam ve hendesi şekli almış olur.

Arsaların muntazam ve muayyen şekillerinin bilâhère yine keyfi bir şekilde ifraz edilerek gayri muntazam bir hale gelmemesini temin için, altıncı maddede, müstakbel şehir haritalarının tanziminden sonra arsalarda yapılacak ifraz muamelelerinin belediyelerce tasdik edilmedikçe tapu dairesince tescil edilmemesi esası konmuştur. Kanunun emrettiği bu hükme riayet edilmezse beş on sene sonra yine küçük küçük dar cepheli gayri muntazam arsalar ve binalar meydana gelerek beklenilen gayeden uzaklaşmış olur. Malûmdur ki, tapuca ifraz ve tescil muamelesi yapılmamış arsalar kaç kişinin tasarrufu altında olursa olsun bir arsa ve bir

parça hükmündedir. Sahiplerinin bir arsayı aralarında ifraz ve parçalara ayırmalarının kanunî bir hükmü yoktur.

Isparta imar plânı, 256 adadan ibarettir. Yalnız 100, 101, 128, 131, 132, 135 numaralı çarşının esas kısmını teşkil eden adaların ikinci derecede küçük adalara ayrılması da zaruridir.

İsmet paşa caddesinin şimali garbindeki yirmi ada; metruk mallardan olup mühim kısmı belediyenin tasarrufuna geçmiş olan adalar; istasyon caddesinin şark ve garbindeki adaların mühim bir kısmı arsa ve bahçe halindedir. Belediyemizin mali kudreti müsait oldukça bu boş adaları 3710 sayılı kanunun ikinci ve beşinci maddeleri hükmüne tevfi kan istimlâk etmeli ve muntazam bir surette parsellere ayırıp yavaş yavaş satmalıdır. Bu usul tatbik edilebilse belediye, hem arsa sipekülasyonunun önünü almış ve hem de şehrin imarına ait masrafları karşılamış olur.

Büyük Millet Meclisinin son günler içinde kabul etmiş olduğu «belediye yapı ve yollar kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi» hakkındaki kanun; belediyelerimize yeni birçok vazifeler yüklediği gibi ayrıca geniş salâhiyetler de vermiştir. Bu kanuna göre, belediye meclisi, imar plânını önüne alarak; her sokakta yapılacak binanın cinsini, kat adedini, kat irtifakını, asgari cephe genişliğini, âzami derinliğini, inşaat tarzlarını, arsaların genişliğini kararlaştırılması icabeder. Belediyenin bu kararları vilâyetin tasvibine ve Nafia Vekaletinin de tasdikine arz edilmesi lâzımdır. Hülâsa; şehir halkındır. Belediye halka rehberlik eder. Şehir halkının, gayret, himmet, arzu ve şevki olmadıkça bu husustaki kanun, nizam ve kaidelere riayette âzami bir itina gösterilmedikçe o şehri imar ve tanzim mümkün olamaz. Ispartalılar, memleketlerini aşırı bir şekilde severler. Bu sevgilerini henüz tatbika başlanmış olan imar plânının bir an evvel tahakkukunda da göstereceklerine; çok yakın bir zamanda yeni binaları, sokakları, bahçeleri, kütüphaneleri, sinemaları ile güzel, mâmur, temiz bir Isparta göreceğimize kat'iyen eminim.

— BİTTİ —

Romalılar devrinde Uluborlu sikkeleri

Hikmet Turhan Dağlıoğlu

Meskûkat, tarihin en önemli ve aydınlatıcı bir koludur. İlim dilinde (Numismatique) denilen bu kol, bugün başlıbaşına bir ilim ve ihtisas işi olmuştur. Bütün ömrünü bu işe bağlamış olan Uzmanlar tarih ve medeniyete değerli hizmetlerde bulunmuşlar, sırası geldikçe adlarını saygiyle andırmışlardır.

Eski medeniyetlerin gizli veya karanlık kalmış birçok noktalarını bugün ancak o çağlara ait sikkelerle çözebilmekteyiz. Yad illerin bilginleri zaman zaman yurdumuzda dolaşarak eski çağların medeniyet eserlerini ortaya çıkarıp incelemişler ve bir kısım arkeolojik eserlerle sikkeleri alıp kendi memleketlerine götürmüşlerdir. Avrupa ve Amerikanın belli başlı büyük müzelerinde çoğunluğu yurdumuzun toprak altından çıkmış zengin sikke koleksiyonları bulunmaktadır.

Londra'daki British museum'de Lycia, Pamphylia ve Pisidia'ya ait hayli değerli parçalar vardır. 1897 yılında George Avrancis Hill bunları (Greek Coins of Lycia, Pamphylia and Pisidia) yani (Likiya - Pamfiliya ve Pizidiya'ya ait Yunan sikkeleri adı altında yayınlamıştır. Biz bu eserden Pizidiya'daki kasabalarda bulunmuş olan sikkeleri birer birer neşredeceğiz. Agalasun - Sagalassus bundan önce Un'de (*) neşredilmiştir. Bu sayıda Uluborlu - Apollonia'ya ait sikkeler hakkında yayında bulunacağız.

Apollonia Mordiacum imperatorluk zamanları «Karakalla» devri (1)

No 1 — Yüzü: Yunanca.

Alescaetie Apollonia ton.

«Alescaetie» başı, sağa dönük ve arslan postu giyinmiş.

Arkası, (Hippophoros - Nehir tanrısı). Sola yaslanmış. Bacaklarını ve sol kolunu örten himatyon.

Arkasında:

Lukion Apolloniaton.

Serapis? Himatyon giymiş ve tahta oturmuş, sola dönmüş sol elini asaya, sağ elini (İsis) e dayamış? İsis karşısında durmuş, sağ elini kaldırmış Sistrum (bir nevi çalgı) tutuyor. Sol eli sarkmış Situla tutuyor.

Arkasında Harpokrates. Sağ elini dudaklarına koymuş, sol elinde bereket boynuzu tutuyor. Boyu 1,2.

Imperator Geta devri (2)

Yüzü: Geta büstü. Sağa dönmüş.

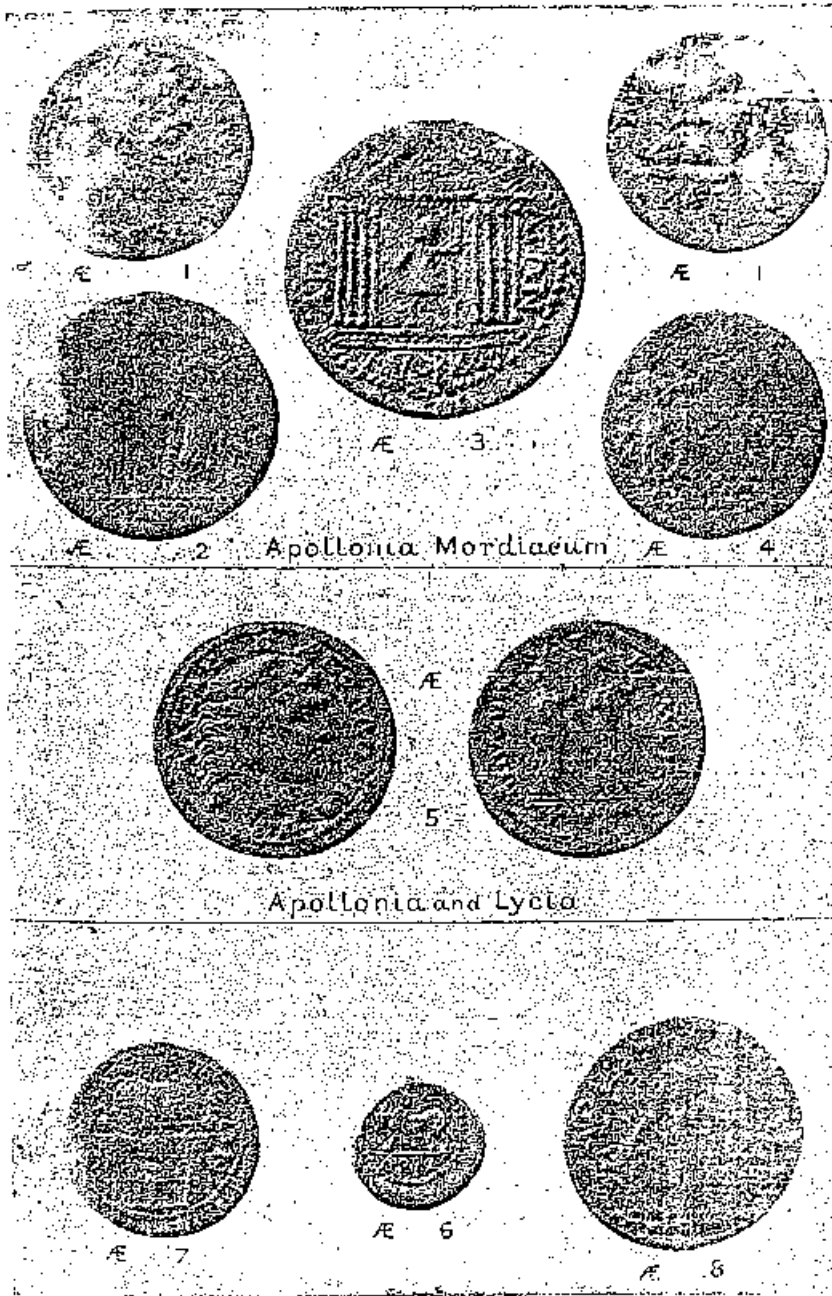
(*) Bu sikkeler Un'un 22, 23, 24 üncü sayısındadır.

(1) Karakalla, milâddan sonra 211 tarihlerinde babası (Septimius Severus) un ölümü üzerine imperator olmuştur. Asıl adı (Avrelyus Antoninus) dur. Küçük kardeşi (Keta) yı öldürerek imperator olmuştur. Roma ahalisine (Karakallı) denilen bir nevi başlıklı elbise dağıttığı için kendisine (Karakalla) unvanı verilmişti. Kısa boylu, çirkin, sevimsiz bir adamdı. Karakalla en ziyade askerleri memnun etmeğe çalışırdı. Cermenlerle harbetmiş, Anadolu'ya sefer yapmıştır. Part seferi esnasında hassa komutanı (Makrinus) tarafından öldürülmüştür. Annesi (Juriya Domina) Suriyeli idi.

Karakalla'nın heykeli Napoli müzesindedir. (2) Geta, Septimius Severus'un oğlu Karakalla'nın küçük kardeşidir.

sağda Telesphoros ve Hygieia. Asclépius, önden görünür, başı sola dönmüş, omuzunu çıplak bırakan bir himatyon sol koluna sarılmış, sağ elini yılanla bir asaya dayamış. Solda Hygieia sağa dönmüş, sağ elinde tuttuğu yılan sol elindeki (Patera - bir nevi kap) tan beslenip, içiyor. İkisinin arasında arasında Telesphoros'un başında bir başlık vardır, önden görünür.

cia sağa dönmüş, sağ elinde tuttuğu yılan sol elindeki (Patera - bir nevi kap) tan beslenip, içiyor. İkisinin arasında arasında Telesphoros'un başında bir başlık vardır, önden görünür.

ULUBORLU PARALARI

LEVHA: XXXII - 2.

Sikkenin boyu: 1,35.

No. 15

Karakalla devri

Yüzü Yunanca. (Antouei) Karakalla büstü. Sağa dönmüş. Başı defneli. Paladamentum ile zırh giymiş (bir nevi manto) giymiş. Sağ elinde bir kama.

sol elinde (Gornu kopye - Bereket boynuzu) tutuyor. Ve içinden su akan başaşağı bir küpe (Urna) yaslanmış... Boyu: 1,2.

LEVHA: 33/1. (a)
No. 2

Imperator
Septimus Severus devri (3)

Yüzü: Yunanca yazı.

Septimus Severus'un büstü. Sağa dönmüş, başı defneli. Pallamentom ve zırh giymiş

Arkası: Apollonyaton, Lufrako - Asc-lépios.

Esculape kelimesinin yunancaşı Te-babet tanrısı olup Apollon'un oğludur. arkası, Apollaniatumlu (Ticbe) Kalathos. uzun hiton ve Peplos giymiş, Ayakta duruyor. Soluna dönmüş, sol elinde Korne Kopye - Bereket boynuzu, sağ elinde dümen tutuyor. Boyu: 1,05

No. 3

Gallienus

Yüzü: Yunanca Gallien. Gallien'in büstü sağa dönmüş, beş defneli, Palodamentom ve zırh giymiş.

Arkası: Apollaniaton.

Sekiz sütunlu bir mabet içinde im-perator. Sola doğru yürüyor. Askeri elbiseli, sol elinde asa veya mızrak var. Boyu 1,65.

No. 9

Likiyalılarla ittifak meskûkâtı
Karakalla devri

Yüzü: Karakallanın büstü. Arkası: Apolliaton.

K. A. İ. Lukion
Omonoia.

İki kadın şekli. Apollonia ve Likiya-Lycia karşı karşıya durmuş (No. 5 e bakınız) sağ elleriyle birbirlerini tutmuşlar, şol ellerinde asa tutuyorlar. Kalathos (bir nevi başlık) giymişler.

* * *

Romalılar devrinde adı Apollonia olan Uluborlu milâddan sonra iki ve üçüncü asırlarda parlak bir devir yaşamıştır.

Uluborlu'nun adı bir hiristiyan azizin adına izafetle Bizanslılar devrinde Apollonia Zosimus olmuştur. (4) Büyük bir ihtimalle bu aziz-imperator Trajan yanında yâni milâddan sonra 100 yıllarında yaşamıştır.

(1) Bu izahatı daha iyi anlayabilmek için Ün'ün 22, 23, 24. üncü sayısındaki meskûât tablolarına bakılması rica olunur.

(3) Necon'un ölümünden sonra Tuna ordusunun yardımıyla imparator olmuştur. Milâddan 211 yıl sonra ölmüştür. Kendisi Afrikalı idi. Anadolu rakibi olan Pegeniyus'a karşı savaşlarda bulunmuş ve muzaffer olmuştur. Fevkalâde çalışkan bir adamdı. Severus Seneloda hiç huzetmezdi. Severus ölüm döşeginde iki oğluna "çocuklarım, askerleri zenginleştirmeye b kın, b şkaş ye önem vermeyin," diye vasiyette bulunmuştur. Kapitol müzesinde heykeli vardır.

(4) Historical Geography. Asia Minor.

w. Ramsay. S. 202 ff.
" S. 300

ÖNTARİHTE İSPARTA OVASI KÜLTÜRÜ

ve yeni buluntuları

Dr. TAHSİN ÖZGÜÇ
Arkeoloji Asistanı

— II —

Truva'da yeni ve sistemli Amerikan kazılarında buluntu yeri ve katı iyice bilinen ve yukardaki örneklere bağlanan çift kulplu bir vazó daha bulunmuştur (20). Bütün bu vazolar elimizdeki iki örneğin aynı değildir. Fakat ana biçimlerine bakılırsa, birbirlerine akraba ve çok yakın oldukları açıkça görülür. Buna göre Truva - Yortan - Bozhüyük - Atabey çift kulplu vazolarının esaslı bir ayrışmaları yoktur. Bizce Atabey vazoları, Batı Anadolu örneklerine göre, Isparta ovasında yapılan yerli örneklerdir.

Göndürle, Atabey ve buluntu yerleri bilinmeyen testi ve vazolarımızın benzerlerini gördükten sonra, kronolojilerine geçebiliriz: bunun için elimizde iki anahtar vardır; birincisi, -yukarda söylendiği gibi- testilerimizin önemli bir kısmı Kusura'nın B yâni, ikinci kültür katı kalıntılarıyla, Ahlatlıbel, Senirce ve Isparta ovası buluntularına hem teknik ve biçim, hem de süs bakımından benzediği, ikincisi de, iki kulplu Atabey vazoları ile, buluntu yerleri bilinmeyen gri-siyah renkli ve çarkta yapılmış kırık çanağın varlığıdır.

Önce testilerimizin Kusura'nın en son yerleşme katı «C» Eti belgelerini veren ve Boğazköy kalıntılarına göre tarihlenebilen bir çağa düşmektedir (21). Dr. Bittel, C yerleşmesindeki büyük kapı tahkimatını tarihlendirmeğe çalışmamışsa da (22), bu kat içindeki Ç. çömlek buluntularının eski Eti devrine aidiyetini yâni, 20. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar inebildiklerini isabetle belirtmiştir (23). Bu bilgiye göre Kusuranın

B katı, aşağı yukarı M. Ö. 2000 yıllarına kadar inmektedir. Buna göre B ve çağdaşı Ahlatlıbel ile Senircenin de zamanını kestirmek kolaylaşmıştır. K. Bittel Isparta ovası buluntularını -haklı olarak- Kusura'ya göre tarihlendirmiş ve bunların M. Ö. üçüncü binin ikinci yarısında yapıldığı hakikate en yakın bir ihtimal olarak kabul etmiştir (24).

Biz de çift kulplu Atabey vazoları ile, çarkta yapılmış kırık çanağı bir yana bırakırsak, bütün Göndürle ve buluntu yerleri bilinmeyen Isparta ovası

(20) AJA 39 [1935] s. 556 Şek. 7.

(21) AA 54 [1939] s. 120.

(22) AA 56 [1941] s. 269 - 270.

(23) AA 54 [1939] s. 120 Kusura bu özellikli ile Aligar'a benzemekte, yâni onun gibi Eski Eti Çağının önemli bir merkezi olmaktadır. [Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi II, 1 [Cümhuriyet sayısı] s. 77. Biz Ahlatlıbel'in de Eski Eti Çağında bir rolü olduğunu düşünüyoruz; yalnız, Eti çanak çömleğinin azlığı ve diğer kalıntıların yoksluğu, şimdilik kesin sonuçlar çıkarmamıza engeldir. Hattâ bu Bakır Çağı çato-sundaki kaleyi de -sandık tipindeki bölmelerine göre- Eti kalesinin bir prototipi gibi kabul etmek istiyoruz [TTAED II 1934]. Ahlatlıbel için ileri sürdüğümüz bu görüşü, sistemli ve verimli Karaoğlan kazılarında meydana çıkarılan Eski Eti Çağ kalıntıları da teyit etmektedir. Bize, Karaoğlandaki Bakır çağı ile Eski Eti çağı kültürünün birbirine geçişi, Anadolu'daki bütün Eti merkezlerinden daha aydındır. Yakından görmek şerefine eriştiğim ana kültür katları, tâli seviyeleri ve buluntu yerleri ile, sayın hocamın bana verdiği bilgi, Karaoğlanın Eski Eti çağında büyük bir kültür merkezi olduğudur. Karaoğlanın Bakır Çağında başlayan şehir sistemi, Eski ve Yeni Eti çağında hakiki anlam ve değerini kazanmıştır [AA 1939 1-2 s. 221 Şek. 8].

(24) K. Bittel, Kleinasiatiscche Studien [Istanbul 1942 s. 185 - 186].

testilerinin M. Ö. üçüncü binin içinde yapıldığını kabul ediyoruz. Bu kalıntılar, Kusura'nın B yerleşme katı ve Ahlatlıbel'de bulunanlarla çağdaş olup, M. Ö. üçüncü binin yarısına kadar yükselmektedir. Teknik, biçim ve süs birliği ile, Kusura'nın Isparta ovasına yakınlığı ve aynı ovanın Ahlatlıbel'e girişebilecek tabii bir durumda bulunması bunu teyit eder. Çarkta yapıldığı bildirilen kırık çanakla, çift kulplu vazolar biraz daha muahhar olabilir. Çünkü Yortan mezarlığında bulunan çift kulplu vazo-tekniği ve biçim bakımından- aynı mezarlığın diğer Ç. çömlek buluntularının çağına nazaran daha sonraki bir safhaya aittir (25). Ayrıca bu tipe giren Truva vazolarının çarkta yapılmış olması ve Blegen'in bulduğu yeni vazonun da takriben ikinci Truva'nın son safhasına girmesi (26) görüşümüzü kuvvetlendirmektedir. Buna göre çift kulplu vazolarımız da M. Ö. takriben 2000 yıllarından daha eski değildir.

Konumuzun adı «Öntarihte Isparta Ovası Kültürü» idi. Acaba bu çağda Isparta ovasının kendini karakterlendiren bir kültürü var mıydı? Bu ovoidan getirilen malzeme gittikçe artmaktadır. Sandıklı ile Isparta ve Dinar ile Eğridir gölü arasındaki bölge dağlıktır. Yalnız bu dağların arasında yer yer küçük ovalar da vardır. Senirce gibi kazısı çok kısa süren ve bir tesadüfün eseri olan istasyon bir tarafa bırakılırsa, Isparta ovasında bugüne kadar sistemli kazı ve araştırmalar yapılmamıştır.

Çıkış noktamız, Isparta ovası ve onun adlandırdığı Senirce'nin Kusura'ya yani, Afyon ve Sandıklı ovalarında kurulan kültürün büyük merkezine veya protohistorik yerleşmeleri bol iki ovaya yakınlığı olacaktır. Kusura'nın ikinci yerleşme katı (B) -Miss Lamb'in de dediği gibi- birincisinden başlayan tedrici bir intikal veya tekâmülün eseridir (27). İkisi arasında bir kesilme veya yeni göçleri işaretleyen hiç bir belge yoktur. Miss Lamb -gayet haklı olarak- Kusura'nın B kültürünün Yor-

tan, Truva ve Termi ile mukayese etmiş, benzerlik ve ayrışmaları başarı ile belirttikten sonra, bu kültürün daha ziyade bir batı Anadolu kültürü olduğunu, fakat orta Anadolunun eski kültür merkezleri ile ve hele Ahlatlıbel, I. Alishan, Alacahöyük, Kültepe ve Hasahöyük gibi önemli buluntu yerlerindeki çanak çömleğin teknik, renk ve kulplu biçimlerine benzeyen belgelerin varlığını ve ayrıca da Kusura'nın mahallî özelliğini belirtmiştir (28). Bu görüşü daha ziyade genişleten Demirci-Höyük hafirleri, kuzey batı Frikya'ya yani, Demirci-Höyük ve Bozhöyük'e kadar uzatmak suretiyle, (29) dört taraftan gelen etkilerin bu bölgede karıştığı gerçeği açığa vurulmuştur. Sandıklı'nın 13 Km. güneyinde kalan bir istasyon için ileri sürülen bu gerekçelerin, Isparta ovası kültürü için de büyük bir değeri vardır. Senirce-Isparta Halkevi ve Berlin Müzesi'nin zengin koleksiyonundaki buluntuların Truva, Yortan -Bozhöyük kültürlerindeki çanak çömlek biçimleri ile ilgisine yukarıda temas ettik. Ayrıca, kuzey doğu ve doğuda Ahlatlıbel, Alacahöyük (30) ve

(25) Ofo XII s. 14.

(26) AJA 39 [1935] s. 556 Şek. 7.

(27) Archaeologia 86 [1937] s. 4-5.

(28) Archaeologia 86 [1937] s. 21-23 ve 87 [1938] s. 236 - 237.

(29) K. Bittel, und H. Otto, Demirci - Höyük [Berlin 1939] s. 29.

(30) Remzi O. Arık, Alacahöyük hafriyatı Raporu [1935] s. CCXXXV RM mezarında bulunan bu medeni ibrikle, BM mezarının maruf altın testisi ve hele üstündeki süsleri (CLXXI), ayrıca MA daki süslü kap da bu guruba aittir. La Turqui Kemaliste, No. 15 [1939-40] s. 25 dikkat edilirse, Alacahöyüğün zengin mezarlarında çıkarılan ibriklerin biçim ve süs bakımından, Isparta ovası testilerini andırdığı görülür [Kleinasiatische Studien s. 186]. Herde yapacağım bir araştırmada Alacahöyükteki ibriklerle Eski Çağın bol ve mükemmel gaga ağızlı testilerinin menşesi meselesini yeniden ele alacağım. dan, burada onlar üstünde durmıyorum.

Sızma'nın (31) bu örneklerle benzeyen buluntular verdiğini de unutmamalıyız. Zikzak süs motifli Ahlatlıbel - Ahlatlıbel, Etiyokuşa ve Sızma - Sızma'da çok boldur. Bundan başka Isparta ovasındaki süs örneklerinin Yortan ve Termi'de başka teknikle yapıldığını görmek kolaydır. Ayrıca Isparta ovasında çok sevildiği anlaşılan geriye eğik testi boyunlarını Bozhöyük (32), Truva (33) ve batı Anadolu-Isparta ovası örneklerini andıran Gözlü-Kule testisinde de (34) buluyoruz. Yalnız eğri boyunlu testilerin biçimleri birbirinden farklıdır. Aralarındaki benzerlik teknik ve biçimlerinde değil, boyunlarının geriye doğru eğri olmasındadır. Biçimleri ayrı, fakat boyun dipleri süslü testiler Truva'da da vardır (35).

Söylediklerimizi kısaltacak olursak: Kusura'da, yâni Sandıklı ve kültürü ona bağlı bulunan Afyon ovasında olduğu gibi, Isparta ovası veyahut kuzey Pisidyâ'da da -Öntarihte- devamlı yerleşme yerleri ve zengin bir kültür vardır. Bu kültür, içinde doğduğu coğrafya ve tabiat şartları sonucu olarak, her yöne yâni, kuzey, kuzey doğu, batı ve kuzey batı ile kültür münasebetlerine girmiş ve bu münasebetin tesirleri kendisini çanak çömlekte de göstermiştir. Yalnız unutulmaması gereken en önemli nokta, Isparta ovasının kendi tabiatına mahsus kültürünün yerli özelliğini daima sakladığıdır. Çeşitli motifler gösteren yivli, oluklu, çizgili süs örnekleri, orta batı Anadolu'da da vardır; fakat, hiç bir zaman Isparta ovasındakilerden daha bol ve daha çeşitli olmamıştır. Yukarda gördüğümüz süs örnekleri, Isparta ovasının özelliği olduğu gibi emzikli - süzgeçli testi de buraya hasır.

Gaga ağızlı testiler Termi - Truva - Yortan kültürlerinin öz malıdır; fakat Isparta ovasının bu türlü testileri yerli kahlba, yerli sanatkârın zevkine uymuş ve batı Anadolu örneklerinden ayrılmıştır. Bu suretle Isparta ovasına has ve bilhassa zikzak motifleri ile süslen-

miş gaga ağızlı testiler doğmuştur.

İki kulplu vazolarda batı Anadolu'nun tesiri görülür. Yalnız, Bozhöyük - Demircihöyük - Kusura kültürleri gibi, Sancıce'nin de daha geniş anlamı ile Isparta ovası kültürünün de orta Anadolu'ya nazaran, daha çok batı Anadolu kültürlerine bağlı kaldığı anlaşıyor. Buna göre, Isparta ovasının Öntarihteki kültürü büyük Batı Anadolu kültürünün daha fazla etkisi altında kalmış mahalli bir kültürdür. Bu kültür Afyon'u da içine alan ovadan başlayarak Sandıklı - Hoyran - Dinar ve Isparta ovasına kadar tâli özellikler gösteren dallara ayrılabilir; bu dalların doğmasına sebep de, küçük ve büyük ölçüdeki ovaları yükseklikleri takriben 2800 ile 600 - 800 metre arasında değişen dağ ve dağ silsilelerinin ayırmış olmasıdır. Düz ve geniş ovalarda kurulan kültürler daima daha yeknasak olurken, birbirinden büyük - küçük boy dağlarla, göl ve büyük sularla ayrılan ve daha küçük ovalarda doğan kültürler de birbirlerinden daha farklı görünüyor ve ana prensiplerindeki birlik yanında tâli ayrılıklar da önemli bir yer tutmaga başlıyor.

Isparta ovası kültürünü iyice anlıyabilmek için coğrafyasına ve tabii yollarına bakalım: En önemli hattın Aydın - Denizli - Eğridir istikametini takip ettiğini görüyoruz. Yalnız bu düz hattın dağlık olduğu da unutulmamalıdır. Bunun için Isparta ovasının büyük Menderes ovasına kurulan protohistorik

(31) Th. Bossert. Altanatolien [Berlin 1942] No. 115. Birinci Alişar ve Ahlatlıbel gibi Orta Anadolu kültürlerinin etkisi altında bulunan Sızma'nın Isparta ovasından getirilen çanak çömlek üstündeki süsleri kullanması, hattâ bazı testi biçimleri arasında benzerliklerin bulunması bizi şaşırtmamalıdır. Bunun anlamı Batı Anadolu kültürlerinin takriben tuz stepine kadar yayıldığı düşünülürse daha iyi anlaşılır.

(32) Ath. Mitteilungen 24 [1899] Lev. 11,4.

(33) H. Schmidt, Trojanischer Altertümer [Berlin 1092] No. 636.

(34) AJA XLIV [1940] s. 74 Şek. 24.

(35) H. Schmidt aynı eser No. 1516 - 17.

MEHMED PAŞA

Neşet Köseoglu

Isparta'nın hicrî onbirinci asırda yaşamış iki Mehmed paşası vardır ki bunlardan biri Katircioğlu Mehmed paşa diğeri de Vanlı Mehmed paşa'dır. (1)

Bunların her ikisi de Girid seferinde bulunmuşlar Kandiye muhasarasına iş-tirâk etmişlerdir.

Evliya Çelebi bu sırada Girid ada-sını geziyordu, o da bu muhasarada bulunmuştu. Bu iki paşanın ne suretle harbettğini ve nasıl şehid olduklarını anlatmamaktadır.

«(1079-1668) de Kandiye'de Yüksek ve Yarımca tabyalarından çıkan düşman ile cenk edildiği zaman Katircioğlu Mehmed paşa 300 yiğit ile, Vanlı Mehmed paşa ise 500 askeriyle, Kurban bayramının üçüncü günü rütbei şehadete erdiler.» (2)

Vanlı Mehmed paşa hakkında bu

tarihi malûmatı kaydettikten sonra Isparta'da bulunduğum sırada mahkeme sicillerini araştırırken Mehmed paşa ve oğlu Ali'ye dair rasladığım üç vesikayı, Isparta tarihi için faydası olur ümidiyle bu yazımıza eklemeyeği lüzumlu buldum.

BİRİNCİ VESİKA

Vanlı Mehmed paşa'nın yedinde olan suret-i-Berat-ı-Âlişandır.

Vanlı Mehmed paşa oğlu orta boylu, elâ gözlü, çatık kaşlı rafi-i-refi-üş-şanı hakani, kudet-ül-emasil velakran Ali zide-kadrühu ordu-yu-hümayunuma gelüp bundan akdem yararlığı arzolundukta iptidadan 20.000 akça ziametle ve beş defa 5000 akça ile evamir-i-şerifem verilip ve Köstendil ve Üsküb sancaklarında . . .

(1) Bugün Isparta'da sülâlesi yaşamaktadır.

(2) Evliya Çelebi seyahatnamesi C. 4, sahife 426.

kültürlerden az etki alacağı düşünülebilir. Ayrıca batı Torosların Finike ve Kaş sahillerinde Ispartaya doğru yükselmesi, Isparta ovasını Antalya ovasına açmış, fakat Finike körfezine kapamıştır; bunun etkisi kültürde de görülecektir.

Gelecekte, Öntarihte Antalya ovası kültürünün orta Anadolu kültüründen az tesir aldığı isbat edilirse, bunun sebebini Isparta'ya doğru yükselen dağların buradan tekrar güney doğu istikametini takip ederek Anamur'a doğru inmesi ve Orta Anadolu'yu kapamasında aramalıdır. Yalnız Aksu ovası uzun ve geniştir; ayrıca bu nehir vadisinin Isparta'ya kadar uzaması, kuzey-güney münasebetini en eski çağlardanberi kolaylaştırabilecek bir duruma sok-

muştur. Bundan sonra Isparta - Dinar - Sandıklı ve Afyon ovası vasıtasıyla, daha kuzeyde kalan kültür bölgeleri ile münasebete girebileceği kolayca anlaşılır. Aradaki arazinin oldukça dağlık bulunmasına rağmen, Isparta ovasının Eğridir ve Beyşehir gölü üstünden Konya ovasıyla kültür münasebetine gireceği de pek tabiidir. Bu tabii duruma göre, Isparta ovasının Biga yarımadası ve Çanakkale boğaziyle kuzey batı Friky'a ve orta Anadolu'da yerli bulunan kültürlerle münasebetini devam ettiren ana hattın Isparta - Dinar - Sandıklı istikametinde uzandığını bir defa daha anmalıyız. Bununla, Arkeolojik belgelerinin verdiği sonuçları, tabii yolların akış istikametlerinin de teyit ettiğini görüyoruz.

ve gayride 46493 tezkere ile mütesarrıf olduğu ziametin Flamid sancağında, Isparta nahiyesinde nefis-i-Isparta ve gayriden 39499 akça ziamete mütesarrıf olup, nişan nişan-ı-hümayunum verilen dergâh-ı-muallâm çavuşlarından Ahmed çavuş birbirlerine münasib olmakla hüsn-ü-rızalarıyla berat ve temessükâtın verüb rızaları ile mübadele etmeleriyle berveçh-i-mübadele verilme babında inayet rica atıneğin sancağında sakin ve alaybeyi bayrağı altında sefere erişmek şartıyla tevcih olunmak için sene semanine ve elf cemaziy-ül-âhîrinin yedinci gününden emr-i-şerifim verildikten sonra tezkeresi verilme emrim olmağın, zikrolunan 39499 akça ziamet mübadele eyleyen Ahmed çavuş tahvilinde iptidadan bedelinde taarruzatıyla berveçh-i-tekmil 45000 olmak üzere Mehmed paşa oğlu mumailayh Ali'ye tevcih olunub verdim ki zikrolunur. Mumailayh sübaşı bilib umurunda müracaat eyleye, olbabda hiçbir ferd mâni olmıya, şöyle bileler, alâmet-i-şerifeme itimad kılarlar.

Vasale fi gureti Şaban-ül-muazzam
Şahra-yi-kala-i-Kandiye

İKİNCİ VESİKA

Kudret-ül-kuzat, velahkâm maden-ül-fazl-ü-velkelâm mevlâna Isparta kadısı zide fazlûhu, tevki-i-refi-i-hümayun vasıl olacak malûm ola ki müteveffa Vanlı Mehmed paşanın oğlu olup züamadan Kudvet-ül-emasil velakran Ali zide kadrûhu ordu yuhümayunuma arz-ı-hal edüp taht-ı-kazanızda, bilfiil berat-ı-şerife ile mütesarrıf olduğu ziameti karyelerinde nefsi Isparta'nın bad-ı-havası müstakill mumailayhe hâsıl kaydedip âharın alâkası yoğiken âhardan dahlolunduğun bildirip olbabda kanun üzre emr-i-şerifim rica eylediği ecilden buyurdum ki hüküm-ü-şerifimle vardıkta hususu mez-

bure tamam hak ve adil üzre mukayyed ve dergâh-ı-muallâmda ihraç olunmuş mühürlü sahih sureti defter-i-cedid-i-hakani talep edüp göresin mumailayh bad-ı-havaların müstakill hâsıl kaydolanmış ise bad-ı-hava demek cürm-ü-cinayet demektir, cürm-ü-cinayet dahi toprağa fâbidir, ziameti karyelerinde nefis-i-Isparte'nin cerimeye müstehak olalar defter ve hariç reaya tairesinin cürm-ü-cinayet ve sair bad-ı-havası müstakill buna ahz-ü-kabzettirip minbaad Mirliya adamların ve sübaşıların ve sair ehl-iurf tairesinin dahl ve niza ettirmeyüp men ve def eylesesiz, şer-i-şerife ve kanuna ve defter ve emr-i-hümayunum kimesneye iş ettirmeyesiz, kaziyede alâkalı olmıyanları asla dahlettirmeyüp, inad ve muhalefet üzre olanları sim ve resimleri vukuu üzre yazup husus-u-mezbur için tekrar emrim varmalu şöyle bilasin alâmeti şerife itimad kılasın.

Lisene semanine ve elf,
Şahra-i-kale-i-Kandiye

ÜÇÜNCÜ VESİKA

Vezir-i-Azam mektup suretidir.

Şeriatmaab efendi, zide fazlûhu, badesselem inha olunurki,

Müteveffa Vanlı Mehmet paşa'nın oğlu olup züamadan, bais-i-mektup zide kadrûhu arz-ı-hal edip taht-ı-kazanızda berat-ı-şerifle mutasarrıf olduğu ziameti kurasında nefis-i-Isparta'nın bad-ı-havası müstakillien kenduye hâsıl kaydolanmışken ahardan müdahale olunduğun bildirüp kanun üzre emr-i-şerif varid olup mucebince mektup dahi irsal olunmuştur vusulünde gerektirki suret-i-defter-i-cedid-i-hakani mucebince kenduye hâsıl kaydolan bad-ı-havasına minbaad âhardan kimesneyi dahlü

Hüseyin Avni Paşa

Enver ÖZGEN

Ispartanın (Gelendos) köyünde doğan Hüseyin Avni paşa; sadrazamlığı zamanında İstanbulda (Musavver Medeniyet) gazetesinde çıkan hâl tercümesine göre onbeş yaşına kadar köyünde kalmış, sonra İstanbul'a gelerek bir sene mahalle mektebinde okumuş. Harbiye mektebine girerek 1257 senesinde mü-lâzım (teğmen) rütbesile çıkmış ve kurmay tahsili görmüştür. Rivayete bakılırsa medresede de bir sene okumuş ve medreseden Harbiyeye geçmiştir. O tarihte harbiye mektebine rağbet yoktu. Medrese talebeleri hükûmetçe toplatılır, harbiyeye getirilir ve içlerinden askerliğe elverişli olanlar alıkonurdu. Hüseyin Avni paşa da bunlardandır.

tearruz ettirmeyüp emr-i-Âli muccebince mektup ahzûkabzettiresin vesselâm
1080

Vekâlet temessük suretidir.

Bu vesika da daha evvel verilmiş olup deftere diğerlerinden sonra kaydedilmiştir. Bu sebeple biz de en sona ilâve ettik. Bu ayrı bir vesika olmayıp diğerlerine bağlıdır.

Veçh-i-tahrir-i-huruf oldurki,

Berat-ı-padşahi ile mutesarraf olduğumuz Isparta ziametümüzün voyvodalığın iltizam ile serdar Mehmed paşa'ya vermişüzdür. 1080 şavvalinin onbeşinden sene tamamına kadar cüz'i ve külli her ne ise yedinde olan emr-i-şerif muccebince cürüm cineyet zabıt ve rabıt ettirüb taraf-ı ahardan kimesne bir ferd

Mektebin kütüphane işlerine bakan Rifat efendi; Hüseyin Avni efendiyi göstererek (Şu yobazı gördünüz mü? Seraskerliği kurmuş da gelmiş!) demişti.

Aradan uzun seneler geçip de Hüseyin Avni efendi; mareşal ve serasker olunca hâlâ harbiye mektebinde memur bulunan Rifat efendiyi çağırmış, iltifat etmiş ve şöyle demişti:

(Gördün mü?.. Bu yobaz da adam oldu!..)

Ruslarla başlayan Kırım muharebesinde yarbaydı. İlk şöhreti; Rusların Rumelide (Maçin) den ilerliyerek (Silistre) üzerine yürüdükleri zaman fakat düşman kuvvetlerine karşı gösterdiği kahramanlık ile başlar. Bu tarihten

[1]. Anadolu: 14 Şubat 1944

mani ve müdahale eylemiye bakı veddü lisene. Semanin ve elf.

Bu vesikaları tetkik ederken en ziyade nazara çarpan nokta Evliya Çelebi'deki tarih ile vesikalarda bulunan tarihlerdir. Vesikalar ölümünden bir sene sonra gibi görünmektedir. İki tarih arasında altı ay kadar fark vardır.

Yine dikkat edilecek olursa vesikalarda müteveffa Mehmet paşa kaydı vardır. Buna nazaran bu ziametlerinin öldükten sonra oğluna verildiği ve daha sonra Isparta'da bulunan ziametlerle değiştirildiği anlaşılmaktadır.

Isparta'da bulunan mahkeme zabıtlarında bu sülaleye dair vesikalar olacağını ümit etmekteyim. On'da çalışan arkadaşlar bunları neşrederlerse bu ailenin durumu da anlaşılmış olacaktır.

sonra general rütbesiyle (Erzurum) a gelmiş ve Osmanlı kuvvetleri başkumandanı Ömer paşanın kurmay başkanlığı ile (Kırım) a giderek muharebe-ye istirâk etmişti.

Kırım muharebesinin hitamında Osmanlı - Rus hududunun tahdidine memur komisyona riyaset etmiş, avdetinde harbiye mektebine nazır ve genel kurmay başkanı olmuştur. Bu sırada Yunan hududunda yüz gösteren karışıklıklardan dolayı Tsalya Yeni şehrindeki ordunun başkumandanlığını üzerine alarak eşkiyayı tepelemiş ve sadrazam Ali paşa tarafından Girid kumandanlığına gönderilmiştir. Giridde bir buçuk sene kalmış ve iyi bir idare kurmuştu. Girid valiliğinden 1863 senesinde seraskerlikle İstanbula gelmiştir.

Ali paşanın vefatı üzerine sadrazam olan Mahmud Nedim paşanın; ilk işi Hüseyin Avni paşayı seraskerlikten azletmek olmuş ve biraz sonra da memleketi olan Ispartaya sürgün etmiştir.

Hüseyin Avni paşa gibi değerli ve büyük bir askerin sürgüne gönderilmesi orduda çok fena bir tesir bırakmıştı. Maafih Ispartada çok hürmet görmüş ve o zaman Isparta mutasarrıfı olan Hersekli Hafız Rızvan paşa; bir miktar süvari ve jandarma ile tabur kumandanını istikbaline göndermiş idi. Paşaya; Ispartada müteaddid ziyafetler verilmişti. Bazı Ispartalılar; kumar ve tavlanın Hüseyin Avni paşa ile beraber Ispartaya geldiğini söylerler. Paşa; sık sık ava da gider, eğlenirdi. Ispartada en çok görüştüğü (Topal Çelebi) isminde zarif bir adamdı. Hemen her gittiği yere beraberinde götürür, onu kızdırır,

sövdürür ve şakalaşırır.

Hattâ günün birinde Topal Çelebinin yiyeceği kadaif içine müşhul kabilinden bir ilâç koyan Hüseyin Avni paşa; Topal Çelebiyi dört tarafı kapalı bir odaya kapayarak ilâcın tesirini beklemiş, Topal kıvranmağa başlayınca paşa kapu dışarısından gülmeğe, o güldükçe Topal küfürler ve lânetler basmağa başlamış..

Hüseyin Avni paşa; hususi hayatında neşeli, şakacı bir adamdı.

Ispartada onbir ay müddetle sürgün hayatı yaşıyan paşa; Mithat paşa sadrazam olunca affedilmiş, İstanbula gelmiştir. İstanbula gelişi çok parlak olmuş. bütün askeri mektepler talebesi ve üç yüzden fazla kayık ile ahali istikbaline çıkmıştı. Bir müddet sonra seraskerlikle beraber sadrazam olmuştu. Onbeş ay kadar sadrazamlıkta bulunmuş ve 1875 senesinde azledilmiştir. Aydın valiliği bu sırada teklif edilmiş ise de kabul etmemiş, tedayi için Parise ve Londra-ya gitmiştir.

Avrupada büyük hürmete nail olmuş, Fransız cumhurreisi mareşal Mak Mahun tarafından kabul olunmuş ve meşhur Fransız Sen-Siyer askeri mektebini gezerek talebeyi ve öğretmenleri imtihan etmiş, mektebin kumandanını beyenmediğini ve kumandanın topçuluktan anlamadığını söylemişti.

Avrupada iken İstanbula çağırılan Hüseyin Avni paşa avdetinde seraskerliğe getirilmiş ve az zaman sonra Çerkes yüzbaşı Hasan tarafından öldürülmüştür. Bu vaka hakkında o zamanlar İstanbulda çıkan istiklâl gazetesi 7 Haziran 1876 tarihli nüshasında uzun tafsilât vermiş ve (Cinayet) başlığı altında bir başmakale de yazmıştır. Gerek

bu makaleden ve gerek diğer yazılardan anlaşıldığına göre Hüseyin Avni paşanın öldürülmesi şöyle olmuştur:

Mithat paşanın konağında bir gece yükelâ meclîsi vekiller heyeti toplanmıştı. Paşaların ağaları kumar oynuyorlarmış. Abdülâzizin üçüncü karısının kardeşi olan yaver Çerkes yüzbaşı Hasan; Bağdad ordusuna memur edilmiş, gitmek istemiyor. Konağa geliyor ve paşaların toplandığı odanın merdivenini tenha ve muhafızsız buluyor. Derhal içeriye dalıyor. Sağ elinde rüvelver, sol elinde hançer var, (davranma serasfer!.. Davranmayınız.)

Diye bağırarak beraber ateş etmeğe başlıyor. Kurşunlar; Hüseyin Avni paşanın karnına isabet ediyor ve düşüyor.

Hariciye nazırı Raşit paşa ölüyor. Bahriye nazırı Kayserili Ahmet paşa yaralanıyor. Ahmet paşa; ihtiyarlığına rağmen kuvvetli bir adamdır. Çerkes Hasanı kollarından yakalıyor, fakat kurtuluyor. Bu arada nazırlar diğer odalara kaçıyorlar. Hasan paşa karakolundan asker yetiştiriyor. Çerkes Hasan; yaralı ele geçiyor. Müsademedede iki nefer ve sadaran yaveri binbaşı Şükrü bey şehid düşüyor.

Çerkes Hasan yakalandığı zaman; süngü yaraları içinde idi. Asıl mesele; bu faciayı tertip edenleri yakalamaktır. Hasan; bir âletten başka bir şey değildi.

Bu maksatla Hasanın tedavisine çalışıldı. Fakat muvaffakiyet hasıl olamayacağı anlaşıncı asılmasına emir verilmiş ve asılmıştır.

Hüseyin Avni paşanın vefatı; memleket için zayıftandı.

Cesur, malûmatlı, hamiyetli ve vatanperver bir kumandandı. Orduyu tensik etmiş ve yeniden silâhlendirmişti. Abdülâzizi hiç sevmezdi. Onu Süleyman paşa ile birlikte saltanattan indirmeğe muvaffak olanlardandır. Paşanın bir gün şöyle söylediği rivayet olunur:

(Allah bana fırsat verirse bu devleti kurtarırım.).

Memlekete daha büyük hizmetler edeceği bir yaşta ölümü; çok teessüre değer. Öldürülmesinin hakiki sebebi Çerkes Hasanın garaz bağlamasından mıdır, saraydan mıdır, yoksa o zaman Rus sefiri olan Türk düşmanı general İfnaüfin teşviki ile midir; pek katî olarak tesbit edilmemiş gibidir. Bu bapta bazı mütalealar ileri sürülmüştür. Rus elçisinin sarayda kadınlar arasında çok tarafları olduğu ve Çerkes Hasanın sarayla sıkı münasebeti bulunması ve Abdülâzizin intikamını almak istedikleri söylenmiş ve eğer Hüseyin Avni paşa sağ olsaydı bir müddet sonra başlıyan 1876 - 1877 Osmanlı - Rus muharebesinin neticeleri başka türlü olacağını iddia edenler görülmüştür.

Hamid sancağı köylerine ait bir vesika

Dr. Neşet Çağatay

Bir milletin tarihi tekâmülünü ve bünyesini tetkikte, Toponimik vesikaların büyük mikyasta yer aldığı inkâr edilemeyen bir hakikattir.

Böl ve esaslı malzeme ile yapılmış ilmi bir tetkik bir çok meseleler ortaya koyabilir, ve bir çok meseleleri halledebilir. Hususiyle çok ârizalı olmakla beraber coğrafi vaziyeti dolayısıyla büyük tarihi hadiseler sahne olmuş ve bir çok insan dalgalarını hazmetmiş bulunan memleketimizde bu vaziyet husbütün ayrı bir ehemmiyet arzeder; çünkü timar askerî-idarî sisteminin bilhassa son bozulma devrinin bir zaruretî icabı olarak memleket, ufak arazi parçalarından mürekkep köy gruplarına ayrılmış, bunlar, bu hususa dair ilerde neşredeceğimiz bir tetkikte izah edileceği üzere zaman zaman toplulaşmış ve yeni yeni şekiller iktisap etmiştir.

Muhtelif zamanlarda Anadolu'ya gelmiş olan göçebe Türk gruplarının ilk birleşme yerlerini gösteren bu köylerin, gene bu grupların kendi adlarıyla isimlendirdikleri mezraa, dağ, gedik, çay ilâh... Gibi coğrafi yerlerin tesbiti bu bakımdan, birinci derecede gözönünde tutulacak bir iş ve bize zengin materyal temin edecek bir ameliyedir.

Bugün bu köylerin bir çoğu ortada yoktur. Muhtelif sebep ve âmillerle birer ören haline gelmişlerdir. Meselâ buraya koyduğum vesikada muhtelif münasebetlerle adı geçen beş köyden üçü harap olmuş ve yeri yurdu belirsiz bir halde olup ikisi mevcut ve mâmurdur. İlerde muhtelif vesilelerle neşredeceğimiz bu çeşit vesikalarda bu vazî-

yet daha bariz olarak görülecektir. (1)

Bu, yalnız ismi kalmış olan harabelerin eski vaziyetleri hakkında halk rivayetlerinden malûmat elde etmeğe çalışırsak büyük hatalara düşebiliriz ve hakikatten uzak vaziyetle karşılaşabiliriz. Çünkü bunların mazisi ve akibeti hakkındaki rivayet ve malûmat tahrif edilebilecek hakikatten uzaklaşmış efsanevî bir mahiyet almıştır. Meselâ buraya koyduğum vesikada adı geçen Yenice köyünün kuruluşu hakkındaki malûmat böyle bir efsaneyi ihtiva etmekle beraber zamanı hakkında da yanlışlık vardır. Bu köyün kuruluşu rivayetlere göre 150 - 200 sene evvele aittir. Halbuki 431 sene evvele ait bir vesikada bu köy hakkında iktisadî, içtimâî vaziyetine dair esaslı malûmat bulunduğuna göre bu tarihten de daha epi evvel kurulmuş olduğu muhakkaktır. Akdağ köyü 1523 tahririnde ve 1631 tahririnde yoktur. Vesikada hicri 1116 milâdî 1705 tarihli olan, burada neşrettiğimiz vesikada teşekkül ettiği görülmektedir ki bundan bu köyün milâdî 1630 senesi ile 1705 senesi arasında kurulduğu meydana çıkmaktadır. Yahut da o civarlarda mevcut köylerden bir veva birkaçının burayı daha müsait bularak gelip yerleşmiş olmaları da muhtemel-

(1) Ön mecmuasının daha evvelki sayılarında "XVI. inci asır sonlarında Isparta'nın iktisadî ve içtimâî bünyesi" başlığı altında neşrettiğimiz köy isimleriyle 1/800.000 mikyaskta Türkiye haritasının bu mıntakasına ait köy isimleri karşılaştırılmak suretiyle de eskiden mevcut olup bugün meydana çıkmayan köyleri sıhhatle tesbit etmek mümkündür. Dahiliye Vekâletinin neşrettiği "Köylerimiz", adlı kitaptan da bu hususta istifade edilebilir.

dir.-

İşte bu sebeplerle bu materyalleri mümkün olduğu kadar emin ve sarıh kaynaklardan hazırlamak ve bunlara istinat ettirmek, sağlam temellerden hareket etmek bakımından zaruridir.

VESİKANIN TAHLİLİ:

Vesika hicri 23 şevval 1116 (milâdi 8/Şubat/1705) tarihine ait olmakla beraber yazılış tarihinden 93 sene evvel yâni hicri 1023 milâdi 1614 tarihine kadar malûmatı ihtiva etmektedir. Muhtelif münasebetlerle Yenice, Afşar, Maziye, Ilgın, Kuyucak isimli beş köy ve Bigadiç çayı adlı bir akar su mevzubahs edilmektedir.

Vesikanın muhteviyatı bakımından birkaç nokta calibi dikkat görülmektedir:

Birinci nokta: iki köy arasında hâdis olan ve idarî sayılması icabeden bir hâdis de timar sahibinin ve kadının vaziyete hâkim olamaması, ellerinde kadı hücceti olduğu halde, köylünün büyük bir külfeti ihtiyar ederek (soğuk kış aylarında 18/Şubatta gitmişlerdir) sair köylerden de şahit bulmak suretiyle kalabalık bir kütle halinde sancak kadısına gitmeleridir. Bu, timar sahiplerinin nüfuzunun kırılmış olması, ihtimal bir müddet evvel 4 üncü Murad'ın reaya lehine ve timar sahiplerinin zulmünü kırmak maksadiyle neşrettiği adâlet fermanının tesiriyl olabilir.

İkinci nokta: su baskını vesaire gibi umumî bir felâket karşısında büyük bir köyün yardımına koşan hiç bir makam ve teşekkülün bulunmayışı, köylerin kendi başlarının çaresine kendileri bakmak mecburiyetinde bırakmıştır. Bu sebepledir ki vesikada görüldüğü üzere böyle bir vaziyette komşu bir köyün

yardıma iltica etmiş, onunla anlaşmağa çalışmıştır. Şüphesiz teessüsündeki gaye, yurtdan askerî ve idarî bakımdan yakından kontrolü ve halkla yakından teması temin etmek olan timar sisteminin bozulmasından ve sahibi arz, sipahi, toprak sahibi, süvari ilâh... İsimlerle anılan timar sahiplerinin zalim bir gıflık sahibi haline gelmesinden sonra sahibiarzla reaya arasındaki ilk samimi rabitaların bozulmasıyla yer yer beliren aksülameller ve sipahinin bedalsiz olarak kaydıhayat şartıyla köyü iltizam eden bir âşarcı haline gelmesi sebebiyle köyler himayesiz ve idaresiz bir vaziyette kalmıştır. Esasen timarlar defterdar Sarı Mehmed paşanın tasvir ettiği gibi para ile alınır satılır ve na-ehil kimselere hattâ azadsız kölelere bile verilir bir meta haline geldiğinden idarede ilk benimser zihniyet ortadan kalkmıştır. (2)

Vesikada görülen (Timar sahibi marifetiyle) ibaresi de bunların bir otoritesini değil kanunnamenin kendilerine bahşettiği muayyen miktar resim alma hakkını ifade etmektedir.

Bu vesikaya vesair bazı tamamlayıcı kaynaklara göre vesikada geçen yerlerin bugünkü vaziyetleri:

1 — YENİCE: 1:800.000 mikyash

(2) " Alaybeyiler, bazı kuluç timarları çürüktür deyü biriktirip meçhul isme berat edip mahsulünü ekletmeği âdet etmişlerdir. Talip zühur etse verilmiştir deyü menedeler. Ve mablûl olan timarları dahi arz akçesi namıyla hadden efzun akçe alup bir işe yaramaz âdeme verirler. Bu makule mablûl olan timarlar at kullanır, çiğerdar ve nAMDAR yiğitlere verilmek üzere tenbihi edide muhtaçtır. " . . . ve ekseri iki üç bin akçe timarı biriktirmişlerdir. Belki kendi azadsız kölelerine ve meçhulül isim kimseneler üzerine berat etmişlerdir. " Defterdar Sarı Mehmed paşa Nesayihülvüzera sahife: 115 Amerika tab'ı 1935.

Türkiye haritasında Isparta vilâyetinin Ş. Karaağaç kazasının Gelendos nahiyesine bağlı olup Akdağ köyünün cenubu garbisindedir. -Haritada 30 haneli Akdağ köyü gösterildiği halde 180 haneli Yenice gösterilmemiştir. -

Hicri 929 milâdî 1523 tarihli tahrir göre 70 hane (3) ve 93 neferli (4) ve 8898 akçe hasıllı (5), tahminen hicri 1040 (milâdî 1630) tarihli tahrir göre 160 hane ve 244 neferli (6) ve 13911 akçe hasıllıdır. Milâdî 1614 tarihlerinde Maziye köyü Eğridir gölünün istilâsına uğrayarak harap olduktan sonra Yeniceye taşınmışlar ve timar sahibi marifetleriyle tarla ve mer'alarını aralarında mübadele etmişlerdir. Yeniceye göçmüş bulunan Maziyelileri ve Maziye arazisinde tarla mübadele eden Yenicelileri onlarından geçen umumî yoldan geçir-mediklerinden dolâyı Isparta'ya (Sancak kadısına) şikâyet edilen Ilgın köyü de dahil olmak üzere Maziye, Akbük köyleri harabeleri bugünkü Yenice arazisi hududu içerisinde bulunduğuna göre ihtimal bu köyler dağıldıklarından Yenice'ye yerleşmişlerdir. Yenice bugün 180 haneli ve takriben 1000 nüfusludur. Beş sınıfa göre yapılmış bir ilkokul binası vardır.

AFŞAR: gene Gelendost nahiyesinin bir köyüdür. Hicri 929 (milâdî 1523) tahririne göre 160 hane ve 188 neferlidir. 14900 akçe hasıllı, takriben hicri 1040 (milâdî 1630) tarihli tahrir göre 200 haneli ve 350 neferli ve 13900 akçe hasıllıdır. Civarındaki köylerin şer'î işlerini görmek üzere bir kadı vardır. (7)

MAZIYE KOYU: 1523 senesi tahririne göre 18 hane 26 nefer ve 2740 akçe hasıllı, 1630 senesi tahririne göre Akbük köyü ile beraber 24 hane 31

nefer 6323 akçe hasıllıdır. 1614 senesinde yâni 333 sene evvel Eğridir gölü bu köyü istilâ ederek harap etmiş, bunun üzerine Maziyeliler Yenice'ye gelip yerleşmişlerdir. Bu malûmata göre Maziye köyü 333 sene evvel Yenice köyüne gelmiş yâni yenice ile birleşmiş ve karışmıştır.

Bugün, bu köye ait yerlerden, Ye-

(3) Kuyudu Kadime Hakanîye tahrir defterlerinde görülen hane tâbiri, bugün anladığımız mânada bir bir haneyi değil, bilhassa Bedel-i avarız ve Bedel-i nüzûl denen, 4-5 nüfus bir hane itibar edilmek suretiyle tahsil edilen vergilerin ve bu şekilde hane başına tarhedilen sair vergilerin tahsili bakımından tefrik edilmiş farazî ve şekli bir mâna ifade eder.

(4) Gene bu tahrir defterlerinde görülen nefer istilâhı da o köyün toptan nüfusunu değil, "resmi çift", "bennâk", "mücerred", veya "ispenç", "cizye", ilâh... gibi şahsî vergileri vermek mükellefiyetini haiz kimselere delâlet eder. -Bu vergilerin mahiyeti hakkında, Ün'ün eski sayılarına bakınız. -

(5) Buradaki köyün hasılı, köyün umumî varidatını değil, timar sahibine terkedilen muayyen vergi ve âşarın tutarını gösterir Mamafih timar sahibinin hangi vergiler ve kaçta kaç aldıkları malûm olduğu için, bundan köyün umumî varidatı kolaylıkla istihraç edilebilir. Esasen daha evvelki sayılarda Ün'de "XVI üncü asır sonlarında Isparta havalisinin iktisadî ve içtimâî vaziyeti", başlığı altında neşrettiğim vesikalar bu bakımdan, yâni köylerin o zamanki içtimâî, iktisadî vaziyetlerini ve malî kapasite'lerini, zirai durumlarını doğru o'arak ve sarahatle göstermesi bakımından çok büyük ehemmiyeti haizdir.

(6) Bu artış tabii bir artış değildir. Köke köyü Yeniceye ilhak edilmiştir.

(7) Burada yâni vesikada geçen kaza tâbiri bugünkü anladığımız mânada bir kazayı değil, şer'î mânada bir kazayı ifade etmektedir. Memleketin her tarafında bu şekilde birkaç köy için bir kadılık ihdas edilmiş ve bunların emrine müeyyideleri tatbik ve dinî kaidelerin icra ediliş edilmediğini kontrol etmek üzere bir de Subaşı verilmiştir.

nice hududu dahilinde Mazi yazısı ve Mazi bağları ismiyle iki mahal mevcuttur.

KUYUCAK KÖYÜ: 1523 senesi tahririne göre 6 hane 6 nefer ve 1400 akçe hasıllı, 1630 senesi tahririne göre 15 hane 27 nefer ve 6323 akçe hasıllı bir köydür. Bugün harabesi ve arazisi Afşar köyü hududu dahilindedir.

ILGIN KÖYÜ: 1523 senesi tahririne göre 31 hane 38 nefer ve 7422 akçe hasıllı bir köydür. 1630 tahririndeki vaziyetini tesbit edemedim. Harabesi bugün Yenice köyü hudutları dahilindedir.

— VESİKA —

Vesikanın baştarafında

Taallûk nazar-ı kemafihi hurrire el-fakir ileyhi tealâ Yahya elkadı liasker-i Rumeli. Ufiye anhu

(Mühürü)

El'emr-i hurrire kemafihi nemmekahülfakir ileyhi izze şanehu Ahmed elkadı bimedinei İsparta. Ufiye anhu

(Mühürü)

Biamel-i kemafihi (3 kelime okunmadı) hurrire elfakir ileyhi izze şanehu Ebubekir elkadı liasker-i Anadolu. Ufiye anhu

(Mühürü)

Tatbiki mutabıktır.

(Anadolu kadiaskerinin
(Mühürü)

Vesikanın arkasında

Sah

Mucibinbe Defterhanei âmirede hifz olunmak emrimdir (8)

23 Za. Sene 116 (9)

(Hususu âtiyyülbeyanı istima ve faslı hususama için bu fakire hitaben

sadır olan emri âli mucibince Hamid sancağında vaki Afşar kazasına tâbi Yenice nam karye ahalisinden Hafızül-küttâp elhac Hamza ağa bin Derviş ve İlyas bin Ahmed ve Mustafa bin Mehmed ve Osman bin Abdürrahim ve Süleyman bin Veliyyüddin ve Süleyman bin Ebubekir ve Abdülâlîf bin Mahmut ve Mehmed beşe bin Ali ve Abülkasım bin Hüseyin nam kimesneler meclisi şer'i hatiri, lâzimüttevkirden yine kazai mezbura tâbi Ilgın nam karye ahalisinden Esseyyid Abdülfettah Halife bin Esseyyid Hamza ve Mehmed bin Yahya ve Kara İbrahim bin Hasan nam kimesneler mahzarlarında herbiri üzerlerine dâva ve takriri kelâm edip zikri âti Maziye nam karye ile mabeynimizde vaki merkurum Ilgın karyesi ahalisinden işbu hazırânı bilmeclis olan mezburlar ile gaibi anılmeclis olan malûmül'esami vel'eşhas kimesneler tarih kitaptan 93 sene mukaddem salifüzzikri Maziye karyesi harap olup ahalisi perişan olduklarından meskenimiz olan Yenice nam zikri sabık karyemize gelip mesken ve mezraa ve mer'a ve bağ ve bahçe talebinde olup, mukabelesinde Maziye nam karyede olan mezraa ve mer'a ve bağ ve bahçe ve bilcümle emlâk ve arazi ve sekayelerin sahibi arzmarifetiyle bize ferağ ve tefviz etmek üzere beynimizde ahdü misak cereyan edip yedlerimize huçeğ ve temessükât verilmekle kadimül'eyyamdan Ilgın nam karyelerinin sol canibiyle mescitleri mabeyninde vaki tariki amdan araba ve at ve deve ve katır ve merkep ve mevaşi ve bilcümle hayvanatımız

(8) Bir çok vesikalarda işaret halinde geçen bu son kelime emrimdir veya buyrultu şekillerinde okunmaktadır.

(9) Hierî 23 Zilkade 1116 (milâdî 16 Mart 1705)

le külliye'nin mürur edüp mezbur Ma-
ziye karyesi mer'alarında ray'î mevaşi
ve Bigadiç nam nehirden sakyedip zi-
raat ve haraset ettiğimiz mukabelesinde
kendü karyemizin avarız hanelerine
tarafı saltanatı aliyyeden tarholunan
tekâlifimizi kabza memur olanlara eda
ettiğimizden maada Deniz mürur eden
Maziye karyesinin dahi avarız hanele-
rine tarholunan tekâlifi padişahiyi eda
ve teslim edip sipahisine öşür ve resim
ve bilcümle tarafına ait ve raci olan
mahsulâtını beher sene eda ve teslim
edüp bu âne gelince kimesne tariki
mezburdan mürurumuza mezbur Mazi-
ye karyesinin mezraa ve mer'a ve sa-
kaya ve bağ ve bahçe ve bilcümle a-
razi ve emlâkinde tasarrufumuza mâni
ve mezhim değil iken mezburlar mâni
olurlar sual olunsun dediklerinde gıb-
bessual ve akibül'inkâr müddeiyînu
mezburundan sıtkı mekallerine beyyine
talep olundukta udûl ahrarı ricali müs-
liminden kaziyyede vukufu tâmları o-
lan sabıka kazayı mezbur ahalisinden
olup halen medinei İspartada vâiz ve
nâsih ve müderris ve müttakî faziletli
esseyh Hüseyin efendi bin eşseyh Mus-
tafa ve civarında vaki Kuyucak nam
karye ahalisinden Mustafa bey bin Yu-
suf ve Akdağ nam karye ahalisinden
Sinan bin Ahmed ve Yunus bin İsmail
nam kimesneler liecelüşşehude meclisi
şer'îde hazrun olup istişhad olundukla-
rında filvaki kaziyye müddeiyînu mez-
burunun dâva ettikleri gibi olduğuna
her birimiz şahitleriz şahadet dahi ede-

riz deyu herbiri edayı şahadet-i şer'iyye
ettiklerinde gibberriayeti şeraitül kabul
şahadetleri makbule olup yedlerinde
olan evamiri aliyye ve sureti defteri
cedidi hakanî ve huceci ve temessükât
ve mezbur Maziye karyesi sipahisi Sıdkı
müddealarını nevatık olmağın mucibin-
ce mezkûr ligin karyesi ahalileri mer-
kum Yenice karyesi ahalileri mevaş ve
mevaşisin merkum Maziye karyesi
mer'a ve meşrep ve mezraa ve bağ ve
bahçelerinde tasarruflarına muaraza ve
müdahaleden ve tariyki mezburdan
mürur ve uburlarına mümanaattan
men'birle mâvak'î bittalep ketbolundu.
Filyevmüssâlis vel'igrin min Şevvalilmü-
kerrem lisene sitte aşere ve mie ve
elf. (10)

Şuhudülhal: Fahrüşşüyuh Hüseyin
efendi bin Mustafa efendi; Elhac Hüseyin
bin Halil an kasabal Gönen; Mustafa
Beşe bin Hızır Esseyyid Derviş ağa bin
Esseyyit Elhac Hamza an karyei Fındos;
Salih ağa bin Hamza; Ali ağa bin Ömer
Kethüdayı (bir kelime okunamadı); Meh-
med bin hacı Mehmed; Eğridirden Ali ağa
bin Mehmed Beşe; Elhac Hüseyin ağa
bin Hasan Çelebi; Hızır ağa bin Abdullah;
Lâğuslu Çuhadar Mustafa ağa; Mehmed
aga bin Elhac Edhem; Elhac Süleyman
bin Ahmed ağa ve gayrihüm minelhazi-
run.

(10) Hicrî 23 Şevval 1116 (milâdî 18 Şubat 1705
Çarşamba günü).

Yarım asır önce memleketimiz için yazılan notlar (1)

— II —

SAİT DEMİRDAL

ULUBORLU:

Apolonya namı tahtında müesses olan bilâd ve kasabattan birisi olup Konya vilâyetinin Hamidabat livasına muzaf bir kaza merkezidir.

Kasaba, Karahisarsahip caddesinde ve Eğridir gölüne dökülen bir çayın kenarında müferrih ve mürtefi bir mevkide olup havası sağlam ve lâtif ve cevanibi erbaası bağ ve bahçelerle müzeyyenidir. Derununda (4000) den ziyade (2) ahali ve bir rüştiye mektebi ile bir kütüphane ve birkaç cami ve mescit vesaire vardır.

Kazası: 10 karye ve 15000 sekene; 4 han; 150 kadar dükkân ve 26 cami ve mescit, 2 kiliseyi muhtevidir.

Mahsulâtı, hububat ile afyon, pamuk ve masnuatı alaca, sahtiyan gibi şeylerdir. Cilt: 1, Sahife: 129

EĞRIDİR:

Eğridir, Konya vilâyetinde Hamidabat sancağı mülhakatından hemnamı olan kazanın kürsü idaresi olup ismine mensup gölün kenarında ve sathı bahirden 900 metre mürtefi bir yayla üzerinde vaki bir kasabadır ki merkez vilâyete (3) 132 ve merkez livaya 30 kilometre mesafesi vardır. (4000) e karpı sekene bir kütüphane ve bir medresesi ve üç cami ve mebanii sairesi vardır.

Kazası: Livanın cenup semtinde ve dağlık bir arazide olup 70 kadar karye ve iki nahiye ve (20000) i mültecaviz sekeneyi şamildir.

Mahsulâtı: hububat, susam, sebze

ve meyve ve masnuatı bez, çarşaf ve mensucatı saireden ibarettir.

EĞRIDİR GOLO:

Konya ovasının cesim göllerinden biri olup hemnamı bulunan kasabanın civarında vakidir. Mezkûr gölün muntazam 26 fersah ve sathı terbian 18 fersah olup suyu tatlıdır. Sevahilinin yekdiğirine takribinden iki havza teirik olmuştur ki şimal kısmın Hoyran namı zebanzettir. Ayağı olmadığından bir yere cereyanı yoktur. Cilt: 1, sahife: 130

KARAAĞAÇ:

Konya vilâyeti ve Hamidabat livasında kaza merkezi olup Konya vilâyetinin 27 saat kadar garbinde ve merkez livanın 24 saati baidd mesafesinde dir.

Kasabanın haneleri muntazamca çarşısı ve ticareti oldukça işlektir.

İplikten ve ketenden bez dahi nescolunur. Ahalisi sekiz bine karıptır.

Kasabada 14 mektep, bir medrese, 5 mescit, 20 cami, 8 tabaknane, 2 yağhane, 40 değirmen, 2 hamam, 1 furun, 2 han, 9 kahvehane, 155 dükkân, 1508 hane, 1 kütüphane, 2 türbe, 1 hükûmet konağı, 1 hapishane, bir telgrafhane vardır.

Kazası: Hamidabat sancağının şar

(1) Bu yazının birinci kısmı Ün'ün 116-117 sayılarında neşredilmiş ve me'haz hakkında kısa malûmat verilmiştir.

(2) Bugünkü nüfus kütüğünde 7000 e yakın bir mevcut görünmektedir.

(3) Konya vilâyeti.

kinda ve Beyşehir gölünün sahilinde olup münbit ve mahsuldar araziye muhtevidir. Şimalen Yalvaç, cenuben Eğridir, şarkan Konya sancağı, garben Uluborlu kazalariyle muhattır.

Kaza, Beyşehir ve Eğridir gölleri arasında vaki olup göller sebebiyle havası latafetten âridir. İşbu kaza Afşar isminde bir nahiye ile 48 karyeden mürekkeptir.

4316 hanede 19633 nüfusu cami olup bunların cümlesi islâmdır.

44 mekâtibi islâmiyye, 8 medrese, 20 mescit, 41 cami, 12 tabakhane, 46 yağhane, 77 değirmen, 3 hamam, 9 furun, 4 han, 10 kahvehane, 181 dükkân, 4244 hane, 8 çiftlik, 1 reji idaresi, 1 düyünü umumiye idaresi vesair müstemilâtı muhtevidir.

Mahsulâtına gelince: Afşar nahiyesi haric hesap addedildiği halde kazada şehvi 300 kile nohut, 11750 kile çavdar, 660 kile yulaf, 565 kile darı, 5861 kile melez, 9761 kile arpa, 25865 kile buğday, 9750 kıyye afyon, 1200 kile fink, 152 kile fasulye, 125 kile mercimek hasıl olmaktadır.

Hayvanat ve vesaiti nakliyesi: 318 manda, 2295 inek, 1229 öküz, 72 deve, 275 merkep, 25 ester, 350 bargir, 334 tiftik keçisi, 12700 karakeçi, 7200 koyun.

Arabası, 1 dört tekerlekli, 20 iki tekerlekli arabadan ibarettir.

Cilt: 2, sahife: 596

YALVAÇ:

Konya vilâyetinin Hamidabat livasında kaza merkezidir. Konyanın garbi şimalisinde basit bir mahalde sulak, bağlık, ve bahçelik bir kasaba olup a-

laca ve bez nescolunur. Mamulâtı debağıyyesi dahi çoktur.

Yalvaçta: 3535 hane, 320 dükkân, 20 kahvehane, 1 han, 23 furun, 2 hamam, 16 değirmen, 10 yağhane, 45 cami, 8 medrese, 14 islâm mekâtibi, 5 çiftlik, 1 reji, 1 düyünü umumiye idaresi, 50 çeşme, 1 telgrafhane, 1 hapishane, 1 debboy, 1 kışla, 1 hükûmet konağı, 2 türbe 1 kütüphane vardır.

Kazası: vilâyetin garp semtinde olup arazisi derece saniyede münbittir. Ahalisi 24228 nüfus ve müstemilâtı 5161 hane 32 karyeden ibarettir.

Âtidedeki cetvel kazanın istatistikini iş'ar eyler.

ADET

5161 Hane	322 Dükkân
2 Han	28 Furun
3 Hamam	43 Değirmen
10 Yağhane	61 Cami
12 Medrese	46 Mektep

HASILAT

Afyon	16000	Kıyye
Pamuk	1400	Kile
Fasulye	500	»
Mercimek	300	»
Fink	250	»
Nohut	1000	»
Susam	100	»
Çavdar	300	»
Yulaf	300	»
Mısır	1000	»
Darı	1000	»
Melez	10000	»
Arpa	43000	»
Buğday	95000	»

Kazanın Hoyran isminde bir nahiyesi vardır. Cilt: 4, Sahife: 850

MEMLEKET YAZILARI

(İkinci Kitap)

Dergimizin umumi neşriyatını idare eden, Isparta mebusu Kemal Turan (Memleket yazıları) adlı kitabının ikincisini neşretmiştir. Kitap 12 x 17 ölçüde 94 sahifedir.

Memleket yazılarının ikinci kitabında, bir önsözden sonra herbiri, memleketteki inkılâp hamlelerinin yarattığı güzel eserleri, Türkün "yüksek meziyetlerini," yakın tarihten kıymetli olayları canlı, temiz, olgun ifade ile anlatan yirmi bir makale vardır. Konuları; her vatandaşı ilgilendirecek, üzerinde düşündürecek değerde ve yurdumuzun birçok köşelerinden derlenmiş birer demet çiçek tazeliğindedir. Kemal Turan'ın bu kitabındaki enteresan başlıkları buraya göçürüyorum.

Önsöz, Gömleksiz kadın, Batman, Raman, Çukurova barajları, Aynaklar, Aksu, Çiçek ve ışık verecek sular, Yurdun renkleri, Kızlarımızın öğrendikleri, İmralıda bir saat, Bir sariat okulu, XII ci Fuar, (Eski yazılar) Mustafa Kemal'in bir emri, İlk 23 nisan, Ankaranın eski gecelerinden, Birinci İnönü harbi günleri, Düyunu umumiye, Demiryoluna kavuşan Erzurum, Gerektiği kadar akıtılacak kan, İsrâf edilen heyecanlar, Musiki için bir notu..

Memleketin iktisadî, hukukî, edebî meselelerinde fikir ve kalemini liyakatle kullanan mebusumuzun bu kitabında, 1943 de yayınladığı birincisi gibi büyük rağbet göreceğine şüphe etmiyoruz.

F. A.

ISPARTANIN PERİSİ

Gül alma eline gül rengin yeter
Açılma, gülşene gelmesin keder
Çekemez de belki inkisar eder
Dallarda çiçek, gül yerlerde çimen

Açma gözlerini, görmesin sema
Yıldıza, kamere düşmesin bükâ
Gördüğümündenberi duyduğum eza
Sayılmaz sevdiğim böylemi işuen.

(Bu namdaki bir eserden son parça)
Gözlerin semayı, hüsnün meleği
Bogun bir servigi, cildin ipeği,
Menekşe, papatya, çiğdem çiçeği
Hep seni andırır, nedense hemen.

Bu güzel kim dedi seyyal, birisi-
Anladı sonradan meğer kendisi
Bu gül diyarının nazlı perisi
Güldü de hafifce, ayrıldı birden

S. Demirdal

Isparta ve çevresi köylerine genel bir bakış

VI

TEVFİK TİĞLİ

8. — Köy okulu talebesi:
Tetkiklerimizdeki metot itibariyle bu bölüm üzerindeki müşahedelerimizi anlamadan önce, Isparta ve çevresi köylerindeki kültür hareketleriyle okul durumlarına bir göz atmak, konumuzu zihnen bakımından lüzumludur.

Maarifi köye götürme hareketi, birde, Cümhuriyet idareimizin kurulması ile başlar. Bundan evvelki köy kültür hareketleri, belki kendine mahsus hususiyetleriyle ayrı bir konu olabilir, fakat biz, müşahade ve intibalarımızı Cümhuriyet idaresinin kurulmasını takip eden ilk yıllarından bugün'e kadar gördüğümüz cihetle daha önceki olaylara temas etmiyeceğiz. Ancak, bazı karşılaştırma icapları içinde okuduklarımızdan, gördüklerimizden ve duyduklarımızdan faydalanacağız. Fikrimizce bu konu ile ilgili olarak (215) den ibaret olan Isparta köylerinde Cümhuriyetten önce hem keyfiyet hem de kemiyet bakımından ele alınacak önemde olmayan bir iki okula temas etmek de büyük bir fayda sağlamaz.

Hakiki yeri Büyük Türk Ulusunun kalbi olan Büyük Türk evlâdı Atatürkümüzün kurduğu Cümhuriyet Halk Partisinin umdeleri arasında köylüyü okutma ve uyandırma ülküsünü adım, adım realize etmek yolunda Cümhuriyet hükümetimizin fedakârlıklarıyla Ispartamızda da, canlı, mânalı ve şuurlu bir kültür kaynaşmasına ve bu kaynaşmanın köylerimizdeki tezahürlerine şahit oluruz.

Gelir kaynaklarının azlığına ve dar bir bütçesine rağmen 939 yılına kadar sayısı (180) i bulan öğretmen kadro-

sundan köylerde vazife almış olan arkadaşların fonksiyonları, sadece okul içi ve hattâ köy içi çalışmalarda değil, vazifeli bulundukları köy ve yakın köylerin kültürel ve sosyal hayatında da tesirlerini yaratmıştır. Bütün bir sultanlık süreğince ihmale uğramış olan köylerimizde, bu ülkülü arkadaşların, tâbi oldukları çok çetin şartlar içerisinde çalışmaları gözönüne getirilince, neticelerin değerleri bir kat daha artar. Sütçülere Amerikan cubuğunun ve hattâ bağcılığın getirilmesi, Kabaca'ya aşının sokulması, İslâmköyü, Gönen ve Gökderede, ve daha birçok köylerimizde fennî tavukçuluğun köylülere benimsettirilmesi, birçok bağ bilmeyen köylere cubuğun ve bilhassa Amerikan aşmasının sokulması ve aşı çeşitlerinin öğretilmesi; az sayıda da olsa bir kısım köylere sandalye ve masanın girmesi, bazı köylerimizde yemek çeşitlerinin ve hususiyle Eğridirin dağlık ve ormanlık bölgelerindeki her türlü medeni esinti ve vesaitten mahrum, çok primitif yaşayışta olan köylerinde; yatak, yorgan ve serinilecek gibi şeylerin kendilerini göstermeğe başlamış bulunması, ilk akla gelen köy öğretmenleri rehberliklerinin güzel birer neticeleridir. Ayrıca (40) dan fazla köy okulu kurağının meydana getirilmesinde; üstüste ve yıldırım hızıyla teklif ve tatbik ettiğimiz devrim hareketlerimizde, geriliği yenme ve ilerleme hamlelerimizde, bu ülkülü arkadaşların müşküllerle nasıl mücadele ettiklerini tasavvur etmek; o günleri ve o hayatı yaşamamış olan bugün'ün nizam devri gençleri için biraz güçcedir.

923 - 939 yıllarını köy kültür hareketlerinde bir mücadele ve uyanış devri olarak mütalea etmek çok doğru olur. Maarif dairesi ve Umumi meclis, son yıllar kayıtlarına göz gezdirilecek olursa, Isparta ve çevresi köylerinin, hemen hepsinin, okul ve öğretmen istiyen toplu ve tek imzalarla birer dilekçelerine rastgelinir. Vilâyette Köy Enstitüsü ve Sanat okulu açılmadan önce Isparta ortaokulunun (800) e yaklaşan ve Yalvaç ortaokulunun da (300) ü aşan talebe kadroları; son, on yıl içinde köylerimizdeki bu uyanıklığın bariz bir misalidir. Vilâyet, bu uyanışın bir neticesi olarak köylülerin geniş mânasındaki isteklerine cevap verememek gibi üzüntülü bir vakıa ile karşı karşıya bulunduğu zamanlar yaşamıştır. Cumhuriyet rejimi yurttan okumamış tek insan kalmasına, esas itibariyle rıza göstermiyor, köylü ise, okuma ihtiyacını duymuş, mahsulünün para etmediği yıllarda dahi nafakasından ayırarak bizzat mekteplerini yapıyor ve emrivakiler sırahıyordu. Hatırında kaldığına göre 150.000 lira arasındaki cüz'î bir bütçesiyle hususi idareden mümkün olandan fazlası da beklenemezdi. 934 - 935 yıllarına rastlayan bu uyanış icaplarının kaynaşması içinde köylerde ilk öğretimi azamî faydalı kılabilmek endişesiyle pansiyonlu okullar kurma faaliyeti doğdu.

Gönen, İslâmköyü, Kılıç, Büyük kabaca, İlegüp, Hüyük, Gemen, Nudra, Bademli, Gelendost, Barla, Yılanlı, Yenice ve Gökdere köylerinde kurulan pansiyonlu okullara bağlanan okulsuz köylerden alınan yüzlerce köylü çocuğu, hem okutuldu, hem de iş içinde ve medenî yaşayış hareketleriyle terbiye edildiler. Okul binası kâfi olmayan ve bunu yaptırtabilecek durumda da bulunmayan bazı köylerin okulları kapatılmış olmakla beraber, üç sınıflı olmaları itibariyle büyük bir fayda temin etmeyen bu küçük okulların öğretmenlerinin beş sınıflı pansiyonlu okullarda çalıştırılmış olması, çok hayırlı neticeler

verdi. Ortaokullar talebe sayısının bu kadar çok kabarmasında ve sonradan vilâyetimizde açılan Köy Enstitüsüne istenilen miktarda beş sınıflı okul mezununu alınmasında, pansiyonlu okulların açılışında ne kadar isabet edildiği anlaşılar. 4274 sayılı yeni teşkilât kanununun da istediği bölge pansiyonlu okulları; bugün Isparta köylerinde her çeşit ve bol miktardaki malzeme ve arazisiyle hazır bir durumdadır. Burada; bu irfan yuvalarını köylerimize kazandırmakta büyük ve başlıca gayreti geçen o zamanki maarif müdürü ve hâlen Teknik Öğretim Şube Müdürü olan Neşet Köseoğlu'nu saygı ile anmak ve silâsini bulmuş olmamdan, memleketim adına, geniş bir huzur duyuyorum.

Vilâyetimizin, Partimizin ve bütün Maarif Elemanlarının bir vücut halinde köy ilk öğretim davamızı, köylerimizi genişliğince halletmekte taşıdıkları endişe, sarfettikleri gayret ve fedakârlıklarına rağmen bütün köylerinde okul açabilmek ve bu okullara gereken sayıda öğretmen gönderebilmek yine mümkün olmadı. Bu iş; tabii, para, ilim organizasyon ve eleman gibi önemli unsurların varlığıyla ilgili geniş bir Devlet işi olarak kendisini gösteriyordu. Çünkü, yıkılan bir devrin maarifi ile yapılan Cumhuriyet maarifi arasında elbette büyük farklar olacaktı. Bu farklar, bilgi genişliği, sistem, metot, psikolojik ve petegojik prensipler ve kanunlar yönlerinden ileri bir zihniyetle devletin karşısına dikilen hem muazzam hem de halli zaruri olan bir memleket meselesi olmuştu. Bu mesele ve bu üstün fark, (20) milyona yaklaşan Türk Milletinin % 12 mecburi öğretim itibarıyla (2) milyondan fazla çocuğunun okutulduğunu ve konumuz noktasından yurdumuza serpilmiş olan 40.000 köyde o kadar okul açılabilmiş olmasını ifade etmedikçe, memleketimizi meşgul eden derin bir dert ve ızdırab olmaktan devam edip gidecekti.

Millet ve memleket işleri; hususiyle bizim gibi kısa bir zaman içinde ileri

medeniyetin üstüne çıkma gayretiyle, ferağat ve fedakârlık zaruretini duyan inkılâpçı bir ulusun fertleri üzerinde -Ölku ve duyuş varlıklarına göre- etkiler ve ilgiler yaratır. Bu ilgi ve etkiler köca bir memleket karşısında siyasî, resmî ve içtimai mesuliyetleri omuzunda taşıyan şahsiyetlerde daha başka ve daha önemli bir hususiyet kazanır. Binaenaleyh memleketimizin bünyesindeki bu derin yarayı onultmak ve bu ızdırabı giderebilmek için rahmetli Ebedî Şefimiz ATATÜRK'ün ve o zaman Devlet Reisî bulunan Millî Şefimiz İNÖNÜ'nün işaretleriyle harekete geçen Maarif Vekilî Saffet Arıkan'ın (*) uzun incelemelerinden sonra meydana getirilen ve pratik bir teşkilât olan Eğitimci yetiş-tirme faaliyetinde; vilâyetimiz, kültür kaynaşması merkezlerinden birisi olmak şerefini kazandı.

3238 numaralı Eğitimci kanunu-na göre Gönen köyünde 939 yılı, ilk eğitimci kursu açılmış bulunuyordu. (**) İlk müdürlüğü, hâlen Hasanoglan Köy Enstitüsünde müdür muavini bulunan o zamanki vilâyet ilk öğretim müfettiş-lerinden Tahir Erdem'e verilen bu kursa Gönen'den başlayarak (bunu takip eden zaman içinde de bu köyde Köy Enstitüsünün kuruluşunun köylerimizin kül-türel ve sosyal çehresinde yaptığı değ-işiklikleri müteakip yazılarımızda izah edebilmemiz bakımından) bir göz at-mak, On kolleksiyonu ve tetkiklerimiz için faydalı olacaktır.

Gönen, Ispartanın kuzey batısına düşen ve arkasını Uluborlu dağlarına dayamış gibi bir görünüşü olan Tınaz tepenin eteğinde, köyün adını taşıyan, oldukça geniş ve zümrüt ovaya ve yine hafif meyiller ve dalgacıklar yapı, yapı-yanı Burdur gölüne açılan vadi ve ya-maçlardaki köylere bakan (2000) den fazla nüfuslu bir köydür. Bu köy, Isparta merkezine bağlı, sol böğründe Ma-nastır denilen çamlığı, Tınaz tepenin sırt ve eteklerindeki yaylak ve otlakları, yetecek derecede suları, geniş çalılık-ları, münbit ovasıyla ve tren hattına

yakınlığıyla birçok avantajları olan köylerden birisidir. Köy halkı genel ziraatta yalnız tarla ziraatına önem verir. Herkesin bağ ve bahçeleri olmak-la beraber hububat ziraati faaliyeti içinde, bunlar, çok ihmale uğramış ve bakımsız bir durumdadır. Bağ ve bah-çelerinde meyve ve üzüm çeşitlerinin iyilerine, iyi cins aşıllara ve köy halkına yetecek derecede sebze yetiştirilemez. Suyu, münbit ve müsait toprağa malik olan bu köy halkı, meyve ve sebze ih-tiyacını komşu köylerden temin eder. Cuma günleri köyde kurulan pazarda her türlü alış veriş yapılır. Köyde vak-tiyle komşu köylerden gelerek yerleş-miş ve esnafılık yaparak haylice servet edinmiş kimseler de vardır. Köyün yer-lilerinden bu alanda iş yapmış olanları yoktur. Vine köyde; Kalaycı, nalbant, demirci, berber, terzi gibi san'at erbabı olanlar da taşradan gelerek yerleşmiş insanlardır. Cümhuriyetten önce bu köyde marangozluk san'atı hemen he-men, mübadeleye tâbi olan, Isparta ve Barla'dan muvakkaten gelip giden rumların inhisarında idi. Cümhuriyet-ten sonra yerli halktan bu san'atı öğrenenler çoğalmıştır. (***)

Vekâletin bu köyde 939 da açtığı eğitimci kursunun idare ve talim heyeti kadrosu; bir direktör, bir eğitim şefi, iki grup şefi, bir ziraat şefi, sekiz kül-

(*) Şimdiki Berika büyük elçimiz.

(**) Gönen köyü için kıymetli bir hatıra olmak üzere ilk kadro isimlerini buraya çıkardım.

Tahir Erdem : Kurs müdürü

Şerif Tekben : Eğitim şefi (Şimdiki Akçadağ Köy Enstitüsü Müd.)

Şevket : Grup şefi (Denizli ilk öğretim müfettişlerinden)

Şükür : " " (Antalya ilk öğretim müfettişlerinden)

Mustafa Yaykiran : Ziraat şefi

Ragıp, Kadri, Cemal Tosun, Nuri Selçuk,

Remzi, Burhan Katlandur, Hüseyin Ekiz, Tevfik

Tiğil : Kültür öğretmenleri.

Osman Gürkan, Tevfik Senirkentli : Ziraat öğretmenleri.

Mehmet Eti : Hesap memuru.

Kenan Süner : Ambar memuru.

(***) Enstitü kurulduktan sonra bu köydeki değişiklikleri ileride bahsedeceğiz.

tür ve iki ziraat-öğretmeni; bir hesap memuru ve bir de ambar işyari olmak üzere 17 kişiden ibaretti.

Bu kursta okutulan dersler; Vekâletlerin ve maarif müntesiplerinin mütaaleaları ve salâhiyetli bir komisyonun düşünceleri gözönünde tutularak meydana getirilmiş olan müfredat programına göre yapılıyordu. Mevzuları; köy hayatında ve umumi hayatta en çok iş kıymetini taşıyan bu programda dersler: Türkçe, Matematik, Yurt-yaşama namlariyle toplanmış olan kültür bilgisi; tarla ziraatı, meyvecilik, sebzeçilik, bağçılık, sütçülük, peynircilik, hayvancılık ve arıcılık adları altındaki ziraat bilgisi ve okuldaki bütün ameli işleri kendinde tophyan yapı işi namlariyle üç esaslı kısma ayrılıyordu:

Müfredattaki ders mevzuları; her hafta başında öğretmenlerin fikirleri alınarak eğitim şefliğince tanzim ve direktörlükçe onaylandıktan sonra işlenmeğe başlanıyordu. Lüzumu halinde de uzama ve kısalmalar ve ekler yapılabilirdi.

NAMZETLERİN ÇALIŞMA ve ÇALIŞTIRILMA TARZLARI:

Kursta eğitimci gruplar halinde çalışıyorlar ve her grupta yönetim ve bilgi edinme işini bir öğretmen üzerine alıyor; sabahdan öğleye kadar kültür bilgisi ve öğleden sonra da ziraat ve yapı işleriyle uğraşıyordu. Bunun dışında gruplar, sıra ile nöbetleşe kursun temizlik ve yönetim hizmetlerini de deruhte ediyorlardı. Nöbet tutan gruplar, günlük ders yapmıyorlar ve o gün işlenemiyen konular, konuşma günü olan cumartesi günü işleniyordu. Nöbetçi grupları, nöbetçi öğretmenden başka bir de, kendi aralarında nöbetleşe başkan seçiyorlar ve bu başkan, nöbetçi öğretmenden aldığı direktifler dairesinde arkadaşlarını çalıştırıyordu. Başkanlığın köylü gençlerin liderlik duygularının inkişafında çok iyi tesirleri görülüyordu.

EĞİTMEN NAMZETLERİNİN ŞAH-SİYETİ:

Bunlar; «köy eğitimci yetiştirme

kurslarına eğitimci namzedi olarak askerliğini başarı ile bitirmiş, okuma, yazma bilen ve ziraat işlerini meşgul, arazi ve hayvan sahibi veya böyle bir ailenin çocuğu, müstait kimseler, ahlâklı ve dürüst kölü gençleri esaslı içinde, köylerimizden seçilmişlerdi. Bu ilk kursa Burdur, Denizli ve Isparta köylerinden olmak üzere (100) Eğitimci iştirâk etmişti.

Namzetler yedi ay içinde yetişkin olarak geldikleri köylere on lira ücretli eğitimci namzedi olarak gönderildiler. O zaman; «Yedi ay gibi kısa bir zaman içinde genel kültürü zayıf olan köy delikanlıların öğretmenlik gibi kudret ve şahsiyet isteyen bir mesleğe ve bir mevkiye sahip olabileceklerini inanma safdillik olmaz mı?» şeklindeki sorularla ve memleketimizin her yerinde olduğu gibi vilâyetimizde de bu teskilâtla ilgilenen yurttaşlar oluyordu. Başlangıçta, biz de bu safta olmak üzere bu gençlerde aranılan bilgi ve hususiyetleri ve bunlardan istenilen şeyleri mahiyet ve değerini, okutacakları sınıfların seviyelerini ve müfredat programlarını gözönüne almayarak ve bu köy delikanlıları kendi âlem ve mânalarının ve kendi hususiyetlerinde süzmiyeceği öğretmen okulunu bitirinceye kadar uzun bir tahsil ve tecrübe hayatını bir gence kazandırdığı bilgi ve kültür-mecmuasını unutarak, mukayese kalkıştığımızdan yalnız safdillik yapıp olmakla kalmıyorduk, aynı zamanda da iki taraf için haksızlık yapıyorlardı. 3238 numaralı kanunun ve bu kanunla da ek olarak intişar eden mücip sebepleri lâyihasında geçtiği gibi bu gençlerden istenilen şey; az nüfuslu yerlerde ve dokuz yaşından yukarı köy çocuklarına tek sınıf halinde ve üç yıl içinde kendilerine lâzım olan en hayati maddelerde bilgiyi vermektir ve kendilerinin her zaman rehberlik edecek olan bu öğretmenlerinin yardımlariyle köy durgun havasını harekete getirmek ve bu küçük köylere medenî bir çehre kazandırmaya çalışmaktan ibaret idi.

— Devamı var —

Gülsüm Abla

Mehmet ALDAN

Parlak hüzmeleriyle sıvık bir yayla gündüzünün başlayacağını müjdeliyen güneşin, insanlara istek, umut; canlılık ilham ederek henüz güldüğü erken saatler...

Birer, ikiye gıcırdayarak açılan kapılardan, işlerine gitmek üzere çıkan erkek ve kadınların uykusundan uyanırdığı bakımsız bir sokak. Kulübemsi bir evin tek kanatlı kapusu önünde, gittikçe artan bir kalabalık. Evin daracarak hayad'ında (1) duran bir tabut ve bu tabutu belediye arabasına yerleştirilme hazırlanan birkaç erkek. «Çok çekti kadıncağız», «oğlunun sefasını süremedi» yollu kısa ve bitkin konuşmalar. Bir motor sesi. Başları önterine eğilmiş bir kalabalık. Hıçkırıklar.

Tabuttaki, Gülsüm abla ve bu kalabalık en son vicdanî ödevini yapan yakınları ve komşularıdır.

İnsanlar sevdiklerinin ve tanıdıklarının felâketleri karşısında sevdikleri ve tanıdıkları ölçüde acısalar gerek. Burada Gülsüm ablanın acı ve tatlı hatıralarıyla o kadar doluyum ki, ona en çok acıyanlardan biri de ben olduğum kanaati doğuyor içimde. Kederimden hiç bir şey düşünmüyorum. Zihnim yalnız onun için işliyor, hatıram yalnız ona ait hatıraları sunuyor.

Kırk yedi senelik bir ömür! Bir ömür ki, yer yüzünde bile cehennem azabının çekilebileceğini isbata yetiyor.

Bir vakitler o da gençti, güzeldi. Yayla kirazlarını imrendiren dudakları, baktan sürmeli gözleri, yabancı nazarları eğlendiren bakışları vardı.

Mütebessim çehresi neş'eli mizacı, en mükemmel ifadesiydi. İşlediği halı tezgâhının başında attığı kahkahalar etrafı çınlatır, görünmese bile varlığını isbat ederdi. Bu sebeple onu «Deli kız» diye çağırırlardı.

Simasını hayal meyal hatırlıyabildiği babasından sonra son birkaç sene içinde anasını da kaybetmişti. Bu ayrılış Gülsüm'e çok acı geldi. Artık kahkahalarıyla ortalıkta neş'e olup esmez, güzel sesiyle şarkılar söylemez ve tezgâh gerisindeki neş'eli kalabalık görünmez olurdu.

Gülsümün bu durgunluğu ve ağır başlılığı biraz daha devam etseydi, «Deli kız» onun için pek eğreti ve isabetsiz bir ad olacaktı. Fakat böyle olmadı. Şen ve şakrak mizacı hüznünü örttü. Ben-zine kan, hallerine eski canlılık geldi.

Bu değişikliğin en yakın sebebi olarak birkaç gün önce takılan nişan gösteriliyordu ki, pek de asılsız sayılmazdı. Zira Gülsüm halı işlemekten kurtulacak, kendini tamamen ev işlerine verebilecekti.

Hısım, akrabasının yardımıyla yapılan mütevazı bir düğünden sonra kocası evine gitti.

Gülsümün kocası terzi Hüsrev, otuz yaşlarında, esmer tenli, uzunca boylu, narin yapılı bir kimse idi. Elinde olmayan bazı sebeplerle idadîyi ikmal edememiş, fakat sonradan şahsi gayreti ile umumî kültürünü artırmış, makul düşünüşlü bir adamdı. Fazla konuşmaz, hiç bir zaman yeni bir konuşma mevzuu ortaya atmazdı. Ancak mevcut bir konuşmaya en munasip bir zamanda birkaç kelime eklemeyi de unutmazdı.

Fesatlık için plân hazırlar gibi sakin duran, Hüsrevin tertemiz bir kalbe malik olabileceğini karısı ve yakın dostlarından başka kimse düşünmüyordu.

(1) Hayat: Avlu

Hüsrev herkesin en verimli olduğu sahada çalışması taraftarıydı. Gülsüme daima şu sözleri tekrar ederdi: «Erkekler aileyi beslemeye, karı ise, aile yuvasının sıcaklığını temine mecburdur. Bizzat çalışmıyarak, karılarını aile geçimi için çalışmaya sevkedenler veya mecburiyet olmadıkça aile geçimine iştirâk ettirenler, erkeklik onurunu hiçe sayan tembellerdir.» Bundan sonra derhal ilâve ederdi: «Beni kadınları tembelliğe sevkeden biri zannetmeyin. Ben üç buçuk kuruş hâlî parasıyla hayatlarını idame ettiren ve yarınından mucize kabilinden bir şeyler uman dul ve yetimlerin boş oturması, neticede ölmesi taraftarı değilim. Fakat....»

Gülsüm aile hayatının ilk gündenberi yalnız ev işleriyle uğraşıyordu; çamaşır yıkıyor, yemek pişiriyor, evin günlük temizliği ile meşgul oluyordu. Akşamları evlenmelerinin dördüncü senesinde doğan Coşkunla vakit geçiriyorlardı. Biribirlerinden zerre kadar şikâyetçi değildiler.

Gülsüm bütün saatleri çalışma ile geçen bir gündüzün sonunda, halı işlemiyenlerin, vakitlerini nasıl geçirdiklerine genç kızlığında olduğu gibi- çözülmü güç bir muamma nazariyle bakmıyordu artık.

İlk bakışta bu âhenkli ve imrendirici yaşayışı hiç bir olayın bozamıyacağı sanılırdı. Akla gelmiyen başa geldiği için vaziyet hiç de görüldüğü gibi devam etmedi. Bir ay kadar hastalıktan sonra Hüsrevin dünyadan el ayak çekmesi, Gülsümün yaşayışında büyük bir değişiklik husule getirdi. İlk günlerde hemen, hemen her gün ağlıyordu. Sonraları durgun bir hal aldı. Fakat çok geçmeden aklını başına topladı. Hayatına yeni bir istikamet vermesi icap ettiğine akıl erdirdi. Kocasından kalan kurulu bir dümaneyi çekip çevirmesine imkân yoktu. Düşündü, taşındı ve nihayet haliya oturmanın bir zaruret olduğunu anladığı andan itibaren bu

mecburî çalışışın kendisini ziyadesiyle üzeceğini acı bir şekilde hissetti. Bununla beraber buna da şülrediyor: «Yavruma kirkit (2) gürültülerini ninni bir kaşık pekmezine kaygusuzca uçuşan sineklerin ortak olacağı zaman geçmiş bulunuyor.» Diyordu.

Birkaç gün sonra, Gülsümün evinden gelen kirkit gürültüleri halının kurulduğunu ilân ediyordu. Tekrar tezgâh başına oturmak Gülsüme çok zor geliyordu. Kocası gününde biraz gün görmemiş olsaydı, çalışmağa- genç kızlık devresindeki neş'eyle devam edebilirdi ve yaşamağı yalnız maddî ihtiyaçların giderilmesi için ihtiyar edilen bir didinme olarak kabul etmekte şüpheye bile düşmezdi.

Mamafih çalışmasından bir an geri kalmıyor, Coşkuna babasının yokluğunu hissettirmemek için ne lâzımsa yapıyordu. Onu kıracak bir kelime söylemiyor, söylenmesine de tahammül edemiyordu. Filhakika kocası öldükten bir sene sonra yapılan evlenme teklifini sırf bu yüzden kabul etmemişti.

Coşkunun Ortaokula kaydolduğu seneydi. Gülsüm oturduğu evi kiraya vermek üzere boşaltıp anasından kalan bir göz odaya yerleşti. Yeni evine yerleştiğinin ikinci gününe, halı tezgâhını gündoğuya bakan biricik penceresinin önüne yerleştirdi. Bu suretle zaten loş olan oda iyice karanlıklaştı, izbeye benzer bir hal aldı. Senelerce bakımsız kalan odada her şey perişanlık arz ediyordu. Müsendede, tahtabaşında, kalinca bir toz tabakası toplanmış ve örümcekler ağları ile her tarafı donatmışlardı. Taban tahtalarında yer yer görülen oyuklardan çıkan, tefessühe yüz tutmuş, uzvi artıkların kokuları teneffüsü güçleştiriyordu.

Anası evine döndüğü gündenberi komşuları kendisine «Gülsüm Abla» diye hitap ediyorlardı. Gülsüm abla çok

(2) Kikit - Halı düğümlerini sıkıştırmağa (oturmağa) yarıyan alet.

erken kalkıyor, namazını kılıyor ve hemen haliya oturuyordu. İlk kırkkit darbeleri tok sesiyle ortalığı doldurmaya başlayınca Coşkun da uyanıyor, Mutevazi kahvaltısını yaptıktan sonra meşin çantasını yüklenerek mektebin yolunu tutuyordu.

Sabah kahvaltılarında katık olarak bazan yağ, bazan da peynir, pekmez yediği olurdu. Fakat ekser günler mangalda kızarttığı ekmeği islatır, temiz bir elbezi sarar ve nihayet gevrekliği kaybolan ekmek dilimi üzerine tuz eker, büyük bir iştihâ ile yerdi. Öğle öğütleri de hemen, hemen sabahkinden farksız olurdu.

Gülsüm Abla akşam yemeği pişirmek için ikindiye doğru kalkar, yemeği ocaca koyduktan sonra hali başına tekrar dönerdi. Ve gözü halı tellerini farkelemeye hâle gelinceye kadar işlerdi. Perhama işi de bittikten sonra, yaz günlerinde, hayat' da, yıldızların altında, yemeklerini yerlerdi. Yemekten sonra Coşkun dersinin başına oturur, annesi de ertesi günü işliyeceği ipleri geç vakte kadar yumak yapardı. İşleri bitince yataklarına girerler, baş uclarında, ayaklar üzerinde, duran lambayı üfürürler ve duaya başlarlardı. Coşkun böylece; annesinin söylediklerini yüksek sesle tekrar etmek suretiyle, namaz ve abdes için gerekli duaları öğrenmişti. Coşkun dualardan sonra hemen uyuduğu halde, annesi, belki birbirinden daha üzücü çalışma günleriyle dolacak olan başıboş seneleri düşünür, sağa döner, sola döner, rahat edemez, nihayet güçlkle zaptettiği hıçkırıklarını koyuverirdi. Bazan bu hıçkırıklardan uyanan Coşkun, « Niye ağlıyorsun anne » diye sorunca, « hiç yavrum korkulu bir rüya gördüm de » cevabını alırdı.

Bir sonbahardı. Coşkun Ortaokulu bitirdiği halde hiç bir meccanî okula girememişti. Liseler ve meslek mektepleri çoktan derslere başlamışlardı. Eğer

yakında ilân edileceği söylenilen liselerde meccanî okuyacaklar listesinde ismi çıkmazsa çekilen sıkıntıları biraz da boşuna çekmiş olacaktardı. Gülsüm Abla Coşkuna: « Keşke seni ilkmektepten sonra bir san'ata verseydim. Şimdi boyun eğmezsin. » Diyordu.

Bir gün Coşkun elinde bir gazete olduğu halde eve doğru koştuğu görüldü. « Anne! anne! bak, bak ismim gazeteye yazılmış! anne bak » diyor ve durmadan konuşuyordu. Annesi sevinç göz yaşları içinde, « Yarından sonra gideceğini söylüyorsun erken değilmi oğlum? » diyordu. Coşkun da ağlıyor ve titriyen çenesile, « Değil! anne » diye cevap veriyordu.

İki gün sonra yavrusunun tek uğurlayıcısı Gülsüm Abla ona « Yolun açık olsun, mektubunu geciktirme » diyordu.

Gülsüm yapayalnız kalıvermişti. Coşkundan mektup alınca doğru bana koşar, muhtelif yerleri göz yaşları ile silinmiş mektubu tekrar tekrar okuttuktan sonra biraz ferahlardı. Hele Coşkun « Çalışıyorum, fakat senin dualarına muhtacım » diye, yazmasına fazlasile sevinirdi.

Halı dokumağa devam ediyordu. İşlemese neye güvenebilirdi? Mülklerinden aldığı icarları vergilerine ancak yetirebiliyordu.

Birbirini takip eden üzücü çalışma seneleri, Gülsümde derin izler bırakarak uzaklaşıyorlardı. Coşkun ayrılalı tamam beş sene olmuştu. Ve şimdi Yüksek Öğretmen Okulu üçüncü sınıfında bulunuyordu. Gittiğinden beri parasızlıktan Ispartaya ancak iki defa uğrayabilmişti. Fakat bir yıl sonra, ekmeğini eline almış olarak çok sevdiği Ispartasına ve annesine dönmeyi tahayyül etmek, Coşkuna, bütün hasretini dindirmeğe yetiyordu.

Gülsüm Abla gözü az farketttiği için, ufak telek yanlışlıklar yaptığı vakit ken-

dişine çıkışanların sözlerine kulak asmamalı, bir senecik daha dişini sıkmalıydı. Göz nurunu halı düğümlerine harcayan Gülsümün gözleri birkaç yıldan bu tarafa az fark eder olmuştu. Bu yüzden bundan sonra işleyeceği halının da hükmü olmazdı artık. «Gözlük almağa kalksam, yolunu, yöntemini bilmem ve bir sürü masraf» diye düşünüyordu. Bununla beraber kendisini yoklayan alacak gönüllü misafirlerinden gözlüğü olanlarinkini al-; «Uyarmı acaba? bir de ben aldırısam» derdi.

Vaziyetlerin karıştığı; ekmeğin vesikaya bindiği, her şeyin misillerince arttığı son zamanlarda, gözünü de böyle oluşu durumunu daha fazla güçleştiriyordu. Halının altı düğümü bir paradan üç düğümü bir paraya inmesine rağmen yirmi beş otuz kuruşluktan fazla işleymiyordu. Halbuki gözü yardımı etseydi kırk, kırkbeş kuruşluk işlemek işten bile değildi.

Bir gün evine mahsus olarak uğradığım zaman kendisini yatakta buldum. «Sorma oğlum bir aydır yataktayım. Şayet biraz daha yatarsam korkarım ölümüm aılıktan olacak» diye inler gibi konuştu. Ve ilave etti: «Dün komşum Havvana'nın ısrarına dayanamıyarak yavruma göndereceğim üç lira ile bir doktor çağırıttım. İyice muayene ettikten sonra tekrarını beceremediğim bir ism

söyledi. Doktorun yüzünden ümitsizleşen durumumu takdir ettim.»

Hastalık onu iyice değiştirmişti; yarıkları çökmüş, şakaklarındaki kan damarları elle tutulacak kadar belirli bir hal almıştı. Gözleri, derinleşen göz çukurlarından hayatıyetini kaybetmiş bir vücuda aitmiş gibi bakıyorlardı. Donuk, sabit ve korkunçtu. Kırışan saçları çoktanberi sabun görmemiş yastık üzerinde gayet muntazam dağılmışlardı. Arasıra «yavrumun biraz olsun sefasını süremeden gidiyorum» diye inliyor ve ağlıyordu. Ben «Merak etme bu da geçer» dedikçe deri bir göğüs geçirerek, «Ne bileyim gayet» diyordu. Bir saat kadar, bazan kelimelerle bazan da sükût ederek konuştuktan sonra bir ölü evinden ayrılır gibi ayrıldım.

Ve nihayet ziyaretimden dört gün sonra, bu gün, ölüsünü gömenler arasında ben de varım. Ben de duasını henüz bitiren hocadan sonra duamı mırıldanıyorum: «Ruhun şad olsun Gülsüm Abla. Yedisinde oturduğun halı başından ölümün kaldırabildiği vücudun rahat olsun! Ey! konuşması bütün ömrü boyunca mahdut kelimelere inhisar eden halıcı kadın ahiret sualin ehven olsun. Bütün ömrünce kasaba hududunu aşmayan fani varlığına mukabil, mavi semalar manevi varlığının hudutsuz ülkesi olsun».

Umumi neşriyatı idare eden: Kemal Turan
İmtiyaz sahibi: Hilmi Çakmakçı

Basıldığı yer: Isparta matbaası — Isparta

ISPARTA HALKEVİ MECMUASI

Yirmi ikinci yıla girerken

"Cümhuriyet; ileri bir insan cemiyetinin; hür, vatansever, çalışkan bir vatandaş yaşayışının, memleket imarının devridir. Onun için Cümhuriyet bayramını en sevimli günümüz olarak karşılıyoruz. Türkiyeyi bütün vatandaşlar için eşit adaletin yurdu, insan ailesinin faydalı ve yardımcı bir uzvu olarak ilerletmek başlıca emelimizdir. Fikir ve vicdan hürriyeti ile, vatani korumak duygularının içinde, anarşiden uzak bir memleket idaresi bize en geniş feyizler vereceğine inanıyoruz. Yeni nesillerimizin vazife severlikte ve vazife uğrunda her fedakârlığı göze alacak karakterde yetişmeleri başlıca amacımızdır. İnsanlığın yeni ve ileri ve her millet için emniyetli bir nizama kavuşması yolunda icabederse hissemize düşecek vazifeleri yerine getirmek için dalma hazır bulunduyoruz..."

29 Birinciteşrin 1944

İSMET İNÖNÜ

1944 yılı birinciteşrinin 29 uncu günü, şehir, kasaba ve köy meydanlarına toplanan Türkiye halkı, cümhuriyetin yirmi birinci yılını sevinç içinde kulladı. Dünyayı saran harbin ölüm ve ateşinden uzak, yarına emniyetle bakan bir halk için, kendilerine bu saadetleri bağışlayan bir rejimin yıldönümünü sevgiyle karşılamak kadar tabii ne vardır?... Tarihteki bir çok devletlerin cevherliğini yapan uyanık Türk milletinin, kötü bir devirden silkinip kurtularak yine kendinin yarattığı öz rejime kavuşması ve kısa bir zamanda bu rejimin güzel meyvelerini tatması az bir bahtiyarlık mıdır?

Gerçekten Cümhuriyet rejiminin, öz evlâtları; ikinci dünya harbinin felâketlerinden uzak kalmayı, yalnız nefisleri korumanın basit duygusuyla ölçüyorlar. Onlar, iyi niyetli milletlerle dostluk kurarak millî şeref ve haysiyeti koruyarak memleketi, herkes dövüşürken yükseltmiş olan rejimi, saygıların en derini ile kucaklıyorlar. Kaldı ki rejim, son dünya harbinde imtihanını vermeden önce de aziz Atatürk'ün işaretiyle başarılan bir çok inkılaplarla memleketi nelele kavuşturmamıştır?... Sağlık, bayındırlık ve kültür alanında bir çok işlere girişilmiş ve muvaffakiyetle ilerlenmiştir. Kıyafetimizle, yazı-

mızla, aile kuruluşumuzla, ileri insanlığın, hiç kimsede ayırt edilmeyen bir uzvu olduk. Kısaca, millî mücadelenin yabancı istilâdan kurtardığı Türkiyeyi, cümhuriyet, bütün gerilik sebeplerinden sıyrıldı. Onu ileri ve aydın bir ufka ulaştırdı. Artık Cümhuriyet çocuklarına yalnız çalışmak, duraksızca çalışmak kalıyor. Yirmi ikinci Cümhuriyet yılına girdiğimiz hafta içinde Millî Şef, millet vekilleri önünde memleket meselelerini inceledi. Türkiye'nin dış durumunu anlattı. Aziz büyüğümüzü dinledikten sonra bütün vatandaşların yazıyla ve sözle belirttikleri hakikat şudur ki, kendilerinin de bir kaç gün önce Cümhuriyet bayramında millete bildirdikleri gibi Türkiye «bütün vatandaşlar için eşit adaletin yurdu ve insanlık ailesinin faydalı ve yardımcı bir uzvu» dur. Cümhuriyet Türkiye'sinde «hür, vatansever, çalışkan» insanlar «memleket imarının» doymaz heveslileri olarak, vatani korumak duygusunu da her şeyden üstün tutarak yaşıyorlar. Cümhuriyetin «bize en geniş feyizler vereceğine» başında Atatürk'le birlikte inanan Türk milleti, Millî Şefin dilinde bunu teyit ediyor. Sonsuz yıllarda bu teyide devam etmek hepimizin en temiz dileği ve en sarsılmaz kararımızdır.

Kemal Turan

DİLİMİZ

Yazan: Salâhattin Ezen

Biribirimizle anlaşmak için yaptığımız hareketlere, çıkardığımız seslere dil diyoruz. Dil, acı ve sevinçleri, duygu ve düşünceleri anlatma vasıtasıdır. Bunun için bir arada bulunan insanlar dilsiz yaşayamazlar.

Bu gerçeği gözönünde bulundurarak, her millet, dilini güzelleştirmeye, zenginleştirmeye, ona en ince duyguları, en yüksek fikirleri bütün anlamlarıyla ifade edebilecek bir alâstikiyet kazandırmaya çalıştı. Bugün dil, ulusların kültür düzeylerinin ölçüsü oldu.

Biz de, Tuna kıyılarından Baykal gölüne kadar uzanan memleketlerde konuşulan ve dünyanın ana dillerinden biri olan Türkçemizi güzelleştirmek, zenginleştirmek ve ona hakikî yerini kazandırmak için, Atatürk'ün önderliğiyle 1932 de Türk Dil Kurumu meydana getirildi.

Dil Kurumunun üzerine aldığı büyük işin önemini kavramak için şimdiye kadar yapılanları hatırlıyalım:

Orhun kitabelerile elimizdeki en eski vesikalara göre, Türk dili, onuncu yüz yıla kadar, kendi gelişme yolunda ilerliyen, duru, zengin bir dildi. İslâm dini, Türkler tarafından kabul edildikten sonra, arapça ve farsça kelimeler kurallarıyla beraber dilimize akın etmeye başladı. Medrese kültürü almış olanlarla zamanın idarecileri, bu yabancı sözlere ve bunlarla yazılmış yazılara fazla değer verdiler. Bundan ötürü Türkçe, eski duruluğunu, güzelliğini kaybetti; üçüzlü bir dil oldu.

Aydınların bu karışık dille vücûda getirdikleri eserlere «Divan Edebiyatı»

diyoruz.

Divan edebiyatında yabancı kelimeler kullanmak, herkesin anlamıyacağı kelimeleri kamus ve ferhenklerden bulup çıkarmak, san'at yapmak, ilim, hüner, marifet sayılırdı. Rastgele birini alalım. Meselâ Gazi Giray, (1) «gönül çeken boy yerine bayrağı severiz ve güzel kokulu saç yerine tuğa gönül bağladık, bir güzelin gönül delen oku andıran bir kışlariyle kaşlarının sevgisi yerine ok yay arzusu gönlümüzden hiç çıkmadı» demek için bakınız neler söylüyor:

*Rayete meylederiz kamet-i dil-cu yerine
Tuğa dil bağlamışız kâkül-i hoş-bu yerine
Heves-i tir-ü keman çıkmadı dilden asla
Navveg-i gamze-i dil-duz ile ebru yerine*

Nesir dili, nazım dilinden daha zayıftı. Divan nesrinin üstadı olan Nergisi'nin «Nihalistan» adlı eserinin başından bir ibareyi aynen alalım: (2)

«Her zamanki hamei hamamei meyzun-teranei dilkeşâvâzı marifetperde sahai melsayi sahaifi letayifnümâyî-i ruzname bâlküşâyî pervaz ve muharrik cenahayı hakikatü mecaz ola...»

Cümle burada bitmiş değildir. Arada bazı farsça beyitler olmak üzere, cümle tam bir buçuk sahife devam ediyor. Bu ibarede Nergî'si, kısaca: «ne zaman yazı yazmağa başlarsam» demek istiyor.

Görülüyor ki Nergisi'nin ve onun çağdaşı olan Veysi'nin nesrini anlamak yabancı dili öğrenmekten daha zordur.

19 uncu yüz yıla kadar Edirneli

(1) Necmettin Halil Onan, İzahlı Divan Şiirleri Antolojisi, 1941.

(2) Âgâh Sırrı Levent, Edebiyat Tarihi Dersleri

Nazmi ile Tatavlılı Mahrami'yi bir yana bırakırsak, dili sadeleştirmek için kimse çalışmadı. Nazmi ile Mahrami, bu alanda nisbeten sade eserler verdiler. Fakat onların bu hareketleri, bir kibrit ışığı gibi gelip geçici oldu.

Birinci tanzimatın ilânından sonra, Avrupaya gönderilen talebeler, tahsillerini tamamlayarak geri döndüler. Bunların içinde ismini her zaman saygıyla anacağımız Şinasi vardı.

Şinasi, yurda döner dönmez bir gazete (3) çıkardı. Herkesin anlayacağı bir dille halka hitap etti. Divan nesrinin sayfeler süren cümlelerini parçaladı. İlk olarak yazı işaretlerini kullandı. O sırada çıkan diğer gazeteler, sürümelerini artırmak için Şinasi gibi hareket etmek zorunda kaldılar. Bundan sonra Şinasi, dilimizin sadeleşmesi için eşağı adımı atanların ilki oldu.

İlk gazeteciden sonra, bu alanda çalışan büyük vatansever Namık Kemal görüyoruz. Kemal, Türk dilinin yabancı kelime ve kurallardan kurtulmasını, yazı dilinin konuşma diline yaklaşmasını istemiş ve 1866 senesinde, edebiyata ait düşüncelerini bildiren bir makalesinde (4) :

a) Hiç bir kitabımız yoktur ki lâfız süslerinden ayrıldığı halde beğenilebilsin; b) Edebiyat dilini halk anlamağa muktedir olamıyor; c) Mâna, sıfat uğruna ve onun lehine her vakit feda edilmiştir; d) Konuşma ve yazma tarzları o kadar fazla ayrılmıştır ki ikisi yabancı dil kabilindendir.

Bunların düzeltilmesi için beş şart ileri sürüyordu:

1) Lisan kaidelerinin tesbiti; 2) Kelimeleri, umumî kullanışa nazaran tahdit etmek; 3) İmlâ ve mânâca kelimeler arasındaki bağlılığın hakikî bir şekle konulması; 4) Sarf ve nahiv ile ifade tarzlarının Türkiyenin hakikî bünyesine uygun bir halde ıslah ve yenilemek; 5) İfadenin tabii güzelliğine mâni olan yapma sıfatların terki.

Bunların gerçekleşmesi için göster-

diği çareler arasında bir lûgatle bir gramer kitabının çıkartılmasını istiyordu. Kemal, bu fikirlerini ömrünün sonuna kadar müdafaa etti; fakat yalnız kaldı. Açtığı bayrağın altına kimseyi toplayamadı. Çünkü, eski zevki devam ettirmek isteyenlerle karşılaştı. Onlar, sade yazarları cahil sayıyorlardı. Ahmet Mithat bile üslûbunun sadeliğinden dolayı, zamanın belâğatçileri tarafından, edipler arasından çıkarıldı.

Edebiyatı Cedide devrinde, Ziya Gökalp ile Mehmet Emin lisan savaşına katıldılar. Fakat bu devrin diğer yazarları, Tanzimatçılar kadar bile dili sadeleştirmek için uğraşmadılar.

1908 ihtilâlinde sonra Türkçülük cereyanı kuvvetlenince, Ömer Seyfittin, Ziya Gökalp, Ali Canip, Selanikte (Genç Kalemler) adlı bir dergi çıkardılar. Bunlar da, dilimizin sadeleşmesini, yazı dilimizin konuşma diline yaklaşmasını istediler.

Bu sıralarda Balkan Harbi, arkasından da Büyük Harp başladı. Harp ve ihtilâller millî duyguları kamçılıyordu. Dil cereyanı hissedilir bir duruma girmişti. Aka Gündüz, Halide Edip, Peyami Safa, Reşat Nuri gibi ediplerimiz, akıcı ve temiz üslûpleriyle dilimizin güzel örneklerini verdiler. Türkçemiz, mukayese kabul etmiyecek kadar sadeleşti; fakat yabancı sözlerden tamamen kurtulamadı. Kalkınma umumî değildi, bunu yapmak gerekti.

İşte bunun için, Atatürk, memleketin bilginlerini, şair, edip ve yazarlarını topladı; en büyük derde deva aradı ve 1932 temmuzunda Türk Dil Kurumunu meydana getirdi. İlk toplantısını 26 eylülde yapan Kurum, tarih boyunca, pek çok defalar istendiği halde başarılmıyan bu büyük işi üzerine aldı. Türkçemizi, Ebedî Şefimizin ifadeleriyle: «bugünkü ve yarınki en güzel medeniyeti kemali ile kavrayabilecek şiveli ve

(3) Tercümanı ahval, Tasviri efkâr gazeteleri.

(4) Mustafa Nihat, Metinlerle muasır Türk edebiyat tarihi, 1934.

ahenkli bir ifade vasıtası haline getirmegi» iş edildi.

Karamsarlar, kısa - örenler, bu büyük işin önemini kavrayamadılar. Bazıları, sadeleştirilmek suretiyle dilin fakirleştirileceğini, bir kısmı da sadece bir gramer veya lûgatın çıkarılacağını zannettiler. Bu zavallılar, yapılacak işin büyüklüğünü anlayamadılar.

Kurum meydana geldikten sonra, yabancı kelime ve kurallara yol vermek, onların yerine öz malımız olan kelimeleri bulup çıkarmak için, Türk dilinin bütün lehçeleri birer birer incelendi. Türkiyede yalnız halk ağzından yüz elli bin kelime fişi derlendi ve bunların kökleri araştırıldı. Halk bilgisi üzerinde yapılan derlemelerde inanlar, masallar, görenekler, türküler, mâniler, destanlar, bilmeceler, tekerlemeler ve atasözleri gibi folklor materyalleri toplandı. Kaşgarlı Mahmudun Divan-ı Lûgatü'türk adlı değerli eseriyle daha bir çok eserler dilimize çevrildi. Türkiye-mizin yapısına tamamen uygun bir dil bilgisi kitabı yazıldı. Kelimeleri yalnız bugünkü anlamlarıyla değil, geçmişteki mâna değişimleriyle ve her birinin kitaplardan alınmış örnekleriyle birlikte gösterecek olan Sözlük'ün ikinci cildi çıkarıldı. Bu çalışma ve incelemelerle varılan sonuçlara dayanarak, ilk ve orta öğretim kitaplarındaki terimler Türkçeleştirildi.

Sadeliik cereyanı millî dâvamız oldu. Son yıllarda dilimiz, hepimize sevinç verecek kadar sadeleşti, güzelleşti. Artık bundan sonra arabin ve acemin kelimeleri dilimizde yer bulamayacaktır.

Uçak — Tayyareden
Okul — Mektepten
Öğretmen — Muallimden
Sömürge — Müstemlemeden
Akaryakıt — Mayi mahrukattan

daha güzel ve daha bize yakın değil mi? Bizim olan ve duygularımızı en ince anlamlarına kadar bildiren sözlerimiz varken başkalarının kelimelerini hâlâ niçin kullanalım?

Şu acı hakikati de hatırlayalım ki yabancı sözlere önem veren aydınlarımızdır. Köylü ve halk hiç bir vakit osmanlıca konuşmamıştır.

O, «kafa kâğıdı, gece yarısı, yaralı bitkin» sösleri kullanmış, hiç bir zaman «nûfus tezkeresi, nısfülleyle, meclis, birmecele» kelimelerini söylememiştir.

Bu misallerin sayısını yüzlere, hatırlara çıkarabiliriz. Aydınlar da halk ve köylü gibi Türkçe kelimelere önem verecek ve konuştukları gibi yazacak olurlarsa konuşma dili ile yazı dili arasındaki fark ortadan kalkmış olacaktı. Türkçeden başka hiç bir dilde bulunmayan bu fark için Ziya Gökalp, şöyle diyor (5):

«Konuşma dilini yazarak yazı diline getirme! Zaten, halk muharrirleri, bu işi eskidenberi yapıyorlardı. Osmanlı edebiyatının yanında, halk diliyle yazılmış bir Türk edebiyatı, altı yedi asırdanberi mevcuttu. Demek ki lisanî ilgiliği kaldırmak için yeniden hiç bir şey yapmağa lüzum yoktur. Osmanlı lisanını hiç yokmuş gibi bir tarafa atarak, halk edebiyatına temelde vazifesini gören Türk dilini aynile millî lisan addetmek kâfil.»

Tarihte, orta çağlarda, millî lisan önem vermedikleri için, Avrupa milletlerinin ilim ve fikir yönünden geri kaldıklarını görüyoruz. Bunun sebebi latinceye fazla önem verilmesi ve medeniyet dili olarak kabul edilmesidir. Bu dil kaldırıldıktan, her millet, ana diline lâtince kadar değer verdikten sonradır ki Avrupada ilerlemeler başladı. Bundan anlaşılıyor ki bu ulusun ilerlemesi zengin, duru ve güzel bir dile sahip olmasıyla mümkündür. Bu gerçekleri gözönünde bulundurarak, daima doğru, güzel yazıp konuşmağa çalışmayı yurt ve bayrak gibi dilimize de saygı göstermeliyiz. Çünkü dil, onlar gibi en kutlu varlıklardan biridir.

(5) Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, 1923.

Isparta'da eski Türk, Rum ve Ermeni Mektepleri

Neşet KÖSEOĞLU

Arkadaşım Hilmi Dilme'nin On'de yazdığı Ortaokulların tarihçesi adlı birkaç makalesinde Isparta Maarif tarihi için pek değerli malûmat vardır. Bu yazılarda yalnız ortaokul ve yalnız Isparta kasabası esas tutulduğu için mülhakattaki mektepler ile Rum ve Ermeni okulları ve kütüphaneler hakkında bilgiye raslanamamaktadır. Bu bakımdan son zamanlarda elde ettiğimiz bazı vesikalarda gördüğümüz malumatı On'e yazmağı Isparta Maarif tarihi bakımından muvafık bulduk.

1316 - 1893 tarihinde «Darüttıbaat-ül - Âmile» denilen Matbaa - i Âmirede basılan «Salname - i - Maarif - i - Umumiye» adlı salnamenin başında Maarif Nezaretinin tarihçesi hakkında izahat verilirken 1254 - 1833 tarihine kadar Osmanlı İmparatorluğu dahilinde yalnız resmi olarak üçüncü Selim zamanında tesis edilen Askeri mektepler ile hayır sahipleri tarafından yapılan mahalle mekteplerinden başka - Medreseler hariç - okuma ocağı olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu yılda Zilkadenin 21 inci günü çıkan takvim - i - Vekayi adlı resmi gazetede neşredilen bir lâyhaya göre bunden evvel açılan mekteplerin bir nizama bağlı olmadıkları ve muallimlerin bildikleri gibi okutmakta oldukları ve Harbiye, Bahriye, Hendese, Tıp fenlerine mahsus mekteplere gelenlerin çok az bilgileri olup yazı yazmağı ve

Türkçe okumağı kadir olmadıkları, bu vaziyetin önüne geçilerek bir esasa bağlanı ası lâzımgeldiği tebarüz ettirilmektedir

Bu lâyiha kabul edildikten sonra İstanbul'da birkaç Rüşdiye mektebi açılmış, İmam zade Es'ad efendiye «Anadolu payesi» yani rütbesi verilerek Maarif işlerinin tedvirine memur edilmiştir. Bu ilk Rüşdiyeler üç sınıflı idi. (1)

1261 - 1845 tarihinde öğretim ve öğrenim işlerinin daha iyi bir şekle konulması düşünülmüş ve bunun için tekrar bir lâyiha hazırlanmıştır. Bu lâyihanın tetkik ve bir esasın hazırlanması için muvakkat bir encümen teşkil edilmiştir. Bu komisyon tarafından 1262 - 1845 tarihinde bir program hazırlanmıştır. Yatılı ve yatsız olarak bir Dar - ül - Fünun tesis edilmiştir. Bundan sonra teşkilât genişlediği için 1273 - 1356 yılı ramazan ayında Maarif - i - Umumiye nezareti kurulmuş ve Şemsi Paşa bu nezaretin başına geçirilmiştir.

(1308 - 1890) da idadî ve Rüşdî program ve talimatnamelerinin ihtiyaca kâfi gelmediği anlaşıldığından ıslah edilmiştir.

(1316 - 1893) tarihinde Isparta Vilâyeti Konyaya bağlı idi. Bir Sancak halinde idare ediliyordu. Kazaları da

(1. 1280 - 1363 te bunlar beş sınıfa iblâğ edilmiştir.

şunlardı. Kaarağaç, Borlu, Hamidabat (Isparta) Eğridir, Yalvaç.

Isparta Vilâyetinde bu tarihte bulu-

nan Rüşdiyelerin nerelerde bulunduğunu ve bunlara ait rakamları aşağıya yazıyoruz.

A D I	Talebe	Muallim	Hademe	
Hamidabat	92	4	1	(3)
Karaağaç	78	3	1	(4)
Borlu	91	2	1	(5)
Eğridir	52	2	1	(6)
Yalvaç	66	2	1	(7)

Aynı tarihte Hamidabat'da bulunan kütüphanelerin adı ve kitap adedi ile diğer bilgilere ait cetvel aşağıdadır.

KAZA	A D I	Y E R İ	Müessisi	Kitap A.	Tesis Ta.
Isparta	Halil Hamit	Çelebiler M.	Halil H. Pş	592	1197
Yalvaç	Hacı Ali	Cami yanı	Ali Rıza	450	1303
Karaağaç	Camikebir	" "	Halk	230	1293
Eğridir	Şeyh Ali ağa	Medrese içi	Ali ağa	202	—
"	Mehmet Pş.	Barla	M. Paşa	123	—
Uluborlu	Lala Paşa	—	Lala Pş.	—	1327

Aynı tarihlerde Isparta'da bulunan gayri Türk mektepler hakkında da şu ma-lumatı aşağıya yazıyoruz.

Y E R İ	Milliyeti	Talebe K. E.	Okul Derecesi	Tesis Tarihi
Isparta Ermeni	Ermeni	.60	Rüşdi	1283
" Kemer mahal	Rum	230 —	"	—
" " "	"	— 345	İptidai	—
" Temel	"	— 360	"	—
" " "	"	— 55	"	—
" Emre "	"	— 109	Rüşdi	—
Uluborlu Rum mektebi		— 55	İptidai	1266

(2) Abdürrahman Şemsi paşa 21 Recep 1273 de Maarif nazırı olmuş ve 22 Cemaziyelevvel 1278 de ayrılmıştır. Babası Şeyh Ahmet Necip efendidir. 1230 - 1814 de doğmuştur. Yunan harbinde esir olmuş ve sonradan kurtularak Mısır'a hicret etmişti. Sonra-dan birçok memuriyetlerde bulunduktan sonra 1295 - 1878 de ölmüştür.

(3) Dört muallimden birisine muallim-i-evvel birisine muallim-i-sani üçüncüsüne mualli-m-i-salis dördüncüsüne de hüsnihat mual-limi derlerdi. 1316 - 1898 de Muallim-i-Ev-

vel'in adı Mehmed ali idi.

(4) Bir muallim-i-evvel bir muallim-i-sani bir de hüsnihat muallimi vardı. Birinci mu-allimin adı Hacı Reşid idi.

(5), (6), (7) Burada ve daha sonra gelen okullarda iktisat muallim olup birincisine muallim-i-evvel ikincisine de muallim-i-sani derlerdi.

Eskiden bu Uluborlu kazasına Borlu derlerdi. Diğer eski bazı kayıtlarda buraya Ulubor-lu, bugün kükürt çıkan Borlu'ya da Ke-çiborlu derlerdi. Bugün de aynen bu şe-kilde kullanılır.

Bu cetvelden anlaşıyor ki Isparta sancağı dahilinde Rum ve Ermeni mektepleri yalnız Isparta ile Uluborlu'da idi. Diğer kazalarda bu okulları doyuracak kadar Ermeni ve Rum nüfusu olmadığı da anlaşılmaktadır.

1318 tarihinde Matbaa-i-Âmirede

basılan Maarif-i-Umumiye nezareti adlı 1311 - 1312 ders yılına ait istatistikte o zaman Konya vilâyetine bağlı olan Hamidabad'daki Mekteb-i-Mülkiye-i-Rüşdiye talebe sayısı hakkında şu cetveli neşrediyoruz.

Yeri	Adet	1310 - 1311 den devir	1311 - 1312 de yeniden	Çıkanlar	Memur ve öğretmen
Hamidabad (1)	1	100	42	19	4
Yalvaç	1	81	50	9	3
Karaağaç	1	95	45	4	2
Egridir	1	58	15	6	1
Uluborlu	1	68	14	11	2

Bu tarihte her vilâyet merkezinde birer kız Rüşdiyesi açıldığı halde Isparta ile kaza merkezlerinde buna ait malûmata tesadüf edilmemiştir. O devrin sancaklarında da bu nevi okullar açılmamıştır.

O tarihlerde Isparta'da Mekâtib-i-İptidaiye-i-İslâmiye adı altında ilk okullar

da vardı. Bunların bir kısmı eski bir kısmı da yeni usul ile tedrisat yapıyorlardı. Talebe adedi erkek ve kız olarak ayrılmakla beraber bütün okulların talebesi bir kalemde gösterilmiştir. Eğer bunları ayırmış olsalardı kazalar arasında mukayeseler yapmak mümkün olacaktı.

Y E R İ	Eski usul okul adedi	Yeni usul okul adedi	Tahsisat	Talebe
Hamidabat (2)	238	1	1294	4705

Aynı tarihte Isparta'da Rum ve Ermeni olduğu halde bunların okulu olup olmadığı yazılı değildir. Yalnız Konya vilâyetinde İdadi olmadığı yalnız Rüşdi İptidai mekteplerinin olduğu ve talebesinin de 83 kadar bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu salnamede Isparta'da bu tarihlerde Rum veya Ermeni okulları bulunduğu hakkında hiçbir izahat yoktur.

1311 - 1312 yıllarında Ispartada 4 kütüphane bulunduğu yazılı ise de bunların nerelerde bulunduğu anlaşılmamaktadır. Fakat diğer daha çok eski

tarihlere ait salnamelerde bu kütüphanelerin her kaza merkezinde birer adet olduğunu biliyoruz.

Hazırladığımız bu malûmat, Rüşdi ve İptidai adları altında açılan okulların Isparta'da ilk açılışları ile genişlemeleri hakkındadır. Isparta Maarif tarihini yazanlara bu malzeme pek faydalı olabilir.

- (1) Bunlardan yalnız Isparta Rüşdiyesinin tesis tarihi vardır. Oda 1277 - 1860 olarak gösterilmiştir. Diğerlerinin meçhul olduğu yazılıdır.
- (2) Bu okullardan ikinci Hamid'in tahta çıkışından sonra açılanların adedi ayrıca 17 olarak gösterilmiştir.

HALICI KIZ

(*) Kirkitinden binbir oya dökülür,
Altın saçlar kâkûl olur bükülür,
Bakışından yüreciğim sökülür,
Ahû gözlüm, bu dert nasıl çekilir?

Gözlerinden yeşil bahar seçilir,
Gülüşünden Lâle, Sünbül açılır,
Dudağından inci sözler saçılır,
Ahû gözlüm, senden nasıl geçilir?

Halıcı kız, al gönlümü, al (**) doku,
Kirkitin gür sesi kaplasın gökü.
Derdime derman ol, yarama yakı, (***)
Ahû gözlüm, nedir bıktım bu çeki?

Halıcı kız, içtiğin su olayım,
İplik olup yumağına dolayım,
San'atınla tezgâhına köleyim,
Ahû gözlüm, ben uğruna öleyim

(*) Kirkit - Halı düğümlerini sıkıştıran âlet

(**) Al - Kırmızı

(***) Yakı - Merhem

Başak Türküsü

Başaklar salınır, coşar rüzgârda:
— Varda, geliyoruz! Savulun, varda!
Topraktan nağmeler göğe yükselir,
Bana başak sesi, bir ninni gelir.

Altın'dan taneler yatmış beşiğe,
Tabiat uyutsun, büyütsün diye.
Başak çiftçi gülü ve neş'esidir,
Toprak anamızın öz meyvesidir.

Uyu nazlı başak, uyu olgunlaş,
Yaşaman sevinçtir, ölümünse yaş.
En büyük zenginlik ve ümit sende,
Sana türkü düzen, aşığım ben de.

Sabih Şendil

ISPARTA ve YAKINLARI HAKKINDA

Yüz yıl önce bir İngilizin yazdığı seyahat kitabı

HÂMİT DERELİ

(123 - 124 sayımızda İngiliz seyyahı F. V. Arundell, eski Apollonia kasabası olduğunu tesbit ettiği Uluborlu'dan çıkarak Senirkent - Karaarslanovası - Gondani yoluyla Yalvaç'a geldiğini anlatmıştı. Bu sayıda onun Yalvaç harabelerinde yaptığı araştırmalar hakkında verdiği izahatı okuyoruz.)

Kasabadan çıkıp da kuzey yanına doğru, su kemeri istikametinde biraz ilerleyince kendimizi, Strabo'nun haklı olarak (.....) adını verdiği, yüksek bir yayla üzerinde bulduk. Harabeden ayrı olarak gördüğümüz bir sürü eski çanak çömlek parçaları bize Antiochia şehrinin yeri üzerinde olduğumuzu anlatıyordu. İlk gözümüze çarpan şey bir mabedin muhteşem taşları ve sütunları oldu. Bunların üzerlerindeki Thyrsos'lardan şarap tanrısı Bacchus'a ait olduğu neticesine vardım. Biraz daha ilerleyince muazzam taşlarla yapılmış, doğudan batıya doğru uzanan uzun ve büyük bir binaya rast geldik. İlk bakışta bunun bir kilise -Antiochia kilisesi- olması ihtimalini düşündüm. Hakikaten de öyle imiş. Zemin plânı ile vaiz yerinin yuvarlak kısmı hâlâ duruyordu. Belki en eski kiliselerden biri olan bu mabedde saatlerce kalmak isterdim. Fakat çabuk ilerlemek zarureti vardı.

Bundan sonra dikkatimizi çeken şey iki büyük ve muhteşem kemerle tepenin ta altına kadar uzanan ve üzerinde fevkalâde güzel bir mabedin döşemesi bulunan bir yeraltı mahzeni oldu. Kocaman taşlardan hiç bir harç kullanılmadan yapılmış bir duvar da gözümüze ilişti. İhtimal bu şehir kapısının bir parçasıdır. Onun yanında da

başka bir binanın zemin plânı vardı.

Buradan su kemeri doğru kısmen harap bir duvar uzanıyor. Tepenin yamacını dolaştıktan sonra tepenin daha fazla tahkimata lüzum bırakılmıyacak kadar dik olan yerine gelince birdenbire sona eriyor. Yirmi bir kemeri mü-kemmel bir halde bulunan su bendi şimdiye kadar gördüğüm bendlerin en muhteşemi idi. Taşları, harçsız olarak konmuş, duvarda gördüklerimizle aynı büyüklükte idiler.

Su bendi civarında gördüğüm manzara insanı büyütüyor ve Antiochia'ya hakikaten Pisidya eyaletinin baş şehri olmak hakkını veriyordu. Soldaki vadi de kavak ve salkım oğüt ağaçları sanki İncilin «Harplerimizi söğütler üzerine astık» şarkısını söylüyor, bir zaman büyük bir Hristiyan şehri olan bu kasabanın acıklı akibetine ağlıyorlardı. Şimdi orada, handaki tek rum müstesna, hiç bir Hristiyan yaşamıyor. Paul ile Barnabas'ın ve halklarının binlerce putperesti doğru dine çevirdikleri yerde tek bir kilise, tek bir papas bulunmuyor.

Şarktaki vadinin arkasında Paroreia'nın bir kısmı olan yalçın bir dağ yükseliyor. Oturduğum yerin karşısında ise bir zaman Sen Paulus'un vaiz ettiği havranın ve havarilerin kaldığı konakların, aynı zamanda onları şehirden kovanların evlerinin arsaları var. Şimdi hepsi yerle bir olmuş.

Şehrin arkasında, uzaktan bugünkü Yalvaç kasabası görünüyor. Evler sonbahar renklerine bürünmüş kavak ve başka ağaçlara karışmış. Bunlar o kadar çok ki bir şehirden ziyade bir koruluğa benziyor. Daha ortada Toros dağlarıyla

çevrilmiş bir ova var. Dağların altında bir göl gözüküyor. İhtimal bu Eğridir. gölüdür. Sağda, yine görünen sahanın ortasında, dağlarla sınırlanmış ova ile bunların üzerinde Toros dağlarının karla kaplı yalçın tepeleri bulunuyor.

Önümüzde su bendi ile onun kemerleri arasından görünen Yalvaç'ın ovaları ve korulukları uzanıyor. Arkamızda çıplak ve yüksek dağlara sırtını vermiş kat kat alçak tepeler yükseliyor. Harabeyi daha yakından tetkik etmeği ertesi güne bırakarak hanımıza döndük. Yolda bir çeşme üzerinde bir kitabe gördüm. Bunu da ötekilerle beraber vereceğim.

Daha fazla yolculuk edemiyecek bir hale gelen kunduralarım ihtiyar bir zat tarafından tamir edilmek şerefine nail oldular. Ak sakaliyle insana saygı telkin eden bu zat Sen Paulus'un da ayakakabılarını tamir etmiş olabilirdi. İş Parise yakışır bir zariflikte değildi ama dayanıklı ve sağlandı. Bir saat içinde tamamladı. Fazla bir fiyat da istemedi. Bizim paramızla dört peni yâni altmış para verdik. İşe başlarken beni hayli korkuttu. Çünkü ayakakabılarımı baştan-başa bir kova suyun içine daldırdı, ıslanmak üzere orada bıraktı. Bunu kolera'ya karşı bir karantine tedbiri sandım. Fakat yanımdakiler deriyi yumuşatmak için onun her zaman böyle yaptığını bana anlattılar. Bu kunduralarımı en kıymetli yadigâr olarak hâlâ saklıyorum.

Perşembe, sonteşrin -8- dün harabeyi gezerken ağa bizi ziyaret lutfunda bulundu. Bu nezaketini, görünüşte odabaşısı bir rum olmakla beraber, hanın asıl sahibinin kendisi olmasına hamle diyorum. Kahvaltıdan sonra ziyaretini iade edip yine eski şehre gittik.

Yolumuz üzerinde ilk rastladığımız yapı Bacchus tapınağı oldu. Bunun şarap tanrısına ait olduğu yalnız Thyrsos'lar değil, şehirde bulduğumuz bir kitabe de isbat ediyor. Bu kitabede Calpurnius şu şekilde anılmıştır.

(.)

En şanlı tanrı Bacchus'un ölünceye kadar baş rahibi.

M. Dethier resim yaparken Kyriocos'da Antiochia kilisesini ölçmek için bana yardım etti. Dış methalini hesaba katmaksızın kilisenin uzunluğu yüz altmış kadem, eni ise seksen kadem. Belki biz Poulus'un meşhur vaizini verdiği yerin tam üzerinde duruyorduk. Çünkü en eski kilisenin, havra arsası üzerine yapılmış olduğunu düşünmek hiç de yanlış olmaz.

Kilisenin kuzeyinde ve hemen hemen onunla bir hizada büyük bir yeraltı yolunun kemerleri ve onların üzerinde de pek muazzam bir tapınağın harabesi var. Fakat zemin plânından başka bir şey kalmamış. Oradan M. Dethier'in yanına gittim. Bizim kadar antika merakı olmayan Kyriocos bir baykuş gibi kemerlerden birinin üzerine tünemiş, sabırla dönüşümüzü bekliyordu.

Kilisenin doğusunda, küçük bir yokuş üzerinde bir tiyatro harabesi var. Bütün oturulacak yerleri sökülüp, götürülmüş, kutru 150 kademedan fazla değil, Tiyatronun ortasında, yine doğru ya doğru çıkarken, biraz solda, küçük bir başka kilisenin izleri görülüyor.

Bunun üzerinde her iki tarafta duvar var bakiyeleri var ki insana bir cadde'nin devamı hissini veriyor. Uçyüz kadem kadar uzakta yarım daire şeklinde dik olarak kesilmiş sert bir kaya da sona eriyor. Bu kaya üzerinde yerden takriben sekiz kadem yükseklikte, direk başlıkları girecek şekilde dört köşe delikler bulunuyor.

Bu yarım daire biçimindeki sahanın genişliği aşağı yukarı 160 kadem, derinliği de o kadar var. Fakat bu dairevi kısmın içinde baş tarafa yakın duvarla çevrili dört köşe bir başka saha bulunuyor. Burası sert kaya oyularak vücutte getirilmiş. Bir çok oluklu sütun parçaları, heykel kırıntıları üzerinde bir zamanlar bir yapı bulunduğunu gösteriyor. Küçük olmakla beraber pek muhteşem ve süslü bir yapı olduğu da ilk

bakışta belli oluyor. Bu dört köşe sahanın ortasında bir kuyu yahut bir su hazneri var ki boyu takriben yirmi, eni ise on üç kadem gelir. Su haznesinin önünde ve onunla birleşmiş olarak yirmi beş kadem boyunda ve yirmi beş kadem eninde dört köşe bir platform bulunuyor. Hepsinin önünde de düz bir saha var. Buradan sonra zemin irtifaini kaybediyor. Bazı temellerden anlaşılıyor ki oradan fazla basamaklarla eniliyormuş.

Beyaz mermerden yapılmış olan sütunlar oluklu ve üç kadem kutrunda başlıkları korent tarzında- friz parçalarını andıran taşlar üzerinde bir zafer tanrısı ile çelenkler arasında bir öküz başı, bir başka taş üzerinde de bir arslan ile boğa başlı, kanatlı bir hayvan vardı. Ben bir mimar değilim, bunun için bu garip yerin mahiyetini tayin edemeyeceğim. Fakat bir tahmin olarak diyebilirim ki burası karşılıklı iki sıra sütunlardan vücutta gelmiş bir portikdi. Yarım daire şeklinde olmasından dolayı da sığma deniyordu. Çünkü şekli Yunan alfabesinin bu harfini andırıyordu. Heykeller canlı ve büyük bir zevkle yapılmışlar. Eğer, bu yapı bir portik değil de, bir tapınağa, onun Lunus veya Men Arcaeus tapınağı olduğunu sanıyorum. Çünkü bu tanrıya ibadet adeti Antiochiadan çıkmıştır.

Bu portiğin 300 kadem kadar güneyinde üzerinde temeller görünen yüksekçe bir yer var. Burası ihtimal iç-kale idi. Her tarafta ameleler hiç durmadan toprağı kazıyor, her an sütunlar ve temeller meydana çıkarıyorlar. Bunun için toprak üzerinde hâlâ bu kadar şey kalabilmiş olmasına şaşmak lâzımdır.

Bundan sonra bir mezarlık içinden nehre indik. Bize bir çok yazılı taşlar olduğunu söylemişlerdi. Irmak boyunca da şehrin dışına kadar sürüp giden du-

varın hemen hemen tamamıyla antika parçalardan ve yontulmuş taşlardan yapılmış olmasına rağmen bir tane yazılısını bulamadık.

Akşam üstü odabaşı yahut hancının odasında ağanın kardeşini ziyarete çağırıldık. İhtiyar zat bir hastalık hastası idi. Bir sürü iç çamaşırından başka üst üste dört kürk giymişti. Bunun için şeklen Shakespeare'ın Falstaff'na pek benziyordu. Huyu ve zevkleri de ondan farklı değildi. Şaraba, rakıya düşküncü. Ben her ikisini de şiddetle me'nedince pek sevdiği Kıbrıs şarabından mahrum edilmemesi için çok yalvardı. İhtimal bu şarap Shakespeare'ın kahramanının da sevdiği şarabın aynıdır.

Başka bir noktada aralarında bir benzerlik vardı. Nasıl Falstaff'a göre yiğitliğin onda dokuzu kaçmak, biri de hiç görünmemekse bizim Yalvaç kahramanı da, kasabada veya civarda bir nezle veya veba salgını çıktığını haber alınca hemen pilyı pırtıyı toplayarak kaçıyordu. Görüştüğümüz zaman Yalvaçtan altı saat uzaktaki Akşehir kasabasında ahaliyi ve hele Sultanın ordusunu kırıp geçiren kolera, dan kaçmak için en iyi yolu düşünüyordu. Ağa ile kendisine, hastalık Yalvaça gelirse, tedavi tarzı hakkında bildiğimiz bütün şeyleri anlattık. İzmirden de kolera ilâçları göndermeğe söz verdik.

Odabaşının dairesinden çıktıktan biraz sonra aksakallı ciddi bir Türk elinde büyük bir teneke kapla geldi. Baktığım hastanın uşağı daha doğrusu çubukçusu imiş. Ağası için biraz konyak istedi, veremeyeceğimiz için özür dileyince rakı istedi. Olmadığını söyledik. Hiç cesareti kırılmadan şarap istedi. Yine reddedince bu sefer çaydanlığımızın içinde ne varsa ondan vermemizi rica etti, biz de seve seve verdik.

— Sonu var —

KEÇİBORLU

EGE'nin hemen gerisinde İzmir'den Isparta'ya giden demiryolu üstünde Keçi borlu nahiyesi toprakları, memlekete yıllarca yetecek kükürtü göğsünde saklıyor.

MALÜLLERİN, çok yaşlıların bir ilkokul yapısı üstünde gençlere katılarak günlerce çalıştığını öğrendikten sonra bu heyecan verici hâdisenin tablosunu hayallerimizde bulalım.

KEMAL TURAN

Yakın yıllara kadar İzmir rıhtımının bir kısmı, her ilkbahar haftalarca kükürte bulanırdı. Bugünlerde körfezin parıltılı sularında yıkanan ilkbahar rüzgârı, sahile gelince sarı kükürt toziyle birleşir, rıhtım üstünden geçenleri, genizleri yakıcı, bulantılı bir hava içinde bırakırdı. Rıhtımın geniş kaldırımları, kükürtle dezenfekte edilmiş sarı ölü çehresinden kurtulmak için bol ve sürekli yağmurları bekledi.

Sicilya'dan kükürt yüklü gelen büyük yelkenlileri İzmir halkı henüz hatırlar. Bunlar mevsim habercisi kuşlar gibi her yıl baharda birbiri ardından körfezde görünürdü. Rıhtıma yanaşan bu gemilerden kıyıya uzatılan enli kaleslar üzerinde hamalların sırtlarıyla kükürt taşınması günlerce sürerdi. Geminin içinden aldığı çuvalı, kaldırım üzerindeki büyük istife götüren adamlar; zaman zaman ağızlarını bir yudum hava için açmasalar, kükürte bulanmış canlı birer cenaze sanılırlardı.

İzmir rıhtımının kükürt boşaltma yerinden sıkıntı duyarak geçenler, bu çuvaları Ege bağcılarının sabırsızlıkla beklediğini bilirlerdi. İstifler, bir müd-

det kaldıktan sonra demiryoluyla uzak Ege istasyonlarına, kamyonlarla yakın köylere taşınırdı. Buralarda her bağcı, baharda ötedenberi alıştığı bir ölçüye göre, ucuz pahalı demeden ve çokluk ödünç, kükürtünü alır. Zamanını geçirmeden asmalara atar. Artık onun gözü sarı yeşil yapraklarda ve göklerde dir. Bir yağmur gelirse asmaları yıkar, bu kadar emekle atılan kükürtleri ıslak toprağa indirir ve eritir. Halbuki asmalar bir müddet, sarı kükürt tozu altında hastalıktan emin kalmalıdır. Bunun için yağmur tekrarlırsa kükürt bir daha atılır.

Ege bağcısı için bahar mevsimindeki yağmur cıvılcıklarını bilmek büyük bir masraf bahsidir. Tecrübeli bağcılar, yağmurların gelişine göre bağlarını kükürtlerler. Ancak onları da şaşırtan yıllar olur. Havalar, açıldı görünürken ansızın sağnaklar gelir. Sonra gene uzun açılış vadeder, sözünde durmaz. Böylece, birkaç defa kükürtleme bağcı için ağır olur.

Tecrübeli bağcılar şaşırtan hava, döne dolaşa İzmir rıhtımında istiflerin de hesabını bozar. Bir mahsul yılı ye-

Yetecek sanılan kükürt bir anda tükenir. yenisinin gelmesi imkânsızdır. Artık o yıl, sıkı tedbirli ve varlıklı bağcılar, mahsullerini devamlı kükürt atışıyle korurlar. Gerisine talihine güvenmek kalır. Tütünden sonra en büyük ihrac malımız olan üzümün, Sicilya'dan gelecek yelkenlilere bağlı bulunduğu yılların hazin macerası budur.

Ege bağcılarının kükürtü artık Sicilya'dan gelmiyor. Mevsim, yağışlı da olsa bağların kükürtsüz kalması ihtimali yoktur. Ege'nin hemen gerisinde İzmir'den Isparta'ya giden demiryolu üstünde Keçiborlu nahiyesi toprakları, merre-kete yıllarca yetecek kükürtü göğsünde saklıyor. Burada kuyular açıldığını, bir kükürt fabrikası kurulduğunu az çok herkes bilir. Bu kuruluş kolay olmadı gibi onun çalışmasının Ege bağcılığıyla ayarlanması artık yabancı kükürtünden müstağni kalınması çok emek ve zekâ istemiş, Türk çocukları bunu bolca harcamıştır.

Keçiborlu kükürtleri şimdi iki çeşittir. Birisi Sicilya'dan gelenler gibi sarı toz halinde ve saf kükürte çok yakın. Bağlarda kullanırken, yakıcı tesirini hafifletmek için buna üste bir sönmüş kireç tozu, kül yuhut ince toprak karıştırılır. Sicilya kükürtlerine de bağcı bunları katardı. Keçiborlu'nun şiradi esmer bir kükürtü var; bu hiç bir şey karıştırılmadan bağa atılabilir. Bu renk kükürt içinde, bağcıların katacağı nisbette ince toprak bulunuyor. Rasyonel bir düşünüş der ki yeraltından toprakla çıkan kükürtü, ileride gene toprak karıştırılmak üzere safa yakın temizlemeye ne lüzum var? Bağlarda kullanılacak kükürt, varsın ona katılacak kadar topraktan ayrılmasın. Bu ayırma, ya-

bançı maddeyi taşımaktan daha masraflı ise şüphesiz ikincisi tercih olunur. Şimdi bu rasyonel düşünüş Ege bölgesi bağcılarındaki renk alışkanlığının yerini tutmak için ilim ve tecrübe ile elele yürüyor.

Kükürt tesisleri, demiryolu istasyonunun hemen üstünde fabrikası, büroları, memur ve işçi evleriyle Keçiborlu'nun yeni bir semtidir. Şimdi bu semtte beş yüze yakın insan geceli gündüzlü çalışıyor. İstasyonun alt yanında asıl kasaba; kiremitli ve çoğu iki katlı evleri, kaldırımlı sokakları, muntazam çarşısı ve hemen bunların yakınında geniş bakımlı sebze ve gül bahçeleriyle kükürt tesislerinin güzel bir dekorudur.

Keçiborlu bu yıl yeni bir ilkokula daha kavuştu. Bir kaç ay önce başlanıldığı sırada, büyük tutulduğuna üzülmüş olan yapı son haftalarda tamamlandı. Parti teşkilâtıyla kükürt tesislerinin başında olanlar gayretli bir elbirliği yaptılar. Bu, halkta ve tesis işçilerinde öyle bir hizmet duygusu yarattı ki gelip günlerce parasız çalışanlar arasında altmış yaşından yukarılar elli beş kişiyi buldu. Bunlardan en yaşlısı Mehmet Bütün, doksanındadır. Yetmiş yaşında Ali Sümer bir ayağını Çanakkale'de bırakmıştır. Altmış iki yaşında Süleyman Haymanalı ile gene o yaşta Rüştü Kahveci Çanakkale malûlleridir. Filistin'de bir ayağı sakatlanan Feyzi Aksan; elli yaşında, yapıda çalışan malûllerin en genci sayılır. İki bacağına bir demiryolu kazasında bırakan Arif Akşahi'nin yerden aldığı taşları yarım vücudiyle duvardaki ustaya nasıl ulaştırdığını dinleyenler; Keçiborlu'da aylarca süren vecimli çalışmayı göz yaşıyla selâmlarlar. Malûllerin, çok yaşlıların bir ilk

okul yapısı üstünde gençlere katılarak günlerce çalıştığını öğrendikten sonra bu heyecan verici hâdisenin tablosunu hayallerimizde bulalım, ve bunun vecdine kendi şuurumuzla erelim.

Keçiborlu nahiyesi halkı; Akşehir-Yalvaç - Uluborlu - Isparta şosesi üzerindeki tarihî kasabalarını, kükürt tesislerine kavuştuktan sonra daha genişletmek ve güzelleştirmek gayreti içinde-ler.

Nahiye merkezinin Isparta - Dinar - Afyon şosesinin de üzerinde denecek kadar yakında olması, şevklerini artırıyor. Bir ortaokula yetecek kadar büyük bir yapıya emek vermeleri onlarda Cumhuriyet idarenin maliye, adliye ve kültür bakımından bütün tesislerine kavuşmak arzusundan kuvvet alıyordu. Nahiyenin kalabalık ve çalışkan köy-leri halkı da Keçiborlu'dakilerin arzula-rına katılmaktadırlar.

Isparta'nın bu verimli parçası bütün yurttaki ilerilik hamlesinden hissesini almaktan geri kalmıyor ve kalmıya-caktır.

Isparta Türküsü

*Bir kızsın Isparta kiraz duduklu
Yemyeşil gözlüsün, sen gül yanaklı,
Bir kızsın Isparta penbe yaşmaklı,
Gelinsin şeftali rengi duvaklı..*

*Bezirgânınarı, (1) Ayazma (2) yolu,
Kırların papatya, sümbülle dolu,
Çiçekten meyveden, iğrilen dalı,
Süs diye göksüne taksın Isparta ..*

*İnbiğin; kondumu artık ocağa?
Seherde gülünü topladın mı sen?
Bağrını çözdünde koştun orağa,
Başaklar yanında uyardın mı sen?...*

*Dokuduğun halı, aşkın mı senin?
Güzelliğin dile taşkın mı senin?
Gül bahçesinde penbe kokunla,
Bahar yoldaşın mı, adın mı senin?*

*Hasretin bağrımı sardı Isparta.
Olmasam gurbette can versem orda,
Bir üzüm bağında, pınar başında,
Bir kızsın Isparta Türk vatanında ..*

Turan Tütüncü

(1) ve (2) Mesirelik

iki Vakfiye

FEHME AKSU

Çevremizde 14 ve 15 inci asrın iki önemli şahsı tarafından kurulan iki vakfiyeyi tetkik meraklılarına sunuyorum.

Bunlardan birisi, On'un 123/124 cü sayısında (Ispartanın mahalle adları) yazımızın beşinci notunda adı geçen Seyh Abdalın vakfiyesidir. 826 H. tarihli'dir, II. ci Murad devrine rastlar. Zamanın sultanınca, kendine temlik edilen Paşa köyünde, hududu vakfiyede yazılı geniş mezreasını kendi nefesine, sonra mütevellî olan evlâtlarına ve yolculara vakfetmiştir. Bu vakfiye, Isparta mahkemesi 1191 - 1194 yıllarına ait 8 No. lı sicil defterinin 37 ci

sahifesinden göçürülmüştür.

Diğer vakfiye ise; meşhur ahilerden Abdi Fakihın 805 H. yılında kurduğu vakfiyedir. Yıldırım -Timur harbini ta-
kip eden ve Hamidelinde kararsızlığın
bulunduğu bir zamana rastlar. Abdi
Fakih; devletçe kendine temlik edilmiş
olan Burdur'da Manastır mescidi altı
ve Su altı ve Kilisacık altı denmekle
meşhur Kayapınardaki arazisini, altı
parça harımını, yaptırdığı Manastır mes-
cidine vakfetmiş ve hasılatının yarısını
adı geçen mescit imamına, diğer yarı-
sını evvelâ kendisine, sonra müteveli
olan evlâdi evlâdına tahsis etmiştir. Bu
vakfiyede 1146 H. yılına ait mahkeme
sicillerinden göçürülmüştür.

الحمد لله رب العالمين وعلى الله تعالى جميعاً اللهم أنت خير الحاكمين وأمرهم
 حيث شئت شريعة بها مضبوطها وعرفها نزلها عن ذكرها على النبي المصطفى عليه
 السلام والسمي لها آيات به خير الذين به نور الذين فقال بالتمثيل العلي السلفان المشرقة كرامة المروءة به الدائم بقية
 غلبها طوبى له والو وإيها وصية وهو بها قوامه ولو رقي قره دره وقين سكي وشهد سنو طيس وهو لها
 انجيز طاسة قوله وقبلها داي ذكرين ومن عب رطوبه قرية كس من الحذور والافقة الدابة والطوبى لافقة دافقها
 وغارقة عن الحدود والجواب وشهور به الدائم تأكد له من رجس اللغز الدابة المار في والدائه والنفات المذكورة
 مطلقاً ميماً ثم رقت وحبت وحبت اولها نفس البقية ثم رقت له اولاد اولاد التوليبه وابن ليس وفقاً معود شريفاً
 سوك محفلاً وحكوماً بصوت والزم لبياحي ولد يرقن ولد يرقن ولد يرقن فغن بدله طاسة سمعاً فلما اتمه على
 الذين جلوه فمن قد بدير فعليه لغت له والمذكورة النسل جميعه مبري ذلك وهرضى صفه ليلته شه وشرين
 تلاه ثمانية

[illegible]

Isparta ve çevresi köylerine genel bir bakış

— VII —

TEVFİK TİĞLİ

Altı asırlık bir ihmalin; ana varlığını kuran köylerimizin bünyesinde açığı pek derin yaraların verdiği ızdırıp yetmiyormuş gibi, her türlü siyasi gâllelerin üstünde bütçemizi zenginleştirerek, her köye öğretmen okulu mezzunu verinceye kadar geçecek olan zamanı beklemek şüphesiz inkılâpçı şiarımızla te'lif edilemezdi.

Nihayet;

Maddî ve manevî yokluklar içinde (6 yıllarda) daha rasyonel ve daha pratik bir teşkilâtı vücuda getirememiş bulduğumuzun mânâsının kavranması işi uzun zaman sürmedi. Teşkilâtın hedefi de; sadece basit ve temiz gayenin hakikate ulaşması; hakikati arayanlar ve sevenler için sevindirici bir keyfiyet olarak sayıldı ve vilâyette bu iş geniş mânâsında sevinç ve heyecan uyandırdı. O zaman bölge tayin edilen ve edilmeyen köylerimizden birçok gençlerin müracaatları karşısında kalıyorduk Isparta köylerinin ormanlık ve dağlık bölge oluşunun ve gelir kaynaklarından mahrum olmalarının tesirini hesaba almakla beraber aylık on lira ücretle bu işe kendilerini vermiş olan köylerimiz gençlerinin köy kalkınması seferberliğinde ne kadar temiz duygular ve ülküler beslemiş olduklarını inkâr edemeyiz. Köy kençlerinin bu ülküyü edinmesindeki faktörleri sayarken; Cumhuriyet İdaresinin kurulduğu günden o günlere kadar, köylerde aşkla çalışan öğretmenlerle Cumhuriyet asker ocağının bu gençlerde yaptıkları tesirlerin büyük ölçüdeki hisselerini başa almak gerektir.

Böylece 923 - 938 köy kültür siyaset ve hareketleri; nasıl eğitmen teşkilâtının doğmasını hazırlamış ise, eğitmen teşkilâtı işi de bugünkü enstitüler teşkilâtını yaratmakta âmil olmuştur. Memleketimizde muasır kültür müesseseleri bu şekilde doğacak ve yaşayacaktır. Burada sırası gelmişken söylemeliyim ki, basit gibi görünüşleri olan köylülerin iş almada başarı gayretleri, her türlü tahammülün üstündedir. Durgun gibi görünen bu zekâların cidden coşkunları ve keskinleri vardır.

23 birinci teşrin 1923 de serbest bırakılan bu gençler; 1 birinci kânuna kadar köylerindeki aileleriyle ve okul hazırlıklarıyla uğraştılar ve Birinci kâ-nunda resmen işe başlamış oldular. Vilâyetimizin köylerinden alınan 33 eğitmenden on ikisi, -Altısı Eğridir'e ait olmak üzere- merkez birinci bölgeye, onu; -üçü Isparta merkezine bağlı olmak üzere- Keçiborluya, on biri; -yedisi sütçülere ait olmak üzere- Eğridirle karışık üçüncü bölgeye verilmişlerdi. Bunların köylerimizde hayata atılışları, bilhassa ormanlar içinde, şehirlerden uzak ıssız yerlerde mektep hayatı nedir bilmiyen (Akdoğan, Çay, Sarı Mehmetler, Karadiken, Hacı Ahmetler, Badap, Beydili) gibi köylerde bir bayram manzarası gösterdi. Gerek mesleki hayata atılışta ve gerekse okul, sıra vesaire tedarikinde ne Başöğretmenleri şahsen ve ne de İdarî makamları resmen meşgul edecek bir hâdise ile karşılaşılmaı. Sadece ve bilhassa evvelce okulu olan köylerde devam

şinde zorluklar çekildi.

**

Vilâyetimizin 215 köyünden, 942-943 ders yılı istatistiklerine göre Nahiye ve köylerde 42 öğretmenli, 101 eğitimci ki 143 köyünde okul vardır. 17 köy okulunda yardımcı eğitimci çalışmaktadır. Bu delikanlılar, bugüne kadar olduğu gibi Köy Enstitüleri bütün köyler sayısınca mezun verinceye millet ve yurt işlerini ferağatle yapacaklardır.

Vilâyetimizde uğradığım 130 köyden eğitimci olan köylerde bu civanmert gençlerin kendilerinden beklediklerimizden fazla işlerin başarıma yolundaki samimi gayretlerine şahit oldum. Köylerde sokak temizlikleri, küçük çukurların doldurulması, yollara ağaç dikmek, gezici sağlık memurlarile iş birliği yaparak köyde sağlığı tehdit eden köyün güzel manzarasını bozan gübrelikleri kaldırmak, halâ çukurlarını kapatmak, gibi güzel hareket ve teşebbüslerin yer yer iyi neticeler vermeğe doğru bir yön aldığını sevinçle gördüm.

Bu mevzu münasebetile köylerimizde etki ve tepki tezahürlerine de bir bakış yapmak yerinde olacaktır.

Tecrübeler şunu göstermiştir ki, köylerimizde, dar alanda da olsa iş görmek, otorite varlığı ile mümkün oluyor. Bu otorite; kültür, şahsiyet ve sosyal meykiyle temin edilebiliyor. Binaenaleyh bir köy liderinin köyünde sevilmiş ve sayılmış, minnetsiz ve borçsuz yaşamış olması, yarı şehir ve yarı köy hayatı yaşayarak köye mahsus safiyetini gaybetmemiş ve köyün iş hayatıyla fiilen münasebetini yaşatmış olması, geçmişte tüccarlık, ortaklık, vesair sebeplerle köyü istismar eden bir ferde veya bir zümreye vasıtalık yapmamış ve mesleğinin verdiği salâhiyetle köyden intifa etme istidadını yaşatacak karakterde olmayışı, meslek hayatında inkişaf kazanamayacak kadar kafasının durgun olmaması, geri zihniyet ve hurafelere kendisini kaptırtmıyacak kudrette oluşu

ve yeniliğe karşı kafakancasını rumda olmaması, bu liderliğe tesirsiz katılmış ve içten bağlanmış bulunması gibi hasletleri nefesinde toplayabilmiş olan bir insan için, hangi tipte olursa olsun, köyde muvaffak olamamak bahis mevzuu değildir. Anladığım manadaki etki ancak bu şekilde kabildir. Aksi haller en başı yumuşak bir köyde, telâfisi kabii olmıyan tepki tezahürlerini doğurmaktan başka bir şeye yaramıyor.

Vilâyetimiz, 939 da başlayan eğitimci yetiştirme hareketlerinde, seçim ve kurs faaliyetinde bu noktaları göz önünde tutmuş, köylere dağılacak elemanların bu meharret ve hasletleri edinmelerini sağlamak için de köylü gençleri Medeni yaşamışın her türlü ıycaplarıyla karşı karşıya koymuş, onların, millî kahramanlık hislerini beslemek, hak ve vazifelerin nelerden ibaret olduğunu öğretmek, bedii zevk ve heyecanlarını yaratmak, köyün iyi âdet ve geleneklerini yaşatmak, Altı oku kendilerine ide yapmak, geriliği ve hurafeyi söküp atmak batıl ve kötü itikatların tesirleri altında işlenen cinayet ve fecaatlere son vermek, köy parasını sulistimal edenlerin, aile yuvasını bozan soysuzların, kanuna karşı gelen zorbaların; köy cehalet ve safiyetinden istifadeye kalkışan entrikacıların kanun ve efkârı umumiye huzurunda uğrıyacıkları fena ve feci âkibetleri tebarüz ettirmek gibi köylerimizin hayatından alınan hakiki parçalarla kendi seviyeleri ve lisan kadrolarına uygun olmak üzere kurslarda müştereken meydana getirilen temsillere her fırsatta yer verilmiştir.

Üzerinde hassasiyetle durulan bu ülküli hava içinde yetiştirilmiş ve bilhassa iş ve fonksiyon adamı olma bakımından da yeni zihniyet ve alışkanlıklar kazandırılmış olan bu köylü gençleri, kendi küçük köylerinde ziyaret ettiğimizde, aşkla ve safiyane ve taze enerji ile çalıştıklarını görerek ölçsüz sevinç duyduk, bir fikir edinilebilmiş olması için 942 ders yılı içinde bir böl-

gede (8) köyün ders neticelerini veriyorum:

Okulda kayıtlı talebe	Yetişen		Yetişmeyen	
	Er.	Kız	Er.	Kız
Köyün adı:	13	13	11	8
Kelimen	27	11	25	9
Belediye	31	6	24	—
Geyran	10	14	10	9
Kayı	16	13	16	7
Borandul	32	6	27	3
Lığış	14	21	14	17
İğdecik	23	13	20	13
Fandus	166	97	147	86
			19	31

Köylere tayin edilen bu gençlerden yedisini, evvelce okulu olan köylere gittiler. Beşi mescitlerden ve yirmi biri de köy odalarından faydalanmağa başladılar. Bir ders yılı içinde Sipahiler, Badap, Hacı Ahmetler, Sarı Mehmetler köylerinde yeni plânlara göre okullarını meydana getirdiler. Müteakip yıllar içinde de okul yapısı faaliyeti aynı hızla devam etti. Aldığımız mektuplardan enerjik Maarif müdürümüz İhsan Kazandioğlunun gayretiyle yapı faaliyetinin durmadan devam ettiğini öğrendik.

Bu faaliyette eğitmenin elini kolunu sıvayarak yapı işine bizzat katılmış biması köylünün hoşuna giden hareketlerden olmuştur. Köyde başarı temininde yeni anlayışın bir ifadesi de bu suretle kendisini göstermiş bulunuyordur.

Isparta köylerinde örnek bahçe işi ilkin biraz ağırca yürüdü. Köylüler; eğitmenlerin bu bahçeleri köy menfaatinde meydana getireceklerine ihtimal vermez gibi oldular. Kayı, Akdoğan, Yenice, Sorkuncak, İğdecik, Eber, Kozluca gibi köylerde temin edilen bahçelerden eğitmenin bilfiil çalışmasıyla meydana getirilen kazanç, yine köy menfaatına sarfedilince kurulan emniyet, sahasını genişletti. Bu işlerde eğitmenlerin gösterdikleri feragat; eski yıllar ve idare içinde «Al turpu vur türke, vay turpa vay turpa» şeklinde haksızlığın en acı mânasiyle alay ve hakaret edilen bu toplulukların, yurdun ilerlemesinde taşıdıkları temiz duygular yönünden de saygıya değer esalete evlâtlara malik oluşlarının küçük ve mütevazı bir misalidir. Köy lideri bu

vasıfta olunca, köylerdeki hasarının zannedildiği kadar imkânsız olmadığını görürüz. Bu, şu demek değildir ki; köy kalkınması basit bir iştir. Şüphesiz bütün zannettiğimizden daha çetin ve daha güç olan köy kalkınmasının bir kaç misal ile halledilivermiş olduğunu hiç bir zaman iddia etmedik ve etmiyoruz. Zaman, maddi ve manevi imkânlar ve tepkiler bahsinde üzerinde durduğumuz vasıflarla birlikte liderlerin şahsî kudret, iman, hulûl ve nüfuz varlıklarıyla âhektar olarak yürüdüğü zaman dahi bu konuda düşünülecek şeyler vardır. O da bu cümleden olmak üzere köylerimizdeki şahsî menfaat ve hodgâmlıkları pertaraf etme çarelerini aramak ve idare âmirlerimizin azamî yardımlarına bel bağlamakla kabildir. Bizim yapacağımız şey; bu imkânları hazırlamak ve bu hasletleri köye lider olarak göndereceğimiz gençlere aşılacak olacaktır. Anladığımıza göre partimiz prensipleri bize bunu ilham ediyor. Memleket bizden bunu istiyor. Cumhuriyet idaresi de bu yolun üstünde yürüyor. Bütün bu gayretlerle Halkevlerimizden şehirlerden köylere yayılacak olan ışıkları bir meş'ale halinde köy liderinin elinde parlayacak ve o zaman muhakkak ki köyün gizli köşeleri aydınlanmış olacaktır. Gezinti ve vazife icaplarıyla sık sık uğradığım ve çok içten tanıdığım vilâyetimizin bir kısım köylerinde, üzerinde önemle durulacak meselelerle karşılaştım. Bir ders yılı içinde muayyen tabeleşi bulunan, okul ve okulla ilgili yapı ve imar faaliyeti olan bir köyde, bir başka yıl muayyen talebe mevcudunun üçte iki nisbetinde düşüverdiği, bir geçen yıl müşahede olunan diğer alanlardaki faaliyetten eser kalmadığı görülür. Köy aynı köydür. Köy bütçesinin gelir kaynaklarıyla birlikte hiç bir noktasında göze çarpacak bir değişiklik olmamıştır. Fakat ortada değişen şey, ekonomik ve sosyal durum dağıl; köy liderinin kendi yerini bu işleri başaracak kudrette olmayan

daha durgun ve nemelâzımcı bir şahsiyete terketmiş olmasıdır. İleride köy liderleri bölümümüzde bununla ilgili müşahedelerimizi, hakiki misallerle sunacağımızdan yine konumuza dönelim.

Köy kalkınması hareketlerinde öğretmenlerin oynayacakları rollerin önemi bakımından, ayrıca, bu gençlerin ahlâkiyetleriyle ilgili olmak üzere de bazı görüş ayrılıkları oluyordu. Bu gençlerde kültürün zayıflığı yanında, ahlâk kıfayetsizliği de kabul edilerek, netice olarak, köylerde birçok münasebetsizliklerin vukuundan endişe ediliyordu.

Durumu bu şekilde görüyorken, kültür zaruretinin kabul etmekle beraber; bu farkın; bir subayla bir çavuş arasındaki farka benzetilmesini akla getirmiyorduk. Nasıl ki bu fark, orduda çavuşun lüzumsuzluğunu isbat etmezse, kültür ordusunda da öğretmenin lüzumsuzluğunu isbat etmiyeceği tabii idi. Zira subaydan istediğimizi, öğretmenlerden istediğimiz gibi; çavuştan istediğimizi de eğitmenden istiyecek bir mahiyette bilgi verme, iş yapma mevkiinde ve zaruretinde bulunuyorduk. Ahlâkiyetini de o şahsın şahsiyetinde ve cemiyetinde aramaktan ziyade, mutlak bilgide aramak gibi bir gaflete düşüyorduk. Nitekim; köydeki istipdat ve zulüm hareketleriyle, soygunculuk, ahlâksızlık ve bin çeşit entrikaların köylerimizin bünyesinde açtığı yaraların verdiği elîm iniltilerle ve cehaletle ilgili felâket sesleriyle kulaklarımız doludur ama, bu zulüm ve istipdadın kötü saltanat idaresinden soygunculuğun yine bu idarenin jandarmasından, tahsildarından, mülteziminden, ağasından; ahlâksızlıkların da o devrin softalarından ve bey'inden geldiğini unutuyor gibi oluyorduk, bunlar arasında nice kültürhükümlerinin bulunduğunu hesaba almıyorduk. Sadece kültür, karakter demek olsaydı ve sadece kültür insanı kahramanlığa, ahlâkî yüksekliğe ve insanlığa çıkarsaydı, sadrazam, paşa, bilgin, filezoi, şair ve vatanperver diye kendilerini tanıtmaya çalışmış olan bir kısım

adamlar, kara günlerimizde ahlâksızlık ve seciyesizlik yapmazlardı. Bunlardan yüzlerce kötü emsal sayabiliriz..

Bununla kültürün lüzumsuzluğunu ve hattâ onun arka plânda kalması gerekeceğini aklımıza getiriyor değiliz; bilâkis; kültürsüz ahlâkın, ne kadar yavan ise, ahlâksız kültürün de o kadar yavan olduğuna inanıyoruz. Binaenaleyh meseleleri dört cepheli incelemeye çalışarak, ellerine iş teslim ettiğimiz bu gençlerde kültür kıfayeti kadar ahlâk salâbeti de aradığımızı kabul etmek lâzımdı. Muhitimizde de henüz teşkilâtın mahiyetinin kavranmamış olmasından mütevellit buna benzer mütereddit nazarlar kendisini göstermekte iken köy öğretmenlerinin bir ders yılı faaliyeti sonunda (940 - 941) Baladız köyünde bir toplantı yapılmış ve komşu üç köyün eğitimli okul talebeleri birer birer yoklanmıştı. Neticeler çok memnuniyet verici bir mahiyette tecelli etti. Bu konu üzerinde konuşmalar yapıldı. Kendi aileleri arasına karışmış olan öğretmen arkadaşların bu müsbet başarılarından öğretmen ağabeyleri sevinç duydular. Toplantıda bulunanların gördükleri bu netice bütün vilâyette iyi tesirlerini göstermekte gecikmedi. Muhtelif vesilelerle de teşkilâtın hakiki gayesi herkesçe anlaşılmış bulundu.

Bugün için İspartanın 100 den fazla köyünde âvare çocuklar toplanmış, bu mütevazı ve nurlu çatılar altında toplanmış bilgi edinmektedirler. Şarkılar, manzumeler, terbiyevî hareket ve ifadeler ve çocuk civıltılarıyla köy boşluğunda inşirah verici bir hava yaratılmış, neşriyat sigara kâğıdı olmaktan kurtulmuş, bu köylerde Devlet, siyaset, yurt hadiseleri okunmak suretiyle bir uyankılık devri açılmış ve dikilmeğe başlanılan fidanlarla orman içinde gölgeye hasret giden yurttaşlar ağaç sevgisini aimağa başlamışlardır.

Yine gerek Halkevi faaliyeti içinde gerekse vazifeten uğradığımız köylerde bu köylü gençlerin kendilerine ve evlatlarına medenî bir çehre ve insanca

Kirazlardan Bal akar

Ömer Zeki Defne'ye

Ispartada kirazlardan bal akar

Yeşil-Kırmızı entarili dallardır

Sevgili bakar, yar...

Mayısta şiir örnece yapraklarda

Mecnuna yâr,

Bahar;

Dallara küpe takar

hevenk. hevenk...

Ahenk, ahenk

İlahî aşkı fısıldar kuşlar

Kiraz dallarından..

Mehtaplı nur dolu gecelerde

Bülbül bahçelerde

Sonsuz senfoniyi besteler.

Ümitsiz kanatlı derbeler

kuşlar

Kiraz bahçelerinden selâm getirir.

Isparta'da kirazlar el eder

Canı yakın sevgili,

diğer,

gibi

" — Gel.. Uzaklardan bakma

gel..

der.

Arzulu dudaklarda

Dalga dalga zaman hasret

Bal emer her fecirde..

Sevgili gelmese ona bakılır

Gelmedi diye meğus olunmaz

ondan tadılır..

Seherin şebnem dişleri

Batıca kirazlara

Aların kalplerinden

Damla damla bal akar....

Ali Adnan Yalçınkara

Bir çeki düzen verdiklerini, evlerini bitiren kurtarmış olduklarını ve köylere her bakımdan örnek olmağa gayret ettiklerini gördük. Gezilerimizde köylerdeki eğitimci faaliyetini daima şu zihinle müşahade ettik. Çekirge çıkar ve mahsulleri mahvedecektir, derhal köylü seferber edilir. Hayvan hastalığı olur, hükümet harekete geçer ve derhal kordonlar konur. Çay taşmıştır, hemen bununla ilgili kanun imdada gelir. Bit istilâsına uğrayan köylerimiz için zecrî bir tedbirimiz yoktur. Binaenaleyh köylü, mahsulünden daha değerli, hayvanından daha kıymetsiz ve köyün bir kısım topraklarından daha menasız bir mahlûk değildir. Eski de-

virlerin ve bizden olmayanların Türk köylü adına kötü bir maksatla uydurdukları «Pire itte, bit yigitte bulunur» nakaratının daha fazla sayıklanmasına Cümhuriyet rejimi elbette ki rıza gösteremezdi. Gezilerde misafiri olduğumuz eğitimcilerin mütevazî, fakir ve temiz evlerinden bit almıyorduk. Onların sadece menhus mahlûka karşı açtıkları seferberlik; köylerimiz adına sevinme sebebi olmağa kifayet edecek bir değer ve kıymettedir, demekle gönül rahatlığına kavuşuyorduk. Bizce köylü için hayat ve insanlık da buradan başlayacaktır.

— Devamı var —

Isparta'ya (1942 ağustosundaki) seyahatin raporu

Nafia Vekâleti Yapı ve İmar Reisliği şehircilik mütehassısı; Yüksek Mühendis mektebi ve Güzel sanatlar akademisi şehircilik profesörü senatör
(R. Ölsner) in raporunun Türkçe tercümesi

Isparta nadir tesadüf edilen kuvvetli bir bünyeye malik bir şehirdir. Hakiki fıkara mahallerini orada körmedim. Her tarafında sıhhi bir vaziyete, kuvvetli ve çalışkan insanlara tesadüf edilir. Dağlar yol şebekesine bir çok mevkilerde çok güzel fonlar teşkil eder. Hemen her evin bir bahçesi vardır. Bahçeler çok bakımlıdır. Başka taraflardaki lâhna dikimine mukabil burada güller açmıştır. Büyük halıcılık ev endüstrisi de diğer ağır ev endüstrileri kusurlarının yerine şehre bir zarafet verir. Ispartanın diğer üstünlükleri çok mantıklı olarak düşünülmüştür, yani istasyonun şehirden çok uzak olmayışı, şehir merkezinin akıllıca tertibi, çay boyunca yollar -maalesef çay yazın kurudur- şehrin ilerideki tevslime iyi imkânlar arzeden büyük bir serbest saha, istasyonla şehir merkezi arasında büyük bir fidanlık arazisi -bu da muhteşem bir ihtiyat yeşil saha arzeder- Nihayet yük nakliyatı ve duvarlar için bir şehir kenarı yolu temini için gayet iyi imkânlar mevcuttur. Nisbeten kolay tatbik edilecek genişletme ve kesmelerle, eski yollar dahi yeni ihtiyaçları karşılayacak bir yol şebekesi haline getirilebilir.

Ispartanın garip bir kusuru vardır. Bu da çok bariz bir şekilde göze çarpıyor. Hapishane büyük ön bahçesiyle esas meydan üzerinde bulunmaktadır. Bana öyle geliyor ki tamamiyle gayri kabil tahammül bir vaziyettir. Hapishane kısa bir zaman sonra yeni binasıyla kendine uyacak bir mevkiye (plânda yerini gösterdim) götürülecektir. Kışaların yakınında mahbuslara atölyeler ve bahçeler tesisi için daha müsait va-

ziyetler vardır. Hem bu suretle onlara hükûmet meydanına bakan taraftan daha iyi şeyler temin edilmiş olur.

Isparta seyyahatım Kâzım beyin üzerinde çok düşünerek ve şehri tanıyarak çizdiği bir kroki ile iyi hazırlanmıştır. Ispartanın her yolunda Mebus Bay Kemal Turan bana refakat ettiler kıymetli yardımlarından dolayı kendisine müteşekkirim. Bu yardımlarının neticesi 1/2000 mikyasındaki krokilerimde bulunmaktadır.

Şimdi esas caddelerin iskeletini tetkik etmek istiyorum:

İstasyondan hükûmet binasına giden cadde şehrin en mühim yoludur. İstasyon meydanının daha temsili bir şekilde tertibi arzu edilmektedir. Prensip itibariyle istasyon meydanı monimantalitesini fazla yükseltmemek lazımdır. Seyrüsefer problemleri hallolmadan kudretli tesirler hasıl etmek esasen mümkün değildir. Bir monimantal yapıda da büyük tesirler methalde yaratılmaz. Tesirin hükûmet meydanına kadar tecricen yükselerek orada temerküz etmesine imkân bırakmalıdır. Demiryolları idaresinin yük istasyonunun bir arkatla meydandan ayrılmasıyla arzu edilen tesir hasıl olur. İstasyon binası ve istasyon bahçesinin bugün dahi itina edilmektedir. Köşedeki kahve iyi bir mimarın plânlarına göre önünde sütunlarla inşaatı tamamlanmıştır. Meydanın tenviri de dekoratif tesirler nazarı itibare alınarak ikmal edilmelidir. Giriş bulvarının ileride inşa edilecek kısımları için yaya kaldırım genişlikleri 5 M. olarak muhafaza edilmelidir. Ağaçların kaldırım kenarından

M. mesafeye dikilmesi lâzımdır. Bunlar hemen hemen şimal cenup istikametindedir. Ağaçların iki tarafında da gölge temini mümkündür. Bu yolun hükûmet meydanının garp kenarında da devamı tabiidir. Fakat bulvar olarak değil, garp kenarında monimantal binalar bulunan bir kenar gezinti yolu şeklinde hükûmet meydanının âbidevî tesirini yükseltmek için plândaki yeni açılacak caddenin meydanla birleşen kısmı bir arkatla kapatılmalıdır. Köşelerdeki iki bina posta ve inhisarlar olduğundan bu sureti hal güç olmuştur. Çarşıdan geçen tevsi edilmiş cadde Halkeviyle irtibatı tesis eder. Halkevinin lâyük olduğu seviyeye çıkarmak için, pazarların önünde bir meydan açılmıştır. Buraya taş döşemesi iyi olur. Yemiş ve çiçek satışı için pazar saatlerinde bu sahanın da beraber kullanılmasına müsaade edilebilir. Halkeviyle Afyondan gelen caddenin ucu arasındaki 200 M. lik yol kısmı üzerinde seyrüsefer büyük inkişaflar gösterecektir. Caddenin genişliği bu ehemmiyeti karşılamalıdır. Buranın bir meydan gibi geniş tertibi en iyi bir sureti haldir. Şehir kenarı yoluyla çayköprüsü arasındaki yeşil yol Halkevinde birleşir ve cadde ile çatallanır.

Bu cadde esas cadde olarak garptaki şehir methaline ve civardaki köylere tesirli bir giriş caddesi olarak hastaneye kavşağına doğru uzanır. İlerdeki senelerde Antalya yolu olacak caddeyi öbür caddenin üzerinden Viyadükle geçirme karar verdik. Bu suretle cadde oldukça düzgün bir şekilde çay köprüsüne gider 10 metre açıklığındaki Viyadük ne teknik ne de iktisadî bakımdan halli güç bir mesele değildir. Eğridire giden yolun da büyük bir ehemmiyeti vardır. Hakikî bir şehir kenarı yolu olarak kışlaların ve mezarlığın önünden geçer. İstasyondan itibaren yük kamyonları münakalesini ve diğer nakliyatı kabul eder. Büyük pazarın gerisinden geçer ve garptaki şehirden çıkış noktasında Antalyaya gi-

den yolla birleşir. Afyondan gelen yolun şehir merkezine giden kısmıyla bu yolun kavşak noktasının hususî ehemmiyeti vardır. Bu caddenin şimalinde bulunan arazi tamamiyle askerî idarelere tahsis edilmelidir. Askerî hastahane de mevcut ve ilerdeki inşa edilecek büyük tesisleriyle burada toplanmalıdır.

Aynı şekilde mühim bir cadde esas mihverin cenubunda ve bu mihvere takriben aynı mesafeyi muhafaza ederek açılmıştır. Bu da yük istasyonu ile inkişaf edecek sanayi mıntakası arasında çok lüzumlu olan bir bağlantı yoludur. Bu yol için bir genişletme imkânı hesaba katılmalıdır. Bilhassa antalya ile direkt bağlantı projesi tahakkuk ettiği takdirde elzemdir. Şimalî garbide açılacak (büyük muhitli) top ağaçlar dikilmiş bir şehir kenarı gezinti yoluyla cenubu şarkide çay kenarındaki sahil yolu hususî bir rol uynamaktadır. Her ikisinde düzgün istikamette, dikkat ve itina ile tertip etmelidir.

Sarfinazar edilmeyecek bir cadde olarak da esas meydandan başlıyarak stadyomun cenubu şarkisinden geçen ve istasyona giden cadde kabul edilmiştir. Ona müvazi olarak istikbalde mühim olacak bir istikamette bir yol açılmıştır. Stadyom Diagonalı (çaprazı) istikametinde gitmektedir. Burası ileride iyi bir ikamet mıntakası olacaktır. Aynı iyi şartları istasyonun garbindeki müvazi yol da arzeder. Seyrüsefer vaziyeti gayet uygundur. Ve fidanlık ve umumî bahçelere karşı açık manzarası vardır.

En mühim arzani bağlantı yolları demiryoluna müvazi caddelerdir. Demiryoluna refakat eden yeşil şeritlerin kenarında daima bu yollar bulunmalıdır. Ispartadaki vaziyette buna daha fazla ihtiyaç vardır, zira şehir bir son istasyondur, ve muhakkak ki böyle kalmıyacak. Diğer iki mühim yol da Afyondan gelen iki kollu caddedir. Biri hükûmet meydanından geçer ve diğeri de pazarda Halkevi köşesinde.

Antalya yoluyla birleşir. Birinci kol oldukça doğru bir istikamette köprüye kadar uzatılmalıdır. Diğer de kolay bir şekilde köprü ile bir bağlantıdan mahrum kalmamalıdır. Büyük arzanî bağlantı yolları meydanında Halkevinin cenubi garbisinden geçen ve köprüye kadar giden caddeyi ve nihayet şehrin garb-i şimalisindeki Antalya yolunu sayabiliriz.

Yeni açılacak yollar plânda kalın hatlarla çizilmiştir. Noktalı hatlar mevcut yolları ifade etmektedir. Fakat bunlar ya genişletilmiş veya bina hizalarında tashihat yapılmıştır (Artan seyrüseferi karşılamak ve modern tesisat şebekesini mümkün kılmak için bina hizaları doğrultulmuş veya geri çekilmiştir.) Diğer eski caddelerde kabil olduğu kadar uzun yol mihverleri kabul edilmeli, yeni binalar da bu mihverden 5 M. ve daha iyi 6 M. geri çekilmeli, yeni inşaatın önünde muvakkaten ön bahçeler tanzim edilmelidir. Bir zaman sonra bu caddeler bir dereceye kadar kendiliğinden ve Belediyeye istimlâk masrafları açmadan yenileştikten sonra Bu ön bahçeler belediyenin talebi üzerine kaldırılır.

Bu son zikredilen tarzın şehir civar mahallelerinin teşkili için de büyük mânası vardır. (Dere mahallesi, Yenice M. Emre M. ve Hisar M.)

Kenar mahallelerin bir kısmının inşaatı ikmal edilmemiştir. Fakat çok âhenkli tesisleri vardır. Eski yapılar asırların tesis ettiği ananeleri takip etmiştir. Mânasız mikyas tahavvüllerine tesadüf edilmez. Yeşillik ağaçlar, çitler uzun saplı nebat ve çiçekler o kadar mebzuldür ki binaların arasından geçen kendisini tabiata bağlı hisseder ve insanların buralarda yaptıklarını kültür âsarı olarak kabul eder.

1 — Yeni yapılar mimarî saçmalıklar, mikyası ve çatı meyilleri düşünülmemiş oldukları zaman âhengi pek çabuk bozarlar. Dış mahallelerin âhenkli manzarasını muhafaza için ilk şartlar şunlardır: Büyük bahçeler içinde irtifaları

tahdit edilmiş münferit evler. Arsa eb'adı 20×30, ekseriya 25×40, ön bahçe derinliği asgârî 5 M. bazan evi bahçenin nihayetinde inşa etmek icabeder. Yeşillik zayıf mimarî eserler arasına ara bulucu bir unsur olarak girer.

2 — Bahçeler ve ön bahçelerle sıra evleri. Sıra evinin, münferit eve nazaran şayanı tercih tarafları vardır. Meydana getirilmesi çok daha ucuza mal olur, bina olarak bakımı ve ısıtılması daha kolaydır. Bahçe toza ve kurutucu rüzgârlara, gürültüye karşı daha iyi muhafaza edilmiştir. Daha kolay nezaret altında tutulabilir. Ön bahçe için az bir derinlik de kâfi gelebilir. Burada uzun saplı asma nevinden nebatlar yetiştirilir.

3 — Tevsi edilen caddeler ve meydan teşkillerinde sıra evler, Estetik bakımından sıra evi münferit eve müreccettir. Zemin katında mağazalar bulunduğu takdirde ön bahçe hazfedilir. Girişin önünde yere taş döşenir.

DIŞ MAHALLELER İÇİN KAİDELER ŞUNLARDIR

Kıymetli eski ağaçların, yükselmiş ağaç sıralarının ve sair ağaçların muhafaza altına alınması: Çeşme ve eski eserleri bakımlı tutmak: Büyük bahçe sahalarını ihtiyaç karşısında bir defada parsellere ayırmalı, dağlık ve peraken de şekilde inşaat yaparak bu sahayı bozmamalıdır.

Isparta'da ön bahçe istenmediği bana söylendi ve ben de bizzat bunu şehirde müşahade ettim. Sebebinin anıyordum. Bahçe sevgisi o kadar büyüktür ki bahçe âzamî büyüklükte ve evin arkasında arzu edilmektedir. Fakat bu takdirde şehrin dış mahallelerinde karşı karşıya iki ev arasındaki mesafe asgârî 9,50, daha iyi 12 M. olmalıdır. Bu vaziyette sokaklara akasya gibi küçük muhitli ağaçlar tavsiye edilir.

Cesaretli ve vazih bir şekilde karar vermeli:

Bu bir seyrüsefer caddesidir, bunlar da ikamet yollarıdır. İkamet yolları için

genişlikler az olabilir: 4.50 - 5 M. münakale kısmı 2.25 - 2.50 M. kaldırım genişliği. Kaldırım kenarından ağaçlar 60 cm. de bulunur. Şimal cənup yollarında buna muhakkak ihtiyaç vardır. Bu caddelerde bu mesafenin 1 M. ye çıkması daha iyidir. Ağaç dikiminde bilgiçlik yapmamalıdır. Ağaçlar ön bahçelere de dikilebilir veya buralarda ağaç yerine çiçekli küçük nebatlar bulunur.

Bir çok ikamet yollarında münakale kısmından ayrılmış kaldırımlar lüzumsuzdur. Bu suretle 5-6 M. ile iktifa edilir.

* *

Bazı şehircilik proplemleri hakkındaki mütalealar aşağıda sayılacaktır:

1 — Âbidevi tesirli teşkiller. İstasyon temsilli bir şekilde tertibinden yukarıda bahsedilir. Hükümet meydanı, şehrin ortaya koyacağı zinetlerin bir araya toplanacağı mevki olacaktır. Hapishane buradan uzaklaştırıldıktan sonra meydanın kenarları umumi binalarla tertip edilecektir. Bunlar akşam üzerleri ıssız bir şekilde kalan yalnız resmi binalar olmamalıdır. Otel ve temaller verilebilecek büyük bir sinema için de bu meydan kenarı iyi bir mevkidir. Maalesef âbide çok küçük bir mikyastadır. Bir fonu bulunmuş olsa bu kadar küçük tesir etmezdi. Belki ileride bunu şekil ve tertibinin tadili büyük masrafı mucip olmaz. Hükümet binasının önünde 5000 kişi alacak bir monimantâl meydanının tesisi çok kolay olabilir. Buna ait diğer teklifleri bilâhare yapacağım. Fakat her vaziyette çok rica ederim. Âbideyi o havuz ilâvesinden kurtarın. Bu levha hükümet binasının cənup köşesi üzerine tekrar tesirli bir şekilde yerleştirilebilir. Âbidenin fonunun tertibinde yeşillikten de istifadeye çalışılmalıdır. Halkevinin etrafında en lâayık bir saha temin etmelidir. Garbindaki büyük gezinti yolu da tesiri yükseltecek mahiyettedir.

Eski yapı eserleri tamamiyle yıkık

bir vaziyette değillerse muhafaza edilmelidir. Onların yüksek kıymeti buna hak kazandırır. İleride yabancıların ziyaretinde bunlar yüksek bir maddi kıymet ifade ederler. Bu eski eserlerle aynı zamanda bazı mahalli ihtiyaçlar da karşılanabilir. Meselâ, okuma salonu, yurt müzeleri ve hususî bir vaziyette de küçük bir hâl gibi.

Çesmeler yurdunuzun en güzel yapı ananelerinden biridir. Şehrin bazı yerleri bugün de bu çesmelerle bezenmiştir. Yeni plânda bunlardan birkaç tane ilâve edildi meselâ: Afyondan gelen yolun, kışlaların önünde teşkil ettiği çatala, şehir işaret taşları ile, taş sıralarla tertip edilecek çesmeler böyle mevkilerde güzel bir zinet teşkil ederler. Buralara şehrin ileri gelenlerinin ve buna lâayık olanlarının isimleri de yazılabilir.

2 — Pazar: pazarın İspartada büyük bir mânası vardır. Pazara halen büyük bir saha tahsis edilmiştir. Sebze, meyva, kumaş, çömlek, yağ, odun ve hayvan kısımlarına taksimi kolay olacaktır. Özeri taş kaplamalı, fon olarak Halkevinin ve arkadı bulunan sahanın pazar sahasına ilâvesi lâzım değildir. Bu saha yemiş, çiçek, fide, fidanlar ve icabederse sebze satışı için uygundur. Halkevi ve bu serbest saha ile güzel bir mahal teşkili için muhakkak burasını asıl pazar yerinden ayıran bir arkata ihtiyaç vardır. Bu arkatın arkasında 25×50 eb'adında bir kapalı hâl inşası için yer hazırdır. Girişleri o suretle tertip edilmelidir ki cenuptan gelen caddeyi halin etrafından dolaştırmak lüzumu hasıl olmasın. Şimali garbi ve şimali şarkideki yan duvarlar temamiyle inşa edilmelidir.

Şimali garbi köşesi bir han inşası için iyi bir mevkidir. Hayvan pazarı daha geri çekilmiştir.

— Devamı gelecek sayıda —

ISPARTA

Canip Sıtkı ŞAKİROĞLU

Yeşil bir yaylanın, gönüllere serinlik veren sularını göğsünde toplamış; baharın, gül kokulu havasıyla Isparta, bir tabiat şehrinin bütün büyüsunü taşır. Bu güzel memlekette yanaklar al, dudaklar ateşli, gözler yaşama kıvancının tesiriyle hârelidir; ve gönül çeken renkler taşır.

Yazın Isparta, meyva kokularıyla solur. Yapraktan, yeşillikten evler kaybolmuş gibidir. Isparta bir uzlet şehri; güzelliğini renkten, sestten, sudan alan bir bahar ülkesidir. Burada sıcak günlerde ufuk bile yeşile bürünmüş gibidir.

Buram buram sıcaklığın yürekleri sıkıştığı demlerde, kıvrım kıvrım dere boyundan yeşilliklerin iç açan serinliğini gönlünüze sindirerek Zambaklı suyuna ulaşırsınız. Uzaklardan, sanki semavi beldelelerden geliyormuş gibi serin, fısıllı rüzgârlar saçlarınızı okşar. Hazzın, kıvancın en yücesine Bezirgân pınarında ulaşırsınız. Sonra, tazecik kamışların nemli kokularını rüzgâr, kuşların türlü seslerinde boğulan bir güzellikte, size ulaştırır.

Ispartalıları sıhhatlidirler. Büyük hastalıklar bu memlekete çok az uğramıştır. Yazın Antalya'da oturanlar, hiç şüphe yok ki, Isparta kırlarının özlemini pek derinden duyarlar.

Tabiatın her türlü güzelliğini insan-

ların ayağına serdiği Isparta'da, yaşamak zevkine ulaşanlar, burada hayatın güç, fakat tatlı olduğunu bilirler. Halkın büyük bir kısmı halıya sarılmıştır. Al yanaklı, selvi boylu kızlar; havanın, suyun şifa verici tesiriyle uzun zaman yaşayan ihtiyar kadınlar ve nihayet kınalı eller, ipekli fistanlarla sokaklara güzellik katan gelinler, bir çit altında cıvılcıvılcı seslerle buluşurlar. Kınalı eller, gönül süslerini çiçeklerle, işlemlerle halılara dökerler. Yazın, yabandan gelenler akın akın, mahallelerden bahçelere doğru tabiatı koklamaya koşarlarken, çoğu zaman açık bir kapıdan yeşillikler, çiçekler arasından gönüle yanıklığıyla giren; insanda her zaman bir sıla özlemi, bir üzüntü uyandıran tazecik ağızların şarkılarını duyarlar. Kalplere fısıllı fısıllı hayatın kendisi; baharın, çiçeğin, yaprağın kokusu dolar. Şimdi çok derinden duyulan, insanların birbirlerini çok sevmeye duyusudur. Bazan uzak bir ses tatlı tatlı söyler:

*Elmayı yüke kodum,
Ağzını büke kodum;
Elimden yârimi aldın,
Belimi büke kodun.*

Tabiat öyle bir dekor hazırlamıştır ki artık her ses, her söyleyiş insanı hârikulâde görür. Bu söyleyişe uzaklardan, güzelliğini ancak insan kudretinden alan temiz, pürüzsüz, saf, insanı

serhoş eden bir sas cevap verir:

*Giderim eyle beni;
Gerdana bağla beni,
Gerdan zaptetmez beni,
Tombula bağla beni.*

Sonra:

*Penceresi perdeden,
Henüz düştüm derde ben;
Ben bu dertten ölürsem
Nasıl yatam yerde ben?*

Yazın sıcak günlerinde, şehrin bu-
naltıcı havasından, tozdan kaçanlar,
buz gibi suların etrafa şırıl şırıl yayıl-
dığı; güneşin altın ışıklarının yeşile bür-
ründüğü bahçeler, mesire yerlerinde
taze hayata kavuşurlar. Halkın coşkun
sesi bazan Ayazma kestaneliğinin ihti-
şamlı dalları altından, bir başka zaman
Zambaklı, Bezirgân pınarı, Arıkaltı gibi
her yanı sularla taşıp köpüren dereler,
çeşme yeşillikleri, akar suların kenarın-
dan semaya yayılır. Sidre, şehrin derin-
liğinden kaçıp dağbaşı ruhunu benim-
siyenlerin serin kucagıdır.

Sidre yüksekliğinden şehrin derin-
liğine seslenenler, yiğit Hamid oğulla-
rından cevaplar alırlar.

Toprağında yiğitlerinin at oynattığı,
sularından güzel Anadolu kızlarının ba-
ğır yanıklarını giderdiği; al renkli, şanlı
bayrağın ufuklara renk verdiği yerler-
den çok derinlerden dedeler içli sesler-
le deyişler yollarlar. Türk toprağının
kutsal bağrına karışmış kahramanların
torunları; Atatürk ve İnönü Türkiye'si-
nin alını ak yavruları, Sidre tepesinden
yurda bütün sevgi, kıskançlık ve mu-
habbetle bakarlar; Türk ruhu, şahika-
ların ufukla birleşmiş gibi görünen yer-
lerinden semaya yükselir.

Sonbaharda yaprak zevkından bıkmış-
tır. Güneşten uzun ayrılığın verece-
ği hüznü dağıtmak için halk artık Gi-
reği bağlarına koşar. Ağızlar yanık ya-
nık:

*Gesi bağlarında bülbüller öter,
Yarım çiçek olmuş; anam burnuma tüler,
Bize bu ayrılık ölümünden beter,*

türküünü söylerler.

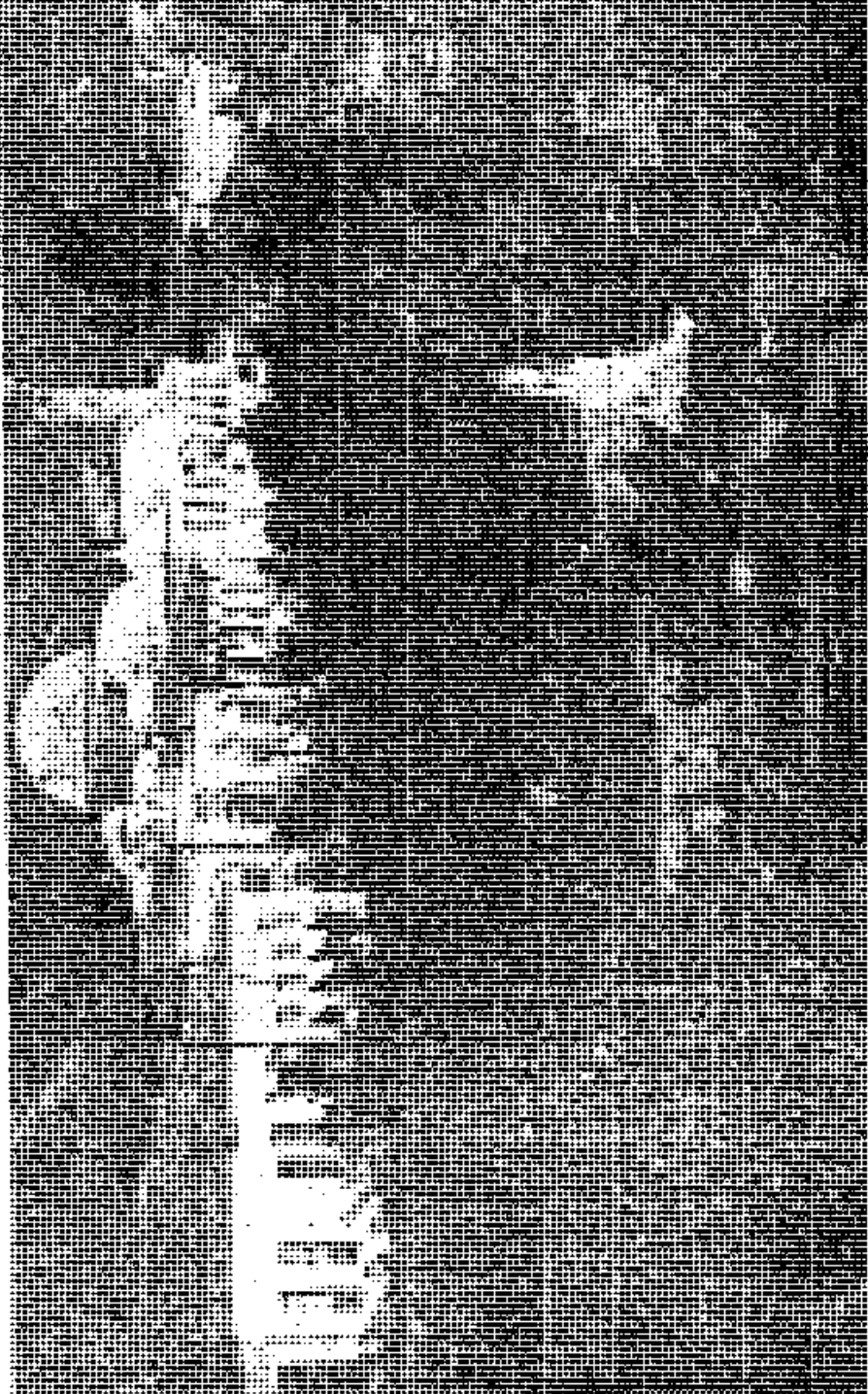
Türlü renkteki fistanların hisiltısına
rüzgârın büyüleyici okşaması karışır.
Kıvrır kıvrır yürüyen, hayatı, rengi, ba-
harı, insan güzelliğini al yanaklar, al
dudaklar, kapkara gözlerde toplayan
Isparta kızlarını, küme küme oğlanlar
takip eder; cıvıltılı sesler hayatın bura-
da fişkırdığını söyler. Büyünün derin-
liğine inmek, füsunun gayyasında yı-
kanmak isteyenler, bu zevki tazecik
Isparta kızlarının kara gözlerinde bulur-
lar. Tabiat yine kendi kokusuyla ruha
yaşama zevkini fısıldar...

Kış Isparta'sı sessiz, hareketsiz, sıkı-
cıdır. Bitmeyecekmiş gibi görünen, ru-
hu dara sokan, yüreklerden sevinç
duygusunu silen uzun kış günlerinden
sonra bahar görünür. Tabiatın bu kadar
renk taşıdığına baharda, Isparta'da şaşı-
lır. Dudaklar, benizler, yanaklar kiraz-
lardan renk alır. Bahçelerde eğlenilir;
çokkez keyifli nâralar havayı şenlen-
dirir.

Isparta yaşayışına, halıların gönül
süslerini taşıyan çiçekleri değil, bahar-
da gül ve kiraz renk verir. Isparta bir
uzlet şehri, bir bahar ve yaz yurdudur.

İşte aşkın ta kendisi, bu güzel renk
şehri; yüreklerde eşsiz memleket ak-
şamlarının özlemine uyandıran tatlı ve
fusunlu yeşillik memleketi...

(Ülkü'den)

Isparta'da Gülcülük

Fehmi AKSU

Baharı Isparta'da geçirmeli.

O sarp, yüksek dağlar artık gümüş telden mevsimlik taçlarını giymişlerdir. Göğüslerini, eteklerini kiraz dalları, gül demetleri süslemiştir. Tabiat, burada, sakinlerinin yalnız mertlik, çalışkanlık, kahramanlık karakterlerini değil, bütün iç varlıklarını kurar, bütün duygularını yükselir. Bir bakıma, gül de, onun Ispartalıları ayrı bir bağıışı olmuştur.

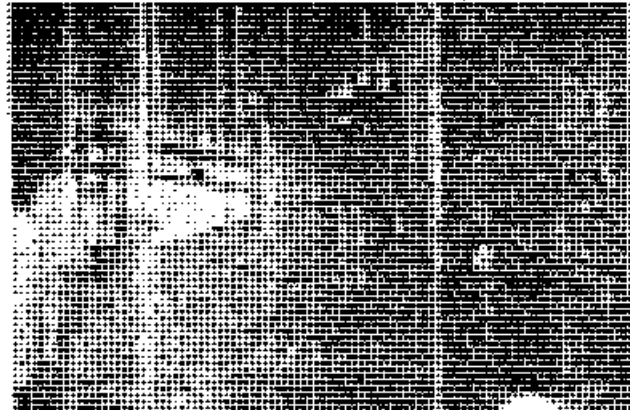
Gül renginde ruhlarımızı güzelliğe çeken bir hassa vardır. Kokusu içimizde gizli sarmını birçok duygular uyanır. Bunun için güzela, temize "gül gibi" deriz. Sevgiyi, hassaslığı onunla ifadeye çalışırız.

Ispartalıların güzel sanatlara karşı meylini, halıcılıktan sonra, gül ve gülcülük de kuvvetlendirmiştir. Denebilir ki gül de Isparta halkı arasında çözülmez bir anlaşma vardır. Çocukları resim, eğlencelerinde, halıcıları desenlerinde, gülü ilk model olarak alırlar. Kızları göğüslerine, şairleri mısralarına gül takarlar.

Isparta'nın girişken çocukları gülden, yalnız gözlerini ve gönüllerini değil, biraz da keselerini tatmin etmek istemişlerdir. Bol sulu, az meyilli topraklarındaki en az 1000 dekarı çiçeklerinden esans çıkarılan gül fidanlarıyla kaplıdır. Fidanların dikilmesinde, tımaraında birçok özellikler vardır. Gül fidanı, kısa ömrüne bir çocuk yetiştirmesi kadar devamlı bakım, bol emek ve hayli masraf istiyor. Hemen söyleyeyim ki: gülünü sevenler, dikenine de kat-

lanılmaktadırlar.

Gül fidanı, bakımına göre beş, altı yıl yaşar. Sonra dibinden kesilerek gençleştirilir. Böylece ömrü 20-25 yıla uzatılabilir. Dikildiğinin ikinci yılı mahsulünü vermeğe başlar. Üç-beş yaş arası en verimli çağıdır. İyi bakılmış gül bahçelerinin dekarından bir mevsimde 1000, ve orta bakımdan 400-500 kilo çiçek toplanır. Günlük toplam zamanında bir insan on, on iki kilo gül çiçeği derleyebilir.

Isparta Gülyağı Fabrikası

Bu cins gül çiçekleri, ömürlerinin bir yılını mayıs, haziran aylarından aldıkları otuz güne sığdırmışlardır. Bu günler tabiatın bütün zenginliğini, canlılığını, güzelliğini Isparta'da teşhir ettiği bir mevsimdir. Bu ihtişamlı sergiyi en çok ziyaret edenler; başlarında beyaz örtüleri, kollarında gül sepetleri, dillerinde şakrak türküleriyle sabahın erken saatlerinde şehirden fırlayan ve çağılayan su, şakıyan bülbül seslerinin çekiciliğine kapılarak yeşillikler içinde

kıvrıntılı yollardan gül bahçelerine doğru akın eden dinç, neşeli kızlardır. Onlar, bu mevsimin gül renkli şafaklarını doya doya seyrederek. Gül kokulu, taze havasını bol bol alırlar. Tabiata bu kadar yaklaşıncaya gül toplamak onlar için bir zevk âyini olur.

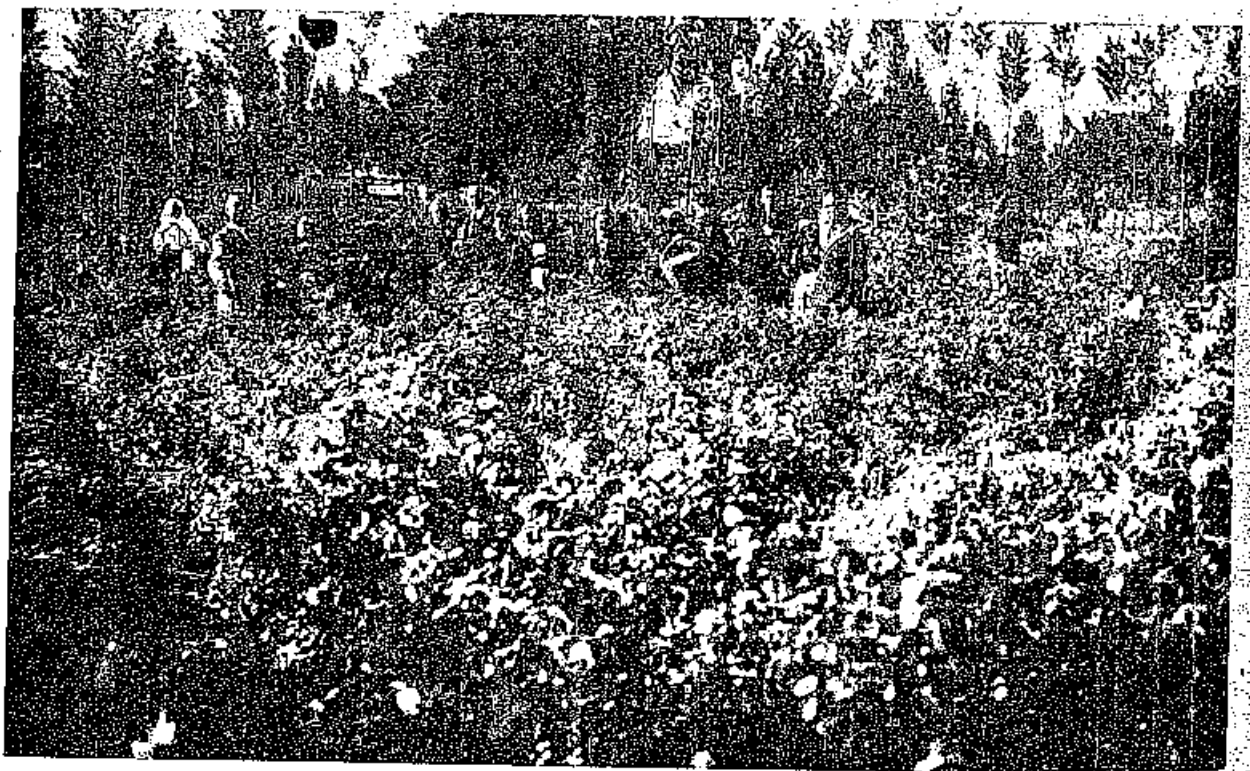
* *

Gül çiçekleri, gecenin sabaha bıraktığı nemli ve serin hava içinde, henüz kokusunu kaybetmeden toplanır. Toplama zamanı tanyeri ağarırken başlar. Güneş bir iki adam boyu yükselinceye kadar üç dört saat sürer. Toplanan çiçekler türlü vasıtalarla Sümerbank'ın şehirdeki Gülyâğı Fabrikasına taşınır. Burada biriken gül yaprakları fabrika-

nın günlük işini teşkil ederler. Büyük kazanlarda yüz dereceye yakın kaynatılır. Buharlar bir takım ince fennî tesislerden geçerek sonunda şişelere damla damla su olarak inerler. Bu su üzerine biriken bir tabaka vardır ki özel kaplara alınır, işte bu, Isparta'nın ünlü gülyâğıdır. Fabrika büyük kazanlarında 3.000 kilo çiçekten, nahiye ve köylerdeki âmiller 2.000 kilo çiçekten bir kilo yağ alırlar.

Çiçeğin, suyunun, yağının insanlar için ayrı kullanma ve asıgılanma yerleri bulunan Isparta gülcülüğünün memleket ekonomisindeki yeri ve çiçek, yağ istihsal miktarları çok önemlidir.

(Ülkü'den)

Isparta'da Gül bahçeleri

DOLU

Öfkesini dağıtmak için sessizce göz yaşı döken tabiat, hıçkırarak ağlamaktan da çekinmiyor; Yağmurdan sonra dolu başlıyor.

Dolunun kiremitliklerde, teneke damlarda çıkardığı âhenksiz tıırdamalar herkes için hüznü veren bir musiki oluyor. Çünkü dolu, bütün dolgunluğu ile, bütün şiddeti ile yağıyor, ve bir ölüm kasırgası halinde bahçelerde, bağlarda esiyor.

Dolu, yemyeşil yaprakları ve yırtılmış yaprak parçalarını yere indirirken vakitsiz yaprak dökümünü hatırlatıyor. Artık dolu, olmuş veya olmamış meyveleri yere seren mahir bir eldir de...

Sebzeler ya yarı bellerinden kırılmış ve ağlıyorlar, veya boyunlarını bükmüş, tabiatın feryatla ağlayışına bir inilti katıyorlar.

.*.*

Güneş bütün parlaklığı ile gülerek, tabiat ağlayışının bittiğini müjdelerken, ulu kavak ağaçlarının cilâlı gövde-lerinde kayan yağmur suları ile zevkine doyulmaz ziya ve renk oyunları oynuyor. Bu kaynaşma denizin oynak yüzünden akseden güneş hüzmelerinin bir çuvar da titreyişine benziyor.

Her tarafta dolu taneleri görülüyor, Bu günden sonra da, çukur yerlerde keder yıkıntıları halinde görünmekte devam edecekler...

.*.*

Dolu tabiat ızırabının kristalleşmesi ve bir dehşetin ifadesidir!..

Mehmet Aldan

CUMHURİYET

Bir NUR deryasıdır, şen semaların,
Kıpkızıl kor gibi, güller bizimdir.
Serapa ıtırır, senin baharın.
Renkli çiçek örmüş dallar bizimdir.

★

Canımı vermezsem, senin uğruna.
Gidemem (ATAMIN) ben huzuruna.
Ne mutlu eristik, parlak nuruna.
Allaha gidecek yollar bizimdir.

★

ON SEKİZ milyon var, yurt kucagında.
ÜLKÜMÜZ yanyor, ŞEN ocağında.
Kalbimiz birleşti, AL SANCAĞINDA
Çılgınca köpüren seller bizimdir

★

Yurdumun her yeri AL bayrak dolu.
Şan, şeref kaynağı, EY Anadolu.
Kırarız gülüne uzanan kolu.
EFELER yatağı beller bizimdir

★

Omzunda silâhı, giden dilâver.
Şan ve şerefini, Tarihine VER.
Cihan vecde geldi bak, sana yer yer
BAHARI bitmiyen iller bizimdir

Keçiörlüda

Edremitli Mehmet Çakırtaş

Umumi neşriyatı idare eden: Kemal Turan
İmtiyaz sahibi: Hilmi Çakmakçı

Basıldığı yer: Isparta Matbaası — Isparta

Sayı: 129 - 130

Cilt : 11

ÜN

Aralık 1944 — Ocak 1945

ISPARTA HALKEVİ MECMUASI

ISPARTA SİMLARINDAN:

HACI DAYI

(Emir Ali zade Hacı Arif efendi)

Ün'ün gelecek sayılarında "Hacı dayıdan işittiklerimiz," başlığı altında Isparta'nın yakın tarihine ait bazı yazılar bulunacaktır. Bunlara başlamadan önce "Hacı dayı"nın şahsiyetini anlatmak istiyoruz.

Kemal TURAN

Hacı dayı, Isparta'nın yakın tarihine çok karışmış, uzun ömrü içinde memleket işlerinin akışına sadece seyirci kalmıyarak görüşlerini zengin bir hafıza kuvvetiyle hayatının sonuna kadar saklayarak bizlere nakledebilmiş bir şahsiyettir. Hacı dayı ne bir sanat eseri yarattı, ne de arkasında bir tesis bıraktı. Onun eseri hayatıdır. Ancak bu hayat, gerçekten bu sayfalarda bahsedilmeğe değer. Biz bu değeri, gerçekliğiyle ve ana çizgileriyle belirtmeğe çalışacağız.

Hacı dayının asıl adı «Hacı Arif efendi» ve ailesi «Emir Ali zadeler» dir. Buradaki «Emir Ali» tabiri Isparta şivesinde ağızlarda çok kısaltılır ve âdetâ «Emrali» gibi söylenir.

Doğum tarihi ve böylece gerçek yaşı üzerinde sağlığında kendisiyle bir çok lâtifeler yapıldı. Yalnız 76 yaşındayım dediği yıl, şuuru çok uyanık ve vücutta da henüz zinde iken kısa bir

hastalıktan sonra onu kaybettik. Ölmü 1932 yılı ikinci kânunun sert bir kış gününe rastladı. Ancak şiddetli soğuk, büyük bir dost kafilisini onun tabutu arkasında toplanmaktan alıkoymadı.

Hacı Arif efendiye kırk yaşlarında iken «Hacı dayı» denmeğe başlandı. Bu ona kendinden daha genç arkadaşlarının verdiği bir saygı unvanı idi. Etrafında insanları toplamağı bilen Hacı Arif efendi, idare âmirleriyle ve şehrin ileri gelenleriyle düşer kalkar ve hep-sinden bu unvanla saygı görürdü. Hacı dayılıkta bir nevi yakınlık duygusu da sezilir ve yalnız bu tâbir, onun muhitinde sıcak sevgi yaratacak bir ruhta olduğunu göstermeğe yeter.

Hacı dayı biraz medresede okumuş, mahdut aile geliriyle geçinen bir adamdı 1930 yılına kadar ziraat bankasının her şubesinde mahallin tanınmış ziraatçılarından seçilen (5) kişilik bir istişare meclisi vardı. Hacı dayı genç yaşında bu meclise girdi. Belki kırk

1791-4

kadar yıl ömrünün sonuna kadar burada kaldı.

Hacı dayı Isparta belediye meclisinin âdeta gedikli azası idi. Bu sıfatla bir çok komisyonlara da katılırcı. Meselâ gençleri askere alma, ordu için hayvan ve erzak toplama, evlere, bahçelere vergi için kıymet biçme işleri gibi.

Hacı dayı zaman zaman ziraat bankasında ve belediyedeki hizmetlerinden ufak huzur hakları alırdı. Dostları bunu lâtife mevzuu yaparlardı, sonunda iş, mevsime göre evinde veya Çayboyundaki bahçesinde gerçekten külfetli ve dolgun ziyafete bağlanırdı. Hacı dayının belediye ve ziraat bankasına bağlılığı, onun zaman zaman mütezimlik yapmasına mâni değildi.

Hacı dayı, uzun denilebilecek bir ceket giyerdi. Şapkadandan önce âbani sarığı vardı. Pantolonu ömrünün sonuna kadar biraz şalvarımsı elfiye denilen biçimde idi. Ensiz yakalı ve önden sedef düğmeli gömleği daima iyi kumaşlandı. Elbiselerini, ayakkabılarını mevsime ve yaşına göre itina ile seçer, daima temiz giyinirdi. Varlıklı insanların hor giyinmesine, perişan yaşamasına tahammülü yoktu. Böylelerinin yüzlerine, darılmadan söylediği o kadar ağır sözleri vardı ki zaman zaman bunları tekrarladığımızda bir nevi ruh serinliği duyardı. Şüphesiz bazan araya, lâtife şeklinde, kendisine isnat edilmiş sözler de katılırdı. O bunlardan hoş ve yerinde olanları benimser,

— Böyle demedim ama, o adam bu söze lâyıktır derdi.

Hacı dayı, tek oğlunu hukuk tahsiline başlattığı bir çağda kaybetmişti. Arkadaşları ona bunu hatırlatmaktan çekinirlerdi. Fakat başka oğlu olmadığı halde hayatında o diğer babaları kıskanmamıştır. Onun en çok üzüldüğü kabalık ve hoyratlıktı. Ahmaklardan kaçınırdı. Devamlıca namazını kılar, orucunu tutar fakat dinde riya ve

taassuba çok sinirlenirdi.

Hacı dayı, kendisine üç evlât veren eşini ölümünden on yıl önce kaybetmişti. Gerçi beraber oturduğu kızı, damadı ve torunları ona çok iyi bakıyorlardı. Fakat o, titiz bir insan olarak, -aileden kimseyi sıklamadı- kendine bağlı bir kadınla yaşamak ihtiyacında idi ve böylece yabancı ve oldukça yaşlı bir kadınla medenî kanunun kabulünden biraz önce evlendi. Fakat kadın Hacı dayı ile çok kalmadı İlk kocasından olan evli kızının yalnızlığı bahanesiyle galiba Karaman'a gitti bir daha da gelmedi.

Hacı dayı, bu halden çok teessür duydu, boşamak için bir türlü mahkemeye gitmek istemedi. Resmî bir heyet önünde nikâhlı karısından şikâyet etmek ona ağır geliyordu. O, kanundaki boşama kayıtlarını cahiller ve vicdansızlar için yerinde buluyordu. Fakat D harfine daima bir «i» ilâve ederek eski terkip şeklinde söylediği «Mahmud-i Esat» niçin şuurlu erkeklere bir boşama payı bırakmamıştı. O, medenî kanunu eski Adliye vekilinin kendi eseri sayardı. Kanunların bünyesini kavradığı halde sıkıntılarında daima Mahmut Esad'ı hatırlardı. Artık bir zamanlar bu, kendisiyle toplu konuşmaların lâtif bir mevzuu oldu. Hacı dayı kani idi ki Mahmut Esad'le bir saat konuşsa, ona hatasını kabul ettirecektir. Eğer buna imkân bulmadan ölürse ahrette iki eli yakasında olacağını söylerdi. Her ikisini de toprağa verdik acaba böyle bir hesaplaşma veya anlaşma âleminde birleşebildiler mi? Çünkü Hacı dayı bir daha evlenmekten korktuğu için bekâr olarak öldü. Mahmut Esad'de medenî kanunun değişmeyeceğine inanarak gözlerini kapadı.

Hacı dayı, uzun belediye meclisi azalığından niçin reisliğe geçmediği sualini hafif bir gülümseme ile cevapsız bırakmak isterdi. O bunun anlaşılmasından memnun kalır fakat asıl başkalarının söylemesini beklerdi. Bu ko-

nüşmalarda birisi atılır:

— Demek Hacı dayı, başkası reis olacak fakat her zaman senin hükmün geçecek.

Bir başkası da şöyle sert bir lâfife ilâve eder:

— Öyleya. Davul başkasının omuzunda, tokmak Hacı dayının elinde.

O, bir müddet bekler, herkes söyledikten sonra

— Peki, bu kadar reis geldi, gitti. Hangisi benden şikâyet etti, kimi güç duruma soktum, hepsinin muvaffak olmasına çalıştım. Hiç birinin arkasından konuşmadım. Yanlış yapılanları gördükçe yüzlerine «arkadaş, şunu düzelt» dedim. Tabii onlar da beni saydı.

Hacı dayıyı biraz daha hararetili konuşturmak lâzımdır. Bunun için şöyle bir söz ortaya atılır:

— Tabii. Belediye memurları herkesten önce senin bahçeyi sular, kasap iyi eti nüfuzlu aza diye sana ayırır. Süprüntücü her gün kapına uğrar.

Hacı dayı bu sözlerden çok alınır, nihayet kızar cevabını verir.

— Ben kimseden ayrı muamele beklemem ve istemem. Hayatında bunu yapmadım. Ama itiraf edeyim ki dostlarım ve beni sevenler, sayanlar işlerim düşünce gerçekten hiç bir kolaylığı esirgemez. Bunun borcunu hiç bir zaman ödeyemem. Ben yapılan insanlığı bilirim fakat kimseye gidip yüzünü da dökmem. O zavallı süprüntüçüyü benim gizlice nasıl doyurduğumu, üstüne başına baktığımı kimse bilmez.

Bu arada Hacı dayı biraz daha hararetili mi, meselâ filân memura hangi sıkıntılı halinde ne yardım yaptığını, filân kasabı hangi güç durumundan kurtardığını, o adamların haysiyetini de koruyarak anlatır ve bunda kendisine aşırı bir âlicenaplık payı çıkarmak-

tan çekinirdi:

— Bu adamlar bana hizmet ederlerse yapma mı diyeyim. Kaldı ki kendilerine hiç yardımım dokunmayanlar bile bana ellerinden gelen insanlığı yapıyorlar.

Hacı dayı, herkeste ancak iyilik duygusu olduğuna hele kendine karşı kimsenin kötülük yapmadığına ve yapmayacağına inanırdı. Böyle bir inanın insana ne büyük bir bahtlılık ne geniş bir vicdan rahatlığı vereceğini anlatmaya gitmiyelim. O gerçekten böyle bir baht ve rahat içinde yaşadı. Bazan acı misallerle inanını yıkmak isteyenlere verdiği cevapta adı geçen adam için en son söylediği söz:

— O, cahildir, bilmez olurdu.

Hacı dayı cemiyet hayatından uzak, hasis ve münzevi yaşayan insanlardan bahsedilirken,

— Bırakın onun ekmeği yenmez.

derdi. Bu hüküm, onun şu kanaatını ifade eder:

İnsan dediğin akrân ve emsaliyle toplanır, yer, içer ve sırası gelince de kendisi yedirir, içirir. Gerçekten Hacı dayının masum zevklerinden biri bu idi. Uzun müddet şehirden ayrılmış veya vaktiyle tanışılmış bir veya bir kaç misafir İsparta'ya gelince, Hacı dayı bu gelenlerin kalacağı günleri tahminler ve hangi akşam nerelerde yemek yiyeceklerini kararlaştırırdı. Hemen tatbiki geçirdi. O, davet yapacaklardan hangi arkadaşın ne mazereti olduğunu, sıra kiine düştüğünü bilir ve böylece tekliflerinde reddolunmak ihtimali şöyle dursun, iyi bir kabulü de sağlamış olurdu. Çağırılacaklarda da titizlik ederek davetlerde birbirini sayan, mizaçları uygun insanların bir araya gelmesine.

çalışırdı. Hacı dayı bu tertibinde kendine de sıra ayırır, evinde veya bahçesinde yaptığı davetlerde herkes kadar misafirlerini ağırlamağı isterdi.

Hacı dayı, memleket işlerine karıştığındanberi şöyle böyle elli yıllık bir devre içinde Isparta'ya gelip giden mu-tasarrıfların valilerin sırasıyla isimlerini hatırlar, her birinin bazı hususî hallerini söylerdi. Vaktiyle Isparta liva iken Konya'dan hangi zamanlarda ne addaki valilerin geldiğini söyler, mübhem si-yasî vak'alar varsa bunları o gün yaşı-yormuş gibi anlatırdı.

Hacı dayının zevkle anlattığı en büyük vak'a Gazi'yi (daha o zaman Atatürk denmiyordu) ilk Cümhur reisliğinde hiç bir sıfatı olmayarak ilk kutlaya-nı Türk vatandaşının kendi olduğudur. Bunu şöyle anlatırdı:

— 1923 yılı ikinci teşrininde Ankara'da düntürümde (Isparta meb'usu bay Hüsnü Özdamar) da misafir idim. Beni ayın 29 unda meclise götürdü. Millet vekillerinin hararetili konuşmalarını akşam saat sekiz buçuğa kadar dinledim. Nihayet cümhuriyetin ilânı kararlaştı ve dinleyiciler yerinden ilk cümhur reisi-

nin seçilişini takip ettim. Seçimden sonra dışarıda toplan atıldı. Bir ara düntürüm yanıma geldi,

— Haydi seni Gazi'ye takdim edeceğim, onu kutlayacaksın dedi. Beraber meclisin yukarıdaki holüne gittik. Büyük merasim salonunda mebuslar birer birer Gazinin elini sıkıyorlar ve Cümhur reisliğini kutlayıp çıkıyorlardı. Sonrada doğru düntürümle biz de girdik. Gazi'ye takdim olundum, elini öpmek istedim bırakmadı. Tebrik ettim buna mazhar olmağı kendim için büyük bir bahtlılık saydığımı söyledim. «Hemşerilerime bunu sevinçle anlatacağım» dedim, sağlık ve başarılar, memlekete daha hayırlı hizmetler diledim. Gazi bir eli elimde ve bir eli omuzumda bana memnun kaldıklarını söylediler. Böylece Türkiyenin ilk Cümhur Reisini, hiç bir sıfatı olmıyan vatandaş olarak ilkin ben kutladım.

Kısaca anlatılan hayatı gösteriyor ki Hacı dayı, memleket işleriyle devamlı ve uyanık bir alâka içinde yaşamıştır. Onun bizlere naklettiklerinde, zeki ve olgun bir görüşün hüviyeti vardır.

GEZİLERDEN NOFLAR:

KEÇİBORLU

Yazan: CAHİT BEĞENÇ

Kükürt ocağını apartıman gibi sarımsız katlarını tekrar gezmeğe başladık.

Karpit lâmbasının ışığı dört yana vuruyor, kükürt cevherleri parıl parıl yanyor. Önümüz arkamız sin siyah. Galeriden dolu vagonetler gelip geçiyor, asansör başına «mal» götürüyorlar. Tünelde hava cereyanı var. Geldiğimiz tarafa doğru yanlardan sular akıyor.

İster dağın böğrüne sokulalım, ister diklemesine, yer altına girelim, 33 metre daldık mı içerdeki sıcaklık dışardaki ortalama iklim ısısından bir derece artar. Kazılan yere vantilatör kurnuşlar, yeilemeci durdurdum; bir an içinde yüzüme tifo harareti bastı. Oç derece fark! Kükürt cevheri çıkan koridorlarda grizo gibi patlayan gaz yok. Yalnız, sigara içmek yasak. Sigarayı koyduğunuz yerde unutursanız, dağ gibi ocak çitir çitir yanar kül olur.

Bu ocaklardan iki türlü gaz çıkabilir ki, biribirinden berbattır. Biri «çürük yumurta gazı» öteki kükürt gazı. Dünyanın en müthiş gazlarından biri bu «çürük gaz»dır. Tabiat, düzenini kurarken hesabını yapmış ki, on bin hava zerresi arasına bir zerre bu gazdan karıştı mı, elimizi hemen burnumuza götürür, tıkarız.

Koridorlarda adım başına kapı var. Bölmelerden birinde yangın çıkınca, karşılıklı iki kapı kapatılıyor, ateş kendi gazı ile boğduruluyor. Yanımızdan, arka çantalı, boyunları gözlüklü tahlisiye ekipleri gelip geçiyor.

Cihan harbinden evvel Kureşi adında bir Keçiborlulu bu ocağı kazıp kazıp

arası sarılı toprakları torbalara doldurur, Konya taraflarına sevkedermiş. Sekiz senedenberi fabrika çalışıyor, burayı Etibank işletiyor.

Kazılan maden asansörle çıkıyor, kamyonlara konup fabrikanın olduğu yere götürülüyor. Otoklav denen buhar kazanlarına koyuyorlar, üç atmosferlik hava tazyiki altında 120 derece ısıtıyorlar. Kükürt kendini salıyor, akıt halinde havuzlara akıyor. Orada donuyor toz olacaksa değirmeni var, orada öğütülüyor. Yalnız, kükürdü, buğday gibi iki taş arasında ezmiyorlar; bir kazana koyup makine kuvveti ile çalkatıyorlar; «santrifüj» kuvveti ile kazanın kıyalarına çarptırıyorlar, kükürt parçalanıyor. Sebabi, yanma korkusu.

Buhar kazanından cüruf çıkıyor. Onu yıkıyorlar. Asidleri eriyip gidiyor. Zenginleşen cürufu gene buhara veriyorlar.

Bu saf kükürt 50 şer kiloluk torbalara konup sevkediliyor. Saf kükürde yüzde 35 nisbetinde yapraklara zarar vermez madde karıştırılırsa «bağ kükürt» oluyor.

Bu fabrika yılda 3500 ton kükürt çıkarıyor. Halbuki memleket ihtiyacı 500 ton fazla. Bu da, eskiden memlekete girmiş olan kükürtle karşılanmaktadır.

Fabrika saf kükürdü eski sistem bir eritme usulüyle çıkarıyor. Yâni, ocaktan gelen madenin bütün kükürtünü eritemiyor. Nitekim, otoklavlardan çıkarılıp demiryolunun sağ tarafına fabrikanın yığılmış olan bir tepe yüksekliğindeki

fabrika çıkıntısı, orada yağmuru yemiş, üstünden aylar yıllar geçmiş, âdeta küflenmiş gibi üzeri sarı sarı lekeler bağlamış.

Halbuki, cevher yerden çıkarılınca un haline getirilmeli, ilâçlı suya atılmalı, kükürdünü suyun yüzünde yüzdürüp yabancı maddeleri dibe çöktürmeli.

Buna flottation tertibatı denir. Böyle bir sistem kurulması için zengin maden ocağı bulunması lâzım ise, içinde bir milyon 200 bin ton kükürt cevheri yatan yeni bulunmuş kükürt ocağı kâfidir. Böyle bir tertibat yapılırsa, hem kükürt zayi olmaz, hem ucuza mal olur, hem de memleket ihtiyacına yeter. Üstelik, yakın doğuda kükürtsüz memleketlere ihraç da edilebilir.

Dört yüzden fazla insanın bulunduğu yeni binalı fabrika mahallini Keçi- borlu nahiye merkezinin bir mahallesi olarak gezdim. Misafirhaneyi, bekâr lojmanlarını, işçilerin yemek yatak yerlerini, duş mahallerini dolaştım.

Fabrikada çalışanlar için okuma yazma kursları açılmış; okuyup yazması olanlara hangi serviste çalışıyorlarsa o kola ait bilgiler veriliyor. Burada ekonoma denen -adı hiç hoşuma gitmedi- bir teşkilât var: memur işçi ne kadar insan varsa yiyeceklerini, giyeceklerini ucuza temin etmeleri için kurumuş. Ortalık ağaçlandırılıyor. Futbol sahası yapıyorlar; «Kükürt spor» diye -sarı formalı olacak- bir de kulüpleri var. Burdur, Isparta ile karşılaşmışlar.

Bir devlet işletmesi ile bir kasaba arasındaki münasebetler dikkate çarpacak şekilde; çalışanların çoğu nahiye-

den. Nahiyenin çıkardığı mal, yerinde istihlâk olunuyor. Fabrika ile kasaba birleşmiş, büyük bir okul binası yapılmış. Elektrik fabrikadan. Yalnız nahiye- nin suyu kıt, 18 kilometreden bir su getirmeye kalkmışlar, bir de hesap: 18 bin lira. Demiryolu döşer gibi. Karabük'ü sağlık verdim. Masrafın altın- dan kalkılabilecek gibi olsa, işletme de yardım edecekmiş, su madenden geçecek, onlara da faydası var çünkü. İşlet- menin müdürü, aynı zamanda Keçi- borlu nahiyesi Parti İdare Heyeti Reisi. Kasaba ile fabrika sarmaşdolaş.

Keçi- borlu Halkevi'nin oturma, okuma yerini tarif etmeden geçemiyecğim: Halkevi en işlek sokağın içinde. Okuma yeri orta boyda bir oda. Sağ tarafta ufak bir sahne, karşı duvarda camekânlar içinde kitaplar; yanda uzun bir masa; masada insanlar. Kimisi kahve içiyor, kimisi okuyor, okumayanlar küçük bir grup yapmış işten aştan bahsediyor. Girip çıkan belirsiz, kahve gibi.

Bu topluluk, bu kucaklaşma görülecek şey. Demek ki, Keçi- borlunun bu topluluğunu, bu güzel hususiyetlerini bilmişler ki, Halk Odası değil, burada daha geniş bir Halkevi açmışlar.

Nahiye müdürünü gördüm. Beni Keçi- borlu'da uzun uzun gezdiren arkadaş; ocaklardan tutup işletmenin dis- panserine hattâ fırınına kadar her yeri dolaştıran işletme müdürü yüksek mühendis Kâzım Akyel'e teşekkür ederek ayrıldım.

(9 / 12 / 1944 tarihli Ulustan)

ISPARTA BÜYÜKLERİ:

Seyyid Hacı Ali Paşa (.)

1756 - 1826

Hikmet Turhan Dağlıoğlu

Isparta'nın yetiştirdiği büyük adamlardan biri de Seyyid Ali Paşadır. Sadrazamlık Mura seraskerliği gibi devletin en büyük hizmetlerinde bulunan paşa, bu suretle Osmanlı imparatorluğunun 19 uncu asırda yetiştirmiş olduğu en büyük şahsiyetler arasına girmiş bulunmaktadır. Bunlardan başka olarak Paşaya haklı bir şöhret sağlayan bir sebep daha vardır ki o da (Tanzimat)ı kuranların başı olan meşhur Mustafa Reşid paşayı yetiştirmiş olmasıdır. Çünkü Seyyid Ali paşa Mustafa Reşid paşanın eniştesidir ve onu küçük yaşından itibaren daima yanında bulundurmış ve her gittiği yere beraber götürmüştür. Seyyid Ali paşa kayın pederi Sultan Beyazid ruznamecisi Mustafa efendinin oğlu Mustafa Reşidi yetiştirmek için filhakika çok emek sarfetmiştir. Sicilli osmani kendisinden bahsederken (eniştesi Ispartalı Ali paşa ile vilâyetleri devr ile Mura seraskerliğinde mühürdarı oldu) demektedir. (1)

Cevdet paşa tarihinde ise Seyyid Ali paşanın Mura seraskerliğinden (Başkumandanlık) bahsederken (hazinedarı haccagân-ı divan-ı hümayundan Mustafa Reşid bey beraber olup Bahir efendi dahi hizmeti kitabet ile birlikte gitmiştir.

İşbu Reşid bey sonra altı defa sadrazam olan meşhur Reşid paşadır. (2)

..

Seyyid Ali paşa hakkındaki malûmatımız pek fazla değildir. Tercümei

halini yazmak için başvurduğumuz asıl kaynakların sayısı iki üçü geçmemektedir. Kamus-ül-âlam ile diğer tercümei hal kitaplarımız kendisinden asla bahsetmezler. Ancak (Hadika-tül-vüzerâ) ya zeyl yazmış olan ve aslen Barlalı olan (Lûgat-ı tarihiyye ve Coğrafiyye) sahibi Ahmed Rifat efendidir. Sicilli osmani, Şani zade, Cevdet paşa, Lûtfi efendi ve Ahmed Rasim bey Paşa hakkında çok kısa bilgi verirler. Böcü zade Süleyman Sami efendi merhum Ali paşanın (Ulu-borlu)lu olduğunu yazar, fakat diğer bütün kaynaklar paşanın (Ispartalı) olduğunu kaydederler. Gençliğinde memleketinde (Seyyid Ali) olarak anıldığını ve bazı sanat ve hırfat ile uğraştığını, sonradan bunları terkederek İstanbula geldiğini (Verdülhakaik) yazmaktadır. (3)

[*] Kapudan-ı derya (Denizbakanı) olan ve Cezairli Seyyid Ali paşa adında bir zat daha vardır. Çok zaman bu (Seyyid Ali paşa) yı birbirleriyle karıştırırlar.

Cezairli Seyyid Ali paşa aslen Züfrrarbolu'lu olup Cezair ocağında olunmuş ve Garp ocakları kapu kethudası olarak İstanbula gönderilmiştir. Selim III ve Mahmud II çağlarında iki defa Kapudan-ı derya olmuş 1224 H. - 1809 M. tarihinde Mısır valisi olmuş İskenderiye'ye vardığında ölmüştür.

Tercümei hal için bakınız (Kamus-ül âlam C. 4 - S. 3189. Cevdet tarihi C. 8 - S. 115).

(1) Cilt 2 - 393.

(2) Cevdet tarihi. Matbaal Osmanîye basımı Cilt 12 - S. 15.

(3) S. 16.

1797 (802)

Mumailleyhin kaç yaşında ve kimin delâletiyle İstanbul'a geldiğine dair malumat yoktur. Ancak İstanbul'a geldikten sonra kibar meclislerine devâm etmiş ve en sonra Ahmed Aziz paşanın himayesine sığınmıştır. (4)

Daha sonra Kapucubaşı 1221/1806 tarihinde tersane nazır ve defterdarı olmuş ve pek az bir zaman sonra azledilmiştir. 1231/1815 de Mura, 1234/1818 de Hudavendigâr (Bursa) valisi olmuş ve 1235 hicrî yılında (rebiulevvelin 19 uncu çarşamba günü 5/1/1820 de) Derviş Mehmed paşanın yerine sadrazam olmuştur. Şani zade Ataullah efendi kendisi için (Elhac Ali paşa) da demektedir. (5) [.]

Ali paşa sadrazamlıkta ancak bir yıl dört ay kadar kalabilmiştir. [..] Bu devir Mahmud II devridir. Kendisi her ne kadar halkın istirahat sebeplerine ve devlet işlerinin gereği gibi yürütmesine dikkat etmiş ise de o arada bazı eşkiyaların memleketi harap etmeleri ve Rum isyanı sebebiyle Ali paşanın iktidarı zamanın nezaket ve önermine göre yeter derecede görülmediğinden ve meşhur Halet efendi ile şeyhulislam Halil efendi arasında geçimsizlik başlamış bulunduğundan 1236 hicrî yılının cemaziyelâhîrinin 24 üncü çarşamba günü kuşluk vakti (28 mart 1821) günü sadareten azledilerek Geliboluya ikamete memur edilmiş ve yerine Benderli Ali paşa sadrazam olmuştur. [..] Halil efendi (aslen çerkeştir) ise (haremi Hacce hanımla birlikte Bursaya sürülmüştür.) (6)

Seyyid Ali paşa Geliboluda sürgün olarak çok oturmadı. Pek az bir zaman

sonra (Karaburun muhafızlığına) tayin edildi. O sırada Rum meselesi ve Mora isyanı devleti hayli uğraştırıyordu. Mora valisi Mehmed paşa ile Behram paşanın boyuna yenilgiye uğramaları üzerine Möraya yeni bir başbuğ tayini gerekli görüldü. Buna da en münasip olarak Karaburun muhafazasında bulunan eski sadrazam ve vezirler arasında

(4) Ahmed Aziz paşa Karaçelebi hanedanından ve şeyhulislam Abdülaziz efendi torunlarından Mehmed Emin efendinin oğludur. Bir çok memuriyetlerde bulunmuş ve en son Bursa ve Kocaeli valisi olmuş ve 1229-1823 tarihinde Bursada ölmüştür. Mezarı yeşil türbededir. Bakınız (Tarih-i A. Tevhit sene 4. Sicilli osmani encümeni mecmuası).

(5) Şani zade tarihi Cilt 3 - S. 89.

Verdülhakalk sadrazamlığını ayın 18 inde olarak gösterir.

[.] Meşhur Antepli Aynî efendi Ali paşanın sadaretine şöyle bir tarih söylemiştir.

Aynî'nin Ispartalı Ali paşanın sadareti için söylediği tarih.

.....
İntizâm-ı din-ü devlet için rahat-ı âlem için
Verdi ol sadrı Filaton re'ye istiklâl-i tam
Hazret-i düstur ferhunde kudem valâ himem
Âsaf-ı hayder şiyem Ristem haşem Darâ gulâm
Sâhib-i seyfû kalem iarendei tabl-u âlem
Safder-i hatim kerem dâdar-ı memduh ül-ümem
Aynîya tarih-i tamın müjde ettin devlete
Şanla mühri alub oldu Ali Paşa benam.

[..] Vakayî-i Baba Paşa Fî-tarih'te Seyyid Ali paşa için özgün verici sözler vardır. S. 47. Nazım Yücelt. Bursa. 1944.

[..] Verdülhakalk Paşanın azıl tarihini Recep ayının 18 inci günü olarak gösterir.

(6) Cevdet tarihi Cilt 11 - S. 132. Şani zade Cilt 3 - S. 207.

hatırı çok sayılan ve tecrübe sahibi Seyyid Ali paşanın tayini münasip görüldü. Fakat Ali paşanın bu memuriyetine parasızlığı ve bir çok borcu olmasından ötürü sadaret kethudası Ahmed Erib efendi itirazda bulundu. Fakat bir şey elde edemedi ve Ali paşaya samur elbise ve murassâ bir kılıç ve ayrıca iki yüz elli bin kuruşluk marçlık ihsan edildi ve Mora tarafına gitmesi emredildi. Seyyit Ali paşa 250 altın kuruş ile dairesini tanzim edüp delil ve tüfekçi olarak dokuz yüz kadar süvari ve dairesi halkı ile Karaburun'dan Mora'ya hareket etti (7) hazinedarı Mustafa Reşid bey de yanında idi.

Seyyid Ali paşa sadarettten ayrılmış olduğu için hayli hatırlı ve nüfuzlu bir adam idi. Fakat malî kudreti yoktu. Karaburununda iken idaresi ancak kendi dairesinde bulunan Teke ve Hamid kancakları hasılatı olmak üzere bir kaç ayda bir mütesellimler tarafından gönderilen onbeş, yirmi bin kuruştan ibaretti. Tarih Seyyid Ali paşanın (Mora)ya gidişini şöyle tasvir ediyor.

(Muharrem ayı iptidalarında Karaburunundan hareket ile sağ ve solundan asker çıkarmak üzere buyurultular meşr ve mukaddem mübaşirler izam etmiş ise de evvelce ayanlar maiyye ile Yanya ordusuna ve Mora valisi Mehmed paşa maiyyetine ve bazı seyahilin muhafazasına biddefeat asker mevk olunmuş idüğünden el hâlet-i nazihi eli silâh tutar ve işe yarar âdem

kalmayub gidenlerin kimi şehid kimi mecruh ve kimi hasta olarak geru gelememiş ve vergülerin ağırlığı ve mürur ve uburların kesreti cihetile ahalide dahi kudreti maliye dahi kalmamış olduğu cevapları veridiğinden Ali paşa uğradığı kazalarda birer gece beytutet ve meccanen yem ve yiyeceğe kanaat ve sair vüzera gibi sakçe ve bağçe ve hizmet-i mübaşiriyye ve avaid-i saire ahzinden mücanebet ederek mevcut maiyyeti olan delil ve tüfekçi ve orta süvari topçusu ile Yenişehir'e varabilmiştir.) Meselenin garibi Yanya seraskeri Hurşit paşanın Ali paşayı çekemiyerek zaten müşkilât içinde kalan hareketini büsbütün zorlaştırmasıdır. (8)

Seyyid Ali paşa pek güç şartlar altında savaşlar verdi. Ve bazı yengiler elde etti. Tepedelenli Ali paşanın malından 600 kese kadar (3000 altın lira) kendisine verildi.

Fakat bir zaman sonra asker maaşını alamamaktan dolayı isyan etti. Başlarında bulunan paşalarından Kassab başı Hasan paşayı hapsettiler. Seyyid Ali paşa da aynı muameleye maruz kaldı. Elindeki bütün çubuğunu alıp yerine kamış bir çubuk verdiler. (9)

Bu vak'a üzerine paşanın artık Mora'da kalması doğru görülmedi ve (1237 H. / 1822 yılı 7 temmuz) tarihin-

(7) Cevdet tarihi Cilt 12 - S. 15.

(8) Osmanlı tarihi. Ahmet Rasim. Cilt 4. S. 1781.

(9) Aynı eser. S. 1797.

de ordu emrine verildi ve biraz sonra kendisine Ankara ve Çankırı sancakları verildi. 1240 / 1824 yılında üzerinden vezaret rütbesi alınarak Filibe'de ikamet emredildi. Fakat az sonra Karaman valisi olarak Konya'ya gitti. Fakat bir müddet sonra buradan da azledildi ve İstanbul'a gelerek Üsküdar (Maltepe) sindeki çiftliğinde istirahat çekildi. Yaşı yetmiş bulmuştu. Pek çok hastalık çekti nihayet hicri 1242 yılının cema-ziyelâhîrinin ikinci günü (2/1/1827 M.) yâni soğuk bir kış gününde vefat ederek Karaca Ahmed mezarlığına yakın bir yere gömüldü. (10)

Paşa öldüğü zaman sarrafile daha bir çoklarına epeyce borç bırakmıştır. Bunun için terekesinin tesviyesine Kapu kethudası (Palabıyık Mehmet bey) Memur edildi. Paşanın ulema sınıfına mensup Aziz bey isminde bir oğlu olduğunu Sicilli osmanî yazmaktadır. (11)

Tarihi olaylara ve ölürken bir hayli borç bırakmış olduğuna bakılırsa Paşanın namuslu ve tok gözlü bir adam olduğu anlaşılır. Osmanlı imparatorluğunun büyük bir buhran geçirdiği bir

sırada boynunu cellad satırından kurtarması da devlete olan sadakatine ve akıllı ve tecrübeli bir vezir olduğuna delâlet eder. Esasen Süreyya merhum da hakkında (sadık idi) şeklinde şehadette bulunmaktadır. Verd-ülhakaik'te Rifat bey ise hakkında (sadık ve gayur) dedikten sonra (İstanbul âdetlerini bilmediğinden her şeyin ifade ve reyinde âciz ve kasir idi) vasıflarını eklemektedir. Şeyyid Hacı Ali paşa 19 uncu asrın başlarında yetişmiş büyük bir devlet adamıdır.

(10) Sicilli osmanî vefatını aynı yılın ve ayın beşinde olarak gösterir. Fakat vakanüvis Lutfi efendi ayın ikisinde olarak kaydeder.

(11) Cilt 3 - S. 560.

Aziz Ahmed Bey :

Şeyyid Ali paşanın oğludur. Babasının sadaretinde müderris oldu. Dayısı Mustafa Reşid paşanın sadaretinde 1265 - 1848 de Selanik molası. Sonra Mekke ve İstanbul payelerine nail oldu. 1286 H. - 1870 de Anadolu, 1292 H. - 1875 tarihinde Rumeli Kazaskeri oldu. Reis-ül-ulema iken Zafranbolu'ya *? gidüp orada 1302 H. - 1884 M. tarihinde orada öldü. Uzun boylu, zallı bünyeli zevkine safaya mall bir zattı. Sicilli osmanî Cilt 3 - S. 470.

(* Zafranbolu'nun Uluborlu olması muhtemeldir.?)

TARİHTEN FIKRALAR:

Isparta köylerinde Haydaroğlunun yakalanması

Ün sayfalarında birkaç defa bahsedilen çevremizin yetiştirdiği kahramanlardan "Katircioğlu," Osmanlı saltanatına karşı ayaklandığında "Haydaroğlu," ile cephe birliği yapmak zorunda kalmıştır. Katircioğlu mücadelelerinin sonunda sözlerini saraya duyurmağa muvaffak olmuş ve kumandan olarak katıldığı Girit seferinde kahramanca yurdu uğruna ölmüştür. Haydaroğlu bir zamanki mücadele arkadaşı Katircioğlu anlayışında olmadığından Isparta çevresinde hazin bir akibete kavuşmuştur. Bu akibet Isparta çevresinde tecelli ettiğinden (Enver Özgen)'in bunu anlatan yazısını sütunlarımıza alıyoruz.

ENVER ÖZGEN

1058 senesinde isyan ederek Afyon Karahisar, Akşehir ve Iğın yollarını kesen, bir çok cinayet ve habaset yaptıktan sonra tedibine memur Anadolu Beyler beyisi Ahmet paşayı idam eden maruf şaki Haydaroğlu; Afyon Karahisar şehrini yağmaya kalkışmış, yanındaki eşkıyalarla şehir civarına kadar gelmişti.

Devlet Haydaroğlunu tedipten âcizdi. Üzerine gönderilen kuvveti mağlûp etmiş, etrafa dehşet salmıştı. Anadolu'dan İstanbula mütemadiyen şikâyetçiler geliyordu.

O sırada Çay kasabasında oturan İsa ağa isminde bir zat, İstanbula müdâaaatla Haydaroğlunu susturmak için kendisine bir sancak beyliği vermekten başka çare olmadığını, yoksa memleketin yakıp yıkılacağını bildirmiş, fakat zamanın en nüfuzlu adamı olan yeniçeri yüksek kumandanlarından Koca Muslihiddin ağa bu teklife razı olmamıştır.

— Nasıl olur da bir eşkıyaya sancak beyliği ve tuğ verilir? Devletin ırz ve namusu yok mudur? Yarın başka

bir eşkıya çıkınca ona da mı böyle yapacağız? Böyle kapı açarsak memleketi harabeye çevirmiş olmaz mıyız? Bir alay ahlâksızları tamahkârlığa sevk-etmektense şimdi tedip edilmeleri daha muvafık değil midir?

Bu düşünce kabul edilmiş ve Haydaroğluna sancak beyliği verilmemiştir.

Lâkin şaki, kızmıştı. Afyon Karahisar şehrine girmiş, bedesten ve çarşıyı yağma, evleri tahrip etmiş ve bir miktar adam öldürerek çekilmiştir.

Haydaroğlu bundan sonra Ispartaya hareket etmişti. Orada kumandan Mehmet paşa isminde bir zat vardı. Ispartalılar korku ve heyecan içinde kaldılar ve Haydaroğluna ağızdan şu haberi gönderdiler:

— Bize dokunmayın, ne isterse verimiz.

Bunun üzerine Haydaroğlu Ispartalılardan üç bin kuruş istemiş, onlar da vereceklerini vadetmişlerdir.

Haydaroglu, müsterih ve mütad eğlencesine devam etmek için Isparta şehrinin dışında bir köye çekilmişti. Bu esnada kumandan Mehmet paşanın adamlarından Abaza Hasan bey, bir miktar asker ve bir miktar da Isparta gençlerinden mürekkep olmak üzere kuvvetli bir müfreze kurmuş ve bir gece şehirden çıkarak Haydaroglunun bulunduğu köyü basmıştır.

Arada şiddetli bir müsademe olmuş ve şaki, ayakından yaralı olarak yaka-

lanmıştır. Eşkiyadan on beş kişi öldürülmüş, on kişi diri yakalanmış ve ötekileri kaçmıştır. Yakalananlar Ispartada idam edilmiş, fakat Haydaroglu yaralı olduğu halde İstanbula getirilmiştir. Çok genç ve henüz sakal salıvermemiş olan Haydaroglu, parmakkapıda idam edilmişti.

Bu hizmetine mükâfat olarak Abaza Hasan bey, sadrazam Mevlevî Mehmet paşa tarafından Türkmen ağalığıyla taltif olunmuştur.

ATABEYE HASRET

*Nerde baharların gül kokan ılık nefesi,
Bülbülün teranesi, suların şen bestesi,
Dostuma dert yandıgım söğütlerin gölgesi,
Annemin «Yavrum!..» diye çağırın müşfik sesi?..*

✱

*Yok, çocukken yunduğum suları billûr çaylar,
Toprağa bağdaş kurup beklenen dolun aylar,
Yamacı burca burca kekik kokan mor dağlar;
Hepsi hicran oldular, artık hasret yıllar var.*

✱

*Yadellerde geçiyor ömrümün şen çağları,
Gönül aşmak ister şu yıkılası dağları,
Stizde ümitler solgun, baharlar bile sarı,
Ey gurbet akşamları, ey gurbet akşamları!..*

Ankara: 943
Mahmut Kıyıcı

Keçiborlu kükürt yatağı

Yazan: Necdet Egeram
Jeoloji Şubesi Müdürü

GİRİŞ:

Yurdumuzda hâlen işletilmekte olan iki kükürt madeni vardır. Bunlar Keçiborlu ve Sarayköy madenleridir. Volkanik menşeli olan Sarayköy yatağı (Denizli vilâyeti) kalker kasırları içinde bulunan gayri muntazam yığınlardan müteşekkil olup kesif bir işletmeyi besliyecek kadar yaygın değildir. Keçiborlu'da (Isparta vilâyeti) ise Türkiye'nin en zengin kükürt madeni bulunmaktadır.

1944 senesinin ilk günlerinde, bu yatağı mufassal bir etüde tâbi tutarak tipini ve teşekkül tarzını tesbite ve böylece sondajlarla yapılacak araştırmalar için bir program tanzimine davet edildik.

Bölgenin tetkikinden sonra yatağın şüphe götürmeyecek surette volkanik menşeli teşekkül tarzı teyit edilerek buna göre araştırma programı tanzim olunmuştur. Bu programa göre yapılan sondajların son derece iyi neticeler verdiğini, ve Keçiborlu yatağına uzun ve verimli bir ömür temin edecek bir milyon tonluktan fazla bir rezervi meydana çıkardığını hususi bir ehemmiyetle kaydederiz.

Profesör Ed. Paréjas'ın regional jeolojik levesiyle Dr. E. Lahn'ın mufassal jeolojik hartasından ve nihayet madenin müdürü Bay İhsan Ruhi Berent'in

(hâlen M. T. A. E. Genel Direktörü) verdiği şifahi bilgilerden çok değerli stratigrafik ve tektonik tafsilat elde ettiğimizi ve bu sayede işimizin kolaylaştığını söylemeyi bir borç biliriz. Arazideki araştırmalarımız esnasında Dr. Lahn'ın mufassal jeolojik hartasını revize ederek bu hartaya bilhassa yatağın teşekkül tarzına ait müşahedeleri işaret ettik.

JEOLJİK DURUM:

Keçiborlu bölgesi şu araziden müteşekkildir: 1) Trias ve Jurasike atfedilen az çok masif kalkerler, 2) Eosen flişi ve 3) yeşil sahreler. Şimal doğuya doğru sürülmüş ekaylar teşkil eden bu araziden riolitik bir sahreye ait bir dayk geçmektedir; bu dayk, cenuptaki Burdur Ovası'nın şimal doğu kenarından şimaldeki Tulu Ovası'nın cenup kenarına kadar 10 km. boyunca takibedilebilmektedir. Jeolojik hartada görüldüğü üzere riolitik teşekkül ekayların teşekkülünden sonraya aittir, çünkü riolit bu ekaylardan ikisi arasındaki hududu ka'etmektedir. Şunu da kaydedelim ki, Keçiborlu riolitlerinin bulunduğu aynı volkanik sahada yer alan Isparta trakitlerini E. Paréjas Kuaternere izafe etmiştir, ve riolitler umumiyetle Anadolu'da volkanik faaliyetin sonunu işaretler; buna göre Keçiborlu riolitleri oldukça yeni bir çağa ait olsalar gerek-

tir.

Riolit, Mesozoik kalkerini krestği yerde silisleştirmiştir. Dar olmakla beraber pek belirli olan bu istihale etmiş şerit, meselâ Değirmen Deresi'nin cenubunda iyice görülmektedir. Riolitle Eosen fliši arasındaki kontakt, fliši daima örten döküntülerden dolayı daha az vuzuhla görülebilmektedir. Riolite bağlı bazan çok kuvvetli olan gaz intişarâtı vardır. Bu gaz bir kükürtlü, hidrojen ve asitkarbonik halitasıdır, ki bu da solfatar safhasından mofet safhasına geçişi gösterir.

KÜKÜRT YATAKLARI:

Kükürt, markasit, pirit ve demir sülfatı ve sülfiti ile birlikte bulunmaktadır. Cevher, volkanik sahre ile mücavir sahreler arasındaki kontakta veya bu son sahreler içinde değil, münhasıran riolit içinde ve «imprégnation» lar halinde yer almaktadır. Kükürt, intişar eden gazlardan kükürtlü hidrojenin tahammuzu neticesinde tavazzu etmiştir. Bu yatak, kükürtlü hidrojen intişarâtının gösterdiği gibi, volkanik menşeli bir yataktır.

Keçiborlu yataklarının rüsubi menşeli oldukları hakkındaki nazariye ilk olarak W. Penck tarafından 1918 de neşredilen «Tektonische Grundzüge West - Kleinasien» adlı eserde ileri sürülmüştür; bu zat Keçiborlu'ya gitmediği halde yatağı komşu Burdur havzasının somatr rüsuplariyle münasebetlendirmiştir. Son araştırmalar bu somatr rüsupların Pliosene ve hattâ Kuaternere ait olduklarını ve Burdur havzasını dolduran tatlısu Neojenin üstünde ancak pek ince bir örtü teşkil ettiklerini göstermiştir. Kükürt yataklarını barındıran

sahre Mesozoik kalkerinin altında yer almaktadır; eğer bu sahre Burdur'un Pliosen veya Kuaternere ait somatr rüsuplarının imtidadını temsil etseydi, bu Mesozoik kalkerî şaryajı ile örtülü olurdu. Kuaterner çağına ait şaryajlar ne Türkiye'de ne de başka yerde mevcuttur. Değirmen Deresi ile Kükürt Deresi'nin oldukça derin tabii maktaları, kükürtü barındıran sahrenin komşu rüsubi sahrelerle konkordans halinde az çok meyilli bir tabaka şeklinde yayılmayıp az çok şakuli bir dayk teşkil ettiğini göstermektedirler.

Demek oluyor ki, Keçiborlu dolaylarında müşahede olunan jeolojik durum, kükürt yatağının rüsubi menşeli olduğu faraziyesini açıkça reddetmektedir.

Kükürt, suyun ve havanın müşterek tesiriyle kükürtlü hidrojenin tahammuzu hâdiseleri neticesinde husule gelmiş, ve riolit daykının tecezzi etmiş satih kısımlarında, yâni aşağıdan yükselen gazlarla yukarıdan inen suların devranına elverecek kadar mesameli olan yerlerde tevazzu etmiştir.

KÜKÜRT RİOLİT İÇİNDEKİ DAĞILIŞI

Halen en mühim maden çalışmaları Değirmen Deresi ile Kükürt Deresi'ndedir. Kaynak Deresi ile Kumludere'de ve Eriklidede çevresinde küçük ölçüde çalışma yerleri görülmektedir. Aynı yerlerde en kuvvetli gaz intişarâtı da müşahede olunmaktadır. Bu andığımız 5 yer arasındaki kesimde ne tabii cevher aflörmanı ne de eski maden çalışmaları vardır; bu kesimde gaz intişarâtı

ya çok zayıftır yahut hiç yoktur.

Bu dört oluğun hepsi de (Değirmen Deresi, Kükürt Deresi, Kumludere ve Kaynak Deresi) takriben Sw - NE istikametindedirler. Bu istikamet, Torosların bu kısmında mevcut olan iki istikametten biridir; bu dört oluğun fayları veya diaklazları takibettikleri fikrindeyiz. Eriklidede kesiminde Mesozoik - Eosen arazisini genç rüsuplardan ayıran hat keza Sw - Ne istikametini takibetmektedir ve bu hat da bir fayı temsil edebilir. Binaenaleyh yataklar sahasından Sw - NE istikametli 5 fay geçmektedir. Batı Toroslar'da E. Paréjas ve E. Lahn tarafından yapılan jeolojik leveler, Beyşehir Gölü ile Dinar arasındaki bölgeye SE - NW ve Sw - NE şeklinde iki tektonik istikametlin hâkim olduğunu göstermiştir; Keçiborlu bölgesinde bu iki istikamete ait tektonik hatlar çatışmaktadır. Aynı bölgede iltivaların mihverleri SE - NW istikametini takibetmektedirler; diğer istikamet fikrimizce Sw - NE istikametli kasırlar tarafından temsil edilebilir.

Kanaatimizce, gaz intişaratının ve riolit içinde kükürt tekâsüfünün bu tektonik hatlara bağlı olması imkânsız değildir. Bundan çıkarılacak mâna, başlıca kükürt yataklarının, riolit daykının bu çatlaklar tarafından katedildiği yerlerde bulunduğuudur.

Bu riolit daykı boyunca yapılan sondajlar faraziyemizin doğruluğunu

belirtmiştir.

Yine bu faraziyeze dayanmak suretiyledir ki, Değirmen Deresi'nin karşısında bulunan ve ne cevher aflömanı ne de gaz intişaratı erzetmiyen derede büyük bir yatak meydana çıkarılmıştır.

NETİCELER:

Keçiborlu mintakasında tarafımızdan ihtimamla yapılmış olan detay jeolojik etüdler, buradaki kükürt yatağının rüsubi menşeli olduğu faraziyesini açıkça çürütmektedir; bu yatak bilâkis volkanik menşeli olup bir riolit daykına bağlıdır.

Kükürt, bir H_2S ve CO_2 halitası ihtiva eden gaz intişaratından tevazzu etmiştir. Kükürtü satha getiren gazlar arzani kasırlardan intişar etmektedir; kükürt tekâsüfleri, bu gibi çatlakların riolit daykı ile çatıştığı yerlerde bulunmaktadır.

Kükürtün tekâsüfö, daykın tecezzi etmiş kısmında vuku bulmuştur. Binaenaleyh daykın tagayyür etmemiş kısımlarında araştırmalar yapmak faydasızdır. Şunu da kaydedelim ki tagayyür vaziyeti, sondajların göstermiş olduğu gibi, bazı yerlerde yüz metreden derine kadar inmektedir.

(M. T. A. Mecmuası sayı 32/2 sene 9) dan alınmıştır.

İsparta ve çevresi köylerine genel bir bakış

VIII

TEVFIK TIGLI

10 Gönen Köy Enstitüsü: (*)

Köy ilk öğretim davasını kökünden halletmek ve köy sanatlarını edinmiş; bilgili, yapıcı ve yaşatıcı unsurlarla bu toplulukları donatmak ve kalkındırmak gibi esaslı bir fikrin Devletçe ele alınması mahiyetinde kendisini gösteren ve yurdumuz genişliğince heyecanlı yankılar yapan 3803 sayılı Köy Enstitüleri kanunu ile İspartamızda da bir Köy Enstitüsü kurulması kararlaştırılmıştı.

Bu karar İsparta köylerine duyulunca, Enstitüyü kazanmak arzusu ile köyler arasında bir kıpırdanma başladı. Bu kıpırdanış; son plânlara göre yapılmış büyük birer okul binası, pansiyonu, bahçesi, suyu ve işliğe elverişli yapıları ve yerleri olan İslâm köyünü ve aynı vasıfta bulunan Gönen ve Kılıç köylerini rekabele kadar götürdü.

Bu arzunun gerçekleşmesi için köy heyetleri, Vilâyete, Maarif Müdürlüğüne ve Partiye baş vuruyorlar ve kurulacak enstitü için gereken yardımı da esirgemeyeceklerini söz veriyorlardı. Köylerde öğretmenlik yapan arkadaşların da kamçılayıcı rolleri bu hareket ve faaliyette his olunur derecede idi.

Esas olarak bu üç köy üzerinde tesislerin gerektirdiği yer, çevre, yollar ve Vilâyet merkezine olan bağlılık ve münasebetler gerçekten bir inceleme konusu olarak ele alınmış ve nihayet Maarif Vekilliği ilk öğretim Umum Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un da İspartaya gelerek ilgili idarecilerle yaptığı tetkikler sonunda Enstitünün Gönen Köyünde kurulması uygun görülmüştür.

1806

Yerleşiş ve işe başlayış:

A — 939 yılındanberi esasen eğitim kursu faaliyeti olan köyün ilkökulu ile henüz tamamlanmış ve içine girilmemiş olan büyücek bir camiden ve hemen yaptırılan üç barakadan faydalanılarak 1940 yılının temmuz ayında Enstitü resmen işe başlamış bulundu.

Kurs Müdürü Tahir Erdem zamanında meydana gelen bu tesisler, enstitünün ilk müdürü olarak Kepirtepe Köy Enstitüsü Müdür Muaviniğinden terfian gelen Ömer Uzgul (**) tarafından teslim alındı.

Yeniden verilen Ahmet Korkut adındaki bir muavin ve kurs öğretmenleriyle bu Enstitü işe başlayarak sonraları öğretmen kadrosu çoğaltıldı.

B — Birinci maarif şûrasından önce köylerimizdeki ilk okulların üç sınıflı olmasıyla köy entitüsünün beş sınıflı köy ilk okulu mezunu bulması zorluğunu, İspartadaki pansiyonlu okulların bol miktardaki mezunları hissettirmedii. Hatta seçimlerde ilk alınacak öğrenci sayısından çok fazla istekli çıkmış ve bu cihetle bunlar arasından en elverişli öğrenci seçmek kabil olmuştur.

1941 Temmuzunda Enstitü; kendisine bağlanmış bulunan Denizli, Burdur ve İsparta köylerinden 15 kız ve 77 erkek olmak üzere 92 öğrenci kaydetmiştir. Aynı yılın Birinci kânununda

(*) - Bu yazının hazırlanmasında Köy Enstitüsü Müdürü Ömer Uzgul'ın kayın biraderi Mülkiyeli Besim'in tetkiklerinden de faydalanılmıştır.

(**) - Halen bu Enstitünün müdürüdür.

alınan 16 kız ve 148 erkek öğrenci ve yine 941 - 942 öğretim yılında alınan 14 kız ve 206 erkek ile öğrenci sayısı 476 ya çıkarılmıştır.

Enstitüye ilk alınan öğrencilerden 154 ü arasında yapılan anket öğrenci ailelerinin toprak durumlarını göstermiş ve aşağıdaki neticeyi vermiştir.

Alle adedi	Her ailenin sahip olduğu arazi
21	0 - 10 dönüm
72	11 - 20 »
21	21 - 30 »
4	31 - 40 »
5	41 - 50 »
8	51 - 60 »
5	61 - 70 »
6	71 - 80 »
12	81 - den fazla

Bu tabloya göre öğrenci ailelerinden % 43 nün 10 - 20 dönüm arasında bir toprağa malik olduklarını öğreniyoruz. Yüzde yüz çiftçi çocuğu olan bu gençler arasında köyünde ve ailesi içinde basit köy sanatlarına eli yatmış kimseler de eksik değildir. Bunlarla beraber Isparta ve Yalvaç orta okullarına kaydedilip de köysel Psikolojiye ve mensup oldukları sosyal bünyeye uygun bir meslek müessesesinin doğması ve meccani bir tahsil olması itibarıyla de ortaokulları bırakarak enstitüye yerleşmiş olanlar da vardır.

C — Üç Vilâyetin muhtelif köylerinden alınan bu öğrenciler arasında başlangıçta görülen sağlık durumlarında Hükûmet doktorunun muayenesinden sonra da dikkate değer bir arıza ve hastalık hali meydana çıkmamış, ilk günlerde ve daha sonraki zamanlarda bir kaç sıtmadan başka bir vak'a olmamıştır.

Enstitüye ilk toplanan bu çocuklar birbirleriyle pek çabuk anlaşmışlar ve

müessese şartlarına uymakta güçlük çekmemişlerdir. Burayı bitirince köylerde öğretmenlik yapmanın zevkini ilk günlerden itibaren yaşamağa başlamışlar ve bilhassa kız çocukları arasında bu arzu bir heyecan halinde belirmiştir.

D — Bir Müdür, bir Muavin ve evvelce kurs öğretmenlerinden faydalanılmakta iken zaman zaman tayin edilen kültür, ziraat, inşaat ve dikiş öğretmenleriyle uzviyet kazanan müessesenin öğretim ve eğitim heyeti köy evlerine yerleşmişler ve ilk olarak birlikte çalışma ile meydana getirilen iki eve Müdür ile Muavini oturmuşlardır. Diğer öğretmenlerden bekâr olanları da köyün eski pansiyonunda ve okul binalarında yerleşmişlerdir.

Enstitü öğretmenleri ister müessesede kalmış olsunlar ve isterse köy evlerinde yerleşmiş bulunsunlar, öğrencilerle sürekli bir temas ve münasebet halinde bulunmuşlardır. Bu ilgi ve kaynaşmanın çocuklarda yarattığı tesir; öğretmenle öğrenciler arasında sadece yaş, bilgi ve görgü farklarının icabettirdiği saygı çerçevesi içinde çok samimi bir hava ve sevginin meydan almasında kendisini göstermiştir.

E — Enstitüde öğrenci kaydından sonra ilk inşaat çalışmaları, Gönen köyü halkı tarafından yaptırılan ve yapısı, tavan çatısına kadar yükselmiş bulunan iki katlı bir okul binasının köy enstitüsüne hediye edilmesiyle, içinde bazı değişiklikler yapılarak bitirilmesi işi olmuştur.

İdare, öğrencilerin ve atölye malzemesinin yerleşmesinde alınan geniş bir soluk sayesinde enstitünün bundan sonraki işlerine yön vermekte bu bina

büyük değerinde iş görmüştür. (a) Bundan sonra irili ufaklı 15 bina, ayrıca kümes ve ahırlar da meydana getirilmiştir. Binalar, her dılı aşağı yukarı 100 metre olan kare şeklinde bir yerin etrafını çevrelemektedir. Bu binaların yapılmasında dışardan usta kullanılmış olmakla beraber öğrenciler de öğretmenleriyle sürekli olarak çalışmışlardır. (aa)

Binaların kullanılış tarzları:

- a) İdare ve öğretim yeri,
- b) Sanat öğretimine ve tarımsal âletlerin korunmasına mahsus yerler,
- c) Yemekhane, mutfak ve çamaşırlık,
- d) Revir, yatakhaneler ve öğretmen evleri,
- e) Kümes ve ahırlar ...

Büyük bir idare binasıyla 12 okul binası (ikisi yapılmıştır), 8 öğretmen evi (üçü yapılmıştır), atölye ve depolar, ahır ve kümesler, spor sahaları, yüzme havuzu, tiyatro yeri, santral (aaa). revir ve meteoroloji istasyonlarıyla 46 binayı içinde toplayacak olan yeni enstitü mahallesi bu köyün üstünde, çamlıkların önünde küçük dalgacıklar yapan ve pek sevimli bir görünüşü olan bir alanda kurulmaktadır.

Bu geniş kuruluş; enstitü yaşayış ve çalışışının köy işletme ve yaşayışıyla iç içe girince gelenekler ve görenekler sistemi içinde mihlanmış olan bu köyün kolundan tutarak ve ayaklandırarak, onu mutlaka surette örnek bir köy haline getirmeğe vadeden bir faaliyet manzarası arzeder.

F.— Enstitüde faaliyet:

Enstitüde öğretim programı mevsimlere göre ve bölgenin özellikleri gözönünde tutularak müesseseye mahsus talimatname gereğince öğretmenler

kurulunca kararlaştırılan esaslar daire-sinde tesbit olunur ve istenir.

Burada günlük faaliyet; öğrencilerin sabahın beşinde kalkmaları ile başlar. Sabahın belirli saatında birlikte kahvaltılar yapıldıktan sonra öğrenci, öğretmen ve idare âmirlerinin topluca bulundukları bir alanda önceden kararlaştırılmış olan öğretim ve iş grupları açık birer izahla iş alanlarına gönderilirler. Bu incelemelerin yapıldığı 940 - 941 öğretim yılı içindeki çalışma grupları aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

1 — Atölye işleri:

- a) Demircilik atölyesi,
- b) Marangoz atölyesi,
- c) Dokuma atölyesi,
- d) Dikiş atölyesi.

2 — Tarım işleri:

- a) Tarla, bağ ve bahçe işleri,
- b) Harman işleri,
- c) Buğday yıkama, temizleme ve çalkama; bulgur ve tomates salçası gibi kişilik gıda maddelerini hazırlama işleri.

3 — Nöbet işleri:

- a) Genel temizlik ve tertip işleri.
- b) Ahır, kümes ve taşrada bulunan malzeme ve eşyanın tertip ve korunması işleri.

(a) Binanın meydana getirilmesinde köyün 937-938 öğretim yılında Başöğretmeni bulunan Nuri Tütüncünün, C. H. Partisi Nahiye İdare Heyeti Reis-i İbrahim ve köy muhtarı Mehmet Alınla gerçekten ferağatleri görülmüştür. Fedakâr Gönen halkı ile ferağatlerinden dolayı bu arkadaşlara şükran duyguları göndermek bir memleket borcudur.

(aa) Esas Enstitü projesine göre sonradan meydana getirilen binalar bu sayının dışındadır.

(aaa) Yeniden yapılan iki büyük binanın üstünde mazotla çalışan Dizel motörü ile muvakkat bir elektrik tesisatı meydana getirilmiştir. Gönen suyu ile işletilecek olan büyük elektrik tesisatına başlanmıştır. Bugünkü motörle Enstitü, Halkevi ve camiler ışıklandırılmıştır.

4 — İnşaat işleri:

- a) Tuğla işleri,
- b) Kireç yakma işleri,
- c) Yapı ve marangozluk işleri...

V — Öğretim işleri:

Bu konular, haftalık ders programına göre sınıfta, iş sahasında ve gerektiği yerlerde öğretmenler tarafından işlenir.

G — Mütedavil sermaye faaliyeti:

Enstitüde bir de mütedavil sermaye işletmesi vardır ki bu kurum, Müdürün reisliği altında bir muhasip, bir veznedar ve üç azadan teşekkül eden Mütedavil sermaye komisyonu tarafından yönetilir. Bu enstitüde Maarif Vekillığının defa verdiği (3000) lira ile Mütedavil sermaye kurumu teessüs etmiştir.

940 - 941 öğretim yılında bu kurum 75 keçi, 4 inek, 2 manda, 100 tavuk, 3 öküz, 1 öküz arabası, bir çift koşum ve gerekli küçük ziraat âletleri satın almış ve çalışmalarında buğday, arpa, haşhaş, yulaf, çayır, yonca, mısır, hayvan pancarı, pamuk, kenevir ziraatları yapmış ve bu meyanda peynir, yağ, yoğurt, şarap istihsaline de yer vererek hem ilk tecrübeler yapmış ve hem de mümkün olan faydayı temin etmiş; halıcılık ve dokumacılık işlerinde de enstitünün ihtiyaçlarını sağlamıştır.

Enstitünün mütedavil sermaye kurumu, enstitünün tasarrufunda olan (360) dönüm arazi ile yetecek derecede köylülerden icarladığı araziye işler.

İstihsalde kullanılan âletler şimdilik basittir. Bu köyde ziraat dinlendirme (nadas) usulü ile yapılır. Ve enstitünün de buraya uyduğu görülüyor. Gübre, daha ziyade bahçe mahsullerinde rol oynuyor. Henüz yapma gübre kullanılmıyor. Ziraat faaliyetinde dışarıdan rencber tutulmaz ve bu işi öğrenciler,

ziraat öğretmenleri ve usta öğreticiler müştereken yaparlar. Enstitünün ekim genişliği üzerinde bir fikir edinebilmek için aşağıdaki listeyi tetkik etmek faydalıdır.

Yıllar	Tarla mahsullerine tahsis edilen arazi	Bahçe mahsullerine tahsis edilen arazi	Sınai mahsullere tahsis edilen arz.
1940	70 Dönüm	20 Dönüm	7 Dönüm
1941	63 Dekar	89,5 Dekar	5,5 Dekar
1942	140,5 "	379 "	9,5 "

Tarla mahsulleri istihsalı

Cinai	1940 (kilo)	1941 (kilo)
Buğday	477	3930
Arpa	2100	1300
Yulaf	990	—
Mısır	1200	—

Bahçe mahsulleri istihsalı

Taze fasulya	73	901
Domates	720	3131
Patlıcan	560	429
Biber	275	287
Kavun, karpuz	1350	503
Salatalı	1150 (adet)	663 (adet)

1941 yılında 469 kilo taze soğan, 665 kilo kuru soğan, 126 kilo kuru fasulya, 1826 kilo kabak, 343 kilo ıspanak, 56 kilo bamya, 333 kilo lahana, 3000 kilo pırasa, 1100 kilo patates, 112 kilo marul elde edilmiştir.

1942 yılından itibaren bu enstitüde geniş anlamında saha ağaçlama ve bağcılık faaliyeti başlamıştır. Kırzma, katlama, şaşırtma ve aşılama usullerinin tatbiki ile muhtelif cins meyve fidanları ve üzüm çubuğu dikiliyor. Kendisini bu işlere candan vermiş olan enstitünün ziraat öğretmeni Osman Gürkan'ın sessiz ve fakat sistemli ve disiplinli çalışmasıyla müessesenin bu alanda pek verimli yarınları vadettiği görülmektedir.

Köy enstitüsü ile Gönen ve yakın

köyler arasındaki münasebetler:

a) Sosyal ve kültürel münasebetler:

Bu köyde enstitü kurulmadan önce eğitim kursunun faaliyete geçmesiyle köyün toplumsal çevresi ile ilk temas, eğitim namzetlerinin verdikleri temsillerle başladı.

939 yılı Mayıs ayında kursun «Köyde okul» adını taşıyan bir köy piyesini temsil ettikleri gün, yalnız erkeklerden ibaret olmak üzere seyirci adedi yirmiye geçmemişti. Her hafta arka arkaya verilen daha sonraki temsillerde piyeslere olan rağbet izdihamı yarattı. Öyle zamanlar oldu ki; tiyatro sahası kadınlı erkekli dolduktan başka sahanın ihata divarları seyirci yığıntısından yıkıldı. Namzetlerin temsil ettikleri bu piyeslerin tamamıyla köy sosyal ve siyasal hayatının akışına ve tezahürlerine uygun olayların çok canlı birer örnekleri oluşu, fikir seviyesinin köylü anlayış ve duyusu ile ahenkli bulunuşu bu rağbeti sağlamış ve piyeslerdeki bütün vak'alar köylüler arasında günlerce üzerinde durulan ciddi birer konu olmuştur. Bu suretle^a başlıyan sosyal ve kültürel temaslar enstitü kurulunca devam eden haftalık eğlenciler; öğretmen, öğrenci ve köy halkına geniş bir aile topluluğu hüviyet ve manzarası vermiştir.

Öğretmenlerin Halkevi faaliyetleri, dikiş öğretmeni ile öğretmen ailelerinin köy kadınları ile sürekli temas ve münasebetleri; her çeşit süter ve kapüşon örmek, elbise dikmek ve tamir etmek, ütü yapmak, oya örgüler yapmak, enstitüde sandalyalarda oturmak, masalarda yemek yemek, çatal ve peçete kullanmak, çamaşır yıkamak; düğünlerde gelin hazırlamak, giyinişlerde köylü kızlara örnekler vermek gibi yenilikleri göstermek ve yaptırtmağa çalışmak hususunda Gönen köy enstitüsü öğretmen ve öğretmen ailelerinin çok samimi

mi heyecan taşıdıklarını her vesile ile görmek mümkün olmuştur.

Enstitü bu faaliyetini yakın köylere de teşmil etmek gayretindedir. Zaman zaman öğretmen ve öğrenciler gruplar halinde Isparta, Eğridir, Atabey, İslâm köyü, Senirce, Bozanönü, İğdecik ve Baladız köylerine geziler tertip ederek incelemeler ve eğlenciler yapmağı, halkla kaynaşarak yeni zihniyeti yaymayı ihmal etmemektedir. Müessese tamamıyla yerleşim tekemmül ettikçe ve bu münasebetler daha şuurlu ve sistemli yürüdükçe çevre ve yakın çevresini aydınlatabilecek bir duruma girecektir. (a)

Ticari münasebetler:

Enstitü, topluca ihtiyaçlarını Isparta'dan temin eder. Bu ihtiyaçlar taahhüde bağlandığı gibi pazarlıkla da temin edilir. Bu köye Atabeyden gelmiş ve burada yerleşerek zenginleşmiş olan bir tüccardan başka köy halkından enstitünün ihtiyaçlarını taahhüt edenler yoktur.

Enstitü ile köylü arasındaki ticaret münasebetleri daha ziyade öğretmen aileleri ile öğrencilerin bazı şahsî ve hususî ihtiyaçlarını teminden öteye geçmez.

Köyde dört bakkal ve çerçi dükkânı vardır. Bunlar çevrelerinde geçebilecek her şeyi çeşitli olarak dükkânlarında bulundurlar. Bu köye Lâğus, Bozanönü ve Çünür köylerinden lahna, kavun, karpuz; Fandas, İslâmköyü ve Atabeyden üzüm; İğdecikten armut, el-

(a) 943 yılı Ağustos'unda enstitü öğrencileri Eğridir talimğâhında kamp yaptıkları sırada öğrencilerin Halkevinde verdikleri köylü temsilleri Eğridir halkını pek çok sevindirmiş ve Parti azalarından Hasan Yiğitbaş'ın verdiği 160 kişilik bir ziyafetin coşkun tezahürlerini Ankara'ya gelen yüksek öğretim talebeleri anlatmışlardır.

ma ve diğer meyve ve sebzeler; Senirkent'ten, Isparta ve Burdurdan gezici esnaflarla pamuklu ve yünlü dokumalar, cam, çinko ve bakır eşya; toprak eşya, Uluborlu ve köylerinden de bıçak ve hasır getirilir.

Son zamanlarda öğrenci velilerinin çocuklarını görmek vesilesiyle köylerinde yetişen her türlü sebze ve meyveyi buraya getirmek suretiyle bu köyde satışa arzettiklerinden Gönen pazarı genişlemiş ve ticaret münasebetleri de o nisbette artma ve büyüme istidadı kazanmıştır.

Bu münasebetlerden başka Enstitünün Ziraat faaliyetinde, bilhassa bahçe mahsullerinden ve inşaat üslub'undan örnekler alma ve demircilik atölyesindeki her türlü küçük ziraat âletlerinin onarımı hususlarında köylüler arasında yeni yeni temasların başlamış olduğu görülmektedir.

Köyün önünden geçen Eğridir-Afyon tren yolu üzerinde bulunan Bozanönü ve Baladız istasyonları ile köye 5 kilometre mesafede olan Gönen durağı enstitünün faydalandığı istasyonlardır. Öğrenciler tarafından yapılan durak bugün için yalnız yolcu nakliyatına yaramaktadır. 4274 sayılı kanuna göre ileride buraya istasyon da yapılacaktır. Isparta ve Eğridir cihetinden gelen eşya Bozanönü istasyonunda ve Afyon-Burdur cihetinden gelenler de

Baladız istasyonunda indirilir.

Enstitü Isparta merkezi ile çok sıkı münasebettir. Müessesenin masrafları Isparta maliyesinden ödenir. Enstitü idaresi vilâyette halli gereken her türlü işlerinde gerek hükümet cihazından ve gerekse tüccar, halk ve teşekküllerden lâıyk olduğu alâka ve yardımı görür.

Yapı ve fonksiyonu itibariyle memleketimize getirmeğe çalıştığı yeni öğretim ve iş zihniyetiyle bu müessesenin vereceği genç mezunlarının köylerimizin kültürel, sosyal, ekonomsal ve sağlısal bünyesinde yapacakları köklü değişiklikleri görmek için bütün bir memleket heyecan ve hassaslık gösteriyor. Bu yıl 74 olan son sınıf öğrencileri arasından bir kısmı Hasanoğlu Köy Enstitüsü yüksek kısmında tahsillerine devam edecekler ve diğerleri okulları yapılan köylerinde vazifelerine başlayacaklardır.

Gönen köy enstitüsünün daha ziyade ilk kuruluş yıllarına ait olan müşahedelerimizi sona erdirirken çok zorlu şartlarla gürleşen idare, öğretim, eğitim, teknik ve işlik elemanlarını, boylarından aşkın işleri omuzlarken ve alınteri dökerken de neşeli ve civiltili kaynaşmaları ile köylerimizin kalkınma şarkısını söyleyen öğrencileri saygı ile selâmlamak bir yurt borcudur.

— Devamı var —

Isparta'ya (1942 ağustosundaki) seyahatin raporu

Nafia Vekâleti Yapı ve İmar Reisliği şehircilik mütehassısı; Yüksek Mühendis mektebi ve Güzel sanatlar akademisi şehircilik profesörü senatör (R. Öelsner) in raporunun Türkçe tercümesi

— II —

Burası da çeşmeler, hallerle, ağaçların hayvanlar tarafından yenmiyecek şekilde tanzim edilmelidir. Hayvanlar için ahır tesisi elzem olacaktır. Şimdi depo olarak kullanılmakta olan eski buğday hali yine canlandırılmalıdır. Halin kendisinden beklenmiş olan kıymeti göstermemiş olması şayanı hayret değildir. Hiç bir ölçü esasına tabi olmaksızın inşa edilmiştir. Fazla yükselmiş ve fazla geniştir. Hal de münakaleden uzakta kalmıştır. Benim plân krokimde halin üzerine iki sokak daha gelmektedir. Çevresinde bulunan sahalarla her halde iyi bir hububat pazarı olarak kullanılacaktır. Hububat pazarının boş sahaları büro yerleri olarak tadilen inşa edilmelidir. Yük hayvanlarının barınma yerleri hayvan pazarından ayrılmalıdır. Çarşı yolundaki eski hal mahiyeti itibarile bir az dardır. Fakat orada at ve balık satış yerleri tesis fikri bana pek uygun geliyor, ehliyetli bir mimar tarafından saha itibarile gayet güzel tanzim edilebilir.

3 — Askeri saha: Şehrin şimalinde kışlaların yanında boş sahalara bütün askeri yeni tesisatı yerleştirmeye çok müsait bir imkân vermektedir. Saha iki esaslı ana yolu üzerindedir. Afyona

ve Eğridire giden yollar. Bu sonuncu yol burada büyük bir şehir kenarı yolu olarak düşünülmüştür, ve yolcu ve yük istasyonuna bu yol vasıtasıyla Antalya yolu da bağlanır. Boşaltma rayları Garnizon havalisinin ta şimali şarkisine kadar getirilebilir. Şehrin merkezi kısmı hükümet meydanının şimalinden geçen cadde ile ve pazardan geçen arasında tahdit edilmiştir. Resmî geçitlerde birinci yol geçit yolu olarak kullanılabilir. Pazar haline yeni açılan cadde de hükümet binasının önünden geçişi müteakip iyi bir çıkış yolu olur.

Büyük Garnizon sahası üzerinde askeri hastahaneyi de nazari itibare aldım. İstasyona yakın bulunuşu büyük bir avantajdır. Bundan başka birkaç düz sahaya ihtiyaç vardır. Hini hacette buralara barakalar da inşa edilebilmeli; tevsî sahalarında daima el daima el altında bulundurulmalıdır. Küçük bir askeri mezarlık ana mezarlığa kolaylıkla eklenebilir.

4 — Çarşı: Burada adım adım icra edilecek bir temizlik vukubulmalıdır. Bu arada Isparta çarşısı iyi dükkânlarla yeni kısımları işgâl etmiştir. Pazar sokaklarının ehemmiyetli suretle genişle-

tilmeleri lâzım değildir. Fazla saha genişliği çarşı mevhumuna uymaz, yalnız pazara giden geçit yolları kâfi genişlikte olmalıdır ki, nakliye işi arızasız bir surette icra edilebilsin. Camiin arkasına tesadüf eden çarşı kısmı mühim bir mimarî mesele arz etmektedir.

Yeni inşaatın mikyası bir az büyük tutulmuştur. Bunlar artık büyük mağazalardır, çarşı dükkânları değil. Mağazalar esas işlek caddeler üzerinde toplanmış olmalı ve çarşının küçük dükkânlı kısımlarını tesirsiz ve kıymetsiz bir hale getirmemelidir. Methalde bir basamaktan fazlasından kaçınmalıdır. Basamaklar dışarı doğru çıkmamalıdır. Büyük pazar yollarında yaya kaldırımı ile araba yolunun ayrılmasına lüzum yoktur. Ortasında su akıntısını temin eden tertibatı havi bir kaldırım en ucuza ve alekser en uygun olanıdır. Seyrüsefere müsaade edilen bütün yollardaki münakalede sabahın erken saatlerine inhisar etmelidir.

5 — Spor sahası: Bu husus için bir plân mevcuttur. Bu plânın bir kısmı tatbik edilmiştir. Şehircilik ihtiyaçlarının hususiyetlerine göre bu projeye fazla emek sarfedilmemiştir. Tadilâta muhtaçtır. Bu tadilâtle istasyona giden yola müvazî diğer yolu açmak imkânı vardır. Büyük istasyon caddesine nazaran statyomun meyilli vaziyetini düzeltmek ve tatlılaştırmak için ne lâzımsa yapılmalıdır. Daha başka idman sahaları da ilâve edilmelidir: Bir tanesi cenupta Antalya yolu üzerinde, bir diğeri de şehir kenarında eski mezarlığın arkasındaki sahada. Her ikisi için de bir futbol ve bir de diğer top oyunları için saha kâfidir. Bir tenis kortları gurubu

için halk evi yakınında imkânlar bulunabilir.

Askerî idarede diğer taraftan manialı koşula³ için bir saha ile bir de futbol sahası tesis edecektir.

6 — Yeşil sahalara: Bütün Isparta büyük bir bahçelidir. Ev bahçelerinden başka, etrafın muhteşem peyzajı, Banliyödeki eski ağaçların mevcudiyeti ve yemiş bahçeleri vardır. Bütün bunlar her halde ihtimamla muhaza edilecektir. Çünkü bütün bahçelerini kendileri işlemiş insanlar; Tanrının kendi halk ettigine de hürmet ederler. İstasyonla şehir merkezi arasındaki fidanlık da büyük bir yeşil saha ihtiyacını teşkil eder. Bunlar bütün mevcutlariyle şimdi muhafaza edilecektir. Bu bahçelerdeki ifraz yolları öyle tanzim edilmelidir ki ileride bunlar umumi yollar şeklinde kullanılabilsin. Bahçelerden geçerek istasyona giden yolun açılmasına müsaade edilmek mecburiyeti vardır. Mezarlık gerisine giden yol da açılmalıdır. Arazi güzellikleri bu arada muhafaza edilebilir. Bu yol gece kapatılabilir. Fakat şehircilik bakımından bir mezarlığa yalnız bir yol varması, bilhassa bu yol aynı zamanda şehir kenarı yolu ve geçit ve nakliyet yolu olursa, uygun değildir. Tehlikeli karşılaşmalara ilâveten kesif münakalât, cenaze alayları için pek hoş değildir. Mezarlık tevsî sahası geniş tutulmak suretile askerî idarenin de talepleri nazarı dikkate alınarak hudutlandırılmalıdır. Bu mîntikada bir taraflı inşaatı riayet edilirse şayanı tavsiyedir. Eski mezarlık sahası esas itibarile yeşil saha olarak herhangi bir surette halk tarafından kullanılmamalıdır.

7 — İnşaat nizamâtı meseleleri: Isparta yakın, bir mazide bir yer sarsıntısı geçirmiştir. Hususî ikametgâhlarda iki katla iktifa etmeli bu da zeminden bir metre yükseklikteki bir bodrum katı üzerine inşa edilebilmiş olmalı. Yalnız şehir merkezinde (Plânda koyu taranmış) üçüncü bir kata müsaade edilebilir. Buna ancak anşaatta zelzeleye karşı korunma tertibatı alınmış ise (betonarme çerçeve inşaat veya demir iskelet) ve adanın üzerindeki diğer binaların mimarisiyle uygun bir şekil arz ediyorsa, bu taktirde üçüncü kat ekseriye 2 inci şarta tabi olarak ancak ikinci katın üzerine geri çekilerek inşa edilebilir. Geçen zelzelenin tevhit ettiği zararları gösteren bir plân tetkik edilerek nazarı itibare alınmalı.

Şehrin görünüşünde ön bahçe ve onun tertibatının büyük bir manası ve tesiri vardır. Bu hususta kanunî ahkâmâ tamamen riayet edilmelidir. Ağır bahçe duvarları ve büyük kapılar sakak manzarası üzerine büyük tesir icra eder. Sıra evlerde en iyisi çiçekli çimen veya sarmaşak sahaları önünde bir çit tertibidir. Bu mevzu üzerine bir etüt vereceğim.

Plânda hakiki bir sınaî mıntıkası gösterilmemiştir.

Sınaî tesisleri cenubi garbi kısmında teksif etmiştir. Bunlar arasında taciz edici ağır endüstri yoktur. Her tarafta fabrika binaları önünde sokağa Karşı yeşil bir saha bulundurulması nizamı kâfidir. Sokaktan görülecek bir şekilde

malzeme istif edilmemelidir. Bundan sonra komşunun duman, kurum ve kirli suların göreceği zararlara karşı nizamname gelir. Ispartada bu nizamnamede toza karşı muhafaza da temin edilmiş olmalı. Bu nizamâtın mevcut tesisler üzerine ne dereceye kadar takip ve icra edileceği sanayi kontrolünün işidir ki, Ispartada ev sanayinde odaların ışıklandırılması ve havalandırılması işi de bu teşkilâta aittir.

Isparta o kadar müsait hayat şartları arzederki büyük sanayiın buraya nakli düşünülebilir. Bunlara marşandiz istasyonu yakınında yer gösterilmelidir. Marşandiz garının cenubi şarkisinde hattın her iki tarafında gayet iyi tesis imkânları vardır. Bu sual derhal halledilebilir, yeter ki Antalya için büyük ehemmiyeti haiz olan Antalyaya direkt bir hat inşası müsait bir netice alsın. Amele mahalleleri için de burada gayet müsait arazi vardır.

Cenubi şarkideki küçük deri imali yeri ki bu iş gayet iyi başlamıştır, Sevimli bir şehir kısmı haline getirilebilir. Bu da yeşillik ve münierit ağaçlarla bir meydan tesisi orada ustalar, amele ve işçiler için istirahat yerleriyle temin edilebilir. Burası şehircilik ile içtimai yardım işinin birleştiği noktadır. Ve Bu işte heves ve randıman temin eder.

Güzel ve sıhhi Isparta şehri hakikaten sevimli. Bu sebepten orad mahallî yurtseverlik ve candan sadakat hemen her şehirlide tesadüf edilir. İşte bu cihet çabuk ve iyi bir inkişafa zemindir.

ÜÇ DEVİRDE GÖRDÜKLERİM (1)

Yazarı: BÖCÜZADE
Süleyman Sami

« «Gülhane hattı hümayunu» denilen «Tanzimatı Hayriye» fermanı'nın Anadolu'ya ve bilhassa bizim Hamideli (Isparta) kıtası vilâyetince (o zamanki Konya vilâyeti) tatbiki 1261 / 1846 senesine raslar. Bu fermanla: Ahali müslime ve gayri müslimenin her memlekette hükümlan olan mütegalibe ve derebeyleri mezaliminden kurtulması imkânı ve bir takım haksız ve usulsüz mükellefiyetlerin ref'ile şer'i şerif ve kanunu münife tevfi'kan her kimsenin mahfuziyeti ırz ve mal ve hayatı tahtı zıman'a girmiş ve bu hal ile Türk'lerin ziraat, ticaret ve sınaatı'nın artması ümit ve tavsiye olunmuş ise de Kırım muharebesinin sonunda yapılan bir muahede (Paris kongresi) mucibince ecnebi ülkelerinde fabrika ve makinelerle vücuda getirilen her türlü eşyanın Anadolu'ya serbest ve ucuzca getirilip satılması usulü cari olmağa başladığından ziraattan maada sair bizim san'at ve ticaret eski halinde de kalamıyarak seneden seneye geriledi. Hristiyanlara verilen imtiyaz, müsavat ve serbestii müamelât ve fi'li mükellefiyeti askeriye'den muafiyet hakları sayesinde ticareti onlar ileri götürüp ziyade para kazanmağa başlamış, zahire ve sair Türk emtia ve mahsullerinin ecnebi memleketlerine nakil ve mübadelesine müslümanlardan ziyade göz açıklığı edip şehirler ve kasabalar işlerini onlar ellerine almışlardı. Buğday ve Afyon gibi bizim -ulema kıyafetindeki- hocaların «Kisbi habis» dedikleri şeyler de büsbütün hristiyanlara bırakılmış olduğundan mezkûr fermanın ecnebi san'at ve ticaret erbabiyle yerli

hristiyanlar istifade etmişlerdi.

Abdülaziz'in cülûsiyle Teşkilâtı cedide ve Islahatı vâsia fermanı'na tevfi'kan bir kat daha teshilâtı adide icra olunacağı ilânları mevzubahis ve tatbik olduğunda yine bizim müslüman -hoca kıyafetliler- «din kitaplarından gayri fen ve san'at kitaplarını okumak, Avrupa usullerine uymak -âdeta- habaset ve kâfirliğe tâbi olmak demektir» diyorlar ve din kitaplarını iyice okuyup, namaz, oruç, hac, zekât, sadaka ve ahiret -VÂ'Dİ VAİDİ'nden başka bir şeye ehemmiyet vermemelerini emrediyorlardı. Bu hal heveskâr ve çalışkân islâm ahaliyi uyutarak dünya işlerinden nefret ettirmeye ve hakiki mânasının tamamen zıddı olarak, memnu ve mezum bir kanaat ve atalet'e sevkeyle-miştir. Buna mukabil papaslar: «dünya işleri mükemmel ve yolunda olmazsa Ahiret ve Cennet nimetleri görüle-meyeceğini . . » erkek kadın, çoluk çocuk, umum cemaatlarına tebliğ ve teşrih ile « . . Kilise tenbihatını ve patrikhane emirlerini tutmayanların dünya ve ahirette Allah'ın iltifat ve Cennet'inden ebediyen mahrum kalacaklarını . . » söylüyor ve cemaatlarda bunları ALLAHIN EMRİ KAT'İSİ bilerek gayreti elden bı-

(1) Merhum Böcüzade bu eseri bir muktaddime ve üç fasıl üzerine yazmıştır. Birinci fasıl, Abdülmecit I. devrinden 1324 Mevritiyet ilânına kadar olan zamana ait bazı hatıralar, ikinci fasıl Mevritiyet'ten Cumhuriyet'e kadar geçen devre ait hadiseler, üçüncü fasıl Cumhuriyet devri -1926 ya kadar- ve bunun diğerleriyle mukayeseleri yazılmıştır. Biz burada bu üç devre ait mühim kısımları ifade ve tekipleri pek az değiştirerek vereceğiz. — ÜN —

rakmıyorlardı.

..... Vakıa akli erenler Tekke bucakları ve Zaviyelerde imaret kapısına bakan tenbel ve derbederlerin dünyada ve ahirette hacil ve bednam olacaklarını camilerde söylüyorlarsa da birçokları ... Zaviyelerde zaviyedar ve abeshar olan ve kişiye ve irşad'a girmiş bulunan sahte vakarların masallarına, martavallarına, asılsız ve mantıksız, düzme keramet sözlerine inanmıyordu ..

Tekkeye giren namaz kılmasa, oruç tutmasa da Şeyh'in teveccüh ve hüsnü nazar'ını kazandıktan sonra ahrette cennet'e gireceği şüphesizdir. Beyhude çalışarak gavur işlerine heves ve ittibâ ile mal menal, evlâdü iyal peyda etmekte ne mâna var, bekârlık sultanlıktır ... gibi -âdetâ kâfirane- sözlerle bu irşadları büsbütün tesirsiz bırakıyorlardı. Hükûmetten yardım istemek için de Hükûmeti teşkil ve mühim mevkileri işgal edenlerin hallerine, kal'lerine bakarak ekseriyeti halk bir gûna ümit hasıl edemeyip, hakikatı bilenler «bize, biz'den başka bakacak yoktur, kendi kendimize Loncalarımızda san'at ve ticaret'imizi tedenniye sevkeden sebepleri bulalım, çarelerini düşünelim, hristiyanlardan geri kalmıyalım» diyorlardı.

1285 / 1869 yılı halkın hukuk ve ticaret işleri için kazalarda Meclisi Deavi, livalarda Meclisi Temyiz ve Cinayet, ve bazı yerlerde tüccarlar için Meclisi Ticaret, ve sair esnaf için de Meclisi Belediye teşkil edildi. Loncalar, Esnaf cemiyetleri, Mahalle ve Köy İhtiyar Heyetleri -bu suretle- ilga edilerek esnaf ve ahali arasındaki anlaşma yolları da kapanmış oldu. Artık herkes işini istida ile hükûmete bildirecekti, resmî daireler ise «bugün git, yarın gel» teranesile halkı günlerce işinden gücünden ediyor, halk hükûmete iyi nazarla bakmaz oluyordu.

Bir yandan bu dahili keşmekeşler, tenbellikler, bir yandan da kapitûlas-

yonlar sayesinde -her sene artmak suretiyle- en yakın iskelelerden Anadolu içlerine kadar gelmiye, yayılmıya ve ucuz satılmıya başlıyan Avrupa mamulâtı, eskiden mevcut olan yerli san'atlar ve el işleri'ni öldürmeğe başladı. İşsiz kalan san'atkârlar -çaresiz- ameliğe düştüler, sefil ve perişan oldular.. Yeni yetişenler ise Hükûmet kapısı'nda birer memurluk bulmağa heveskâr bir hale girdiler. Bu hallerden halkın ruhundaki eski İslâmlık ciddiyeti ve Milliyet samimiyeti seneden seneye zayıflayarak seciyelerde meyusluk, miskinlik ve zillet yerleşmeye başladı.

Tekke ve zaviyelerin sayısı ve bunlara devam edenler günden güne arttı, mezarlar yanında falcı, tâbirci, gaipen haber verici barakaları belirdi. Kimi -düşünelere bakaraa- kıyamet gününün pek yaklaşmış olduğunu ve yakında Mehdiialresul'üm çıkacağını, kimisi Hazreti İsa'nın gökten inip Mehdi ile birleşerek dünya ahalisini MUHAMMED dini üzerinde toplayarak cihat ve gaza ilâ ederek adalet saçacağını destan şeklinde okuyor, kadın erkek, sadılleri kendi hasis menfaatlerine âlet ediyorlardı. Hükûmetin muhtelif dairelerinde mevki işgal edenler böyle şeyleri menedip cahil halkı ikaz edecek yerde halkın bu gaflet ve cehaletinden istifade yollarını düşünüyorlardı.

1293 / 1877 de Abdülhamid'in cülûsundan beş sene sonra Isparta kadılığına gelen yüz yaşında Minkari zade Şeyh Mehmed efendi'den böyle hallerin geçmiş devirlerde emsalini görüp görmediğini sordum.

— Oğlum, ben yedi padişah devrini idrâk etmiş ve Deyri MAHMUDÎ de Gölhisar nahiyesi naipliğinden başlayarak 1237 / 1822 tarihindenberi Anadolu, Rumeli ve Arabistan kıtalarında altmış seneyi mütecaviz kadılıklarda gezmiş bir adamım; her devrin hâdiselerine bakarak şu hülâsayı çıkardım: devri MAHMUDÎ de zulüm içinde adil vardı..

— Devamı gelecek sayımızda —

Köy Enstitüsü mezuniyet töreni

Tören için lazım gelen bütün hazırlıklar yapıldı. Enstitü ailesinin gözleri Burdur, Isparta yolları üzerinde büyüklerimizi sabırsızlıkla bekliyoruz. İşte nihayet Isparta belî üzerinde havaya bir toz sütünü yükseldi. Tozun önünde tozu yararak ilerliyen ufak, siyah bir nokta belirdi. Enstitü öğretmenleri türbünle mütemadiyen yolu gözetliyor, otomobilin yaklaştığını haber veriyorlar. Otomobil yıldırım hızıyla ilerliyor, bizim sabırsızlığımızı sezmiş olmalı.

Gökyüzü tamamen açık, güneş bütün ışıklarını yeryüzüne hasrediyor, bugün bütün tabiat bizimle beraber. Hafif esen rüzgârın içinde bakımsız köy ve köylülerimizden gelen sesler diyor ki :

— Beş senedir yolunu gözetlediğimiz genç neslin mefkûreci öğretmenleri acele edin, çabuk bizi bu yoksulluktan, durgunluktan kurtarın. Sizin nurlu ışıklarınıza muhtacız!.. Köylümüzden selâm getiren, bize ümitler bahşeden bu serin sonbahar rüzgârına karşılıyarak :

— Selâm söyle, o mert, kahraman, çalışkan köylülerimize. Az kaldı! Özülmesinler, onlara istedikleri yenilikleri vermek için hazırlandık, varıyoruz gönülleri şen olsun.

Otomobilden atlayan sayın Valimiz Bay Naci Kıcıman; etrafını saran genç Enstitü'lülere bir göz attıktan sonra okulun tarasasına oturarak Enstitü muhitini seyre daldı, neşeli ve sakin. Şerefli günümüzü bir kat daha şerefliendirdikleri için kendilerine karşı içimizde derin bir sevginin heyecanı yer ediyor,

teşekkür etmek için çırpınıyoruz.

Isparta istikametinden birbiri ardısıra gelen üç otomobil san ki yarış yaparcasına ilerliyor. Bunlara Burdur istikametinden gelen bir otomobil daha katıldı, ortalığı koyu bir toz bulutu kaplıyor. Herkeste neşe son haddini bulmuştur. (Vilâyetimizin büyükleri bayramımızı kutlamağa, mesut günümüzde bizimle beraber yaşamağa geliyorlar) sesleri her tarafı çınlatıyor. Otomobillerin dördü de gelip Enstitü önünde homurdanarak safta dizildiler.

Yemekhaneye giriyoruz, -aramızda vilâyetimizin büyükleri de var- kapıdan girince etrafı keskin bir şarap kokusu sardı. Tabaklar, çatal, kaşıklar nizamına göre tertip edilmiş, herkesin önüne bir kadeh konmuş, şarap şişeleri ortada duruyor. Masalar Enstitü çiçekleriyle süslenmiş, herkes yerlerine oturdu. Neşeli gülüşmeler, konuşmalar devam ediyor. İlk önce Maarif müdürümüz Bay İhsan Kazancıoğlu eline kadehi alarak doğruldu; neşeli ve gür bir sesle:

— Genç neslin ideal öğretmenleri şerefine!

El şakırtıları ve (bravo) sesleri arasında yerlerine oturdular. Ondan sonra öğretmenler sıra ile kalkarak; bizim şerefimize içtiklerini, bizi yetiştirip mezun etmekle bahtiyar olduklarını söylediler. Kadehler birbiri ardınca boşaltılıyor. Enstitü malı olan bu leziz şarabın tadına doyumuyordu.

Dışarıda -yoklama yerinde- bütün Enstitü gençleri ve yarımın köyünü kuracak, güzelleştirecek olanı becerikli, suurlu iş prensiplerine kendini veren

yarının köy öğretmenleri duruyor.

— Törene ilk önce İstiklâl marşıyla başlandı; birdenbire gür ve tok sesler yükseldi.

Vilâyetimizin büyükleri ve Enstitü idarecilerimiz sıra ile bayramımızı kutladılar.

Enstitü Müdürümüz sayın Bay Ömer Uzgil kendisinden emin, ne yapacağını bilen bir tavırla bugünün kudsîyetini ve yarın Köy Enstitüsü mezunlarından alınacak randımanın Türk yurduna neler yaratabileceğini saymakla bitiremiyor.

— Gönen Köy Enstitüsünün genç mezunları! Köyü kalkındıracak, güzel-
leştirecek, bugünkü medenî şartlara
iltihak ettirecek, köylerde dirliği, dü-
zenliği sağlayacak sizlersiniz. Bütün ü-
mitlerimiz sizdedir. Şimdi bile size mu-
vaffak olmuş gözile bakıyoruz!

Müdürümüz bunları söylerken, gö-
zümün önüne, yeşilliklere bürünmüş,
muntazam yollu, ağaçlık, evleri sıhhi
varlıklı ve dirlikli yarının köyleri geli-
yor. Yarının cennet gibi köyleri mu-
hayyilemde canlanıyor.

Sayın Müdürümüz sözlerine devam
ederek:

— Bütün umduklarımızı daha faz-
lasiyle yapacağınıza kaniyim. Köyleri-
miz teknik işlerden mahrumdur. Bu da
sizin gayretinizle düzelecektir.

Beş senedir bel verdiğiniz Enstitü
işlerinde; hem (Gönen Köy Enstitüsü)nü
yaratınız, hem de kendinizi yetiştirdi-
niz. Geldiğinizde köylülerin verdiği bir
okul binası ile üç baraka içerisinde
kurulan Gönen Köy Enstitüsü sizin
gayretli çalışmanız neticesinde (25)
parça binadan ibaret mahallemiz bir
kültür âbidesi gibi yükseliyor.

Yerlerine oturan Müdürümüzden
sonra Sayın Valimiz yerinde doğrula-
rak:

— Köycülük ve Köy kalkındırma
hususunda Avrupa memleketleriyle a-

ramızda uzun bir mesafe yoktur. Uma-
rım ki bakımsız köylerimiz Avrupa köy-
leriyle boy ölçüşecek dereceye varacak,
daha da geçecektir. Hepinizi de vazî-
fesi başında sabırlı ve muvaffakiyetli
görmek bizim için bir şeref olacaktır.

Yeni vazifenizde başarılar dilerim.

Sözünü bitiren Valimiz coşkunluk
tezahürleri ve sürekli alkışlar arasında
yerlerine çekildiler.

Eğitimbaşı Ayhan Karasu; söz söy-
lemek için acele ortaya atıldı, çevik a-
dımlarla masanın karşısına dikildi:

— Bugüne kadar teknik iş ve eko-
nomik yaşama hayatı köylerimize gi-
rememiştir. Bütün işlerimizde ileri, kârlı
ve zevkli düşünce ve fikir yokluğu
görülmektedir. Bu kültür yokluğu köy-
lerimizi yoksul yapmıştır, varlıklı ve
büyük tanıdığımız köylerimizde yok-
suldur.

Etinden, yağından, sütünden tutu-
nuz yumurtasına kadar nesi var nesi
var nesi yoksa satar. Fakat bütün bun-
ların bedeliyle bir çift düzeni kurmağa
gücü yetemez. Köylünün ömrü buna
sahip olmak rüyası içinde tükenir.

Köy Enstitüleriyle köylerimizin bil-
gili ve teknikli çalışma hayatına kavu-
şacakları umudunu beslemekte ve bek-
lemekteyiz. Bu kanaata ilk olarak vazî-
feleri başına gönderdiğimiz «73» gen-
cin ve köy münevverlerinin hünerli
yaradılışlarından ve hünerli çalışma-
larından varmaktayız.

Ey! Yarının köyünü kuracak olan
gençler! Sizlerle karanlık evlerimiz ışı-
ğa, sarı benizli ve şiş karınlı çocukları-
mızı sıhate kavuşturacak meyvasız
ağaçlar meyvalanacak, bozkır ve bere-
ketsiz topraklar bereketlenecek, sahip-
sız başıboş sular sahibe kavuşacak,
neşesiz ve sessiz köylerimiz neşelene-
cek, seslenecek.

Enstitü gençlerinden bazıları da
vedaya ait insanı heyecanlandıran, coş-
turan şiirler söylediler. Bilhassa bunlar-
dan bazılarının şiirlerinden parçalar

yazmaktan kendimi alamıyacağım.

Enstitüm kuruldu yeşil Gönen de
Tam beş yıl barındık güzel sinende
Çıkıyoruz bizler işte enönde
Arkadaşlar sizden ayrılıyor.

Çalıp oynayalım, gülüp coşalım
Biz bugün siz yarın köye koşalım
Hepimiz köy için dağlar aşalım
Arkadaşlar sizden ayrılıyor.

Kurulmuş, yıkılmaz sağlam temeller
Köye bağlanmış bütün emeller
Uzatın elleri kavuşsun eller
Arkadaşlar sizden ayrılıyor.

58 Hasan Öztürk'ün

Gideceğim köye yuva kuracağım
Derdini arayıp derman bulacağım
Köy uğrunda kurban olacağım
Ayrılıp gidiyoruz... Köylere gidiyoruz.

64 Ahmet Altinkaya

Beş senedir yedik, içtik çalıştık
Küçük yaştan her zorluğa alıştık.
Bu günlerde köye doğru yol aldık
Hoşça kalın arkadaşlar, kardeşler.

63 Veli Karaca'nın

Ne mutlu artık sizlere mezun oldunuz
O görünen işiğe pek sevinçle vardınız
Sizden belenen şeyler onu aydınlatmanız
Enstitü meyvası genç mezunlarımız.

Siz köylünün derdine derman olacaksınız
Hayatın ilk tadını orada bulacaksınız
Köyler ne hoş gelecek sizler göreceksiniz
Enstitü meyvası genç mezunlarımız.

Gittiğiniz yerlerde başınlar dileriz
Bizde sizin arkadan uçup gitmek isteriz.
Bu pek mutlu günlerin darısı bize deriz
Artık uğurlar olsun, uğurlar olsun siz!

Sınıf 4.B den 257 Şehide Turan'ın

Söylenen şiirleri müteakip Askerlik
öğretmeni Fuat Tekin tok ve gür bir
sesle:

(Sağa dön!.. İleri marş!..) Komutunu
verdi. Genç mezunlar işlerinde ve söz-
lerinde dürüst çalışacaklarına, varlıklı
ve dirlikli yepyeni bir köy kuracakla-
rına yemin etmek için masanın etrafın-
da yarım ay şeklinde elleriyle birbirini
kenetliyerek durdular. Birdenbire gök-
leri cınlatan gür sesler yükseldi.

(Büyük Türk milleti ve onun Ulu
Şefleri!

Köyüm, köylüm ve milletim için
gece, gündüz durmadan, usanmadan
çalışacağım; varlıklı ve dirlikli bir köy

kuracağım, işimde ve sözümde doğru
olacağım and ederim!)

Andiçilirken tüylerim diken, diken
oldu, Acaba ben bu söz verdiğim işleri
yapabilirmiyim, diye fikrimde hiç bir
istifam belirmiyor. Yapacağım, yarata-
cağım inanarak ve kendime güvene-
rek gücümün yettiği kadar bağırıyo-
rum. Arkadaşlarım da aynı düşüncede
olmalılar ki, hepsi de ben gibi bağırı-
yor, uğulduyan seslerle Enstitü duvar-
ları bile cınlıyor.

Yemini bitiren gençler yerlerine
geçip oturdular. Şimdi mandolin, akor-
dion, kemancılar, mürekkep bir
grup ortada göründü, onların etrafında
müsterik merkezli üç daire şeklinde
kızıl erkekli Enstitülüler ve Enstitü öğ-
retmenleri yer aldı. Yüzlerce talebenin
iştirakiyle oynanan millî oyunlar insan-
da millî gururu ne kadar da yaşıyor.
Kollar hep bir hızla tutulmuş, ayakla-
rın hareketi parmak çatlatmalar hep
bir düzende, hep bir ağızdan çıkan
ve duvarlara çarparak yankılar yapan
(hop-hop de) sesleri hepsini heyecana
getiriyor, coşturuyordu. Oyunlardan
«Harmandalı, gündeğdu, somalı zey-
bekleri, Merzifon halayı, bengi, arpazlı
oyunları oynandı. Sıra Millî marş ve
türkölere gelince, gene Enstitü gençle-
rinden coşkunluklar görüldü. Sesler bir
top gibi patlıyordu, Köy Enstitülerinin
bu coşkunluğunu gören köylü kardeş-
lerimiz de heyecana gelmişler, durma-
dan:

«Yaşayın be genç Enstitülüler» diye
bağırıyorlar.

Geçirdiğimiz bir gün gibi kısa bir
zamanın bende bıraktığı hayranlık his-
leri bir türlü hafızamdan silinmiyecek.
Burada bu heyecanımı yazmağa çalış-
tım, fakat kalbimin duyduğu heyecanla
yazımın arasında tezat..

Daima ve her sene bu vakitlerde
Enstitü mezunlarının çıkma zamanında
bugünün varlığını, kutsiyetini ömrü-
mün sonuna kadar yadedeceğim.

Burdur Yeşilova kazası Saldı köyü
Öğretmeni 1944 yılı mezunlarından
Bekir Alpaşan

Halk şairlerinden parçalar:

Gurbetten Sesleniş

Gölmedim gurbete çıktım çıkalı,
Acep, ölmeden bir gülecekmiyim?..
Âşıklar otâğı, serdar kayalı,
Dağlarda sen olup esecek miyim?..
Burdurun semavî sümbüllerini,
Ispartanın pembe-al güllerini,
Gül için inliyen bülbüllerini,
Ölmeden bir daha göreceğim miyim?..
Burdurun bağları gönül büğüler,
Sazlar kucaklarda durmaz iniler;
Âşıklar sevdiğin söyler beyitler,
Ol âşıklar gibi ötecek miyim?..
Fecirle tezgâha girer güzeller,
Mekikle beraber rakseder beller,
Dokur güllü basma o mahir eller,
Güllü basmalardan giyecek miyim?..
Mayısta Isparta akar süzülür,
Sevda türküleri kalbe dökülür;
Al dudakla al kirazlar öpülür,
Ben de al kirazlar öpecek miyim?..
Lapiska saçlara takılır tüller,
Uçuşur, tüllerle birlik kâhküller;
Kiraz bahçesinde coşar gönüller,
Coşkun gönüllere dönecek miyim?..
İnlerim, günlerce ara vermeden,
Güzel Ispartaya ah'im gitmeden;
Doğası gezmedim, acib ölmeden,
O zümrüt beldeyi gezecek miyim?..
Uçunuz turnalar, uçup gidiniz,
Benden Ispartaya selâm ediniz;
Gülleri açmış mı, haber veriniz,
Yoksa siz gelmeden ölecek miyim?..
Uçunuz turnalar, Burdura uçun,
Medarî adıyla sevgiler şunun;
Eşe, dosta, güle, bülbüle sorun;
Gurbet ellerinden göçecek miyim?..

Bir Dilek

Vereyim canımı kurban istersen,
Yeter ki kâşların çatma sevgilim..
Ne dersen yaparım söyle ne dersen,
Yeter ki bana hor bakma sevgilim..

1820

Ulu Tanrıya diz çöktüm günlerce;
Gözümde kanlı yaş, döktüm günlerce,
Aşkınla feryatlar söktüm günlerce,
Aşkımı yabana atma sevgilim..

Uğruna köleyim, hissiz bir köle,
İstersen nehre at, istersen göle,
İstersen dağa sür, istersen çöle,
Yeter ki ellere satma sevgilim..

Bülbülle Dertleniş

Gel bülbülüm söyle birkez yanıma,
Aman bülbül yavaş, kimse görmesin..
Tenha sözlerim var sokul canıma,
Aman bülbül yavaş, kimse görmesin..

Bir derdim var benim, derdim gerçekten,
Korkuyorum' gare derdim demekten;
Sen söyle derdimi ona yürekten,
Aman bülbül yavaş, kimse görmesin..

Bülbül, var git' gare, seher vaktinde,
Yarin en lâtif, en şeker vaktinde,
Ulaş ona günün bu er vaktinde,
Aman bülbül yavaş kimse görmesin..

Görürsün, o an ne tatlı bir andır,
görürsün, uyurken yarım ne candır..
Yavaşca dile gel, onu uyandır,
Aman bülbül yavaş, kimse görmesin..

Önce elini öp sonra selâm et,
Önce terennüm et, sonra kelâm et;
Dinlemezse devam, sonra kıyam et,
Aman bülbül yavaş, kimse görmesin..

Nihayet anlasın: "aşk ne acıdır,
Aşk insanlığın bir altın tacıdır..
De ki: "Bir selâm onun ilâcıdır,"
Aman bülbül yavaş, kimse görmesin..

Bir şartla dilerim senin olsun gül,
Aşkın misali, aşkın dili bülbül;
Yarden selâm getir, sevgili bülbül,
Aman bülbül yavaş, kimse görmesin..

Özden: 4/1/945

MEDARİ

NESİR:

MEKTUP

Muammer Erten'e

Kardeşim!

Mektuplarından sonuncusu da, mes'ut ve masum hatıralarımı canlandıran sihirli bir el oldu..

Mazinin güneşli vadisinde; masmavi ufuklar, yemyeşil çimenler, rengârenk çiçekler, dalları hışım gibi meyve yüklü ağaçlar, sırma dişleri donduran soğuk kaynaklar, şakıyan kuşlar gördüm. Ağaçların koyu gölgelerinde uzanıp, eşsiz bir haz duydum. Ve bu hazzın beni terk etmesiyle hakikâter alemine döndüm.

Burda güneş, donuk; renkler, soluk; kuşlar, dertli; her şey ve her yer çıplaktı! Korkmuş ve titremiştim. Gözlerimde halâ o ılık iklimlere yolculuk etmenin verdiği bir parıltı var.

Senden, beni, o mes'ut iklimlere, sık, sık yolcu etmen için rica ediyorum. İstersen, bunu hatıra kurbanı bir faninin son dileği diye kabul et!..

Elimizden her şeyimizi alsınlar, fakat maziye dönmemize engel olmasınlar. Bıraksınlar, gençliğimizin en ateşli kalbiyle yaşadığımız tatlı anları tekrar duyalım, ve onları muvakkat ömrümüzü çiçekleyen ve onu yaşanabilir bir hale getiren bir süs diye kabul edelim...

Bu çiçeklerdirki, geleceğimize renk, koku ve hayâl verecekler.. Uzun seneler boyunca, renkleri daha koyu, ko-

kuları daha ferahlatıcı ve ilhamları daha sarhoş edici olacak. Hele bunlar Isparta cennetinde boy almışlarsa! Hele bunlar unutulmıyacak kadar güzel şeylerse!..

Bir gün, şehrin bir kısmının diğer bir kısmına misafir gittiği bir kiraz bayramı günü, alaca gölgeli yollardan Bezirganpınarı'na, Zambaklı'ya kadar uzandığımızı ve yollarda gördüğümüz neş'eli insan selini unutmaya imkân var mı?

Gölcüğe, Milosa ezanla birlikte hareketimizin, kalblerimize verdiği coşkunluğu ve oradaki samimiyetin sıcaklığını hangi birimiz unutabilir?

Ayazmana'nın ihtiyar kestanelikleri altında haftalık yorgunluklarını gidermeğe çalışan, Sidre'nin dedesine bez bağladıktan sonra, buz gibi suyunu içen, inanmış halkın gözlerinin içini gülüyor görmek kadar bize hangi şey manalı ve unutulmaz gelebilir?

Bağ ve bostan eğlencileri başlıbaşına birer kıymet değil midirler?

Atabey ve Gönen gezileriyle neş'eden kanatlanmış ve biraz daha Isparta'nın olmamış mıydık? Gönen dönüşünde, Senirce'de, «Kayılı Aba'nın güneşten yanmış yüzündeki, mahcubiyete bürünmüş zafer parıltılarıyla gözlerimiz kamaşmamış mıydı? Azminin senbolü olan bahçede dinlenmemiş miydik?

Yine bir pazar günü Say'ın ergenliklerinde dinlenip, soğuk suyu ile yıkandıktan sonra günahlarımıza yol vermemiş miydik?

Ağlasun'a tatlı ve unutulmaz mesaklatlarla ulaştıktan sonra eski medeniyetlerin artıkları üzerinde, zafer sonunda şehre giren fatihlerin gururuyla dolaşıp tarih ve efsane kokulu havasını teneffüs etmemiş miydik?

Ve nihayet karanlık gecelerden sonra mehtabla yıkanan istasyon caddesinde gezerek, iliklerimize kadar, o şairane gecelerle dolduğumuzu hissetmemiş miydik?

Evet, evet dahası var diyorsun. Duyuyor ve susuyorum.

Bunları unutmak kabil olur mu hiç? Bunları unutmak kendini unutmak, Ispartayı unutmak değil midir? Bunları unutan hazıza nankör değil de nedir?

Şimdi sen kışkıklarını giyen Ispartada hatıralarınla başbaşasın. Bana da yalnız hatıralarım eş, Ispartadan uzakta, olduğum şu anda...

Kimbilir Isparta ne kadar değişmiştir? Fakat yine de güzeldir, değil mi? Havalar soğumuş, nefesler havada asılı kalmaya başlamıştır, herhalde?

Artık aydınlık günlere gebe kalan mavi şafaklar yoktur sanırım?! Ve artık gözleri yaşla mı erişiyorlar günlere? Artık Dayras'a veda eden güneş kızıl güllerden ilhamını almıyor mu?

Sen bunların ortasında, tükenmez hazinen; hatıralarınla soğuk deme, ayaz deme yine de güzel olması gereken Ispartada dolaş, gezdiğimiz yerlerde eğlen; büyük sevgiye mezar olan yerleri ihmâl etme! Oralarda yazdan unutulmuş fısıltılar vardır. Belki de yalnız serçelerin acı civıltılarını bulacaksın kulaklarını tıkama!.. Onları her garibin musikisi diye dinle!..

Bahara kadar hatıraların sana eş olsun, kardeşim. Allahısmarladık...

Ankara: 1944
Mehmet Aldan

Geçen sayıda çıkan "Dolu," adlı nesrimizin sonundan 4 üncü satırında ki "keder yıkıntılarını," "keder yığınları," şeklinde düzelttim özür dileriz.

Umumi neşriyatı idare eden: Kemal Turan
İmtiyaz sahibi: Hilmi Çakmakçı

Basıldığı yer: Isparta Matbaası — Isparta

ISPARTA HALKEVİ MECMUASI

‘ÜN’ İÇİN

Halkevlerimizin kuruluşlarından bugüne kadar 50 Halkevimiz dergi çıkarmıştır. Son yılların zor şartları dolayısıyla bugün bunlardan 24 ü çıkmakta devam ediyorlar.

Bunlar arasında seçtikleri ve işledikleri konular bakımından Konya, Ün, Çorumlu, Fikirler, Gediz, Görüşler, 19 Mayıs, Uludağ, Taşpınar dergileri önde gelen dergilerdendir.

«Ün» için yazılan bu satırları, C. H. P. Genel Sekreterliğinin Halkevleri ve Halkodalarının açılış yıldönümünde yayınladığı 1944 broşüründen alıyoruz.

Bu takdir dolu cümleler, dergimizin ilk yayın programının 1934 yılında, ne kadar köklü bir anlayış içinde hazırlandığını ve onbir yıldanberi buna sıkı sıkıya bağlı kalmaktaki isabeti bir daha, görsümüzü kabartarak açıklamış bulunmaktadır.

Bundan kuru bir övünç, asla!..

Fakat, haklı bir sevinç duymakla da yetinmiyoruz. İlk çıkışındaki inan heyecanını, millî kültüre yararlı çalışma hızını, bir kat daha artırmağı amaç ediniyoruz.

4 / Mart / 1934 kuruluş gününün 12 inci yıldönümünü, yetkili büyüklerimizimizin takdir ve teşvikleri içinde kutlamak mutluluğuna erişen dergimizin gönüllerimizi kaplayan sevgisi; daha parlak ilerisi için, vazife duygularımızı artıran ve çalışma zevklerimizi besleyen kaynak olarak devam edecektir.

Hacı beyin İdare Meclisinden ayrılışı

On'un geçen sayısında "Hacı dayı," başlıklı yazıda şahsiyetinden bahsederken son olarak şunu demiştik. "Hacı dayı memleket işleriyle devamlı ve uyanık bir alâka içinde yaşamıştır. Onun bizlere naklettiklerinde, zeki ve olgun bir görüşün hüviyeti vardır." İşte bu sayıda hayatından bir parçayı anlattığımız Hacı Mustafa beyin İdare meclisinden ayrılması oluşunu Hacı dayı'dan dinledik ve yalnız vak'aları konuşma şekline koyarak canlandırmak istedik.

KEMAL TURAN

Hacı Mustafa bey, Keçiborlu ovasında babadan kalma çiftliği, Isparta'da selâmlıklı, haremli büyük evi ile kasabanın eşrafındandı. O zamanlar geniş toprak sahibi eski ailelerin erkeklerine hep «bey» denildiğinden o da bu unvanı taşıyordu. Yoksa devrin âdetine göre bir adam okuyup yazıyorsa adının sonuna «efendi» değilse «ağa» kelimelerini eklemek lâzımdı. O sırada kasabada bey adını taşıyanlar arasında Hicaza gitmiş olan yalnız Mustafa beydi. Böylece ondan bahsedilirken sadece «Hacı bey» de denirdi.

Hacı bey, babasının sağlığında yalnız çiftlik işleriyle uğraşırdı. Kasabada az kalır, toprakla uğraşılacak mevsimleri çoluk çocuğuyla köyde geçirirdi. Babası öldükten sonra artık kasabada yerleşti. Köy işlerini delikanlı oğullarına bıraktı. Güç bir durum olmadıkça köye gitmezdi. Biraz da yaşlanmış olduğundan at üstünde yarım gün süren köy yolculuğu ona artık meşakkatli geliyordu.

Kasabada eşraf iki cepheye bölünmüştü. Herbiri, kendi arkadaşlarıyla, İdare meclisine Belediyeye aza seçilmek, bu yolla Hükümet otoritesini paylaşmak isterdi. Kasabanın darlığı içinde çok zamanlarını bir arada geçiren, biri-

birine uzak yakın akrabalıklarla bağlı olan insanların böyle ikili bir barışmazlığa yıllarca nasıl katlandıklarına şaşılır. Bu sessiz, âdeti dostça süren mücadelede cepheden ayrılanların yerini doldurmak, yeni kuvvetler kazanmak lâzımgelir. İşte Hacı bey, babasının ölümünden sonra kendi başına selâmlığında misafirler kabul etmekte, ziyafetler çekmeğe başlayınca mücadele halindeki taraflar onu 1890 yılına doğru saflarına kazanmağa çalıştılar. Nihayet bir taraf, kendini İdare meclisine (1) üye seçtirdi.

Kasaba eşrafı arasındaki ikili mücadele, aslında bazı menfaatlerin paylaşılması içindir. Zanaatkâr ve esnaf seviyesinden biraz üstün olan eşraf, eğer biraz genişçe toprak sahibi ise köyünde istediği gibi hüküm sürmek ister, toprağı yoksa âşar mültezimliği, ormancılık yapmak onlar için en zaruri iş olur. Ticaret; daha çok Türk olmıyan unsurlar elindedir. Eşraf arasında bir kaç köyün hükümetle ve memurlarla olan işlerine aracılık ederek geçinenler de vardır. Bütün bu işlerde Devlet

(1) Isparta o devirde Konya vilâyetine bağlı bir İdare merkeziydi. Livaların birer İdare meclisi vardı ki, bunların bir kısmı üyesi yüksek memurlar bir kısmı da seçimle gelen halk vekilleriydi.

otoritesini kullanmanın neler sağlıyacağı tahmin edilebilir. Böylece eşraf arasındaki mücadele de seçimle geçilecek olan makamları almak, idare âmirleriyle sıkı temaslar yapmak içindir; Hacı beyi idare meclisine seçtirenler, onun kendileri için ne kadar faydalı olacağını kestiremiyorlardı. Ahlaklı, hayırsever ve herkesin iyiliğini ister bir adam olması, Hacı beyin idare meclisine seçilmesini kolaylaştırmıştı. Fakat onu tutan taraf için bu bir amaç değil, vasıta idi. Asıl beklenen onun bu mevkiye geçince arkadaşlarına her işlerinde yardım etmesiydi.

Hacı bey, bir gün ansızın çiftliğine gitti. Ne ekim, ne de harman mevsimiydi. Kasabadan öfkeli ayrıldığından karısı ve oğulları bu yolculuğun sebebini soramadılar ve köye beraber gitmeği teklif edemediler. Gütün geç saatında ulaştığı köy evinde Hacı beyi, ailenin en emekli uşağı Osmanla karısı karşıladılar. Onlar da bu öfkeli hale şaşılar. Her köye gelişinde bey, kendinden yaşlı olan uşağa ve karısına güzel şeyler söyler, göntülerini alırdı. Bu sefer hiç bir şey söylemeden odasına girdi. Kendisine getirilen yemekten iştihatsız birkaç lokma aldı. Ertesi günü, kendini görmeğe gelen köy ihü-yarlarıyla evin sofasında göntülsüz ve kısa konuştu. Her zaman şakalaştığı bu insanlara karşı da asıksız uratlı idi. İki katlı evin sofasındaki yüksek bir yere koydurduğu minderler üstünde tek başına akşamı yaptı. Yüzü hiç gülüyor. Uşağıyla karısından kısa ve sert emirlerle sık sık kahve istiyordu. Gömüştü tabakadan asabi parmaklarla koca bir tutam tütün alarak sardığı kalın ciğara birbiri arkasından yanıyordu. Ortasından katladığı uzun iki kişilik beyaz patiska yastığa bir türlü rahat yaslanamıyordu. Gözlerini ufuktan ayırmıyor, sık sık uşağından şunu soruyordu:

— Osman, belden aşağı bir zaptiye (*) iniyor mu?

Ispartadan köye gelecek herkes Isparta ve Keçiborlu ovalarını ayıran sıradağları bu belden aşır sağdaki yola sapmaktı. Uşak Osman bu sorudan bir şeyler sezinmeğe çalışıyordu. Eğer beyin ailece bir üzüntüsü olsaydı şehirde kendisine hizmet eden uşak Mehmedin haber getirmesi lâzımdı. Halbuki o, bir zaptiye bekliyordu.

Osman bir ara karısına yavaşça:

— Hükümetlik bir iş olacak, dedi.

Köye Zaptiye gelince, ya tahsildarla bir olur para toplar, yahut tütün kaçakçısı yakalar. Beyin beklediği zaptiye acaba ne yapacak? Onun köylülerle zaptiyelik bir işi olmazki. Burada kim ona saygısızlık gösterir.

Hacı bey, güneş ininceye kadar sofadan ayrılmadı. Basık köy damlarındaki bodur bacalardan akşama doğru bir emirle imiş gibi birden boşanan dumanlar ufku sarmıştı. Artık gözler belden aşağıya inen zaptiyeyi farkedemezdi.

Hacı bey, akşam yemeğinden sonra sofadan odasına çekildi. Fakat hemen yatmadı, zaman zaman uşağı çağırarak kahve ve su istedi. Osmana bir çağırışında sordu:

— Bu köpek sesleri ne? Köye bir gelen mi var?..

Osman, beyinin sıkıntısını bildiği halde bu anlayışını duyurmamak için kayıtsızca şu cevabı verdi:

— Beyim köye yabancı gelse köpekler böylemi ürer.

Hacı bey ertesi gün geç kalktı. Yine sofadaki minderde ovaya bakarak kahvesini içti. Öğle yemeğini de sofada yedi. Bugün de birkaç defa Osmana belden inen atlı zaptiyeyi sordu; her defasında:

(*) Jandarmanın eski adı.

— Görünmüyor. Beyim,

Cevabını alıyordu.

Öğleden sonra atını hazırlattı. Kimse ile konuşmadan kasaba yolunu tuttu.

★ ★ ★

Hacı bey, zaptiyesinin aşmasını beklediği bele ulaşmadan belki on defa kendi kendine şunu tekrarladı:

— Haydi mutasarrıf!... Demek beni aratmadın, bu hakareti senin yanında bırakmam...

Ona arkadaşları «mutasarrıf sana zaptiyesini gönderir, idare meclisine davet eder» dememişlermiydi? Usul böyle olunca ne diye kendisini çağırtmamıştı. Ona karşı daha temkinli olmak hem vazifesi hem de hakkıydı. İdare meclisi toplantılarında serbestçe konuşmada rum patrik vekilinden, ermeni murahhasından geri mi kalacaktı?.. Mutasarrıf, onlara karşı yumuşaklık yaparsa kendisi pek âlâ hem onlardan üstün davranır, hem de kendine karşı bir şey söylerken bu üstünlüğü duyurur.

★ ★ ★

Hacı bey, kasabaya vardığının ertesi sabahı, daha uykusunda iken selâmlığa iki misafir geldi. Bunlardan birisi eşraftan Süleyman bey, arkadaşı da kereste tüccarı Mehmet efendi idi. Hacı beyin geciktiğini görünce yoldaki konuşmalarına devam ettiler. Mehmet efendi arkadaşından sordu:

— Hacı bey bir şey bilmiyor, değil mi?

— Daha havadis dün çıktı, köye gidecek kadar olmadı. Herhalde beyin oğulları da duymadı.

— Bunu mutasarrıf nasıl yapar?

— İki defa idare meclisi toplantısına gelmediğinden Hacı beyi isteğiyle oradan çekilmiş sayıyor.

— Hacı bey köyde bir iş olduğunu söylerse?..

— Artık bir diyecek kalmadı. Dün Tahir beye buyrulttu (*) verildi.

— Demek Abdullah paşanın yerine biraz sonra kardeşi geçiyor.

— Zaten bütün oyunlar onun buraya gelmesi içindi.

— Nasıl...?

— Sende bir şeyler bilmiyorsun. Bu memleketli değil misin, olup bitenlerden nasıl haberin olmaz.

— Anlat bakayım. Ben bir aydır ormanlarda ağaç kestiriyordum.

— Tabii, siz, Devletin ormanlarına üç beş kuruşla sokuldunuz. memurların gözlerini külleyorsunuz, kış yaz demeden önünüze gelen ağacı deviriyor, altın yapıyorsunuz.

— Sen onları bırak da şu işi anlat! Demek bütün oyunlar Tahir bey içindi?

— Evet! Onun içindi. Tahir bey şimdi kardeşi gibi paşa olmak istiyor.

Rütbe istenirken liva idare meclisi azası denmeli ki; padişah iradesi kolay çıksın. İdare meclisi seçimine daha zaman var. Halbuki Tahir bey sabırsızlanıyor. Hicaz demiryoluna vereceği yardım parasını çıkınladı İstanbulda bazı büyüklere sunulacak hediyeleri de hazırladı. İş idare meclisi azalığına kalmıştı.

— Demek en zoru bu idi?

— Evet!.. Bunun çaresini de, Abdullah paşa öldükten sonra Tahir beye yamayan Hasan efendi buldu.

— Nasıl?

— Anlatayım. Hacı beyin hallerini bilirsin. Herkesle safca ve biraz seret tavurla konuşur. Bu halinden mutasarrıfın memnun olmadığı belli idi. Hasan efendi, bu hoşnutsuzluğu artırmak için mutasarrıfa «efendim, Hacı bey herkese

(*) İdare meclisine seçilenlere bunu bildiren yazılı emir.

çok mülâyım davranır. Niçin size karşı böyle yapıyor bilemeyiz?... Buna bizde üzülüyoruz» diyor. Mutasarrıf bu söz üzerine Hacı beye karşı büsbütün soğuk davranıyor. Bu sefer Hasan efendi Hacı beye geliyor. Hemen hemen aynı sözlerle mutasarrıftan şikâyetçi görünüyor. «Niçin mutasarrıf sana saygı göstermesin» dedikten sonra «Hacı bey! Sen biraz nazlı davran! Bu adam çağırmadıkça meclise bile gitme» diyor. İdare meclisi toplantıları için zaptiye ile davet yapılır. Hacı bey bunu hatırlınca Hasan efendi «köye git Hacı bey!.. Seni oradan çağırırlar. Mutasarrıf oraya kadar zaptiyesini yollasın» diyor. İşte Hacı beyin birkaç günlük köye gidişinin sebebi...

Misafirler, avluya bakan pençere altında iki uşağın uzaktan işitilecek yükseklikte şöyle konuştuklarını duydu-
dular:

— Osman!.. Hacı bey köyde ne yaptı?

— Tek başına sofaya oturdu. akşam kadar gözü ovada, benden boyuna, sordu. «Osman! Belden inen atlı zaptiye var mı?..»

Uşaklar konuşmayı burada kestiler.

Dışarıdan Hacı beyin öksürükleri işitildi. O, yorgun bir halde odaya girdi, misafirlerini selâmladı. Her zamanki yerine oturarak hâl hatır sordu. Misafirler devamlıca birbirlerine bakarak aralarında şunu çözmek istiyorlardı: «Hacı beye olup bitenleri nasıl anlatmalı!» Hiç birisi buna cesaret etmedi. Sanki elleri çoktanberi kasabada değillermiş gibi bir müddet şuradan buradan konuştular ve ayrıldılar. Her ikisi de kapıdan çıkarken Hacı beyin kendilerine şöyle seslendiğini işitir gibi idiler.

— «Belden inen atlı zaptiye var mı?»

★ ★ ★

Hacı beye yapılan oyunu hatırlamak isteyenler, uzun yıllar birbirine onun uşağı Osmandan sorduğu kelimeleri tekrarladılar ve güldüler. Halbuki vak'a, temiz bir insanın nasıl aldatıldığını değil Devlet otoritesinin hangi yollarla avlandığını gösterir. İmparatorluğun çöküş sebeplerini arayacaklar, Hacı beye oynanan oyunda ufak da olsa gerçek bir ibret hissası bulabilirler.

YURTTAŞ!

Yuvarın ve yavrunun sefasını tatmak için sıtmadan sakın. Hem hekimi hem ilâciyle seni parasız koruyan hükûmete elinle dilinle yardım et.

Sıtma salgınları yaz ve sonbahar aylarında olur. Sebebi de sivrisineklerin bu aylarda üreyip uçuşması, çoğalması ve bizi sokmasıdır. Yemişlerden, bataklık ve sazlığın fena kokulu havasından sıtma olmaz. Sıtmayı sivrisinek bulaştırır.

Isparta ilinin Bayındırlık eserleri Ve Yeni Hükûmet Konağı

Yüksek Mühendis
KÂZİM AYDAR
Isparta Milletvekili

Cumhuriyet yılları, bütün yurttaki olduğu gibi Isparta ilinde de kalkınma ve dirilme devridir. Devletçe memleketin bayındırlığı ve halkın refahı yolunda atılan mühim ve geniş adımlardan Ispartamız da nasibini almıştır. İlimiz çevresinde bugüne kadar başarılan eserlerin başlıcaları şunlardır:

1 — Isparta'da halkın teşebbüsü ve devletin yardımıyla bir İplik fabrikasının yapılması ve bu yolla halıcılığın gelişmesi,

2 — Gülyağtı fabrikasının kurulması,

3 — İlimiz kasaba ve köylerinde birçok ilkokul binalarının yapılması,

4 — Isparta şehri içme suyunun fennî şekilde tazyikli demir borularla akıtılması,

5 — Demiryolunun Isparta'nın içrisine kadar girmesi,

6 — Isparta hükûmet konağının yeniden modern bir şekilde inşası,

7 — Karaağaç'ta hükûmet konağı yapılması,

8 — Eğridir'de hükûmet konağı yapılması,

9 — Uluborlu'da hükûmet konağının tamamlanması,

10 — Senirkent hükûmet binasının inşasına başlanması,

11 — Gönen Köy Enstitüsünün kurulması,

12 — Isparta, Yalvaç ve Ş. Karaağaç Halkevlerinin yapılması,

13 — Gölçük suyundan Isparta ovasının sulanmasını sağlamak için beton tünel yapılması,

14 — Kız Sanat Enstitüsünün açılması,

15 — Erkek orta sanat okulunun açılması,

16 — Isparta - Belönü - Antalya şosesinin inşasına başlanması,

17 — Nümune olarak İnhisar idaresince şarap imaline başlanması ve bağcılığın inkişafı,

18 — Yalvaç'ta tabak fabrikası yapılması,

19 — Keçiborlu kükürt fabrikasının yeniden yapılması ve faaliyete geçirilmesi,

20 — Vilâyet yollarının ıslahı ve birçok köprü ve menfezlerin yapılması,

21 — Isparta şehri imar plânının tanzim ve tasdiki ve tatbikine başlanması,

22 — Keçiborlu, Eğridir ve Yalvaç'ta motörle işler selektör (tohum temizleme) makineleri kurulması,

23 — Keçiborluda pamuğu çırçırılma tesisi,

Bu işler yirmi yıl kadar kısa bir zaman içinde meydana getirilmiştir.

Demiryolunun Isparta şehrinin içrisine kadar girmesi memleketi, büyük şehir, liman ve iskelelerimize ve yurdun her köşesine bağlamıştır.

Yakın bir zamanda Gölçük suyu ile

Isparta ovasının sulanması ve bu sudan elektrik enerjisi istihsalı, Ispartanın Belönünden geçerek kısaca Antalya ile bağlanması şehrin iktisadi hayatında büyük inkişaf lar husule getireceğine, memleketin çehresinin değişeceğine, refahın artacağına kat'i imanımız vardır.

Cumhuriyet rejimi, vatanın küçük bir köşesi olan Isparta'da bile kısa bir zamanda yarattığı eserlerle öğünebilir.

Ispartada yapılan yeni hükûmet konağı da bu güzel eserlerden biridir.

Ispartanın eski hükûmet konağı, tarihini tesbit edemediğim bir zamanda yapılmış çok eski ahşap bir bina idi. Kuzeyindeki harem dairesi ile beraber bu binayı hatırlayanlarımız pek çoktur. Hattâ hükûmet konağının doğusundaki büyük kışlayı, eski hapishaneyi bilenlerimiz de yok değildir.

Büyük kışla, zaptiye dairesi (jandarma dairesi), hapishane ve kışlanın güney ve kuzeyindeki geniş tâlim meydanları ile bir kül teşkil eden bu binaların yerinde bugün Şehir oteli ve lokantası, yeni hapishane, postahane, tüm en karargâhı, park ve jandarma daireleri bulunmaktadır.

Büyük kışla (1314) rumî yılında yıktırılarak ortadan kaldırılmıştır.

Yeni hükûmet konağı, 1937 yılında yıktırılan eski hükûmet konağı ile mu tasarrıflık harem dairesinin ve bitişindeki keresteci hanının arsaları üzerine oturtulmuştur. Bina arsasının yüz ölçümü 690- metre karedir. Projesi Nafia Vekâleti Yapı işleri Umum Müdürlüğü proje broşunda memleketin imar vaziyeti gözönünde tutularak hazırlanmıştır. Sükûnet, metanet ve kudret ifade eden bir üslubu vardır. Bir bodrum ve üç kattan ibarettir. Kalorifer, tazyikli su, elektrik tesisatını haizdir. Devlet hazinesinden verilen tahsisatla yapılmış ve inşaat dört kısımda tamamlanmıştır.

BİRİNCİ KISIM:

Bodrum katının inşasından ibaret olup (17500) lira keşif bedeli üzerinden eksiltmeye çıkarılmış, 14/10/1937 tarihinde % (21.50) tenzilâtla müteahhide ihale edilmiştir. Bu kısım % (20) nisbetinde bir ilâve ile 20/5/938 tarihinde hitam bulmuş ve müteahhidine 16295 lira 19 kuruş tesviye edilmiştir.

İKİNCİ KISIM:

Kalorifer tesisatı hariç olmak üzere binanın tamamen ikmalinden ibaret olup (75000) lira keşif bedeli üzerinden eksiltmeye çıkarılmış ve % (1.50) tenzilât ile (73875) lira bedel ile müteahhide ihale edilmiştir. 15/10/1939 tarihinde ikmal edilen bu kısmın ikinci keşif bedeli 67405 lira 44 kuruştan ibaret olup müteahhidine % bir buçuk tenzilât çıktıktan sonra 66394 lira 36 kuruş tediye edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ KISIM:

Kalorifer tesisatının inşasından ibaret olup 16036 lira 20 kuruş keşif bedeli üzerinden eksiltmeye çıkarılmış ve % (1.75) tenzilât ile 11/5/1939 tarihinde 15755 lira 57 kuruş bedel ile müteahhide ihale edilmiştir. Bu tesisat 15697 lira 91 kuruş sarfedilerek 15/10/1939 tarihinde bitirilmiştir.

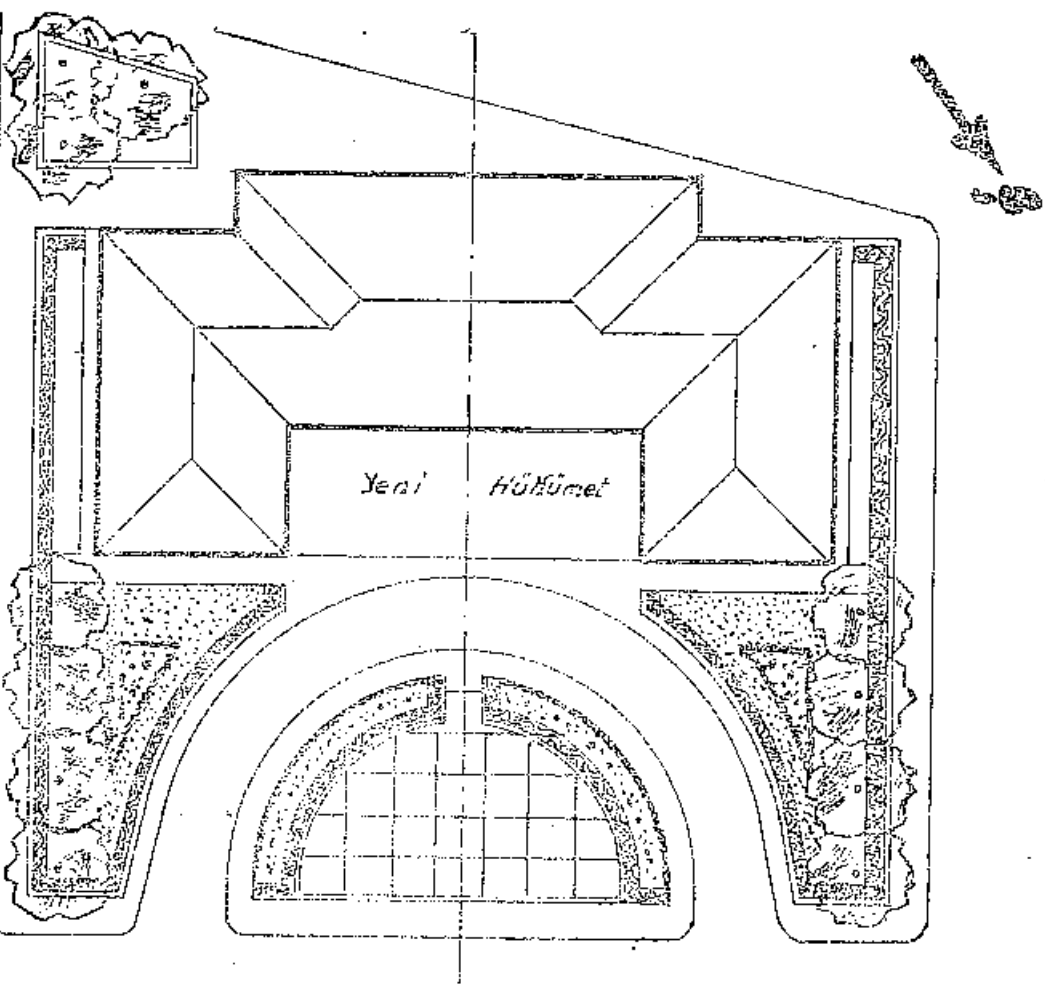
DÖRDÜNCÜ KISIM:

Hükûmen konağı bahçesinin tanzimi ve tretuarlarının inşası gibi müteferrik işler olup bunlara da emanet ve ihale suretiyle ceman 5332 lira 13 kuruş sarfedilmiştir.

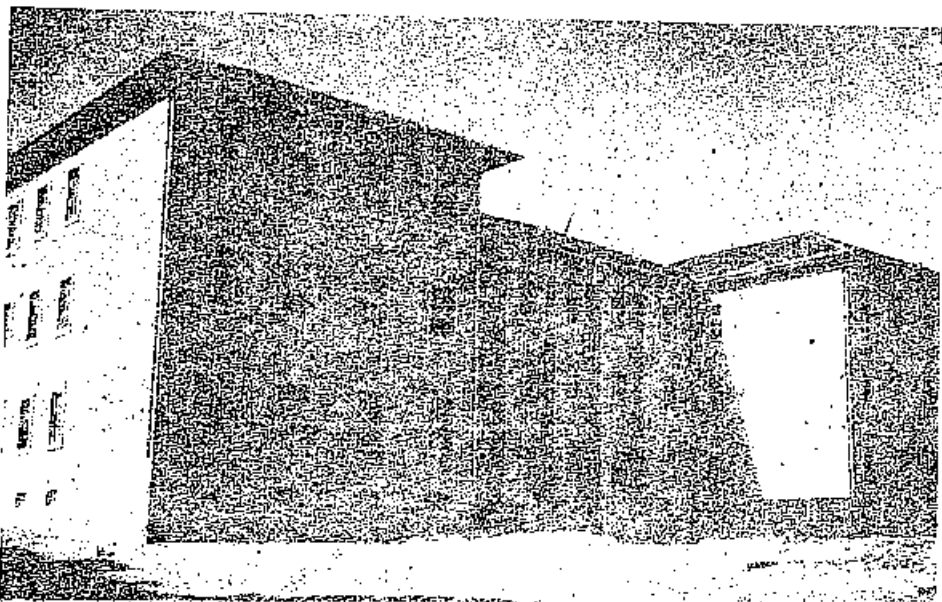
Şu suretle:

Birinci kısım için	16,295. 19	lira
İkinci " "	66,394. 36	"
Üçüncü " "	15,697. 91	"
Dördüncü " "	5,332. 13	" ki
	103,719. 59	Yekûn

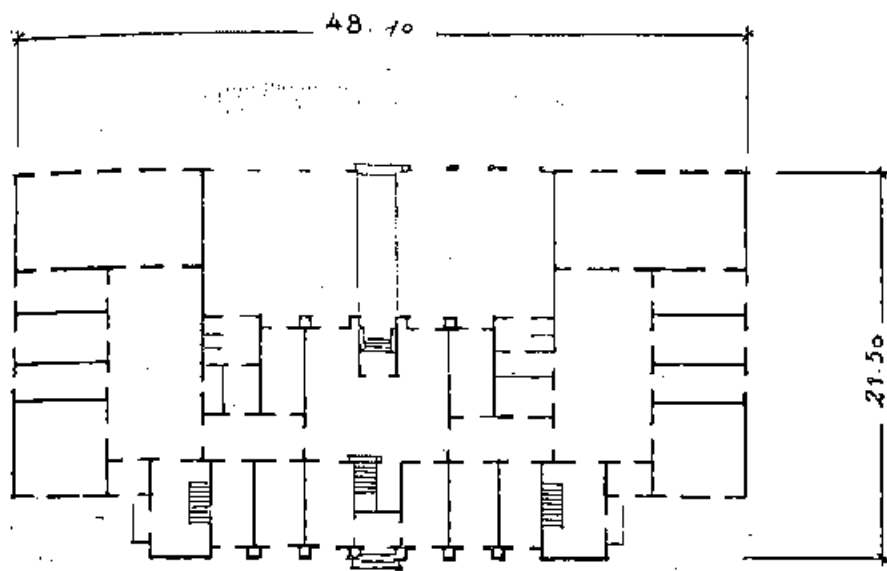
Hepsine birden yüz üç bin yediyüz on dokuz lira elli dokuz kuruş sarfedilmiştir.

Isparta Hükümet Konağı

Isparta Hükümet konağı Doğu yönü

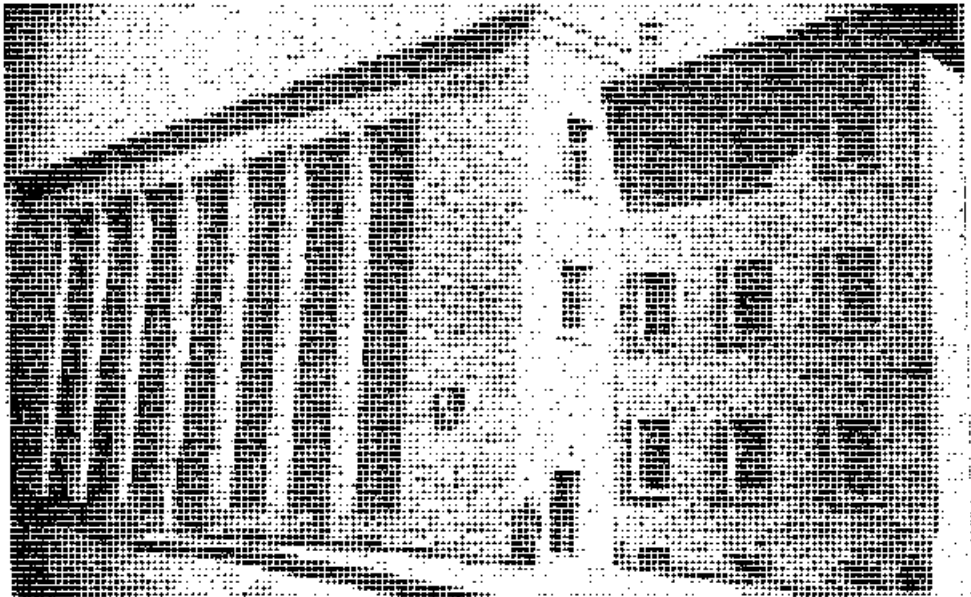

Zemin Kat Planı

BİNA SAHASI 690 METRE

1: 500

Isparta Hükûmat Konağı

Isparta Hükûmet konağı Batı yönü

İNŞA TARZI:

İnşa tarzı som kârkirdir. Temel divarları betonarme sömeller üzerine oturtulmuştur.

Bodrum kat dış cephe divarları sert taştan ince yonmadır. Bütün kat döşemeleri, çatı tavanı betonarme ve çatı ahşaptır. Çatıda mahzurları dolayısıyla gizli dere inşasından kaçınılmış ve betonarme saçak yapılmıştır.

İç merdivenler, betonarme üzerine mozaik basamaktır.

Isparta hükûmet konağı inşaatında bir hususiyet var ise o da cephe divarlarının mahallî malzeme olan köfke taşından yapılmış olmasıdır. Köfke taşı Ispartanın pek yakınlarında bol olarak bulunan işlenmesi kolay, hava değişmelerinden müteessir olmıyan kıymetli bir inşaat malzemesidir. Hükûmet binasının inşasında köfke taşları, Ispartada umumiyetle âdet olduğu veçhile kaplama tarzında kullanılmış olmayıp cephe divarlarının kalınlığına ve bağlantı teşkil edecek şekilde yerleştirilmiş ve birbirlerine kinetlerle bağlanmış ve iç tarafları da tuğla ile yapılmıştır. Geret kat döşemeleri ve gerek aradaki betonarme hatıllar binanın zelzeleye mukavemetini de temin edecek şekildedir. Bina, güney, kuzey taraflarında birer ve ortada bir buloktan ibaret olmak üzere üç kısımdır.

Ortadaki buloku, İl makamı, mek-

tupçuluk, vilâyet daimi encümeni, umumi meclis salonu, nüfus ve emniyet müdürlüğü işgal etmektedir.

Güney buloku, defterdarlık, nafia müdürlüğü, jandarma komutanlığı teşkilâtına tahsis edilmiştir.

Kuzey parçasını da mahkemeler, maarif müdürlüğü teşkilâtı işgal etmektedir. Binanın projesinin tanzimi sırasında başka bir mahalde ayrıca adliye dairesi yapılması da düşünülmekte idi. Bu tasavvur bugüne kadar tahakkuk edemediği için mahkemeleri bu binaya sığdırmak zarureti hasıl olmuştur. İleride ayrıca bir adliye binası yapılmıca vilâyetin bütün teşkilâtını rahat ve geniş bir şekilde bu binaya yerleştirmek imkânı hasıl olacaktır.

Her bulokun birer kapuşu ve orta kısmın doğu cihetinde ayrıca bir de şeref kapuşu vardır. Bu kapular, iş sahiplerinin birbirine fazla karışmamasına, geniş koridorlarda lüzumsuz gürültülerin hasıl olmamasına, memurların sükûnet içerisinde çalışmalarına yardım etmektedir. Binanın tamamen Ispartalı usta ve işçileri ve müteahhitleri eliyle meydana getirilmiş olduğu kayda değer.

Binanın şekli hakkında umumi bir fikir verebilmek için iki fotoğrafla zemin kat plânı ve vaziyet plânı bu sayfalara konulmuştur.

Isparta havzasının morfolojik ve jeolojik yapısı

(1)

Fahriye BAYHAN

Bir Türkiye hartasına bakılacak olursa:

Güney Anadoluyu çerçevesiyen Alp iltiva sistemine dahil Toros dağlarının Antalya körfezi mihveri boyunca iç Anadoluya doğru uzandığı görülür. Bunlar arasına bir takım göller serpilmiştir. İşte bu muntakaya eski tarihçiler (Picidie) ismini veriyorlar.

Biz de (Göller bölgesi) diyoruz. Burası: Doğuda Sultan dağlarıyla Konya düzlüklerinden, bu dağların devamı ile Kütahya-Afyon yereylerinden ayrılır. Güney ve batıda mutlak tabii bir sınır yoktur.

Göller bölgesi kuzeye doğru ilerleyen Torosların arada bıraktıkları ince uzun yaylalarla güneye bağlanır. Rölief hatları bakımından güney Anadolu vasfını gösterdiği halde yerey şeklinin hakimiyeti ve arada dolmuş çukurların mevcudiyeti dolayısıyla iç Anadolu karakterini haizdir.

Picidie'nin genel coğrafi görünüşünü şu şekilde tasvir etmek mümkündür:

Göller havi tektonik bir takım havzalar... Tesbih dizisi gibi yanyana sıralanmış bataklıklar... Dolmuş çukurlar...

Tektonik havzaların başlıcaları şunlardır:

- a) Eğridir-Hoyran gölü havzası,
- b) Beyşehir-Suğla » »
- c) Kemroz » » »
- d) Burdur » » »

Dolmuş çukurların en önemlilerinden birini de (Isparta) havzası teşkil eder.

San bir yüz yıl içinde (Göller bölgesinden) Störret, Hirschfeld, Schönbörn, Sorre, Lanckoranski isimli sey-

yahlar geçmişlerdir. Fakat bunlar nebatatçı yahutta amatörlerdir. Picidie şayanı dikkat bir temele sahip olduğu halde gerek ecnebi gerek Türk ilim adamları tarafından az tanınmıştır.

Isparta dolmuş çukurunun sınırlarını şu dar şekilde tesbit mümkündür zannındayım:

Kuzeyde: Onaç tepeleri (1150), Gönen sırtları (1500). Batıda: Fandos tepeleri (1550), Kayı dağı (1670), Yayladağı (1640).

Güneybatıda: kumtepleri (1600-1700). Güneyde: Akdağ (2276), Hışartepe ve tâbileri (1580), Karatepe (1650).

Doğuda: Davras (2635) ve Akdağ etekleri (1700).

Isparta şehrinin bulunduğu ova 1000 metreden biraz yüksektir. Bu tektonik havzanın etrafı yüksek avayla çevrilmiş, ortası Neojen depoları, dördüncü zaman alüvyonları ile örtülmüştür. Isparta havzasının kuzeyinde Bozanönü (950), kuzey doğuda Kuleönü (925) küvetleri bulunmaktadır.

Bunlar orijin bakımından farklıdır. Sonradan birbirleriyle birleşmişlerdir. Hepside dolmuş göllerin yerlerine tekabül etmektedirler. İrtifa itibariyle hemen hemen birbirlerine yakındırlar.

Kuzey doğuda bulunan Kuleönü depresyonu en gençleridir. Çünkü: henüz bataklık mevcuttur. Tamamen dolarak kurumamıştır. Burası Ispartadan 15 kilometre mesafededir. Havzanın kenarları Neojen, marn, ince kumdan; orta kısmı ise dördüncü zaman alüvyonlarından meydana gelmiştir. Isparta

(1) İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü kütüphanesinde mevcut (Isparta ovası) konulu tezden faydalanılmıştır.

havzasından esaslı bir avarızla ayrılmamıştır. Kuleönünün güneybatısında kuzeydoğu (NE), güneybatı (SW) istikametinde Bozanönü küveti uzanır. Bozanönü Isparta ovasından Araptepe (1175), Bozanönü tepeleri (1043), Erenlertepe (1289), Çeşmetepe (1161) ile ayrılır. Isparta havzasına Erenlertepe ile Çeşmetepenin meydana getirdiği boğazlar yolu ile geçilir. İki küvet arasında irtibatı temin eden muvakkat bir akar su da mevcuttur. Bozanönü ovası kalın marn ve killeri örtülmüştür. Bunlar dördüncü zaman alüvyonları olup üstleri hemen hemen çıplaktır.

Bazı yükseklikleri bodur meşelerden mürekkep koruluklar süslemektedirler.

Isparta dolmuş çukuru ise:

Güneyde Hisartepe (1580), Karatepe (1650), Akdağ (2276) gibi yüksek dağ sırtları ile çevrilmiştir. Heyeti umumiyesi ile güney doğuya doğru meyillidir. En alçak noktası Isparta çayı başlangıcını meydana getiren güneydoğudaki düzlüktür. (950) Dağların etekleri her tarafta 1000 metreden başlar. Güneyde Isparta, kuzeydoğuda Kuleönü, kuzeybatıda Bozanönü üçgen bir depresyon meydana getirirler.

Bu depresyon tekâmülün son hadini bulmuştur. Isparta havzası diğerlerinin en geniş olup kuzey-güney uzunluğu 10 kilometredir. Güneyde üç akar suyun alüvyonu ile beslendiğinden her tarafta tarla, bağ, bahçelerle kaplıdır. Köyler sıktır.

Chapu't'e göre:

Isparta ovasını teşkil eden üç çukur vaktiyle birbirlerinden ayrı idiler. Fakat iklimin daha ratıp olduğu bir devirde bu göllerden bazılarının suları yükseldi. Ve birbirini ayıran dağların nisbeten alçak olan noktalarından aktılar.

Isparta havzası üç küvetinin üçüncü zaman sonunda bu tarzda birleşmiş olmaları mümkündür. Hattâ bu küvetin bir zamanlar daha yükselerek Burdur havzasına akmış olması; fakat sonradan iklimde meydana gelen yeni bir değiş-

me ile seviyenin alçalarak eski ayrılığın tekrar avdeti ihtimali de vardır. Isparta depresyonu güney kısmı suları denize aktığı halde kuzey kısmı kapalı havza vaziyetindedir.

İlk bakışta civar dağlardan inen bütün suların, ovanın en çukur sahasına doğru toplanır gibi bir istikameti vardır. Isparta çayının yukarı mecrası da bu istikamettedir. Bilhassa şehrin güneybatısındaki tepelerden itibaren kuzeye doğru ovanın hafif bir eğimi vardır. Ovanın kuzeyinde ve bilhassa kuzeybatısındaki sular henüz Isparta çayı vasıtasıyla denize doğru gitmemekte, şiddetli yağmurlardan sonra civardan akan sular ovanın çukur yerine toplanmaktadır. Lâgus çayı buna en iyi örnektir.

Lâgus çayı, Ispartanın güneybatısındaki tepeliklerden ovaya inince Bozanönü ovasına doğru akar. Muvakkat bir akar su olduğundan Bozanönünün kum ve kalkerleri arasında kaybolur.

Çok şiddetli yağmurlarda da bataklıklar meydana getirir. Denize akıntısı olan sular havzasını, kapalı havzalardan ayıran su bölümü çizgisi; yüksek bir dağın zirveler hattına tekabül etmiyor. Isparta ovasının ortasından geçiyor.

Ağlasun dağından ve Akdağdan çıkan Isparta çayının yukarı mecrası ovanın çukur sahasına gider gibi bir istikamet aldığı halde doğuya; sonra güneye dönen kol bu kaideyi bozar gibi görünür. İhtimal daha eskiden bu su da dahil olmak üzere bütün sular pek yakın bir zamana kadar ovanın çukur alanında bir göl teşkil etmek üzere toplanıyordu. Bu sırada Antalya körfezine doğru akan ve eğimi fazla olan bir akar su tedricen membaını gerileterek ve yeraltı mecralarından da faydalanarak ovanın güneydoğu kenarına kadar geldi. İhtimal o zamana kadar mevcut olan bu gölün boşalması bu sayede vukua geldi. Bu akar su vadisini derinleştirerek Ağlasun dağından gelen dereyi de kendisine çevirdi.

Debisi fazlalaşarak kazma faaliyetini ziyadeleştirdi. Ovanın güneydoğusundaki rüsupları süpürerek kuzeye nazaran pek ziyade çukurlaştırdı. Ispartanın batısındaki 1200 metre rakımlı Milâs civarından getirilen bir kalkerin İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Jeoloji Enstitüsü Ordinaryüs profesörü Hâmit Nafiz Pamirin tetkikleri sayesinde bir göl kalker olduğu anlaşılmıştır. Yine aynı Üniversitenin Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Türkiye Coğrafyası profesörü Besim Darkodunda bu yoldaki izahları şayanı dikkattir.

Isparta ovası ve çevresindeki dağlar pek çeşitli bir yapı gösterirler. Isparta ovasını çerçeveleyen bu silsileler heyeti umumiyesiyle üçüncü zaman iltivalarıdır. Lâkin aşınmaya uğramış kısımlarında indifai sahrelere tesadüf olunmaktadır. Ovanın kuzeyde Gelincik dağlarına kadar devam eden alanı ile Davras ve Yayla dağları Eosen kalkerlerinden müteşekkildir. Hisartepe Nümmilitik fosillerini ihtiva eden kalkerlerdendir.

1936 - 1937 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsünden mezun olan Müzeyyen Ağıarcının bu tepenin eteklerinden getirdiği sahrelere Neojen devrine ait volkan tüfleri olduğu anlaşılmıştır.

Isparta ovasını güneyden takip eden Karatepede esmer ve kesif Neojen kalkerleri arasında filon halinde çıkan üçüncü zaman trakit, andezitleri geniş örtüler halinde yayılmıştır. Ispartanın güneybatısında bulunan Akdağ beyaz veya kırmızı eosen kalker ve marnlarıyla örtülmüştür.

Kütlenin güneybatı mailleri kırmızı sist ve marnlarla beraber eteklerinde altre olmuş indifaa tesadüf olunur.

Akdağla Saladağ, Giresundağı; Hisartepleriyle bir çok kum sırtları ve kalker tepelerin arasında Gölçük ismi verilen küçük gölün şeklinin benzermesi sebebiyle bir krater olduğu söylenmekte ise de çevresi tamamen üçüncü zamanın en yeni rusubî sahre-

lerindendir.

Bu gölün kalker topoğrafyasına has bir aşınma gölü olmak ihtimali daha kuvvetlidir. Ovanın güney kısımları üçüncü zaman neojen rusubatı üzerine tevezzu etmiş dördüncü zaman alüvyonlarından müteşekkildir.

Ovanın batısında Lâğus civarında eosen kumlarının satha çıktığı görülmüştür. Yüzey burada bitki örtüsünden mahrumdur. Ancak böyrölce ziraati yapılabilinmektedir.

Ovanın kuzeyine doğru ilerlendikçe sarımsı veya esmerimsi kaba kalker; sistlerden mürekkep tepecikler göze çarpar. Ovanın batıda en son sınırını meydana getiren Keçiborlu civarında eosen kalkerleri arasında nümmilitlerden Nümmilites-Ramandi, Nümmilites-Levigatus Terebratulara rastlanmıştır. Miosen tabakaları arasında bulunan kaba kalkerlerle killeri arasında jips ve kaya tuzu kütleleri Keçiborluda ve Acı göl civarında bol miktarda bulunmaktadır. Ispartanın Lâğus, Yassıvıran köylerinde üçüncü zamanın kara fasiyesi ne dahil tabakalar vardır.

Ispartanın kuzeydoğusundaki Kuleönü havzası detritik depolarla örtülmüş yer yer eosen kum ve kırmızı killeri göze çarpar. Bozanönü ovasında ince kum ve galetlerden müteşekkil depolarla aşağı tersiyere ait tepeciklerle örtülmüş olduğunu görüyoruz.

Isparta havzasında hâkim engebe şekli ovadır. Çevreyi vadilerle parçalanmış dağlar meydana getirir. Ovayı çeviren silsilelerin en yükseği 2635 rakımlı ve eosen kalkerlerinden müteşekkil olan Davrastır. Üzerinde kalker tüfleri büyük bir alan kaplamaktadır. Tepesinde Isparta çiftçilerince meşhur iki gedik vardır. Güneyde Hisartepe 1580 nümmilitik kil ve kalkerlerindendir. Dere mahallesi çayına dökülen bir çok tali ve derin sel yataklarıyla parçalanmıştır.

Karatepe siyah trakit ve andezitlerdendir. Tepenin batısında kum sırtları

İsparta ve yakınları hakkında

Yüz yıl önce bir İngilizin yazdığı seyahat kitabı

Hâmit Dereli

«Ün'ün 127 - 128 inci sayısında F. V. Arundell'in Yalvaç'a nasıl geldiğini ve orada nasıl karşılandığını anlatmış, aynı zamanda Antiochia harabelerini ziyareti hakkında izahat vermişti. Bu sayıda Yalvaç'ın eski ve yeni kaynaklara göre, mevki ve tarihini münakaşa etmekte, kasabada bulduğu lâtince ve grekçe yazıtları vermektedir.»

«Antiochia, kral Antiochus'un kurduğu sayısız şehirlerden biridir ve adını ondan alır. Strabo'nun söylediğine göre ilk ahalisi Menderes nehri üzerindeki Manisa'dan gelip buraya yerleşmişlerdi. Sonradan Romalılar Antiochus'u mağlûp edip şehir halkını kendi meşru hükümdarlarından Strabo'nun tabiriyle, «kurtarmışlar», kendilerinin Bergama tahtına getirdikleri kral Eumenes's vermişlerdi.

Roma halkının gururu ve nankörlüğü nihayet şehrin Bergama krallarının

uzun mesafeler dahilinde uzanır. İsparta ovasının batısında Yumrutepe, Yayladağ, Kayıdağı, Dedetepe gibi yükseklikler de uzanmaktadır.

Ovayı kuzeyden çerçeveleyen bir çok tepeler daha mevcuttur ki en önemlileri şunlardır:

Güneyde Kahvetepe, kuzeyde Araptepe, Bozanönü tepeleri, Musluktepe, Kalıkanlıtepe, Ergentepe, Kızılgölcük tepesi.

Yazımı bitirirken sevgili yurdumuzun bu sevimli köşesini, çok yakın bir gelecekte kıymetli jeolog ve morfologlarımız tarafından tetkik edilerek memleket münevverlerinin daha yakından, daha iyi tanımlarını temenni ederim.

dan alınıp Amyntos'a devredilmesine sebep oldu. İlkte Lycaonia kasaba reislerinden biri olan bu adam, Antonius'un yardımıyla, Golotio tetrarch Deiotarus'a ait bütün toprakları, ve Pamphylia'nın büyük bir kısmını ele geçirmişti. Amyntos ölünce şehir yine Romalılara kaldı ve Romalılar bir kolunu göndererek Antiochia'yı bir prokonsül hükûmetinin başşehri yaptılar.

Ulpianus'a göre Antiochia halkına bir nevi Ius Italicum verilmişti -yani onlar İtalyadaki Roma halkının haiz olduğu bütün imtiyazları haizdirler. Anadolu'da Alexandria Troas ve Parium ile Makedonya'daki bir çok şehirlerde bu haklara malikti. (1)

Antiochia, umumiyetle Pisidia Antiochia'sı adıyla tanınmakla beraber Phrygia da bulunuyordu. Strabo onun Pisidia içinde değil, civarında olduğunu söylüyor. Paroreia bölgesini anlatırken de:

«Phrygia Paroreia bir dağ silsilesi istikametini takip ederek doğudan batıya uzanır. Bu silsilenin her iki tarafında geniş bir ova ve yakınında da bir şehir vardır. Kuzeyde Philomelius; öte tarafta yani güney tarafta ise Pisidia -Antiochia'ya yakın Antiochia- bulunmaktadır. Bunlardan ilki ovada, ikincisi bir tepe üzerinde kurulmuş demektir.

Bu zamana kadar Antiochia'nın bugünkü Akşehir kasabasının mevkiini işgal ettiği sanılıyordu. D'Anville ve ondan sonra gelen bütün coğrafyacıların fikirleri bu merkezde idi. Haçlılar

(1) In Pisidia eiusden iuris est Colonia Antiochensium.

Ulpian lıp 50 Tit. de Consibus.

seferine iştirak eden lâtin tarihçileri, hattâ Anna Commena bile bu yanlış fikre saplanıp kalmışlardı.

Haçlılar, Dorylacum (Eskişehir) muharebesinden sonra, tek bir kütile halinde geçmek zorunda kaldıkları kurak ve kısır topraklarda sıcaklık ve susuzluk yüzünden büyük güçlükler çekmişlerdi. Nihayet Pisidia Antiochia'sı, yahut küçük Antiochia'dan pek uzak olmıyan bir yerde önlerine bir şehir çıktı. Bu şehirde birçok reisler, adamları ile birlikte asil kuvvetten ayrıldılar ve başka başka yollar takip ettiler. Kalanlar ise Iconium (Konya)'ya doğru ilerlediler.

Albay Leake haklı olarak Pisidia Antiochia'sına izafe edilen bu mevkiin Strabo'nun verdiği malûmat ve Pentiger cetveli ile bir uyumsuzluk gösterdiğine işaret ediyor. Her iki kaynak, Antiochia'nın Eskişehir (Dorylaeum) dan Bolvadin ve Akşehir tarikiyle Konya'ya giden bugünkü yol üzerinde bulunmadığını gösteriyorlar.

Aynı zamanda, Haçlılarda gerçekten Antiochia'ya gelmiş olabilirler. Çünkü bu hâdise İstanbul'un zaptından çok önce olduğuna göre ihtimal isim hâlâ muhafaza ediliyordu. Bu fikrin doğruluğunu gösteren en iyi delil şudur ki, haçlılar öteki yoldan gitmiş veya gelmiş olarak Akşehir'i Antiochia sanmış olsalardı oraya varmadan önce bir çok nehirlere ve göllerden geçmiş olmaları lâzımgelirdi. Halbuki yürüyüş yolları Afyon Karahisar'ın biraz batısından geçerek Yalvaç'a iniyordu. Hele yazın sıcak günlerinde bu bölgelerde hemen hemen hiç su bulunmaz.

Yukarıda gördüğümüz üzere, Strabo Antiochia'sının mevkiini gayet iyi tarif etmiştir. Söylediğine göre şehir Paroreia'nın güney tarafında, Philomelium ise onun karşısında yani kuzey tarafında idi ve ikinci şehir bir ovada bulunduğu halde Antiochia küçük bir tepe üzerine kurulmuştu.

Albay Leake, Pisidia Antiochiası

keşfedilirse bunun, bütüh civar bölgelerin mukayeseli coğrafyası için son derece faydalı olacağını söylüyor. Antiochia'nın mevkii şimdi bu suretle tesbit olununca Philomelium'un da Akşehir olacağı tabiatıyla meydana çıkar.

Albay Leake, Philomelium'un bugün Akşehirden on saat mesafede bulunan Ilgın köyünün yerinde olduğunu sanmıştır. O zaman Antiochia'nın Yalvaç olduğunu bilseydi, şüphesiz, Philomelium'un da Akşehir olduğunu anlıyacaktı. Çünkü Akşehir Yalvaç'ın tam kuzeyine düşüyor ve Strabo'nun verdiği izahata uygundur. Halbuki Ilgın doğudadır. Yalvaç'la Akşehir arasındaki mesafe ancak altı saat olduğu halde Yalvaç ile Ilgın arasında mesafe on altı saattir. Bu yüzden Philomelium'un katı olarak Akşehir olduğu kabul edilebilir. Bitişindeki gölün ise Kırkşehir gölü olması lâzımgelir.

Dr. Cramer bu şehir hakkında: «Antiochia Küçük Asyada bir çok örneklerini gördüğümüz dikkate değer bir tapınağa malikti» diyor. «Men Arcaeus adı verilen tanrıya tapmak âdeti ihtimal Manisadan buraya gelmişti. Görünüşe göre bu tapınak gayet büyüktü. Geniş malikâneler, sayısız köleler bu tapınağın hizmetine bağlanmışlardı. Fakat Amyntas'ın ölümü üzerine hepsi ortadan kaldırıldı.»

Evvelce de söylediğim gibi bu tapınağın harabeleri hâlâ mevcut olabilir. Firiz kısımlarındaki heykellerin Mionnet tarafından tarif edilen Antiochia paralarından birindeki tiplerle ilgisi olduğu gözüküyor:

«Lunus ayakta ve bir sütuna dayanmıştır. Sağ ayağını bir öküzbaşı üzerine koymuştur. Sağ elinde bir mızrak, sol elinde bir lüre üzerine konmuş zafer tanrısı, ayakları altında ise bir horuz vardır. Lunus başka paralar üzerinde

de şu yazı ile birlikte görünüyor: Col. MEN. ANTIOCH; bazılarında MENSIS. COL. CAES. ANTIOCH. kelimeleri okunuyor.

Bir çeşme üzerinde bulduğum şu kitabeyi bu tapınağa ait sanıyorum.

L. FLAVIO. L. F.
SER. CRISTINO
SACERDOTI. IOVI
DEC. L. FLAVIVS. L. F.
SER. LONGUS. PATER
D. D. H. C.

Lucip Flavio Lucii filio
Sergia Cristino, Sacerdoti Iovis,
Dercurio lucius Flavivus, Lucii filius,
Sergia, Longus, pater, dedicavit
Honoris Causa.

L. FLAVIO. PAULO
SER. DEC. A. EIDOVAES
CVRATORI. ARCAESAN
CTVAR. L. L. FLAVIVS. L. F. SER.
LONGUS. FRATRI. SVO. OB.
MERITA. EIVS. D. D.
H. C.

Lucio Flaire Paulo Sergia
Decurioni Antiochia, curator
Arcoe sanctuarii, Lucius Flavius
Lucii filius sergia Longus fratri
Suo ob merita eius dedicoit
Hanoris causa

Strabo aynı tanrının tapıldığı Cabiro

hakkında izahat verirken (onikinci kitapta) tanrının türlü adlarla anıldığını ve ona Lunus, Men, Pisidia Antiochia, sında ise Men Arcaeus dendiğini ve tapınağa karşı pek yüksek bir saygı gösterildiğini söylüyor.

Yalvaç kasabasında bir heykel kaidesi üzerinde de şu yazıyı okudum:

«Önlü tanrı Bacchus'un hayat kaydı şartıyla ortak baş rahibi olan Ulpius Tatianus Marcellus, iyi bir müşavir ve eski konsüllerden Calpurnius Reginianus'un oğlu Lucius Calpurnius Reginianus'u şereflendirdi.»

Lucius Calpurnius ile Quintus Calpurnius'un adı bir çok yarı tahrip edilmiş yazıtlarda ağanın kardeşinin evinde ve başka yerlerde bulunan taşlarda geçiyor.

Calpurnius Aspenetus, imparator Galbo'nun saltanatı zamanında Galatio ile Pamphylio'nun Pro-Praetor'ı idi...

Ağanın kardeşinin bahçesinde de şu grekçe yazıtı buldum:

«Petronia Philino bu taşı sevgili kocası Quintus (Novius) Marcianus'a bir anıt olarak dikti. Bu sütuna kim zarar verirse tanrı kendisinden hesap sorsun.»

Yalvaç çayına, paralar üzerinde Anthos yahut Antihos, Antioch deniyor.

— Sonu var —

Isparta Şehri

Müzeyyen Ağlarıcı Edebiyat Fakültesi Coğrafya enstitüsü son sınıfında iken [1937] Isparta tarihi üzerine kısa, özlü bir etüd hazırlamış ve benzerini, bize bağışlamıştı. Bundan; öğrenici ve halkımızın faydalanacağı bölümleri sayfalarımıza geçürüyoruz

(ÜN)

Eski Pisidya kıtasında bulunan Baris=Isparta şehrinin eski tarihte ehemmiyetli bir şehir olarak gösterilmesi faaliyeti tüccariyesinden dolayıdır. (1) Filhakika Ramzey eski Küçük Asya adlı kitabında cenup kral yolunun geçtiği şehirleri zikrederken Pisidya Antakyasının bilhassa büyük ehemmiyeti olduğunu kaydediyor. Bu yol Greco-Romen zamanında en büyük cadde olduğu gibi Küçük Asya tarihinin 6, 7 inci asırlarının tamamıyla bu yola dayandığından bahsetmektedir. Bu itibarla Ispartanın bu zamanlarda mühim bir ticari şehir olduğu ağılebi ihtimaldir. (2) Ramzey Ispartanın Pisidyada bulunduğunu ve isminin Herakliyos Barenis'den alındığını yazmaktadır. (3) Profesör doktor Unger Isparta hakkında mütaleasını şu şekilde vermektedir. Memleketin asıl ismi Barida'dır. Bu kelime bir defa Yunanca değildir. Belki Etice belki de Lidya diliyle yazılmış bir kelimedir. Çünkü Etiler, Lidyalılar Asyaya (Auva) Ankaraya (Ankuva)..... diyorlardı. İskenderin Atinadan getirdiği ilk Yunan muhacirleri buraya çıktığı zaman buranın güzelliğini görmüşler ve Isparta manarta mânasına olarak İs-barid demişlerdir. Bu kelime zamanla Sparta, Isparta şekline geçmiştir. (4) Bugün Ispartanın kazası bulunan Uluborlu=Appolonia Bizans devirlerinde çok mühim dini bir ziyaretgâh merkeziydi. Burada Virgin mabedi ve hazreti Meryeme ait heykel vardı.

Sozopolis=Appolonia'nın ziyaret edilmesine sebep Ayazma (5) tesmiye edilen bir pınarın bulunuşu da yaramıştır. Ramzey Isparta hakkında 530 dan evvel para basan mühim bir piskoposluk merkeziydi. Şu halde Ispartanın bu devirlerdeki ehemmiyeti âşikârdır. Milâttan evvel 6 inci asırda Isparta Lidyalıların hâkimiyeti altında idi Türk tarih-tetkik cemiyeti tarafından yazılan tarihte Lidyalılar için Lidya hâkimiyeti Karadenizden Toroslara Ege denizinden Kızılıрмаğa kadar genişlemişti. (6)

Lidyâhlardan evvel Isparta Etiler ve Frikyahların elinde bulunmuştur. Lidya kralı Krezüs Pers kralı Krus mağlûp ettikten sonra M. E. 546 da İranlılar bu havaliye hâkim olmuşlardır. Fakat Ispartanın asıl orta Asyalı kavimleri bu istilâlara hiç bir zaman boyun eğmemişler istilâcıları daimi şekilde oyalamışlardır. Isparta İranlılardan sonra İskenderin (M. E. 334) ve bunun ülkesinin parçalanmasıyla Selefküslerin arazisi içine girdi. Nihayet Avgostos zamanında Romalıların ülkesi oldu Isparta Romalıların en mühim bir şehri idi. Hristiyanlığın tamamıyla yerleşmesinden sonra burası bir piskoposluk

(1) Kitabeler İsmail Hakkı Uzunçarşılı Sahife 215

(2) Eski Küçük Asya Sahife 24, 27, 35.

(3) Küçük Asya Sahife 393.

(4) Ün mecmuası Sayı 6, Sahife 91.

(5) Ispartaya bir saat mesafede gayet soğuk ve tatlı bir pınar, bugün el'an oraya gidilir.

(6) Türk tarihi tetkik cemiyeti cilt 1, sahife 142

merkezi olarak para çıkaran bir şehir olmuştur. Roma imparatorluğunun ikiye ayrılmasından sonra burası Şarki Roma Bizans imparatorluğunun hissesine düşmüş ve daima bir vilâyet ve piskoposluk merkezi olarak muhafaza edilmiştir. Konya vilâyeti salnamesinde (7) Ispartanın şark imparatorluğuna merbut maoni (8) denilen bir cemiyetin tahtı idaresinde bulunduğu kaydı vardır. Şu halde bu şehrin orta kurunda da bir ticaret merkezi olduğu anlaşılır. Orta kurunda tuz, şarap, liris (rayiha ve renk veren bir nebattır) ihraç ediyordu. (9) Milâdın 774 üçüncü senesinde Ispartanın garbinde Abbasi halifesi Harun Reşidin askerleri ile Bizanslıların arasında büyük bir muharebe olmuştur. Bidayette muzaffer olarak Ispartayı alan arap askerlerini Ispartadan gelen yeni Bizans askerleri araplardan istirdat etti. Isparta geçitlerine hâkim olarak İstanbul yolunu araplara kapadı. Bu muharebe de Bizans kumandanı Anaştasyos idi. (10) Isparta daha bizansa tâbi iken çok defa Türk akınlarına maruz kalmıştır. Nihayet Selçukilerden Rüknettîn Süleyman şahın oğlu Kibç Arslan III (601 - 1204) iptidasında zaptetti.

Türkler zamanında Isparta şehri

Isparta Türkler zamanında Anadolunun mamur sanayi ve ticaret şehirlerinden biri idi. Menazurulavalım Ispartayı 17 inci iklimi örfi (11) olan Anadoluda akar suları, caddeleri, limanları, camileri bulunan süslü bir şehir olduğunu ve ekseri zamanda Isparta halkından tabiat sahibi zeki kimseler yettiğinden bahseder. (12) Behramı Dımışkı coğrafyasında Ispartanın meyvalar büyük şehir ve pazar olduğunu ve içerisinden bir nehir akıp Ispartada bağları ve bahçeleri suladığını üzüm ve fındığı bol ve azim boyahanelere malik bir şehir olduğunu bildirir. (13) Takriben 733 tarihlerine doğru Ispartayı ziyaret eden İbnî Batuta Ispartaya Sbartı adını vermektedir, ve Isparta için tarıma işçisi bedii cereşları bostan ve nehirleri çok bir beldedir. Ve kalesi

yüksek bir dağ üzerinde kâindir. Burada bir kale bulunduğunu zikrediyor. (14) Menazurulavalım Ispartanın havası eyyamı sayfta mutedil ve faslı şitade şiddet üzeredir der. Livayı Hamit âli Selçuk asrında valisi olan Hamit bey ismiyle tesmiye olunmuştur. Bunda Hoca Mansur Attar zuhur eyledi. Bu şehre bir su mesafei baideden getirilmiştir. Tarafı cenubisi Ağlasun=Sağlasos semti bir azım dağdır. Ve tûlu eyyamı 14,5 saattir. (15) Charl Texier Ispartadan şöylece bahseder. Hamit paşanın merkezi ve bu vilâyetlerin en büyük ve en güzel şehri olan Isparta kassabası Ağlasun dağının eteğinde ve Kestros (16) suyunun şark kolu üzerindedir. Bu şehir faaliyeti tüccariyesi ve manzarasının güzelliği ile mühim olup âsarı atıkaşı azdır. Paullocas bu şehri 1706 da ziyaret etmiştir. (17)

Isparta eski Osmanlı teşkilâtında Anadolu beylerbeyine merbut sancak merkezi idi. Kanuni sultan Süleyman zamanında kanun üzerine Isparta sancak beyliğinin hassı 30400 akça idi. (18) Hamit sancağında 9 zeamet ve 585 timar vardı. (19) Evliya Çelebi şehrin hassı hümayununun 200000 akça olduğunu söyler hini seferde 400 adam ile beşer alaybeyliği ve Çeribaşısı var.

(7) Konya s lnamesi sene 1317 sahife 233.

(8) Maoni yâhut maona orta kurunda Cenevizlilerin şarkta ticaret etmek üzere teşkil ettikleri bir cemiyet idi. Merkezi evvelâ Foça şehri olup bilâhère Sakız adasına nakledülmüştür. Anadolunun berri ve b hri ticaretleri ellerinde idi.

(9) Real ansiklopedi cilt 26 sahife 981.

(10) Küçük Asya Ramzey sahife 456.

(11) İklimi örfi dünyanın meskûn kısımlarına 7 mustakaya ayıran eskilere nazaran bu muntahalardan her biri örfi iklimidir. Anadolu, Hindistan, Çin V. v.

(12) Ayasofya kütüphanesi No. 3466.

(13) Behramı Dımışkı coğrafyası Nuru Osmanliye kütüphanesi No. 2935 Sahife 193.

(14) İbnî Batuta seyahatnamesi cilt 1 sahife 315.

(15) Kâtip Çelebi Cihannüması sahife 639.

(16) Kestros - Isparta çayı.

(17) Charl Texier Cilt 3 sahife 262.

(18) Kitebeler İsmail Hakkı Uzunçarşılı.

(19) Evliya Çelebi seyahatnamesi sahife 283.

dir, ve paşası askeri ile cümle 8000 asker olur. Şeyhülislâmı ve nakibüleş-
rafı ve sipahi ve kethuda yeri ve yeni-
çeri serdari ve ayanı eşraf ve üleması
çoktur. Baç ve pazardan 6000, 7000
kuruş hasıl olur. Eyaleti gayet vasi di-
yardır. (20) Derunu kasabada 7 si mi-
nareli 7 si minaresiz 14 cami 8 med-
rese ve 377 cilt kitabı mutebireyi havi
bir kütüphane 64 mescit şehir hariç
ve etrafı kârgir duvarla muhat bir na-
mazgâh, 37 ilk mektep 6 hamam 7 han
60 adet dükkân ve mağazayı havi bir
bedesteni olup mahsulâtı sınaiesi her
nevi bez, astar, sahtiyan ile, mamulâtı
dibağiye, alât ve edevatı ziraiyedir. (21)
Isparta Konya vilâyetine sancak olarak
verilmiş ve 1922 senesinde umum
meyanında vilâyet ismini almıştır. (22)

Isparta sancağına 1801 senesinde
Hamidabat ismi verilmiştir. Bu isim
1927 tarihine kadar devam ederek
sonra bir kararla Isparta vilâyeti ismini
almıştır. Vilâyetin mesahai sathiyesi
13470 Km2. nufusu son 1935 tarihine
nazaran yalnız Isparta merkez kazası-
nın 52287 umum vilâyet nufusu ise
172767 kişidir. Vilâyet Isparta, Ulubor-
lu, Yalvaç, Karaağaç, Eğridir kazaların-
dan müteşekkildir. Charl Texier de
Ispartanın bir zamanlar mühim miktar-
da eczayı tıbbiye ile yapığı, deri, zâmk
gibi iptidai mevadı ihraç ettiği kayıt
vardır. (23) Isparta vilâyetinin inkılâp
Türkiyesinin teşekkülünde mühim bir
mekii vardır. Atatürk bir taraftan şı-
malı ve orta Anadolu'da kurtuluş teşki-
lâtı yaparken garbi Anadolu'da milli
müdafaa cemiyetleri faaliyete geçiyor
çete hareketleri ilk önce askerlik şube-
lerinin rehberlikleriyle bu teşkilâtı
maddeten ve manen takviye için çalı-
şıyor. Orta ve cenubi Anadolu mınta-
kalarında vatani kurtarmak endişesi
uyanıyordu. Isparta ve havalisinde de
1919 nisanı zarfında milli müdafaa
teşkilât yapılarak icabeden tedarikâta
başlandı. Nazilli heyeti merkeziyesi ile
münasebete girildi. Ve nihayet 1919
Eylülünde Beyşehir, Karaağaç, Yalvaç

kazaları dahil olduğu halde bütün Is-
parta vilâyeti resmen Anadolu ve Ru-
meli müdafaai hukuk teşkilâtı yaptı.
Nazilli heyeti merkeziyesine mürahhas-
lar Büyük Millet Meclisine Saylavlar
gönderdi. Isparta vilâyeti Kurtuluş sava-
şında ordunun çok mühim bir sevkül-
ceyş ve üssülhareke mıntakası olmuş-
tur. Garp cephesi sevkîyat ve levazım
teşkilâtı Antalya, Burdur, Isparta, Yalvaç,
Akşehir, civarından istifade etmiştir.
Isparta Türkün Kurtuluş savaşının son
şanlı hakikatını duyarak bugünkü mü-
reffeh haline girmiştir.

ISPARTA kalesi

İbni Bibi'nin muhtasar Selçukname-
sinde İzzettin Kılıç Arslan eyyamında
Isparta kalesi ve vilâyetindeki letafet
ve âbı havada sair kale bukadan mün-
teha ve müstesnadır ki fetettiler (24)
demekle Ispartada bir kale bulunduğ-
nu anlatır. İbni batuta çarşıları bestan
nehirleri çok ve kalesi yüksek bir dağ

(20) " " " " 284.

(21) Konya salnameleri (1290 - 1300).

(22) Isparta tarihinin 34 üncü sahifesinde şöyle
bir kayıt vardır. Isparta saltanatı osma-
niyye geçtikten sonra valiliği vüzeradan
olanlara tevcih olunarak valiler yazın Is-
partada kışın Antalya'da bulunup kendile-
rinin bulunmadığı yerleri Sub şılar, Mu-
hassıllar, Müsellimler marifetiyle idare
ederlermiş. Silâhara tebeddül'e uğarıp 1079
sicilindeki kuyuda göre tarihi mezkûrda
ve daha sonraları Göhisar, Tefenni, Ağ-
lasun, Borlu, Eğridir, Ağros, Barla, Afşır,
Yalvaç, Karaağaç, Uluborlu, Keçiborlu,
Gönen, Isparta bir iki asır kâh Aydın
valiliğine ve kâh Anadolu valii umumiliğine
merkez olan Kütahya'ya merbutan kayma-
kamlar idarelerine verilmiş olup Tanzimatı
Hayriyede bu kazaların bazıları nahiyeler
ve bazıları da karyetliğe tahvil ede-
rek bazıları da Burdur sancağını teşkil et-
tiğinden sancağın hadudu şarkan Bey-
şehir şimalen Akşehir ve Karahisar ve
garben Burdur cenuben Antalya sancak-
larıyla mahdud idaresi Konya vilâyetine
merbut olduğundan elyevm bu şekilde
idare olunmaktadır. Isparta merkez liya
kazası olmak üzere sancak 7 nahiye 5
kazadan ibarettir. 22 Tıfısname 1338.

(23) Küçük Asya cilt 3, sahife 262.

(24) İbni Bibi Muhtasar Selçukname cilt 3, S. 62

üzerindedir diyor. Bugün Ispartanın garbinde Hisardağ namıyla bir dağ vardır ki bu dağın Hisar tesmiyesine sebep tepesinde bulunan harap kale ve sahrıncıdır. (25) Rivayete nazaran kasabanın şimdiki bulunduğu mahal ilk kurunda fındıklık, bağlık ve bahçelik olup şehir cenubi garbi cihetinde Hisardağ silsileleriyle cenuben Karatepe ve Sidre ve Kundaklı tepelerinden Minasın denilen bir mahalle muntehi dağ eteğinde ve bir kısmı da Paşaçeşmeleri semtinde imiş. Filhakika Hisar dağındaki harap kale, sahrıncı ve Sidre tepesinin Oküzbatlı mevkiinde Ayazma Minasın semtlerinde bulunan bazı ebniye parçaları yer altından büyük tuğlalar ve mabetler zuhuru ve yine bu dağlar eteğinde iki nevi paranın (Aleksandırı) parası bulunması rivayeti teyit etmektedir. (26) (222 - 255 senesine kadar hükümdarlık eden Aleksandırı Severüs namına Ispartaya ait olmak üzere iki nevi para basılmıştır.) (27) Vukuatı sureti kat'iyede malûm olamıyan bir sebep üzerine dağın eteğindeki eski meskenler harap olup Isparta bugünkü yerine kurulmuştur. Şimdiki şehir Isparta şehrinin iki tarafından şark-garp istikametinde uzanmaktadır. Şehrin en eski âsarından bugün Ispartada çay kenarına yakın Yılkırkan denmekle maruf bir çeşme ve hamamdır.

Üzerindeki kitabenin tarihi Hikmet Turhan Dağlıoğlu tarafından 1135(529) olarak okunmuştur. Şu hale göre bu çeşme Rum Selçukilerinin Konyada hükûmet kurmasından (1077)59 sene sonra yapılmıştır. Bu çeşmenin yanında bir de hamam vardır ki buna Sülûbey hamamı derler. Bu hamam ve çeşmenin bugün Sülûbey mahallesi ismile anılan mahallede bulunması buranın vaktile kalabalık bir yer olduğunu gösteriyor. İhtimal ki şehir vaktile Ispart çayının sağ tarafında genişti. Cenup istikametine bugünkü Oküzbatlı ile Sidre tarafına doğru uzanıyordu. Aynı zamanda cenup istikametinde yüksek tepelerin

bulunması ve müdafaa noktasından dağların eski zamandaki ehemmiyeti gözönüne getirilecek olursa Isparta kasabasının bugün çayın sol tarafındaki büyüklük kadar sağ tarafında da bir büyüklüğe malik olduğu kanaati kabul edilebilir. Bugün çayın sağ tarafındaki Kökçay bağlarını takiben uzanan dört mahalle de bize o büyüklüğün bir hatırasını temsil eder gibi görünmektedir. (28) Isparta çayının sol sahil kısmının 7 - 8 inci hicri asırlarda bağlık ve bahçelik olup Eğridir mirlivası Kutlu beyin buranın bilâhere şehir ortası olacağını söyleyerek oraya Kutlubey camini yaptırması rivayet halinde ise de ahali ve ev yokken koru ve orman içerisinde cami yapması şayanı hayrettir. Bu caminin bulunduğu mahalleye Camiatik mahallesi denir. Herhalde bu zamandan daha evvel buralara ziraat maksadiyle iskân olunduğu kuvvetle muhtemeldir. Bugün bu kısımlar şehrin esas kalabalık kısmını ihtiva eder. Ispartanın gül bahçeleri ve ziraata mahsus arazisinin en mühim kısmı bu taraftadır.

ISPARTANIN Selçukiler eline geçmesi.

Isparta daha Bizansa tâbi iken çok defa Türk akınlarına maruz kalmıştı. Kılıç Arslan I zamanında birinci haç seferi başlamıştı 1096. Kılıç Arslan I bir taraftan haçlılar diğer taraftan Bizans imparatoru Jan Komnen ile birçok muharebeler yaptı. İznik ve bazı yerler Bizanslıların ellerine düşmesine rağmen bu hükümdar Danişmentlilerle birleşerek hem haçlıları hem Bizanslıları büyük mağlûbiyetlere uğratmıştır. Kılıç Arslan I 1107 tarihinde Suriyede Habur nehrinde boğularak öldü. Yerine

(25) Böcüzadenin Isparta tarihi S. 11.

(26) " " " " 12.

(27) Ün mecmuası sayı 6, sahife 97. Isparta namına 12 çeşit para basılmıştır. Bu paraların hepsi bakırdır. Şimdiye kadar imparatorluktan evvel Isparta parasına teşadüf edilmemiştir.

(28) Emre, Sülûbey, Hisar, Hergele mahalleleridir.

oğlu Rüknettın Mesut (1116-1156) Mesu Bizans imparatoru Jan Komnenle 1124 ve daha sonra 1141 senesinde Bizans tarafına geçen imparator Manoe Komnen II ile 1143 senesinde bir çok harplerde bulundu. Eğridir gölündeki adalarla Uluborlu, Isparta civarındaki muharebeler hep Mesudun zamanında olmuştur. 1124 de Bizans imparatoru Jan Komnen İstanbuldan bir çok zahire ve harp levazımatı tedarik ederek Uluborlu'ya gelmişti. Bizanslılar zamanında (Sozopolis Mordiaeum) diyorlardı. (29) Buradaki geçidi zaptederek kaleyi teslim aldı. Buradan hareketle Antalya civarında da bazı mevkiileri ele geçirerek İstanbul'a döndü. Mesudun oğlu İzzettin Kılıç Arslan II 1156-1192 Bizans imparatoru Manoe Komnen ile birçok muharebe yapmıştır. Bilhassa 1159 senelerindeki muharebeler Isparta civarında olması itibariyle çok mühimdir. O sene kış zorlu olmuş her tarafa pek çok kar yağmıştı. Geçilmez yolları ve civarındaki yolları tutmuş olan Türkler Ispartaya giren Rum ordusunu geçitlerden geçerken izaç etmekten geri durmamışlardır. İzzettin Kılıç Aaslan bu suretle Bizanslıların vaktile Türklerden almış oldukları Baris=Isparta Uluborlu istirdadi muvafak olmuştur. Bizans imparatoru 1184 tarihinden sonra artık bu havalide ismen hükümdar olmuş. Türklerin nüfuzu burada tamamiyle yerleşmişti. Le Beau 1120 den itibaren Türklerin buraları işgal ettiğini Bizanslılardan istirdat etmek için müteaddit harplerde bulunduğunu kaydetmektedir. (30)

Houtsma tarafından Felemenk'te Leide'de tabettirilen Türkçe Selçukname'nin cilt 3 sahife 62 Isparta için şu izahat vardır Çün Sultan Rüknettın Süleyman şah darusselâma ulaştı ki anın devleti beyleri ve saltanat uluları Nuhay Aydınalp ve Gündüzalp sultanın rayatı hizmetinde bile gelmişlerdi. Sultanın oğlu İzzettin Kılıç Arslan ki henüz tıfliyet haddinde buluş menziline erişmemişti bedrimünir gibi padişahlık sedirine geçirdiler. Mülûk ve salâhattın islâm ve ermen tekfuruları Baisliyo'z ol dudman kerimi tazim ve tekrım etmek-

te muvazza'f gelirlerdi. Ve haraç ve taç hazinei âmireye gönderirlerdi ve bu şehzadenin eyyamında Isparta kalesi ve vilâyetin ki letafet ve âbihavada kila ve bukadın münteha ve müstesnadır, fetnettiler. (31) Isparta kitabelerde Rüknettın Süleyman şahın oğlu Kılıç Arslan III ün zamanında ve 600 senesi sonunda veya (501 H. 1204 M.) iptidasında zaptedildi. (32) Neşri de şol zamanki Konya (599 H.) zilkadesinde Rüknettın müteveffa oldu. Müddeti saltanatı 11 yıldır. Yerine oğlu İzzettin Kılıç Arslan kaimmakam olup 5 ay padişahlık eyledi ki bunun zamanında kalei Isparta fetholundu. Kılıç Arslan III (600-1203) senesinde bazı ümeranın yardımıyle küçükken hükümdar ilân edilmişse de uç ümerasından Yağıbasan oğulları Bizansa iltica eden amucası Gıyasettin Keyhüsrevi celbettiklerinden Kılıç Arslan 601 senesinde hal ve hapsedilmiştir. Tarihi neşri bu hadiseyi şöyle kaydediyor. İzzettin Kılıç Arslan 5 ay padişahlık eyledi ki andan sonra Gıyasi Muzafferettin ve Mahmut Zahrettin ve Bedrettin Ynsuf üç beyleriyle ittifak edip bilâdı Fasilusta Gıyasettin Keyhüsrevi gönderüp kalbini mutmain kılıp ruma gelmeği tarık kıldılar. Gıyasettin Keyhüsrev 600 hicride Konyaya duhul edip bunun zamanında karındaşı oğlu İzzettin ki nevahiyi Tokatta idi Deniz kenarında olan Antalyayı fethedip hicretin 608 inde Amurya kurbunda bilâdı Leşkeride şehit oldu. (33)

Haçlı akınlarının kat'i bozgunluklarından Anadoluda Türk, Selçuk imparatorluğunun istikrarından sonra huda civar olmıyan vesair emniyetini temine yaramıyan iç Anadolu şehirlerinden bir çoklarının eski ehemmiyeti kalmamıştır. Isparta bunlar arasında idi. Ispartada Selçukiler zamanına ait ehemmiyete değer mimari ve tarihî eserler çok azdır. Bilâkis Ispartaya civar Atabey nahiyesinde ve Eğridir de mühim Selçuk âbideleri vardır.

(29) Le Beau cilt 19, sahife 10.

(30) " " 19, " 12.

(31) Muhtasar Se'çukname İbni Bibi cilt 3 S. 62.

(32) Kitabeler İsmail Hakkı Uzunçarşılı S. 215.

(33) Tarihi Neşri S. 23.

ISPARTA'DA BAĞA HASTALIĞI

EKREM TURAN

Bir Ispartalıyı tanımak için, dişlerinde kahverengi lekeler görmek yeter. Suyun veya havanın bir tesiri yahut bunlardaki bir eksiklik, dişlerin beyazlığında fizik bir bozukluk yapmasa bile, koyu renkli lekeler bırakıyor.

Üniversitedeki derslerimizden birinde de iklim ve coğrafya şartları yüzünden, memleketimizin bazı bölgelerinde, eksik olan maddelerin yaptığı hastalıklar anlatılıyordu. Bunu, Isparta C. H. P. kaza kongresinin bir dileğini okurken hatırladım.

Bu dilekte muayyen bir madde eksikliği yüzünden Ispartalıların büyük bir yüzde nisbeti tutan kısmında «Bağa» denilen derdin bulunduğu söyleniyor ve Sıhhat Bakanlığından bunun önüne geçmesi isteniyordu.

O dersimizde, bazı yurt parçalarımızda -ki bu arada Isparta ve Kastamonu adı sık sık geçiyordu- iyod eksikliği yüzünden bir çok insanların Troid bezlerinin bir bozukluğu neficesi, şiştiği ve bu yüzden vücutta bazı arızalara rastlandığı anlatılıyordu.

Biz Ispartalı üniversiteliler muhakkak ki bu dersten Isparta adına hisseler aldık.

«Bağa» boynun ön kısmında Troid bezinin hücrelerinin artmasından teşekkül eden bir «ur»dur. Bu ur vücudun diğer bazı yerlerinde teşekkül eden ve vücut makinasının öteki parçalarına saldıran, onları da hasta eden kötü tabiatlı bir ur değildir. Fakat baştan, vücudun en büyük kısmı olan gövdeye, ve gövdeden başa gelip giden organlar üstünde büyüyerek sertleştiği için onları sıkıştırır ve rahatsız eder. Hancıereye bastırarak ses kısıklığı ve nefes darlığı yapar. Büyük bağılı insanların

konuşmalarını ve ses çıkararak nefes aldıklarını duymuşsunuzdur.

Ur tedavi edilmezse gittikçe büyüyerek boyundan göğüse doğru iner. Akciğeri bastırarak bile görülmüştür. Ispartalılar, içlerinden urları çıkarılanları, bunların büyüklüğünü işitmişlerdir.

Tıbda bu uru iyi etmek için birçok usuller vardır. Yerinde kalması münaşip olmayanları da tehlikesiz bir ameliyatla çıkarıyorlar. Bu ameliyat bugün Ispartada yapılabiliyor.

Hocamız, bu bölgelerde, İod eksikliğini tamamlamak için tabiatın ayrı bir kudret gösterdiğini ve bu bölgelere -Ispartamız içinde- pek çok ceviz ağacı verdiğini söyledi. Cevizin meyvasında, yeşil yapraklarında, elleri karartan öz suyunda bol İod vardır. Taze cevizi bol yemelidir. Yeşil ceviz meyvasından reçel yapmak kışık İod ihtiyacını depo etmek demektir.

Dünyanın başka dağlık memleketlerinde, Alplerde ve İskandinavada bağa hastalığı bizde olduğundan daha çok ve daha ağır şekillerde görülür. Hatta onlarda bağa yapmakla kalmayıp vücut şekillerini değiştiriyor ve bozuyor. Bunun önüne geçmek için oralarda mutfak tuzlarına belirli nisbette İod karıştırıyorlar.

Sıhhat bakanlığımız da aynı şeyi yapmayı düşünüyor. İnhisarlar bakanlığı ile anlaşarak Isparta ve Bolu gibi vilâyetlerimiz için özel terkipte Sodyum İodürlü mutfak tuzları çıkaracağını söylüyor.

Kongrenin dileklerine Sıhhat bakanlığının bu cevabını okurken Ispartamızın bu dertten kurtulmasının yakın olduğunu görerek hepimiz sevindik.

ÜÇ DEVİRDE GÖRDÜKLERİM

— II —

Vazan: B Ö C Ü Z A D E
Süleyman Sami

Devri MECİDİ'de -Tanzimat ferman ile vükelâ ve mütegalibe üzerinden «Müsadere ve siyaseten idâm» âdeti kalkınca, iş başına geçen her âmir ve memur, ekseriyetle kendi menfaatini düşünür, hemen irad ve akar sahibi olmayı takip eder oldu.. Devri AZİZİ'de de İslâhat ve adalet fermanlarıyla, âdil zarf, zulüm mazruf haline girdi..

Bakalım bu yeni padişah ABDOL-HAMİD devrinde, millete bahsettiği Kanunu esasi ile ne göreceğiz? Onu bilemiyorum; benim hatırıma gelen, göreceklerimizi biz görmesek elbet siz görürsünüz.. Allah bu sâf millete sahip olacak doğruları içinden halketsin de onlara muvaffakiyet, intibah ve gayret ihsan etsin. Dedi.

Kanunu Esasi'nin tatbikatına Arnavutluk ve İstanbul'da muhalefet ve mümanaatta bulunduklarından Isparta'ya sürülen Pirzen müftüsü Ahmed Nazif ve Fatih ulemasından Tanturi Hasan efendilerden sorduğumda: Hasan ef. Derviş paşa'nın irtikâplarına muarazası yüzünden sürüldüğünü söyledi. Hasan efendi de:

«— Padişah, bu yeni Kanunu Esasi'yi yaptırdı, ilân ettirdi ve millete Meşrutiyeti idare ve Hürriyet verdim; dedi. Ama kanunda kendisini ve haleflerini MUKADDES ve GAYRİ MES'UL gösterip milleti nasıl isterse öyle kullanacağını nizam tahtına koymuş, milletin salâhiyeti şer'iyesini selbetmek istemiş... NASIL OLURDA BİR HALAYIKIN DOĞURDUĞUNA MUKADDESİYYET ve ADEMİ MES'ULİYET HAKKI VERİLEBİLİR, BUNU ASLA KABUL EDEMEYİZ»

dedik ve birçok arkadaşlarla birlikte sürüldük.. Dedi:

* * *

Abdülhamid, Rumeli, Anadolu, Arabistan ve Kürdistan halkında hissettiği hoşnutsuzlukları ve bunların akibetini düşünerek her yerde nüfuz sahibi ve mütegalibeden taraftar peyda etmek üzere yer yer rütbeler, nişanlar dağıtmaya, vali, mutasarrıf ve kaymakamlara doğrudan doğruya sara'ya müracaat etmek hakkını vermeğe başladı.

Valiler, mutasarrıflar her devir ve teftiş çıktıklarında arzu eden arazi ve çiftlik sahiplerine, mütegalibe ve ağalara rütbe nişan tevcih ettirmeyi esaslı ve en mühim vazife sayarlardı.

Memleket maarif ve mekteplerindeki hizmetin -ibrazı ma'siri lütufkârı etmek meclubiyetindeki mutasarrıflarca şayani taltif görülerek arzedilmiş ve benden teşrifat harcı namıyla -yüz altın- para istenilmişti. Mutasarrıf paşaya: «-Ben fakir ve maaşla güç geçinir bir adamım (1)

Hizmetim takdir buyurulmuş ta taltife lâayık görülmüşsem, El'ihسان Bittamam, fehvasınca istenilen paraları da siz lütuf buyurunuz. Sizin maaşınız, lütfunuz bizden kat kat yüksektir.. Ben, para ile ŞEREFİ İZAFİ alabilecek adam değilim, bu lütfunuza teşekkür ederim o kadar.. Çiftliklerim yok ki; rütbe ve nişanla çiftçi ve rencberlere görüneyim. Müessir bir derebeyi veya büyük bir makam sahibi değilim ki; emredeceklerime bu KUVVET'le âmir ve müessir

(1) Muharririn o zamanki maaşı 120 kuruş idi.

olayım» dedim ve paraları vermedim. Mutasarrıf verdi.

Bu keşmekeşler içinde Abdülhamid meşsupları ademi mes'uliyet silâhına dayanarak keyfemayeşa tasarruf ve harekette bulunuyorlardı; zavallı HALK birşey demeye ve bir HAK istemeye cesaret edemiyor, HÜKÜMET ne isterse sormadan veriyordu. Çoluk çocuğu ölmeyecek kadar bir ekmek parası bulmak gayretinden başka bir şey yapamıyan bu zavallı insanlar, gece gündüz, -yakında geleceğini kerametçilerin haber verdikleri- MEHDÎ-ÂLÎ RESUL'ü bekliyor, Saray da buna ADALET ve İTAATİ KÂMİLE mânasını veriyor ve halkı böyle SÜKÛN içinde İDARE () edenlere teşekkür ediyordu. Lâkin bu devirlerin garaibi ahvali hüzn efzası acılığını, acıklılığını o raddelere kadar gösteriyordu ki; şu vak'a buna küçük bir delil olabilir:

«1294 - 1873 senesi meclisi idare başkâtibi bulunuyordum. Mecliste otururken (Uluborlu kaymakamı olduğunu söyleyen) bir adam Mutasarrıf paşaya bir zarf getirip verdi.. Mutasarrıf kâğıdı okudu, evvelce bulunduğu bir kaza kaymakamlığında bir tüccardan borç aldığı 400 altın'ın işe mübaşeret-i tarihinde ilk alacağı maaştan her ay dörtte biri kesilerek mezkûr kaza icra memurluğuna gönderilmesi; yazılı imiş. Mutasarrıf bu borca niçin girdiğini sordu.. O da aylarca maaş alamadığından, memleketten gelecek parası da gelmediğinden zaruret sebebiyle borçlandığını, söyledi, kâğıdı muhasebeye havale olundu, kaymakam'da çıkıp gitti.. Ertesi gün mutasarrıfın postadan aldığı mufassal bir arzuhal de (kaymakamın borçlandığı adam memleketin ileri gelen bir tüccarı olup tüccar malı almak üzere İstanbul'a gideceğinde bazı tüccarlardan poliçe alarak yol hazırlığında bulunduğunu duyan kaymakam, kendisini çağırarak, İstanbul'da Aziziye karakolu kumandanı namına yazdığı kapalı bir mektubu eline verip bir müş-

külâta uğrarsa ona müracaat etmesini tenbih etmiş, ve fazla parasını kendisine yatırarak İstanbulda göstereceği adrese vereceği poliçeyi götürüp almasını, bu suretle parasının yolda soyulmak tehlikesinden kurtulacağını söylemiş. Fikren saf ve doğru yürekli olan tüccar memnuniyetle mevcut 440 lirasını vererek bir poliçe almış.. Fakat İstanbul'a gidipte mektubu ve poliçeyi vermek istediğinde ne karakolda öyle bir kumandan ve ne de o adreste bir dükkân bulamayınca dolandırıldığını anlamış.. Derhal Babıâli'ye resmen müracaat etmiş ve müvacehe suretiyle yapılan tahkikat tüccarı haklı çıkardığından, kaymakamı istifaya mecbur etmişler ve işi Ticaret mahkemesine vermişler. mahkeme bu borcun ödenmesi için herifin bu yeni kaymakamlığa tayinine karar verdiğinden merkumu Uluborlu'ya göndermişler.. Alacaklıya da böylece tefhim etmişler.. Alacaklı, matlubunun süratle ve muntazam tesviyesini istihdam etmekte...) imiş.. Mutasarrıf bu arzuhal mecliste okuttu. Kaymakama, «Senin gibi bir herifi memuriyete gönderip bir kazayı daha kazaya uğratamam.. Borcunu öde, sonra memuriyet ara. «Hitap ederek herifi dışarı çıkarttı: Allah bu ülkeye, bu millete sahip halk etsin.. İdarei hazıranın Babıâlisini, Babı talisini cümlemiz üzerinden def ve ref etsin de biçare millete eseri rahmetini göstersiz» diye söylendi.. Meclis azaları mutasarrıfın duasına âmin demekle beraber, Babıâli'nin emrine muhalefet kendisi için tehlikeli olacağını söyleyerek mucip vermesini tensip ettiler.

Sonradan, masebakinı araştırdığım da: çok küçükken Harput'tan İstanbul'a geldiğini, çeşitli işlere girip çıktıktan sonra Mabeyin başkâtibinin kahvecisine yamak olduğunu, چراغ edilen saraylılardan birini alarak, kaymakam tayin edildiğini öğrendim.

Mutasarrıf böyle bir adamın istihdamı caiz olmayacağını vilâyete yaz-

muşsa da (. . . . İstihdamları Babiâli'nin emrine bağlı olan memurların ahvali hususiyesine müdahale etmek salâhiyeti haricinde . . .) olduğuna dair bir tevbih alarak sustu.. Ve mutasarrıf bu gibi halleri yüzünden Hudeyde'ye gönderildi.. Kaymakam da Uluborluda da birkaç kişiden kırkar ellişer lira dolandırdığı için tekrar muhakeme altına alındı, bu suretle defolup gitti.»

1297 - 1881 yılında da Isparta'nın Pavlu nahiyesinde (şimdi Sütçüler kazası) Babiâli pabuşçusunun akrabasından İBİŞ bir ARABACI'nın nahiye müdürlüğü ettiğini gördüm.

1307 - 1891 yılında Isparta'da İstinaf mahkemesi müddei umumiliği ve kâletini yaparken, Yalvaç kazasının Hüyük köyü halkından 40 - 50 kadarının kaza mahkemesince bir aydan üç seneye kadar hapis cezasıyla mahkûm edildiklerini ve bu mahkûmiyetlerini İstinaf ettiklerinden evrakı mutalea ettim.

«Çerkes bir kaymakam, mezkûr köy ahalisinin ba tapu mutasarrıf bulundukları tarlalarına -Çerkes muhacirlerini iskân için- Çerkes köyü yapmak üzere bizzat ve fiilen tecavüz ettiğinden, köylüler dertlerini anlatacak bir kapı bulamadıkları için, bilmukabele kaymakamın yaptığını yıkmak suretiyle tecavüzü menetmek teşebbüsünde bulunmuşlar.. Zavallılar aylarca tevkifhanelerde süründükten sonra mahkûm olmuşlar»

Fakat kaymakam Mabeyin'e men-sup bir paşa kayını olduğundan tevkif ve muhakeme altına almak mümkün olmadığı anlamış ve salâhiyetimi mahkûmlar için âdilâne hareket ederek kullanmıştım. Bu hal benim için de bir nevi kabahat sayılarak, ikinci intihapta mahkeme azalığı için ekseriyet kazandığım halde; Vali azalık buyruğu'sunu benim dünumdaki bir zata verdi.

İstanbul'da gördüklerim

1309 - 1893 yılında İstanbula gitmek üzere Isparta'dan çıktım. Aydın'a

kadar olan kara yolundan sonra trenle bindim. Trende ilk gözüme çarpan şey Ecnebi, Rum ve Ermeni memur ve müstahdemlerden hiç birinin Türkçe konuşmaya tenezzül etmedikleri oldu.

İzmir'e varınca da Manisa hattı vagonlarının üzerlerinde celi harflerle Türkçe olarak «ÂLÂ, EVSAT, EDNA» tâbirlerinin yazılmış olduğunu hayretle gördüm. İzmir mektupçusu Hâzım, gazeteci Ahmet Celâdet, başkâtip Hayrı ve mümeyyiz Ahmet Rifat beyler yanında «Türkün, fakiri, zengini vardır ama âlâsı, ednası yoktur.. Kanunu Esasi mucibince hepsi de hakkı müsavâtı haiz ümmeti mütevassıttandır. Türk toprağında icrayı ticaret ve Türklerden ziyade istihsalî menfaat edipte, yina o Türk'lere böyle resmen hakaret etmek şayanı kabul olmamak gerektir.. Acaba Hükûmet buna atfî nazarı dikkat etmiyor mu?» diye söylediğim zaman Celâdet bey:

«— Ben birkaç defa yazdım.. Hükûmet nazarı ehemmiyete almadı bir de siz yazın da gazeteme geçireyim.» dedi. Ben de Anadolu ve memleket ahvalinden bahseden bir makaleye bir takım cümlelerle karışık bunu da yazdım.. Basıldı.. Bir müddet sonra bu tâbirler kaldırılarak «BİRİNCİ, İKİNCİ, ÜÇÜNCÜ» mevki işaretleri konuldu.

Manisa taraflarını görmek üzere trenle Manisa'ya gittim. Manisa istasyonunda merkez polislerinden biri seyahat tezkereme bakarak bir çok sualler sormağa başladığından polise biraz sert muamele etmiştim.. Bundan şüphe kapıp mutasarrıf akşama tahrirat müdürünü gönderip, Manisa'ya niçin geldiğimi, İstanbula niçin gideceğimi, Saraya ve zevâtı marufeye münasebetim olup olmadığını anlamak üzere birçok tahkikatla meşgul oldu..

Dönüşte Hamidiye istasyonunda kondoktör «Hamidiye» diye birkaç defa bağırarak halde inen olmadı.. Birisi ayağa kalkarak:

«— Gâvur köyü, demezsen kimse anlamaz» dedi. Karşımdaki iki efendi-

den biri «bu terbiyesizlikten ne zaman kurtulacağız?» diye ötekine baktı, muhatabı da:

«— Ne zaman Gâvur Türk.. diye bunları tepelersek..» cevabını verince bu iki kişinin de rum olduklarını anladım.

İzmir'den Prens Abbas vapuruyla yola çıktık.. Yolda bizden evvel veya sonra hareket etmiş bir çok vapur gördük, fakat bunların içinde hiç Türk vapuru yoktu.. Türklük gayreti milliyetinin galeyanı ile, vapurda kamara arkadaşım olan bir bahriyeli miralay dan:

«— Bizim sularımızda niçin bizim vapurlarımız işlemiyor?» diye sorduğumda, bahriyeli:

«— Ben hayli zamandır Berut limanı idaresinde bulunuyorum.. Bu hal hepimizin nazarı dikkat ve teessüfünden uzak değildir.. Bir iki çürük çarık gemi varsa da İzmirle İstanbul arasını 4 - 5 günde zor katediyor..... İnşallah Şevketmeçer efendimiz harp zırhlılarını mükemmel hale koyduktan sonra yolcu vapurlarını da yoluna koyacaklardır.» dedi.

Ben, İstanbul'u ve zırhlı (!) ları evveliden hiç görmediğim için:

«— Zahir Hekûmet Zırhlılardan para artırıp ta yolcu vapuru yapamıyor.» dediğimde, Miralay:

«— Böyle şeyleri Hükûmet yapmaz, zengin ve ehliyetli şirketler vücuda getirir. Mısırlıların ecnebi devletlere karşı hukuk ve istiklâlinin müdafaa ve muhafazası Devleti Aliyye'nin kefalet altında olduğundan onlar deniz ve kara kuvvetleri için para sarfetmiyorlar, mevkileri icabı kazançları da fazladır, onların bütün kazançları yanlarına kalıyor, bununla iktisadi ve ticari işlerini ileri götürüyor, yeni şeyleri tatbik ediyorlar.. Bizim, fakir millet yapamıyor, geri kalıyor..» dedi.

..... İstanbul'a varıp ta Haliç'te yatan zırhlıları görünce biraz mütesilli

olmuştum.. Fakat sonradan bunların da içyüzünü öğrendim.. Sırası gelince bunu da anlatacağım.

İstanbul'un ötesini berisini iyice öğrenip bildiklerle ülfet ettikten sonra Erzurumlu Ali Kemâlî paşanın reisliği altındaki «İntihabı Memurin» komisyonuna müracaat ederek evrakımın tedkikile, bir kaza kaymakamlığı veya liva tahrirat müdürlüğü imtihanına kabul edilmemi istedim.. Evrakım tetkik olundu, imtihana girebileceğim anlaşıldı, adımlı ve adresimi kaydederek elime bir pusla verdiler, arasıra uğrayıp sormamı söylediler.. İki ay kadar gidip geldim, kat'i bir cevap alamadım.. Bir gün komisyon başkâtibi Nail B. adındaki zata: «— Efendim, böyle git, gel ile geçirilen vakitlerden henüz imtihanın ne zaman açılacağını öğrenemedim.. Olmayacaksa kat'i bir cevap veriniz.» dedim..

«— Dahili nizamnameye göre münhal olmadıkça imtihan açılmaz. Bizde nasıl olsa kaydınız var, açılınca size haber veririz.» dedi.. Bende vaz geçtim idi.

Bir gün İzmir meclisi başkâtibinin Kandıra kaymakamlığına tayin edildiğini gazetede okudum. Tramvayla Aksaraya giderken, tramvayda rasladığım, Memurin İntihap Komisyonu azasından Sadık beye:

«— Bu kaymakam nasıl olmuş ve nasıl tayin edilmiş?» dediğimde:

«— O, bizim komisyon kâymakamlarından değildir. Padişahın açıktan tayin ettiği bir iltimaslıdır. Padişah milkinde ve teb'ası üzerinde dilediği gibi icrayı hüküm ve muameleye sahip hür ve müstakil bir vücuttur. Kanunu Esasi mucibince O'na birşey sormaya ve bir söz demeye kimsenin selâhiyeti ve cesareti yoktur. Siz de o nazara mazhar olabilirsiniz, ne imtihan ne de intihaba hacet kalmadan kaymakam değil, Mutasarrıf bile olabilirsiniz.» dedi.

Ben, «— Öyle ise, ortada kanun,

adalet, müsavat vardır.. diye gazetelerde ilân etmeyin!. Taşra halkını boş yere zahmete sokarak imtihan olacak diye buralara sürüklemeyin.. Bunu da resmen ilân ediniz. » deyince, hiç cevap vermeden yüzünü döndürdü, Valide camiindeki ilk durakta indi.

..... Arada sırada Babı Seraskerî de hemşehrimiz olan Muhtar beyin yanına giderdim.. Yine birgün oraya giderken Bayazıt kulesine çıkmak akıma geldi.. Kuleden etrafı seyrederken aşağıda Merçan kapısından seksen kadar katırın önbaşı ve çavuşlar vasıtasile götürülmekte olduğunu ve götürülenlerin yanında bir takım paşalar ve sivil beyler bulunduğunu gördüm.. Bunlar Serasker Ali Saip paşa'nın önünden geçerek muayene edildikten sonra Süleymaniye tarafındaki kapıdan çıkıp gidiyorlardı. O akşam misafir gittiğim - hemşerimiz - Babı Seraskeri levazımat dairesi altıncı şube müdürü Abdullah beyden bunu sordum.. Meğer, evvelce işe yaramaz diye ucuz ucuz satılan katırlardan bir kısmı ciheti askeriyece yeniden pahalı pahalı satın alındığı Padişaha jurnal edilmiş, Padişah da yeni alınan katırların Serasker tarafından bizzat muayenesini irade etmiş.. Bir müddet sonra neticeyi tekrar sordüğümde:

«— Evet, evvelce çürük diye satılan katırların bir kısmı sağlam diye tekrar alınmış.. Satanlarla alanların ve askeri baytarların birer derece terfi ile Yemen'e sevkile mes'ele hallolundu. » dedi.

.....
İstanbulda bulunduğum sırada bir gün - Resit paşanın torunu ve - Mısırlı Prens Halim Paşanın damadı, Nureddin beyin yalısına gittim. Akşama yalıda ahkoydu. Sohbet ederken araya dışarı çıkıyor. dolaşıp geliyordu.. dışarda yalıyı gözleyen hafiyeler mi vardı, yoksa beni şüpheli bir kimsemi sanıyordu? Veya dışarda bir şey mi içiyordu?.. Bir münasebet getirerek içki kullanıp kul lanmadığımı sorunca « - Hayır, dedim,

Zatı âlinizin mutadî ise bendeniz dahil olamazsam da Dehhal da değilim. Nazarı âlinizde bendenizi şüpheli adam gibi görmek tereddüdünü hissediyorum. Bendeniz, Anadolu cedbecet halis, hakkı ve halkı sever bir Türküm. » diye cevap verdim. O sırada Şurayı devlet azasından Sa'da bey zade Ali ve Sami paşa zade Sami beyler gelivermesile yemeğe oturduk

Ertesi gün Ali beyin yalısına gittik.. Orada iyi bir saz dinledik. Bir aralık hüzel bir kanun taksiminden sonra, memnun olup olmadığımı nazikâne sorduklarında, arzı teşekkürle, « - hakikaten bu kanunun tellerinden, usule muvafık, pek sevimli sesler dinledik Kanunu idarimizin de böyle muntazam ve fütursuz zevklerini gürürsek; Anadoluğuz daha ziyade minnettar olur. » dedim.. Bu sırada Sami paşa zade Sami bey de geldiğinden fasıl ve ahenk tekrar olundu. Fasıla vaktında her üçü de benden Anadolu ahvali hakkında ince ince mühim sualler sormaya başladılar, Bende söze başladım:...

«— Anadolu Türkleri, kendi ırk ve seciyelerine uygun EMİR'ler idaresinde her türlü teceddüt ve temeddün âsarını kendi toprakları üzerinde görmeye, hür ve müstakil yaşamaya alışmışlardır. Merbut bulundukları devlet idaresinin ve hükümetin de eseri adalet ve himayet göstermesini, refah ve mamuriyet getirmesini isterler. İstanbulun fethine kadar geçen zaman içinde, halk, hükümet icraatının semerelerini gördükçe, hükümete merbutiyet ve muhabbeti farz bilirmiş » dedim, ve söze devamla:

«— Fatih, İstanbulu fethederek payıtahtı buraya naklettikten sonra, Bizans imparatorluğunun enkaz ve eşhası metrukei mütefessihasını Türkleştirmek ve İslâm usulü idaresine koyabilmek üzere birçok vilâyetlerden -hattâ bizim vilâyetin Aksaray kazasından bile- Türk ve İslâm muhacir getirerek yerleştirdi.

— Devamı Var —

Isparta ovasının sulanması

Gölcük gölünden Isparta ovasını sulamak maksadiyle açılmakta olan 760 M. uzunluğundaki tünele bu sene de devam edilmiş ve hafriyat ile beton işleri 400 metreyi bulmuştur.

1940 yılında gölcüğün sularını tulum balar vasıtasıyla boşaltmak suretiyle yapılan tecrübelerde su seviyesinin sabit kalması, bu gölün yeraltı suları tarafından beslendiğini göstermiştir. Buna göre Gölcük daimi bir hazine olarak kullanılabilecektir.

İnşaat esnasında 0+155 ve 0+330 kilometreleri arasında akıcı kuma tesadüf edilmiş ve buralarda, ayda, vasati yirmi metre hafriyat ve beton işi yapılmıştır. Bu kısımdan sonra gelen sağlam zeminde hafriyat ve betonlama ayda vasati kırk metreyi bulmuştur. İnşaat, gece ve gündüz olmak üzere iki vardiya ile devam etmektedir. Bu inşaatın hitamında iki bin ilâ dört bin beygir kuvvetinde bir enerji istihsalı de mümkün olacaktır.

Eğridir gölü ayağının kurutulması

Eğridir göl ayağının bataklık haline getirdiği Eğridir ve Kovada gölleri arasındaki 3000 hektarlık bir sahayı kurutmak ve sulamak ve aynı zamanda Eğridir gölünün seviyesini düşürerek civardaki 6000 hektarlık münbit bir araziye kazanmak için hazırlanan proje sona ermiştir. Bu maksatla 26 kilometre uzunluğunda ve 25 metre mikâbı sarfiyat temin edebilecek bir kanal açılarak göl seviyesi üç metre düşürülecektir.

[Birinci teşrin 1944 tarih ve 2 sayılı Nafia dergisinden]

İlimiz Halkevleri ve Halkodaları

C. H. P. Genel Sekreterliğinin Halkevleri ve Halkodalarının açılış yıldönümünde yayınladığı 1944 broşüründe:

(Halkevleri ve Halkodaları, Cumhuriyet Halk Partisinin geniş halk tabakalarını topluluk içinde yetiştirmek amacıyla yarattığı kültür yuvalarıdır.

Yurttaşlarımız halkevlerine ve halkodalarına ısınıp onların kuruluş ve amacını kavradıkça bu kurumların faydaları genişlemekte ve verimleri çoğalmaktadır) denmektedir. Halkevleri ve Halkodalarının kapıları genç, yaşlı, kadın, erkek bütün yurttaşlara açıktır.

Bunlar Devletin her alanda ve her yönde yürüttüğü geniş kalkınma ve yükselme programının hızla gerçekleşmesine ve benimsenmesine, fikirleri işlemek yoluyla yardım ederler.

1945 yılı Türkiyedeki Halkevleri ve Halkodalarının nerelerde bulunduğunu görelim:

Halkevi	Halkodası	Bulunduğu yer
63	—	İllerde
271	108	İlcelerde
69	643	Bucaklarda
33	1920	Köylerde
1	17	Mahallelerde
437	2688	Toplam

Halkevleri ve Halkodalarının geçen bir yıl içindeki çalışmalarından Isparta ilindekilerin broşürde yer alan faaliyetlerini kısaca not edelim:

Konferanslar:

Gönen (Isparta) halkevinde sıtma, köy evleri ve temizliği, çocuklarımız ve gençlerimiz; Sücüllü (Yalvaç) halkevinde Kızamık ve çiçek, ziraat ve ziraatte teknik, çocuk hastalıkları konuları üzerinde konferanslar verilmiştir.

Halk dersaneleri ve kurslar:

Pasif korunma kursu açan ve başarı ile neticelendiren 17 halkevi arasında Keçiborlu halkevi de vardır.

Tiyatro:

1944 yılı içinde çalışmakta olan 405 halkevinden 329 unda temsil kolu vardır. Geçen bir yıl içinde temsil çalışmalarını dikkati çeken halkevi başta

Fatih, Eminönü, Ayvalık ve Bandırma olmak üzere Sinop, Samsun, Çorum, Giresun, Hereke, Mudurnu, Mudanya, Menemen, Kilis, Kaymakçı, Karacasu, Kandıra, Isparta, Manisa ve Eskişehir'dir.

Köycülük:

Isparta'nın Atabey Halkevi civar köylerde tütüncülük ve bağcılık hakkında konuşmalar yaptırmış, bağ hastalıklarına karşı göztaşı ve kükürt kullanılmasının lüzumunu anlatmak ve bu ilaçları yaymak suretiyle çevrelerine faydalar sağlamıştır.

Isparta ilinde 25/2/1945 tarihinde mevcut bulunan Halkevi ve Halkodalarını aşağıya yazıyoruz.

I S P A R T A (*)

Merkez İlcesi	Isparta H. E.	—
• Atabey (Bucak)	Halkevi	—
• Keçiborlu (Bucak)	Halkevi	—
Ali	—	Halkodası
Aydoğmuş	—	Halkodası
Baladız	—	Halkodası
B. Findos	—	Halkodası
Çünür	—	Halkodası
Dereğülme	—	Halkodası
Fandas	—	Halkodası
Geresin	—	Halkodası
Göndürle	—	Halkodası
• Gönen	Halkevi	—
İğdecik	—	Halkodası
İlyas	—	Halkodası
• İslâmköy	—	Halkodası
Kayı	—	Halkodası
Kılıç	—	Halkodası
Kuleöntü	—	Halkodası
Lâğus	—	Halkodası
Sav	—	Halkodası
Senir	—	Halkodası
• Eğridir İlcesi	Eğridir H. E.	—
Barla (Bucak)	—	Halkodası
Koçular	—	Halkodası
Sarıdris	—	Halkodası
Yenice	—	Halkodası

Yılanlı		
* Ş. Karaağaç İlcesi	Ş. Karaağaç H. E.	Halkodası
* Gelendos	—	—
Afşar	—	Halkodası
Bağlılı	—	Halkodası
Belciğez	—	Halkodası
Bölükler	—	* Halkodası
Çarıkсарay Ulu	—	Halkodası
Donarşa	—	Halkodası
Nodra	—	Halkodası
Salur	—	Halkodası
Vakıfdinek	—	Halkodası
Yenice	—	Halkodası
Yenişarba	—	Halkodası
* Sütçüler İlcesi	Sütçüler H. E.	Halkodası
* Uluborlu İlcesi	Uluborlu H. E.	—
* Senirkent (Bucak)	—	—
B. Kabaca	—	Halkodası
İlegüp	—	Halkodası
K. Kabaca	—	Halkodası
Yassıvıran	—	Halkodası
* Yalvaç İlcesi	Yalvaç H. E.	Halkodası
Kumdanlı (Bucak)	—	—
Çetince	—	Halkodası
Eibengi	—	Halkodası
Gelegermi	—	Halkodası
Gemen	—	Halkodası
Gemenbayat	—	Halkodası
Görgüler	—	Halkodası
Hisarardı	—	Halkodası
Hüyükli	—	Halkodası
Kuyucak	—	Halkodası
Örkenez	—	Halkodası
* Sücüllü	Halkevi	Halkodası
Tırtar Yukarı	—	—
Tokmacık	—	Halkodası
Y. Kaşıkara	—	Halkodası
Toplam	11	Halkodası
		53

NOT: Yanında (*) işaretli olanlar geçen yıllarda açılmıştır.

OSMAN HAMDİ

Isparta'lı sanat, ilim ve iş adamını anıyorum. (1) 30 / Aralık / 1842'de doğdu. 24 / Şubat / 1910'da kuru çeşme'de öldü. Vasiyeti üzerine, Gebze sahilinde Eskihisar'daki bağının arkasındaki ağaçlık bir tepede gömüldü. O zamanki hükûmetin kararıyla, müze bahçesinde duran iki selçuk mezar taşı kabrine dikildi.

Ressamdı, müzeci idi. (Sanayii nefise mektebi) ni kurdu. Sayda kazısını yaptı. İstanbul müzesine (İskender mezarı) diye söylenen meşhur lâhdi ve dünyanın hiç bir yerinde eşi bulunmayan diğer önemli parçaları kazandırdı. Bir zaman sarayı ürküten, milletlerarası bir şöhret yaptı. Kısaca, tuttuğu yolda eşsiz bir şahsiyetti.

Hayatı, inanlı didinme, zevkli başarı örnekleriyle doludur. 1873'de Türkiyenin de katıldığı Viyana genel sergisine birinci komser olmuştu. Hazine'deki meşhur acem tahtını ve diğer değerli eserleri de götürmüştü. Bunlar arasında, o zamanki Türk kıyafetlerinden mürekkep bir kolleksiyon da vardı ki: Osman Hamdi beyin cesaretli direnmelerine rağmen sarayca orada bırakılmıştı. Sergide, hazine eşyasının kaybolacağından pek çok korkan Hamdi beyle Türk bölümünü ziyaret eden Avusturya imparatoru arasında şöyle bir konuşma olmuştur.

— Bakalım, neler teşhir ettiniz?

— Haşmetpenah, şimdilik hayatımı teşhir ediyorum.

(1) Kardaşı Halil Etem Eldem için bakınız: On Sayfa: 59.

Osman Hami ömrünü Türk kültürünün gelişmesine harcamış, yaşadığı devrin baskısı altında bile, teşebbüslerinin çoğunda muvaffak olmuştur.

Meclisi irfana bir şep mum olan ehli iman Mahveder kendini amma subhu maksuda erer.

* * *

ŞAİR NURİ

Isparta Halkevi kütüphanesinde eski Müftü Şakir (efendi) vereselerinein armağan ettikleri kitaplar arasında (1266 mısır tab'ı,) Gülista'nın ilk sayfasında Isparta'lı şair Nuri'nin (Bakınız On sayı 30 - 31

Neşet Köseoğlu) nişanlanma ve evlenme tarihlerini tesbit eden şu manzumelerine rastlanmıştır. Ayrıca (Velime cemiyeti 21 Cemaziyelevvel 279-30 Teşrinievvel 1278) yazılıdır.

Tarih

Isparta'da şerbet içilip namzet olduk
Kaldır ayağın keyfe gel ey sâkii sahba
Sandıklı'da zilkade idi biz o-ururken
Kalkışmış ehibba bu işi eylemiş icra
Pek tatlı haber geldi bu tarihte Nuriya
İçti lübünü ağzıma bal çaldı ahibba

1279

Tarih

Murat ettim teşhül var iken zevkim tecerrütten
Kaçındım üç sene Nuri telâs oldu bana gayet
Bu tarihe kadar cevher gibi zihnim dağılmıştı
Hele Bin ikiyüz yetmiş dokuzda oldu cemiyet

Tarihi diğer

Çok niyez eyledim allaha velimem bitti
Ben de yazsam nola tarihini tarihi niyaz

AKİBET

Pervane İlâhisi

Görmeden Gün yüzü, sürmeden sefa,
Ah, şu koca gençlik gider elimden;
Bin türlü ızdırıp, bin türlü cefa,
Dökülür damla damla gözlerimden..

Felek nasip kıldı bana bu derdi,
Hicranlı aşkları önüme serdi;
Bunlardan bana da bir hisse verdi,
Üstelik servetim çekti cebimden...

Sevdim de gönülden sevillemedim,
Yarimin gönlünü bir çeilemedim;
Öleyim dedim de ben ölemedim,
Ölsem de bir türlü geçmem sevgimden...

Halime hülbüller ağladı gitti,
Dostlarım karalar bağladı gitti;
Yar nazı yüreğim dağladı gitti,
Ben gittim, dertlerim geldi peşimden...

Görmedim gün yüzü, sürmedim sefa,
Çektim türlü azap, gördüm çok cefa;
Medari ağlar bir günde bin defa,
Bir güzel vurdu beni can evimden...

Medarî

Pervaneler nâre yonar,
Gelsün beraber yanalım;
Yanmaktır bizim kârımız,
Sarfedelim hep varımız
Gelsün beraber yanalım

Varın sorun şol bülbüle
Neden âşık olmuş güle,
Anın için düşmüş dile,
Gelsün beraber yanalım.

Münkir, cahil bizi taşlar,
Akıdalım kanlı yaşlar
Hak tarıktır hey kardaşlar
Gelsün beraber yanalım

Ey şeyhzadem gel sende yan
Yas yerine dökelim kan
Hak âşkıyım diyen can
Gelsün beraber yanalım
Aşka düşen divaneler
Gelsün beraber yanalım.

Ahmet Nurl

ÜN, onbir yaşını doldururken 4 - Mart - 1934
kuruluş gününü; kuran, besliyen ve büyüyenlerini
minnetle anar.

Umumi neşriyatı idare eden: Kemal Turan
İmtiyaz sahibi: Hilmi Çakmakçı

Basıldığı yer: Isparta Matbaası — Isparta